

VASILE SURD

GEOGRAFIA

AȘEZĂRILOR

Presă Universitară Clujeană

VASILE SURD

GEOGRAFIA AȘEZĂRILOR

**Presă Universitară Clujeană
2003**

Coperta și tehnoredactarea computerizată: Vasile Zotic

© 2003 Vasile Surd

Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autorului este interzisă.

**Universitatea “Babeș-Bolyai”
Presă Universitară Clujeană
Director: Horea Cosma
Str. Republicii nr. 24
3400 Cluj-Napoca
ROMANIA
Tel.: +40 64 405352
Fax: +40 64 191906
E-mail: presa_universitară@email.ro**

I.S.B.N. 973 – 610 – 051 - 0

CUPRINS

PREFAȚĂ

1. CARACTERE GENERALE.....	1
2. NOȚIUNEA DE AȘEZARE.....	3
3. DISTRIBUȚIA AȘEZĂRILOR.....	7
3.1. Distribuția altitudinală și latitudinală a așezărilor.....	7
3.2. Distribuția plan-spațială a așezărilor.....	7
4. AȘEZĂRILE RURALE (SATELE).....	11
4.1. Componentele habitatului rural.....	17
4.2. Modelul cognitiv al unei așezări rurale.....	18
4.3. Populația rurală.....	19
4.4. Vatra.....	21
4.5. Teritoriul (moșia așezărilor, țarina, mereaua).....	31
4.5.1. Localizarea așezărilor rurale.....	34
4.5.2. Dispersia așezărilor.....	37
4.5.3. Concentrarea așezărilor.....	39
4.6. Gospodăriile rurale.....	42
4.7. Dotările de interes public.....	44
4.8. Clasificarea așezărilor rurale după potențialul socio-economic și natural.....	46
4.9. Alte criterii de clasificare a așezărilor rurale.....	48
5. AȘEZĂRILE RURALE PE ZONE GEOGRAFICE.....	53
5.1. Așezările rurale ale Europei.....	53
5.2. Așezările rurale din Rusia.....	62
5.3. Așezările rurale din Asia.....	65
5.4. Așezările rurale din Africa.....	72
5.5. Așezările rurale din America de Nord.....	76
5.6. Așezările rurale din America Latină.....	78
5.7. Așezările rurale din Australia și Noua Zeelandă.....	81
6. AȘEZĂRILE URBALE (ORAȘELE).....	83
6.1. Definiție.....	83
6.2. Geneza orașelor.....	85
6.3. Energetica sistemelor urbane.....	91
6.4. Componentele spațiului urban.....	98
6.4.1. Zonele funcționale ale orașelor.....	101
6.4.1.1. Centrul.....	101
6.4.1.2. Zonele rezidențiale.....	102
6.4.1.3. Zonele industriale.....	104
6.4.1.4. Circulația și transporturile urbane.....	106
6.4.1.5. Aprovizionarea orașelor.....	108
6.4.1.6. Evacuarea deșeurilor.....	110
6.4.2. Saturația urbană.....	111
6.4.3. Remodelarea orașelor.....	113
6.4.4. Funcțiile urbane.....	116
6.4.4.1. Clasificarea funcțiilor.....	118
6.4.4.2. Determinarea funcțiilor urbane.....	118
6.4.4.2.1. Funcția comercială.....	120
6.4.4.2.2. Funcția industrială.....	123
6.4.4.2.3. Funcția culturală.....	124

6.4.4.2.4.	Orașele cu funcții de rezidență temporară.....	126
6.4.4.2.5.	Orașe stațiuni de odihnă.....	126
6.4.4.2.6.	Funcția administrativă și politică.....	129
6.4.4.3.	Clasificarea funcțională a orașelor.....	133
6.4.5.	Clasificarea orașelor după vârstă.....	136
6.4.6.	Fizionomia orașelor.....	139
6.5.	Mărimea orașelor.....	141
6.6.	Planul orașului.....	142
6.7.	Extinderea spațială a orașelor.....	151
6.7.1.	Extinderea spontană.....	152
6.7.2.	Extinderea dirijată.....	153
6.8.	Influența orașului asupra regiunii.....	156
6.8.1.	Zonele de influență ale orașului. Teorii ale locului central.....	160
6.8.2.	Regula rang-mărime.....	171
6.9.	Sisteme de așezări.....	174
6.10.	Modele ale structurii urbane.....	181
6.11.	Opoziția rural-urban.....	190
6.12.	Forme de evoluție urbană.....	191
7.	POLITICA DE DEZVOLTARE A LOCALITĂȚILOR LA NIVEL NAȚIONAL.....	199
7.1.	Definirea principalilor termeni utilizați.....	199
7.2.	Ierarhizarea localităților urbane existente, pe ranguri (anexa 2).....	201
7.2.1.	Ierarhizarea așezărilor urbane.....	202
7.2.1.1.	Localizarea geografică favorabilă.....	202
7.2.1.2.	Populația.....	202
7.2.1.3.	Accesibilitatea.....	202
7.2.1.4.	Funcțiuni economice.....	202
7.2.1.5.	Nivel de dotare (echipare).....	202
7.2.1.6.	Principalele categorii și tipuri de dotări, echipamente pentru rangul 0 și I.....	203
7.2.1.6.1.	Localități urbane de rangul 0.....	204
7.2.1.6.2.	Localități urbane de rangul I.....	204
7.2.1.6.3.	Elemente și nivel de dotare a localităților urbane de rangul II.....	205
7.2.1.6.3.1.	Municipii reședință de județ.....	205
7.2.1.6.3.2.	Alte municipii.....	206
7.2.1.6.4.	Așezări urbane de rangul III.....	209
7.2.1.7.	Arii cu slabă acoperire urbană.....	214
7.3.	Ierarhizarea așezărilor rurale.....	215
7.3.1.	Ierarhizarea localităților rurale, pe ranguri.....	215
7.3.1.1.	Elemente și nivel de dotare a localităților rurale de rangul IV.....	216
7.3.1.2.	Elemente și nivel de dotare a localităților rurale de rangul V.....	216
7.3.2.	Condiții necesare pentru înființarea unei noi commune.....	216
7.3.3.	Arii rurale critice.....	217

BIBLIOGRAFIE

INDEX DE TERMENI

ANEXA I

PREFAȚĂ

Așezările reprezintă cele mai dinamice structuri componentiale ale spațiului geografic, adevărate “centre de comandă” ale organizării teritoriului. Totodată, ele reprezintă sinteza modurilor de viață, experiență istorică și culturală ale popoarelor, transpuse în marea diversitate a cadrului fizico-geografic planetar. Așezările sunt, pentru cei peste 6 miliarde de locuitori ai Terrei, elemente de identificare personală.

Aducerea în atenție a problematicii așezărilor, surprinderea dinamicii, diversității, a stărilor lor antagonice și tendințelor de evoluție, face obiectul prezentei cărți.

Totodată, dorim a prezenta așezările în lumina unei înțelegeri corecte a complexității lor și a rolului de prim ordin pe care acestea îl au în “angrenajele teritoriale” de ansamblu.

În plus, demersul nostru se dorește a fi deschiderea și cristalizarea practicii abordării integrate a studiului așezărilor, în interdependență peremptorie cu organizarea spațiului geografic.

Prezenta carte se adresează în primul rând geografilor, dar poate fi utilă pentru un spectru mai larg de specialiști cum ar fi cei din domeniul planificării și amenajării teritoriului, urbaniști, economiști, silvicultori, militari, agronomi etc., administrația publică și specialiștilor angajați în viața politică. În elaborarea acesteia ne-am sprijinit de existența unui material factual existent, deosebit de valoros, care poate fi catalogat drept clasic. În acest sens, am utilizat cu prioritate informația din excelentul tratat de *Geografie urbană* al geografilor francezi *Jaqueline Beaujeu Garnier și G. Chabot*, tradus în română în condițiile limbajului științific consacrat, de către profesorul *Virgil Gârbacea*, în anul 1971. În bună măsură am respectat și preluat din structura acestui tratat. În domeniul geografiei așezărilor rurale, cursul profesorului *Ioan Șandru*, “*Geografia așezărilor omenești, I, Așezarea rurală, Note de curs*”, litografiat și prezentat la universitățile din Iași și Debrecen, 1970, a stat la baza prezentării așezărilor rurale pe marile regiuni geografice. În plus, am beneficiat de sintezele clare și elegante cu privire la așezări ale lui *David Waugh*, preluate din a treia ediție a tratatului de său de geografie (*Geography. An Integrated Approach, Surrey, U.K., 2000*). Într-o manieră similară, am utilizat informația din cartea profesorului *F. S. Hudson* “*A geography of settlements*”, *Plymouth, 1976*, și *Fellman J., Getis A., Getis Judith* “*Human geography. Landscape of human activities*”, 1990, *Dubuque, U.S.A.*

În ce privește structura sistemelor urbane, ariile de influență ale așezărilor și echilibrul sistemelor urbane, am utilizat ca sursă primară de informație cartea profesorului *Ioan Ianoș* “*Orașele și organizarea spațiului geografic*”, apărută la Editura Academiei în anul 1987, și studiul

colegilor clujeni *E. Molnar, A. Maier și N. Ciangă* “*Centre și arii de convergență din România*”, 1975.

Sinteza cu privire la capitolul “Așezări” din cadrul P.A.T.N., 1998, a fost preluată din volumul “*Organizarea teritoriului*” de *I. Bold și A. Crăciun.*, Editura “Mirton”, 1999. De un sprijin documentar incontestabil ne-a fost colecția revistei “*Planning*”, consultată parțial în bibliotecile universităților Leicester și Glasgow.

Asupra orașelor Europei, tratatul profesorului *C. Vandermotten* și a colaboratorilor săi de la Universitatea Liberă din Bruxelles , “*Villes d’Europe. Cartographie comparative*”, 1999, pune în lumină, pe lângă informația plan-spațială, factorii favorizanți ai susținerii vieții urbane din marile orașe europene, pe care i-am preluat din tratatul menționat.

Contribuția noastră efectivă este relevantă în domeniul cunoașterii structurilor intime ale așezărilor rurale, a definirii unor termeni pătrunși de ambiguitate și a energiciei sistemelor urbane.

Am selectat, pe lângă vastul material informativ științific, un voluminos material grafic și cartografic, fără de care demersul explicativ devine inoperabil.

Autorul

1. CARACTERE GENERALE

Prin excelență, omul este o ființă gregară, fiind dominat de instinctul de grup. Viața rurală a putut fi susținută odată cu începutul agriculturii sedentare. Satele cele mai timpurii au apărut în arealele de luncă cu soluri deosebit de fertile și cu posibilități lesnicioase de aplicare a irigațiilor.

În Egipt și Orientul Apropiat unele așezări rurale datează de peste 8000 ani (din Neolitic).

Lucratul pământului, organizarea pescuitului, amenajarea terenului pentru irigații, distribuția recoltelor între membrii comunității, paza împotriva animalelor sălbatice și a invadatorilor constituie factori primari principali ce au condus la gruparea indivizilor. ”În general, în mediile ostile (arii împădurite, mlăștinoase etc.) oamenii au deprins obiceiul de a locui în așezări compacte pentru a putea supraviețui amenințărilor de tot felul” (F. Hudson, 1976).

“Domeniul real al așezărilor” rezidă în nivelul și tipul de activități economice, ce formează ciclul I de identificare a acestora. Acesta determină specificul spațiului de locuit și nivelele posibile de poluare a mediului, respectiv controlul factorilor generatori de noxe. Ciclul II constă în identitatea localității, care are o motivație cauzală a plasamentului spațial, și implică a funcțiilor care motivează geneza. Ciclul III constă în identificarea raportului dintre numărul locuitorilor și volumul de resurse, în sensul cel mai larg, ce contribuie la susținerea și funcționarea optimă a sistemelor teritoriale ce înglobează deopotrivă așezări rurale și așezări urbane. În funcție de acest raport, de dimensiunea demografică și cantitatea de resurse, de diversitatea acestora, se estimează o anumită intensitate a traficului și a necesarului de energie ce asigură stabilitatea temporală a așezărilor.

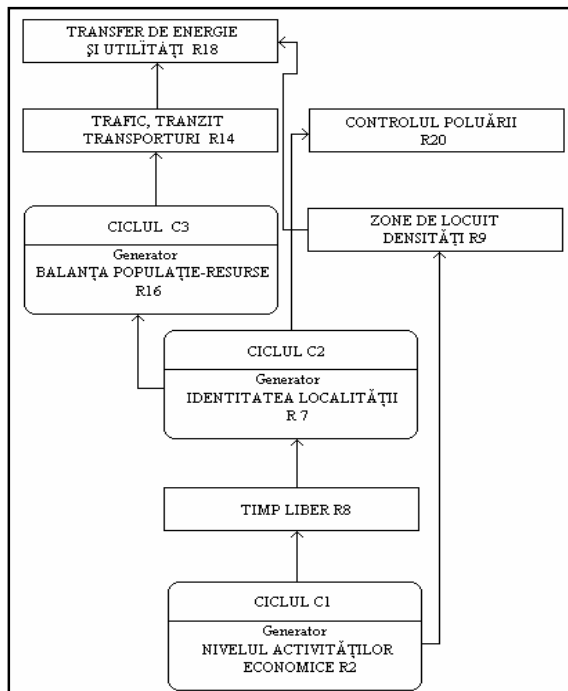

Fig. 1. Identificarea structurii domeniului real al așezărilor umane (după L. Boldur, G. Ciobanu, I. Băncilă, 1982).

La scara globului populația se grupează în două tipuri majore de așezări: așezări rurale (sate) și așezări urbane (orașe). Între aceste două categorii “extreme” există forme de tranziție în direcții divergente. În majoritatea cazurilor transferul de la categoria de așezări rurale la cele urbane se realizează mai degrabă gradual decât brusc, prin câștigul treptat de populație și dezvoltarea funcțiilor de polarizare.

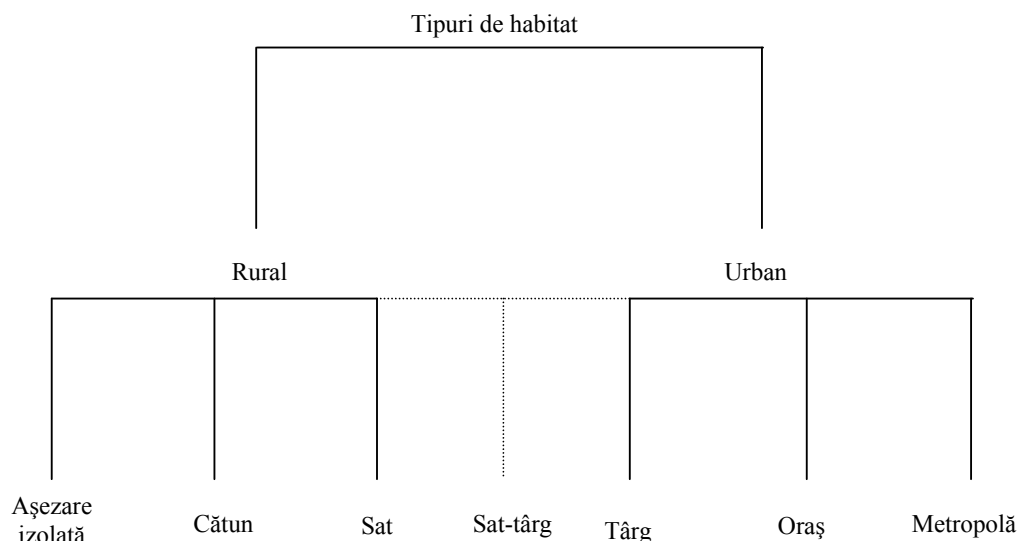

Fig. 2. Tipurile principale de așezări (după D. Waugh, 2000).

Ambele categorii de habitat răspund nevoii de adăpost a omului ca entitate biologică și componentă socială. Totodată, expresia concentrată a ambelor forme de habitat și anume vatra, joacă și rol de producție. Dacă elementele comune habitatului rural și urban sunt mai restrânse, cele care le diferențiază dau nota dominantă a departajărilor, indiferent de etapa istorică și localizarea geografică.

De regulă, așezarea rurală are un potențial demografic mai redus decât orașul. Structura socio-profesională a populației este marcată de dominanța activităților specifice sectorului primar. Sub aspect fizionomic și edilitar, așezările rurale se plasează pe o scară valorică inferioară în comparație cu orașul. În cadrul ruralului ritmul muncii este marcat pregnant de ritmul de desfășurare a proceselor biologice, care ciclic se convertesc în produse necesare traiului, la modul cel mai general.

Odată cu apariția orașului a apărut și *opозиția dintre sat și oraș*. Ca urmare a acestor relații antagoniste au apărut forme intermediare (sat-oraș, oraș-sat). Acest proces de formare a unei noi categorii de așezări cu trăsături mixte – de sat și de oraș – se desfășoară în două direcții: prin apropierea satului de oraș atât sub aspect fizionomic, cât și funcțional (*rururbanizare*), cât și prin decăderea unor orașe și reintrarea lor în categoria ruralului (*dezurbanizare*). Asemenea forme intermediare denumite de către francezi “*vilages-villes*”, iar de către germani “*stadt-dorf*” se întâlnesc frecvent în Andaluzia. Au o populație cuprinsă între 7000-14000 de locuitori. Ca număr de locuitori sunt îndreptățite a fi orașe. Ca funcție domină cea agricolă. S-au dezvoltat în apropierea marilor proprietăți latifundiare și evoluează în direcția urbanizării (Jacqueline Beaujeu Garnier, G. Chabot, 1971). Gabrielle Schwartz (citată, Jacqueline Beaujeu Garnier, G. Chabot, 1971) folosește pentru această categorie de așezări de tranziție termenul de „*puncte centrale*”, care preluând anumite funcții economice și comerciale constituie locuri de

polarizare pentru rețeaua rurală adiacentă. Cele mai reprezentative forme de acest tip de așezări sunt *târgurile*. Ele marchează transferul de la rural la urban, trecerea de la apartenență la nonapartenență realizându-se mai degrabă gradual decât brusc. Au funcții comerciale și administrative. În Africa sunt frecvente *târgurile de graniță* situate pe liniile de contact economico-geografic (între deșert și savană, între ariile de agricultori și cele de pescari etc.).

La fel se includ în această categorie punctele de administrație din fostele colonii, așezările cu funcții comerciale din Alaska precum și unele „*villages centres*” din Turcia, care prin dotările ce le concentrează (școli, oficii sanitare, unități comerciale) polarizează satele învecinate până la 15 km distanță (Jacqueline Beaujeau Garnier, G. Chabot, 1971). Aproximativ în aceeași categorie se află și așezările rurale de la noi din țară cu rol de polarizare supracomunală.

Industria extractivă a dus la apariția și dezvoltarea a numeroase sate, unele vechi din antichitate. Numărul acestora crește în sec. al XIX-lea odată cu descoperirea de noi și variate resurse, în special cărbune și petrol. Aceste categorii de așezări rurale cunosc o evoluție aparte. Inițial populația ocupată în industrie conviețuiește cu cea agricolă. Odată cu amplificarea exploatărilor se cere o suplimentarea a forței de muncă industrială. Are loc un proces de calificare industrială în masă. Așezarea își schimbă treptat profilul funcțional, structura și fizionomia și devine oraș (Jacqueline Beaujeau Garnier, G. Chabot, 1971). Exemplele sunt oferite de toate statele industrializate ori în curs de dezvoltare cu resurse de combustibili și minereuri aflate în exploatare. Unele dintre regiuni au trecut printr-o *fază preindustrială* (Donbas, Ruhr) pe când altele au cunoscut o dezvoltare explozivă (Silezia, Lorena). Această categorie de așezări rurale cu funcții extractive cuprind o populație formată din *țărani-mineri*. Ele sunt denumite în literatura geografică după specializarea muncitorilor (*sate carbonifere, sate petroliere etc.*) (Jacqueline Beaujeau Garnier, G. Chabot, 1971). În fostele țări socialiste o bună parte au fost incluse în categoria urbanului. Numărul lor este în creștere. Cunosc o mare diversitate ca profil și sunt răspândite pe toate continentele, cu excepția Antarcticii.

În afară de așezările rurale cu funcții extractive, se mai deosebesc ca forme cu evoluție spre orașe așezările rurale noduri de comunicații, *așezările rurale cu funcții turistice* și cele cu *funcții rezidențiale (dormitor)*. Uneori asistăm la o îmbinare de funcții deosebind *așezări agricole-comerciale, așezări agricole-administrative și așezări agricole-industriale* (I. Șandru, 1970).

2. NOȚIUNEA DE AȘEZARE

Așezările reprezintă creații umane durate de-a lungul timpului în diverse condiții social-economice, în procesul neîntrerupt de valorificare a spațiului geografic.

Acestea pot fi definite ca și „grupări de locuințe și utilități diverse și de oameni ce își desfășoară activitatea pe un anumit teritoriu, a cărui înfățișare îmbracă caracterul formației social-economice și a cadrului natural” (S. Mehedinți, 1930).

Într-o altă formulare, așezarea reprezintă „totalitatea categoriilor de grupări umane ce constituie unități de viață socială (de la cătun la oraș)” (V. Mihăilescu, 1934).

Conform DEX (1984) „așezarea reprezintă un grup de locuințe și de construcții ce alcătuiesc un mediu de viață umană”.

Prima definiție este cuprinzătoare și acoperă convingător spectrul larg al formelor de manifestare teritorială și funcțională sub care se prezintă așezările pe suprafața terestră.

În cazul celei de a doua definiții, unele categorii de așezări sunt excluse, cum ar fi stănele, hodăile, prisăcile, colibele și altele, în cadrul cărora se instituie totuși o viață socială la parametri mai simpli. În al doilea rând, coordonata economică de valorificare a spațiului este exclusă. Unități de viață socială specifică se constituie și în alte circumstanțe cum ar fi în cazul cabanelor din ariile montane ori deltaice, stațiunilor de cercetări arctice și antarctice, observatoarelor astronomice izolate, fermelor, cherhanalelor ori releelor de televiziune plasate la mari distanțe în raport cu aglomerările umane. Unele dintre ele au funcții de deservire iar altele funcții de producție exclusive.

Într-un asemenea context am putea defini așezarea ca fiind reprezentată de un edificiu construit cu utilitare permanentă ori temporară în cadrul căruia se constituie unități de viață socială și activități productive ori de deservire.

În acest caz pot fi incluse în categoria așezărilor și platformele de foraj maritim. Lucrurile se complică atunci când trebuie să includem în categoria așezărilor și peșterile ce constituie adăposturi ale aborigenilor-vânători din Deșertul Australiei.

Așezările păstorilor nomazi sunt mai elaborate decât cele ale vânătorilor datorită atât facilității transportării materialelor de construcție cu ajutorul animalelor cât și a utilizării în amenajarea adăposturilor a unor produse animaliere.

Iurtele kirkizilor din stepile Asiei Centrale sunt acoperite cu pâslă durată din păr de capră iar tunguscii din tundra siberiană amenajează corturi conice pe care le acoperă cu piele de ren ori coajă de mesteacăn (F. Hudson, 1976).

Eschimoșii utilizează la amenajarea *iglurilor* cele mai la îndemână materiale de construcție: zăpada și gheața.

Așezările de tip "kraal" specifice populației zulu din Africa de Sud-Est utilizează în edificarea adăposturilor pentru oameni și animale, vegetația cu spini pentru împrejmuire, la care se adaugă frunzele pentru acoperiș și lutul pentru pereți. În regiunile critice din punctul de vedere al condițiilor fizice (cutremure, prăbușiri, alunecări de teren) construcțiile sunt durate din materiale locale ușoare (pereți din șipci de lemn căptușiți cu argilă și fundație pe „talpă de lemn” în zona Subcarpaților de Curbură) ori adoptă soluții tehnice adecvate (fundare adâncă și structuri din beton monolitice – Japonia).

Așezările temporare sunt specifice atât țărilor cu economie avansată cât și celor sărace.

În Peninsula Scandinavică și în zona muntoasă a Peninsulei Balcanice, fenomenul de *transhumanță* impune prezența a două și chiar trei locuințe. *Laponii* crescători de reni au locuința principală de iarnă în sud, pe țărmul Golfului Botnic, iar cea de vară în extremitatea nordică. Traseul lung pe care trebuie să-l străbată cu turmele de reni obligă la statuarea de locuri de popas în care s-au edificat locuințe și adăposturi intermediare. Ariile de transhumanță cuprind de regulă două tipuri de așezări:

- cele de iarnă din văi, mai mari și mai bine dotate, ce formează arii compacte de locuire permanentă;
- cele de vară, pe pășunile înalte, mult mai dispersate în teritoriu (I. Șandru, 1970).

Campusurile militare pentru antrenamente și cele de refugiați, la care se adaugă motelurile și *campusurile de rulote* locuite permanent sau temporar vin să completeze tabloul divers în care se înfățișau formele de locuire pe suprafața terestră. În concluzie, ca adevăr axiomatic, așezările se prezintă într-o remarcabilă diversitate, ca rezultat al adaptărilor active succesive la mediul fizic și cel social-economic.

Majoritatea formelor de locuire au caracter permanent și cuprind deopotrivă puncte locuite disperse (stații și relee T.V., observatoare astronomice, campusuri militare, ferme etc.), cătune, sate și orașe.

Ce este o așezare umană? Am putea să răspundem direct adoptând o logică mai puțin pretențioasă: o așezare cu oameni, o așezare a oamenilor. În terminologia internațională, termenul de așezare este uzitat exclusiv în contextul referirilor asupra colectivităților umane ca grupări biologic-sociale. Pentru alte ființe grupate în colectivități de diverse mărimi, în contextul edificării unui cadru material pentru locuire, se utilizează termenul de *adăpost*, cu specificul acestuia, în funcție de specia la care se realizează raportarea (mușuroi în cazul furnicilor, bârlog în cazul unor mamifere etc.). Privite lucrurile într-o asemenea manieră, atributul de „umană” nu completează, ci mai degrabă accentuează, întărește conținutul și sensul noțiunii de așezare.

Dacă acceptăm termenul compus de „*așezare umană*” am putea deduce că ar exista pe Terra așezări în opoziție cu cele umane și anume „așezări neomenești” sau „inumane”, în cadrul cărora au loc evenimente și se petrec fapte în flagrantă contradicție cu însuși spiritul, natura și aspirația făpturii umane. Astfel, rămâne, în opinia noastră, singular, termenul de așezare.

Completarea cu *umană* se datorează faptului că atât în literatura noastră de specialitate, cât și în cea franceză, denumirea asociativă a fost consacrată de timpuriu și de așa manieră încât pronunțarea singulară de *așezare* pare a fi aberantă sau cel puțin deranjantă fonetic (*les établissements „cere” humaines*).

Școala geografică anglo-saxonă utilizează termenul la singular, cu precizarea tipului major de așezare (*geography of settlements, geography of rural settlements*).

Cu toată această aparentă imprecizie a termenului, așezările se constituie ca realități teritoriale și social-economice incontestabile. Deci, ce este o așezare?

Majoritatea definițiilor exprimate în literatura de specialitate răspund parțial acestei întrebări, fie ca urmare a excesului de forme sub care se manifestă habitatul pe Glob, fie că fac referiri doar la o categorie majoră de habitat (rural ori urban). Pentru geograful francez Pierre George, noțiunea de *sat* este sinonimă cu habitatul rural. Ocolind termenul de *habitat rural* și completându-l cu cel de *habitat rural grupat*, îl definește pe acesta din urmă ca fiind „*o formă de organizare elementară a societății care răspunde necesităților fundamentale (ale omului – s.n.) și se identifică noțiunii de grup*” (cit. I. Șandru, 1970).

Așezarea, după părerea noastră, indiferent de tipul major căruia îi aparține, reprezintă o asociere teritorială a unor forme specifice de locuire, de deservire și de adăpost, temporare sau definitive, și a unui spațiu adiacent sau inserat, destinat producției și altor scopuri, și a unei colectivități umane, numeric variabilă, care este organizată pe principiul vieții sociale. În concluzie, ca adevăr axiomatic, așezările pe suprafața terestră se înfățișează într-o remarcabilă diversitate, ca rezultat al adaptărilor succesive active la mediul fizic și social social-economic. „Majoritatea formelor de locuire sunt cele cu caracter permanent, care include deopotrivă edificii dispersate și ferme, cătune, sate și orașe” (cit. Jacqueline Beaujeu Garnier, G. Chabot, 1971).

3. DISTRIBUȚIA AȘEZĂRILOR

3.1. Distribuția altitudinală și latitudinală a așezărilor

Asupra repartiției așezărilor rurale își pun amprenta atât factorii de ordin natural cât și cei social-politici. În comparație cu orașul, așezarea rurală este mai mobilă (ia naștere și se destramă ușor). Totodată, într-o bună parte a globului teritoriile naționale sunt marcate dominant de așezări rurale. În altitudine așezările urcă până la peste 5000 de metri. Astfel, în Peru *așezarea minieră Chupiquina* se află 5600 m altitudine. Tot în aceeași situație se află *satul Tok Gialung* din Himalaia situat la 5100 m altitudine. Locuitorii satului Hanlo situat în bazinul superior al Indusului practică din timpuri străvechi cultura ovăzului. Tot la altitudini mari se află o serie de localități rurale situate pe traseele căilor ferate andine (Lima-Oroya din Peru – 4816 m, Rio Mulato-Potosi din Bolivia – 4774 m, Arica-La Paz – 4235 m) (I. Șandru, 1970).

O serie de așezări s-au amenajat în zone montane înalte cu scopuri științifice. În categoria acestora cele mai frecvente sunt observatoarele astronomice (Mont Blanc – 4365 m; Elbrus – 4250 m; Kashmir – 4130 m).

La polul opus se află așezările situate sub nivelul mării cum ar fi satele de pescari din Delta Volgăi și orașul Astrahan, precum și cele din preajma Mării Moarte cu *orașul Ierihon* (malul vestic al Iordanului).

În latitudine așezările se întind din Țara de Foc (*Puerto Williams* – Argentina) până în nordul Groenlandei (*așezarea Siorapaluk*, locuită de eschimoși).

Regiunile cu tipuri economice organizate pe baze moderne și intensive reușesc să împingă limitele așezărilor în altitudine și latitudine mult în interiorul unităților naturale, așezările avansând în ambele sensuri, atât vertical cât și orizontal (I. Șandru, 1970).

3.2. Distribuția plan-spațială a așezărilor

Configurația reliefului poate constitui un element de atracție sau respingere. Așezările feresc regiunile puternic fragmentate, cu valori mari ale energiei reliefului, acest fapt constituind o piedică majoră în organizare legăturilor. În schimb, zonele de vale prezintă numeroase avantaje, așezările formând grupuri în șirag (*așezări galerii*) (I. Șandru, 1970).

Relieful montan și colinar dispensează așezările, consecință a fragmentării proprietăților. Așezările sunt atrase de versanții însoriți, de crestele cu posibilități mai lesnicioase de legătură cu spațiul adiacent.

Constituția solului determină adesea plasamentul așezărilor rurale. Așezările ocolesc terenurile umede din lunci și urcă pe muchiile teraselor, pe terase și pe interfluvii. În arealele cu

exces de umiditate lucrările de ordin hidrotehnic au ușurat avansarea așezărilor (F. Hudson, 1976).

Resursele de apă au constituit factori de atracție pentru așezări. În zonele cu roci impermeabile apa se găsește pretutindeni pe când în cele cu roci permeabile apa se află cantonată la mare adâncime. În primul caz factorul hidric influențează dispersia așezărilor, iar în al doilea, concentrarea.

În Olanda, înainte de amenajarea polderelor, locuitorii căutau punctele uscate ori amenajau movile artificiale cunoscute sub denumirea de *terpen*. După construcția digurilor și amenajarea polderelor acestea s-au păstrat doar insular (F. Hudson, 1976).

În regiunile aride, precum și în alte situații, așezările urmăresc cu fidelitate resursele de apă.

În Regatul Unit, liniile de izvoare au dus la apariția unor șiraguri de așezări ce se bucură de accesul permanent la sursa de apă și de proximitatea terenului agricol.

Elementele de ordin politic au influențat și influențează și în prezent plasamentul așezărilor rurale. În cadrul agriculturii cu plantații au luat naștere așezări noi ale coloniștilor organizate pe principii moderne și în flagrant contrast cu cele indigene. Israelul continuă să înființeze noi așezări în teritoriile arabe ocupate. În Delta Dunării, în arealele supuse frecvent inundațiilor, construcțiile se amplasează pe movile de pământ artificiale. Aceleași practici le întâlnim și în Delta Gangelui.

Așezările, indiferent de categoria lor, se află într-o permanentă mobilitate. Tendința de evoluție a majorității este spre forme moderne, în concordanță cu dezideratele timpului prezent și viitor.

Urmărind harta distribuției spațiale a așezărilor, acestea apar ca puncte de diverse mărimi și grade de grupare spațială. Gruparea și dispersia au cauze diverse, de ordin natural (linii de izvoare, confluente etc.) ori social-istoric (roire, colonizări, împrăștierea etc.).

Peste tot, plasamentul spațial al așezărilor se află între situațiile extreme, de la grupare spațială la un pronunțat grad de dispersie (Jacqueline Beaujeu Garnier, G. Chabot, 1971).

În general, se pun în evidență trei situații modelare în distribuția spațială a așezărilor:

- a) *distribuție grupată;*
- b) *distribuție aleatoare (întâmplătoare);*
- c) *distribuție uniformă.*

În analiza distribuției spațiale a așezărilor se utilizează frecvent *metoda celei mai apropiate vecinătăți*. Aceasta se recomandă a fi utilizată în contextul în care numărul așezărilor

luate în studiu este de minimum 30. Formula de calcul este următoarea: $Rn = 2d\sqrt{\frac{n}{N}}$, unde $Rn =$

distribuția; d = distanța medie între cele mai apropiate localități învecinate (km); n = numărul de localități din arealul analizat; N = suprafața arealului analizat (km^2).

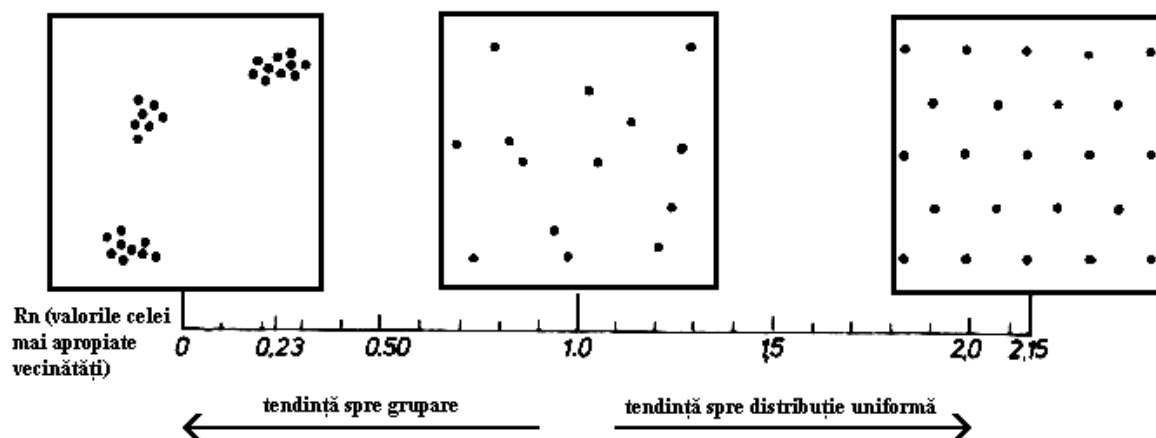

Fig. 3. Modele de distribuție spațială a așezărilor (după B. Stugren 1982, D. Waugh 2000).

În cazul *distribuției grupate*, așezările se aglomerează pe un spațiu restrâns, în formă de ciorchine (valoarea gradului de dispersie fiind egală cu 0).

Distribuția întâmplătoare concentrează în aceleași spații așezări cu tendință de grupare și așezări cu tendințe de dispersie (valoarea 1).

Distribuția uniformă reprezintă modelul „ideal”, în cazul unor *spații izotrope* (valoarea 2,15). În vederea analizei tipului concret de distribuție s-au analizat așezările din sectorul vestic al Depresiunii Hațegului, în număr de 34 (fiecare așezare se numerează cu cifre de la 1 la n).

Suprafața arealului este de 216 km^2 , iar suma distanțelor medii dintre așezările cele mai apropiate este de 68 km. În cazul analizat valoarea distribuției,

$$Rn = 2x \frac{68}{34} \sqrt{\frac{34}{216}} = 2x2\sqrt{0,1574} = 4x0,396 = 1,58.$$

Utilizarea acestei metode este marcată de anumite limite, dintre care enumerăm (D. Waugh, 2000):

- suprafețele să fie egale ca mărime pentru a putea fi comparate;
- suprafețele arealelor să nu fie prea mari (cele prea mari exagerează gradul de grupare, iar cele prea mici exagerează regularitatea distribuției);
- pe hărțile la scară mică este dificil a fixa cu precizie centrul așezării;
- așezările se prezintă sub diverse mărimi (populație, suprafață etc.);
- limitele arealelor luate în studiu prezintă importanță deosebită (spațiile restrânse, relativ omogene nu ridică probleme de utilizare a formulei, pe când acolo unde una sau mai multe așezări învecinate se situează în afara limitei de studiu, rezultatele nu sunt concludente).

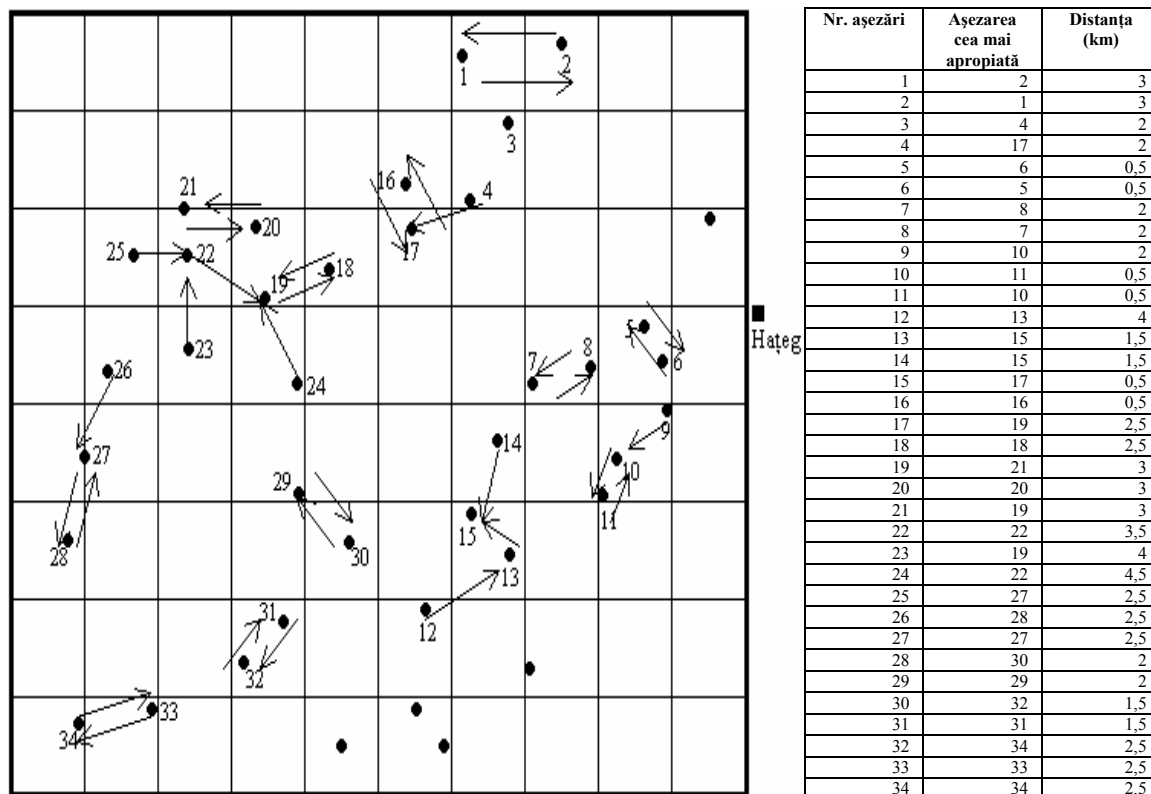

Fig. 4. Analiza celei mai apropiate vecinătăți (sectorul vestic al Depresiunii Hațeg).

Oricum, rămâne valabilă ca o metodă cantitativă eficientă în studiul comparativ al determinării „ordinii teritoriale”. O metodă cantitativă consacrată constă în estimarea numărului de așezări la unitatea de suprafață. De exemplu, pentru țara noastră revin 5,5 așezări rurale la 100 km² și 1,1 orașe la 1000 km².

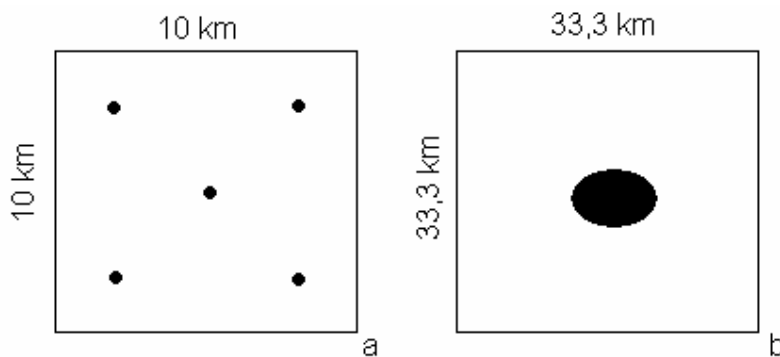

Fig. 5. Densitatea așezărilor rurale și urbane din România la unitatea de suprafață: a). așezări rurale; b). așezări urbane.

Difuzia spațială a așezărilor se încadrează în patru situații modelare, ipotetice. Cazul “A”, de difuzie liniară, “B”, de difuzie radiară, “C”, de difuzie în trepte ierarhice și “D”, liniar-arborescentă (E. Bylund, 1960, citat P. Hagett, 1973).

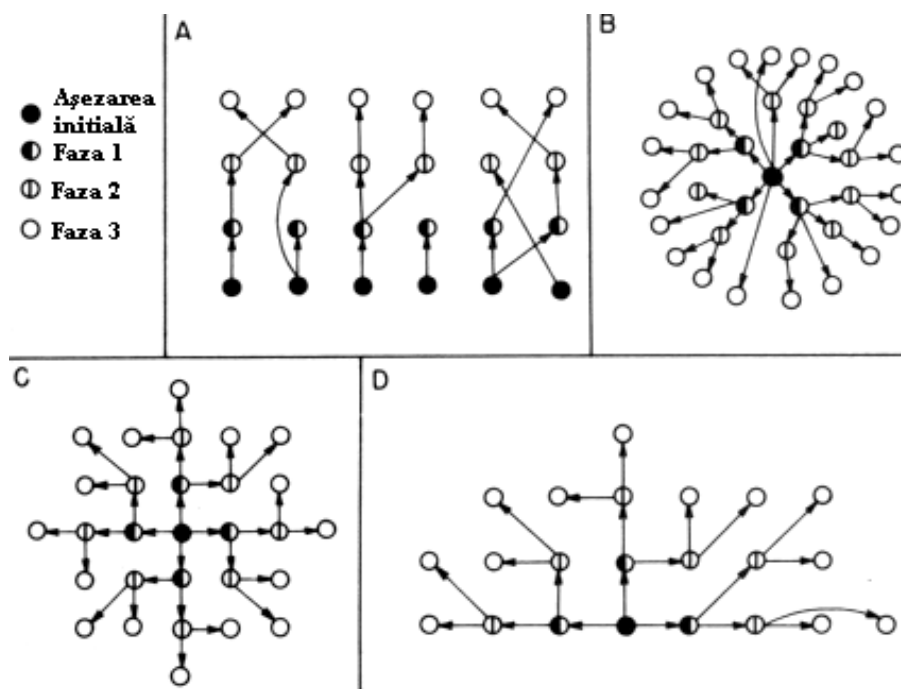

Fig. 5. Modele de difuzie spațială a așezărilor (după E. Bylund, 1960, citat P. Hagett, 1973).

În funcție de configurația generală a reliefului, de condițiile istorice, dimensiunea spațială și situațiile particulare putem pune în evidență tipuri de distribuție apropiate sau identice cu una dintre situațiile modelare prezentate mai sus. *Spațiile izotrope* se pretează oricărei situații modelare. Bazinele hidrografice constituie “tipare ideale” pentru *difuzia arborescentă*, după cum liniile de țărm “adoptă” modelul *distribuției liniare*.

4. AȘEZĂRILE RURALE (SATELE)

La scara timpului istoric *satul* se constituie ca primă formă de habitat a colectivităților umane.

Cu aproximativ 8000 î. Chr., odată cu sfârșitul ultimei glaciațiuni, oamenii trăiau în grupuri mici, nomade, de vânători și culegători, în căutarea hranei, în principal în zonele subtropicale ale Globului. La vremea pomenită mai sus, în Neolitic, au loc două importante evenimente în viața populației:

- *domesticirea animalelor (oaia, capra, vaca);*
- *cultivarea cerealelor (grâu, orez, porumb).*

Aceste importante mutații în domeniul tehnicii agricole au condus la *sedentarizarea populației* și au generat un surplus de produse agricole, proces care la rândul lui a constituit cauza principală a *genezei așezărilor* permanente, inclusiv a orașelor.

Aceste două procese – de domesticire a animalelor și de cultivare a cerealelor – s-au desfășurat relativ sincron în teritorii situate la distanțe mari unele de altele (bazinul inferior al Nilului, al Tigrului și Eufratului și cel al Indusului), dar care dispun de condiții naturale asemănătoare:

- apă permanentă din fluvii, pentru oameni, animale și pentru dezvoltarea irigațiilor;
- spații colinare adiacente, cu pășuni prielnice creșterii animalelor domestice;
- arii de luncă bine dezvoltate, supuse regulat inundațiilor;
- mături fertile, depuse în sectoarele de luncă la revărsarea apelor;
- climat relativ uscat, ceea ce a menținut fertilitatea naturală a solului (din punct de vedere climatic aceste zone au fost mai umede decât în zilele noastre) (D. Waugh, 2000).

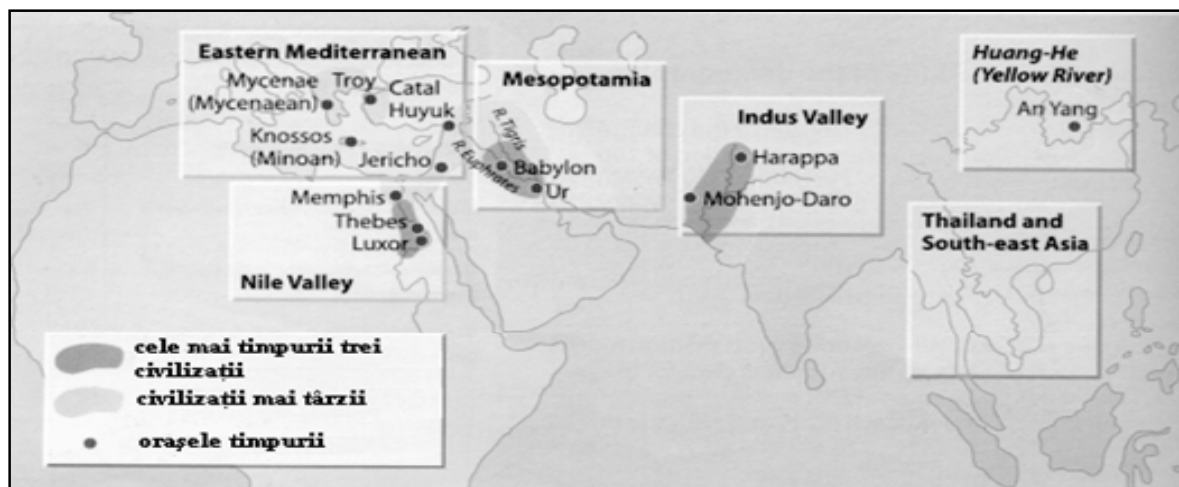

Fig. 6. Cele mai timpurii civilizații și orașe (după D. Waugh, 2000).

Datorită modului rudimentar de organizare a vetrelor, la care se adaugă și nevoia perpetuă de plasament a acestora în proximitatea spațiilor cu posibilități lesnicioase de procurare a hranei, în etapele primare, vetrele au migrat împreună cu colectivitățile rurale în căutarea de hrană. Această afirmație ne este sugerată de modul de locuire și de exploatare economică a teritoriului de către populațiile primitive din zona ecuatorială a Africii în cadrul agriculturii itinerante. De aceea, urmele vechilor așezări rurale se pot reconstitui cu dificultate. La noi în țară urmele celor mai vechi așezări rurale sunt cele de la Hăbășești – *cultura Cucuteni*, din apropierea Iașilor (3100 – 2700 î. Chr.) – așezare fortificată cu terenul agricol în afara fortificației. În antichitate satul era forma dominantă de așezare în bazinul Dunării (I. Șandru, 1970). Pe teritoriul Angliei s-au găsit urme de așezări rurale datând din mileniul 4 î. Chr. care aveau și puncte de întâlnire pentru comerț și ceremonii. *Populația daco-romană* se îndeletnicea majoritar cu cultivarea pământului, de unde se pare că se trage și numele de sat dat așezării rurale de la latinescul *satus(um)* (arătură) (I. Șandru, 1970).

Locuitorii erau grupați în sate mari pe teritoriul coloniilor romane, sate numite *pagi*, având în centru conacul proprietarului (*villa rustica*) și în sate mici simple ce purtau denumirea de *vici*. Urme ale unor asemenea așezări s-au pus în evidență la Ciumăfaia (jud. Cluj) și la Hobița, lângă Sarmizegetusa.

În perioada feudală, satul se compunea dintr-o masă de țărani aservită proprietarului de pământ (marii moșieri), formă de așezare rurală ce a fost introdusă și în America Latină, unde poartă denimirea de *fazendas* în Brazilia și *estancios* în Chile și Argentina. În etapa contemporană, ca urmare a divizării marilor proprietăți funciare, a scăderii autorității centrale asupra pământului, dar și a unor procese de comasare funciară, asistăm la un remarcabil proces de diversificare a așezărilor rurale pe plan mondial (I. Șandru, 1970).

Așa cum s-a mai arătat, la nivel planetar se pun în evidență două categorii majore de așezări, satele și orașele. Diferențierile între ele sunt de natură cantitativă, calitativă, structurală și funcțională. De regulă, așezările rurale se înscriu cu un număr redus de locuitori, dar numărul locuitorilor nu este peste tot și totdeauna un criteriu de delimitare. Bunăoară, la noi în țară, localitatea Tușnad-Băi, cu un număr de 1854 locuitori (1997), face parte din categoria orașelor, pe când localitatea Dăbuleni, jud. Dolj, cu peste 10 000 locuitori, se înscrie în seria satelor foarte mari.

Geografii occidentali disting patru mari categorii de așezări (cit. I. Șandru, 1970): *așezarea izolată, cătunul, satul și orașul*. Elementul distanță între *gospodării* joacă adesea rolul esențial în determinarea tipului de așezare. Distanța de 500–1000 m de vatra satului poate constitui un criteriu de determinare a unei noi categorii de așezări, iar când distanțele între *gospodării* depășesc 2–3 km se poate admite existența unor așezări izolate. Stabilirea numelor

așezărilor din arealele cu așezări izolate se leagă de dominanța numelor de familie, de tendințele de grupare în raport cu un punct central, de toponime, hidronime etc. În America de Nord așezarea izolată poartă denimirea de *fermă*, în Estonia *hutor*, iar în Ungaria *tanya* (I. Șandru, 1970). La noi în țară, în funcție de plasamentul spațial, îmbracă denumiri specifice (*hodaie*, în Câmpia Transilvaniei, *crâng*, în Munții Apuseni și *conac*, în Platoul Bumbesților).

Sub aspectul potențialului demografic și al potențialului de dotare, la limita inferioară a satului, se află *cătunul*, constituit din grupări mici de gospodării. Acesta (cătunul) poartă denumirea de *weiler* în germană, *hamelet*, în engleză, *hameau*, în franceză și *aldeo* în spaniolă (I. Șandru, 1970).

Mărimea demografică a unui cătun este în strânsă relație cu nivelul mediu de mărime a așezărilor rurale. Bunăoară, în țările în care mărimea medie a unei așezări rurale depășește 4000–5000 locuitori, cătunul poate fi considerat ca fiind așezarea cu mai puțin de 500 locuitori. În țara noastră, unde *potențialul demografic* mediu al unei așezări rurale este de aproximativ 775 locuitori, cătunele au de regulă un potențial demografic sub 50 locuitori.

Grupările de locuințe pentru week-end și vacanțe îmbracă, prin funcții și grad de confort, atribute urbane în opoziție cu cătunele din vecinătate, care au toate atributele calitative și funcționale ale unui *rural autentic*.

Satul Steierdorf de lângă Anina era locuit în anul 1995 de către o singură persoană de etnie germană.

În cadrul Munților Apuseni, cu precădere în bazinul superior al Arieșului, prezența *satelor foarte mici* (sub 50 locuitori) este o regulă generală. *Comuna Brebu Nou* din Munții Semenicului, județul Caraș-Severin, avea în anul 1997 doar 123 de locuitori, în timp ce *comuna Voluntari*, județul Ilfov, număra în același an 27 000 locuitori.

Pe lângă componenta demografică, calitatea spațiului rural poate fi percepută și prin ipostaza lui tehnico-edilitară și ecologică. De regulă, pe lângă numărul mai mic de locuitori, populația satelor are un nivel de instruire mai redus și o mai slabă putere economică. “*Populația țărănească ocupă periferia lumii economice moderne*” (P. Knox și J. Agnew, 1998).

La acestea se adaugă o mai slabă mobilitate teritorială și profesională. Vestimentația păstrează în numeroase cazuri specificul regional și local, și conturează acele elemente de specificitate ce deosebesc, în afară de limbă, popoarele între ele.

Așezările rurale au de regulă, un nivel mai scăzut al dotărilor tehnico-edilitare și o slabă diversificare a acestora, la care se mai asociază și un potențial redus de comunicație.

În țările sărace, apa curentă, electricitatea și telefonul rămân deziderate, adesea insurmontabile, în paralel cu dominanța efortului fizic în procesele de muncă.

Ipostaza ecologică a ruralului derivă din capacitatea acestuia de a conserva și reconstrui cadrul natural, urmare a unei presiuni antropice mai reduse, asociată cu tipul exploatării economice și nivelul general de dezvoltare al forțelor de producție. Câmpurile extinse de culturi, absența căilor principale de comunicație, prezența insulară a cadrului construit de dimensiuni mai mici și a turmelor de animale, trădează fără tăgadă prezența ruralului. La acestea se mai adaugă densitatea mai redusă a spațiului construit și a populației. De regulă, *satele tradiționale* se caracterizează prin construcții cu un singur nivel și o puternică amprentă fizionomică a locului prin utilizarea materialelor de construcție din spațiul adiacent. În schimb, în țările cu economie avansată calitatea spațiului pentru locuit nu diferă în linii mari față de oraș. În așezările rurale, pe lângă case se dezvoltă forme construite asociative specifice (adăposturi pentru animale, pentru tehnica agricolă, pentru furaje și alimente) care în cazul orașelor lipsesc. Ruralul, ca mod de viață se detașează expresiv în raport cu orașul. Ritmul vieții și al proceselor lucrative este subordonat *legilor biologice* care imprimă ciclicitate și sezonabilitate cu intensități diferențiate ale muncii. Sezonalitatea și ciclicitatea proceselor de muncă imprimă un mod de viață specific care are mai multe divergențe decât convergența cu modul de viață urban. Ca structură socială, majoritatea populației rurale aparține țărănimii. Biroul de Recensăminte al S.U.A. împarte *populația nonurbană* în două categorii: ” *rural farm* ” și ” *rural non-farm* ”. Populația din cadrul ruralului ”farm” este reprezentată de acele segmente demografice și acele localități în care se desfășoară preponderent activități primare pe când ruralul ”non-farm” este reprezentat de așezările cu funcții majoritar rezidențiale ori industriale.

După I. Wibberley (1972), citat Clout(1972) *ruralul „desemnează acele părți ale țării care arată negreșit semne de existență dominate de utilizări ale pământului în timpul prezent sau cel imediat trecut”*.

Miller și Lulof (1981), citat Jaqueline Bonnamour(1993) arată că termenul de rural este *„convențional utilizat, simbolizând delimitarea ariilor geografice caracterizate printr-o populație redusă numeric, neconcentrată și relativ izolată de influențele marilor centre metropolitane”*.

Simion Mehedinți menționează că *„satele sunt grupări de locuințe și de oameni care își scot mijloacele de existență dintr-un spațiu determinat de hotarele proprietății individuale sau colective ale membrilor acelei grupări rurale”*.

Stări de confuzie apar și atunci când se încearcă o delimitare a cătunului de către sat. Nu există un criteriu al delimitării între cele două categorii de așezări. Nici numărul de persoane și nici numărul de case (gospodării) nu este stabilit cu precizie.

În *cătune* de obicei construcțiile sunt mai puține decât în sate. Acestea (cătunele) au populație mai puțină și foarte rar dispun de biserici, magazine și școli. Potențialul lor de

comunicație este de asemenea slab. Diferențierile stricte între cătune și sate pe baza numărului populației se pun în evidență mai ușor atunci când examinăm areale particulare.

Bunăoară, populația unui cătun din arealele dominate de sate mari poate atinge 500 locuitori pe când în cele cu sate mici sunt frecvente cele cu populație sub 10 locuitori (F. Hudson, 1976). Adesea, între sate și cătune se pune semnul egalității (cazul satelor – *crânguri* din Munții Apuseni). Cătunul este de regulă mai puțin compact decât satul și cu un potențial demografic mai redus. În majoritatea cazurilor, *noțiunea de sat* este asociată cu activitățile de bază ale sectorului primar. Dar întâlnim numeroase situații în care satele au funcții miniere, industriale, turistice și de rezidență.

Satele cu funcții miniere au, de regulă, o fizionomie respingătoare în opoziție cu cele de pescari ori cele cu funcție turistică. *Se estimează că în lume doi din trei locuitori trăiesc în sate, cătune ori așezări risipite.*

Oricum termenii de „rural” și „urban” sunt pătrunși de imprecizie, specificul modurilor de manifestare la nivel național acționând cu forță decisivă (V. Surd, V. Zotic, 1998). Chestionarul completat de către participanții la Conferința Internațională „Rural Space and Regional Development”, 1998, Cluj-Napoca-Micești sintetizează definiția așezărilor rurale „*ca așezări mai mici în cadrul cărora cea mai mare parte a populației este ocupată în activități primare*” (V. Surd, V. Zotic, 1998). Istoricul clujean I. S. Nistor definește satul “*ca o categorie social – teritorială relativ complexă, alcătuită dintr-o aglomerare de case și dependințe (vatra satului), și dintr-un teritoriu de pe care se obține producția agricolă – numit în țara noastră hotarul, moșia sau mereaua (întinderea) satului*”. “*Satul ca și comunitate nu reprezintă în esența lui decât o asociație naturală de mai multe familii, legate între ele prin relații de vecinătate, parțial și de sânge, asociație a cărei apariție își găsește explicația, pe de o parte în nevoia de sociabilitate, iar pe de altă parte în motive de ordin economic. Născut în mod spontan, satul reprezintă embrionul societății și elementul constructiv fundamental al organizației sociale. El a precedat în timp organizarea statului, iar existența sa socială și comunitară a precedat recunoașterii sale juridice*” (după P. Negulescu, R. Boilă, Gh. Alexianu, citat S. I. Nistor, 2000).

“Formații naturale, satele sunt adevărate celule vii ale organizării de stat, cu viață proprie și cu personalitate tradițională. De remarcat, de altminteri, că orice grupare socială născută dintr-un sentiment profund de cooperare presupune și o organizare. Prin faptul că în această organizație se răsfrânge toată mentalitatea unui popor, ea este oglinda civilizațiunii lui” (după D. N. Corodeanu, citat S. I. Nistor, 2000).

Sintetizând, ruralul poate fi definit ca o asociere de spații fizice de extensiune variabilă, de populație și de forme specifice de locuire, aflate în diverse stadii de evoluție, a cărui funcții

primordiale de esență economică sunt cele primare (V. Surd, 1993). Într-o formulare mai lapidară ruralul semnifică ” opusul urbanului ” (Jacqueline Beaujeu Garnier, G. Chabot, 1971).

Delimitarea urbanului de rural, a satelor de orașe, din raționamente de ordin economic și politic, se realizează pe criterii administrative prin desemnarea apartenenței ori nonapartenenței. Distincția dintre așezare și localitate este de ordin administrativ.

Localitățile semnifică așezări cu statut administrativ. Cătunele, fermele izolate etc., nu sunt din localități. Ele sunt așezări, întrucât nu au un statut administrativ.

4.1. Componentele habitatului rural

O așezare rurală se compune din trei elemente indispensabile, aflate în relații de conexiune ce funcționează pe principii sistemice, și anume: populația, vatra și moșia (hotarul satului).

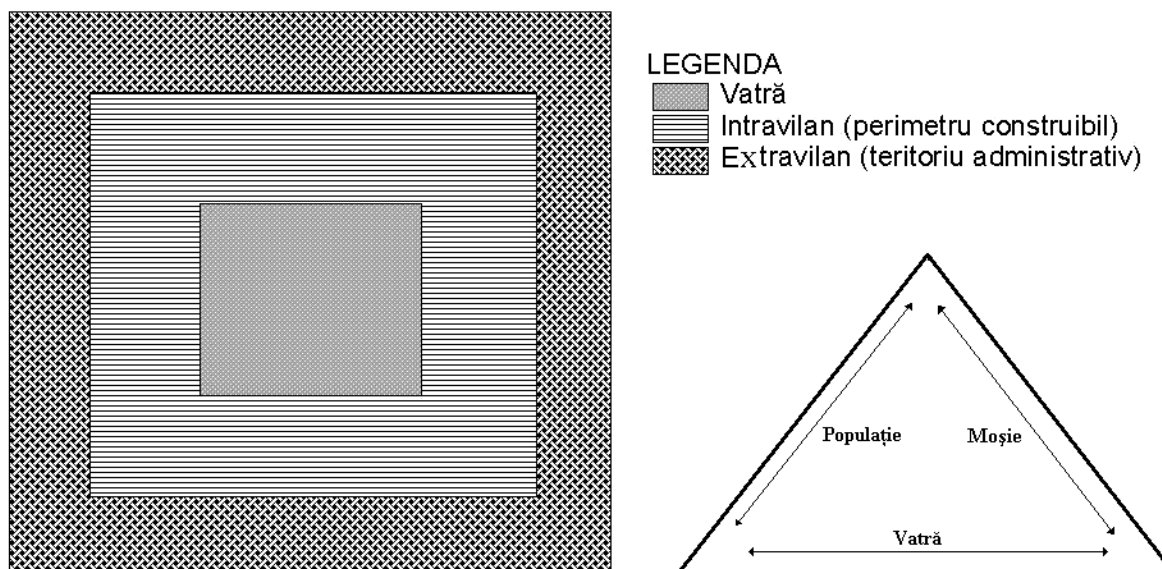

Fig. 7. Graful componentelor așezării rurale.

Populația reprezintă componenta dinamică a așezării rurale, și în funcție de acțiunea ei se organizează vatra și teritoriul aferent.

Vatra reprezintă un segment al spațiului rural organizat pentru a răspunde nevoilor de adăpost și odihnă a forței de muncă în sensul ei cel mai larg. În cele mai numeroase cazuri vatra joacă și un rol secundar de producție.

Moșia întruchipează suportul economic al așezării rurale. El este supus în permanență unor importante mutații structural-funcționale dictate de nevoile colectivității rurale ori a tipului major de economie. De regulă, teritoriul se asociază vetrei, neexistând discontinuități. Apar cu toate acestea unele abateri de la regulă, vetrele fiind situate la distanțe mari față de întreg

teritoriul ori parte din el. În aceste cazuri între vatră și teritoriul aferent ei se interpune stânjenitor teritoriul altor localități (de exemplu, cazul unor localități rurale frontaliere din Slovenia care au parte din teritoriul lor în spațiul Austriei).

Intravilanul reprezintă terenul arondat vetrelor de așezări, aprobat conform planurilor de urbanism (P.U.G.) pentru extinderea vetrei și amplasarea altor dotări de interes public (gospodării, unități economice, spații de depozitare, rezervoare de apă etc.).

Extravilanul restul teritoriului administrativ al localității și este operațional, echivalentul moșiei

De regulă, suprafața teritoriului unei localități rurale se află în raporturi direct proporționale cu numărul populației. Cu toate acestea regula suferă numeroase excepții. În arealele cu soluri fertile și agricultură intensivă, o populație numeroasă dispune de o moșie mai restrânsă. În arealele montane cu soluri sărace și economie extensivă o populație mai puțin numeroasă reclamă un hinterland agrar și forestier mai extins. Același lucru este valabil și pentru așezările vânătoarești. *Hinterlandul* (moșia) așezărilor de pescari este complementat cu domenii acvatice de extensiune variabilă. *Mărimea satului* reflectă propriul său mediu natural, social și economic.

4.2. Modelul cognitiv al unei așezări rurale

În vederea punerii în evidență a raporturilor intime dintre componentele unei așezări rurale se alege setul de variabile pentru fiecare componentă și conexiunile posibile între acestea.

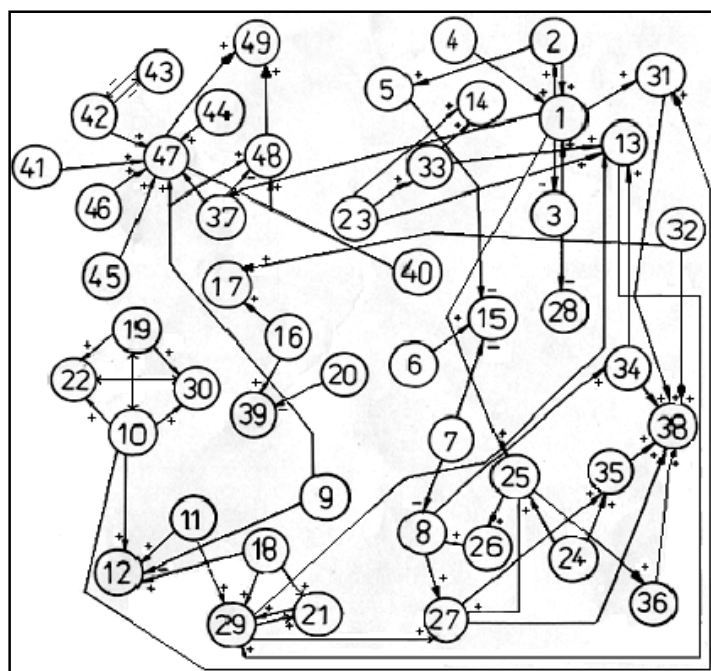

Fig. 8. Modelul cognitiv al unei așezări rurale: 1. Număr populație; 2. Natalitatea; 3. Mortalitatea; 4. Spor natural; 5. Populația 0-14 ani; 6. Populația 15-64 ani; 7. Populația peste 64 ani; 8. Total populație activă; 9. Populația activă agricolă; 10. Populația activă în servicii; 11. Populația activă în industrie; 12. Indicele activităților neagricole; 13. Navetism-întrări; 14. Navetism-ieșiri; 15. Raportul de dependență; 16. Suprafața totală a localității; 17. Suprafața vetrei; 18. Valoarea fondurilor fixe din industrie; 19. Valoarea fondurilor fixe din servicii; 20. Suprafața terenurilor construite și neproductive; 21. Randamentul fondurilor fixe din industrie; 22. Randamentul fondurilor fixe din servicii; 23. Potențialul de comunicație; 24. Resursele de apă;

25. Număr gospodării; 26. Densitatea construcțiilor în vatră; 27. Indicele de înnoire edilitară; 28. Număr gospodării nelocuite; 29. Valoarea producției industriale; 30. Valoarea prestărilor de servicii; 31. Valoarea mărfurilor vândute; 32. Potențialul de dotare; 33. Număr autobuse/zi; 34. Număr autoturisme particulare; 35. Numărul locuințelor cu baie; 36. Potențialul de locuire; 37. Consum alimentară/persoană; 38. Nivel de trai; 39. Suprafața moșiei; 40 Valoarea fondurilor fixe din agricultură; 41. Potențial climatic; 42. Suprafața terenului agricol; 43. Suprafața fondului forestier; 44. Gradul de mecanizare; 45. Gradul de chimizare; 46. Indicele de favorabilitate al solurilor; 47. Valoarea producției agricole vegetale; 48. Valoarea producției agricole animaliere; 49. Capacitatea portantă (de susținere biologică).

În cazul nostru setul de variabile pentru populație cuprinde 15 indicatori, pentru variabilele din cadrul vetrei 24 de indicatori, iar pentru variabile moșie, 10 indicatori, în total 49 indicatori.

În funcție de necesități, se pot aduce completări setului de indicatori pentru fiecare variabilă în parte. Semnul + indică relații de favorabilitate, iar semnul – relații de restrictivitate, de condiționare negativă.

4.3. Populație rurală

Aproximativ jumătate din populația globului trăiește și își desfășoară activitatea în așezări aparținătoare ruralului. De regulă *mărimea așezărilor rurale* este dictată de potențialul lor demografic. Sub acest aspect întâlnim o gamă largă de așezări rurale, termenul mare, mijlociu și mic având doar rolul de estimare comparativă. Organismele de lucru permanente specializate ale O.N.U. aplică *principiul maximei generalizări* în vederea departajării ruralului de urban luând drept limită între acestea valoarea de 20 000 de locuitori. *Criteriile de definire a ruralului și urbanului* de pe glob, îmbracă un pronunțat caracter național având la bază atât criterii cantitative cât și de ordin politic, administrativ, economic, edilitar și teritorial. Bunăoară în Franța, Portugalia și Argentina orice așezare până la 2 000 de locuitori este considerată rurală, iar în S.U.A. și Thailanda pragul este de 2 500 de locuitori. În Spania și Grecia limita este de 10 000 de locuitori, în Canada, Malaysia și Scoția de 1 000, în Islanda de 300, iar în Danemarca de 250 de locuitori. În Panama toate așezările cu o populație de până la 2 000 de locuitori sunt incluse în categoria ruralului. Dacă sunt alimentate cu apă curentă cifra scade la 1 500. În Israel sunt incluse în categoria ruralului doar localitățile care desfășoară activități specifice sectorului primar, după cum într-un mare număr de țări din America Latină (Brazilia, Bolivia, Costa Rica, Ecuador, Salvador, Honduras, Nicaragua etc.), așezările care nu sunt reședințe administrative, indiferent de mărimea lor, sunt incluse în categoria ruralului.

Într-un număr mare de țări apartenența la rural ori urban este hotărâtă de către guverne pe baza unor criterii complexe de clasificare (Bulgaria, Anglia, Finlanda, Japonia, Noua Zeelandă, Norvegia, Polonia, România, Suedia, R. S. Africană). În Rusia, de regulă, așezările rurale au o

populație sub 12 000 de locuitori (Jacqueline Beaujeau Garnier, G. Chabot, 1971, F. Hudson, 1976).

Dificultățile în departajare sub acest aspect numeric sunt și mai mari în contextul în care în S.U.A. se deosebesc două categorii de rural: *rural farm* (rural agricol) și *rural non farm* (rural neagricol).

În cadrul populației rurale este cuprinsă și populația care exercită *profesii neagricole* pusă în serviciul populației rurale. Pot exista rurali care exercită profesii neagricole în serviciul economiei regoinale sau rurali care exercită profesii neagricole în orașele învecinate (pendularzi sau navetiști). În statele puternic industrializate populația rurală nu este sinonimă cu cea agricolă. De exemplu, populația rurală a Marii Britanii este de cca. 7 % din populația țării, dar prestează munci agricole doar 3 %. Același lucru este valabil și pentru alte state ca Germania și S.U.A. În statele cu predominanța sectorului primar populația ocupată în acest sector depășește capacitatea de locuire la sate, o bună parte din muncitorii agricoli trăind în orașe. În Portugalia lucrează în sectorul primar cca. 50 % din populația activă a țării din care doar 40 % locuiesc la sate. În India din 80 % activi ocupați în sfera sectorului primar doar 72 % locuiesc la sate, iar în Brazilia din 70 % doar 58 % locuiesc în mediul rural (Jacqueline Beaujeau Garnier, G. Chabot, 1971 - *datele se impun a fi interpretate cu rezerve, având în vedere "perisabilitatea lor"*).

Clasificările operaționale în privința *potențialului demografic* se realizează de regulă la nivele zonale și administrativ-politice, intervalele valorice și numărul de clase stabilindu-se în funcție de valoarea minimă și maximă și de frecvențe anumitor categorii de mărimi în șirul statistic ce desemnează potențialul demografic a unui număr limitat de așezări rurale. De regulă clasificările sunt subordonate anumtor scopuri.

Dacă sub aspect demografic așezările prezintă mai mult un caracter de eterogenitate decât de omogenitate, ele se aseamănă prin structura profesională a populației, prin modul ei de viață. Ruralul presupune existența și dominanța *funcțiilor primare* (agricole, silvice, piscicole etc.). Legat de exercitarea acestor funcții se detașează un mod de viață specific, strâns ancorat în evoluția naturală a proceselor și fenomenelor cu caracter productiv. Bunăoară, în cadrul zonei temperate, munca se desfășoară cu o mai pronunțată intensitate în perioada caldă a anului și cunoaște o relativă latență pe durata iernii. Creșterea animalelor presupune permanența forței de muncă pentru îngrijire și exploatare, pe când cultura pământului oferă șansele unor întreruperi temporare. Procesul muncii se desfășoară neîntrerupt pe zi/lumină, și uneori și noaptea.

Gradul de instruire al populației rurale, în general, este mai redus decât a celei urbane. Populația rurală, în raport cu cea urbană, beneficiază de un număr mai restrâns de servicii. Totodată, ruralul conservă și păstrează în măsură mai mare specificul zonal, regional și național atât ca zestre materială cât și spirituală. Toate acestea se traduc într-un anumit specific al

comportamentului. De regulă, sub aspect economic, majoritatea populației rurale se află pe o poziție inferioară în raport cu populația rurală. „Populația rurală ocupă periferia lumii economice moderne” (F. Hudson, 1987). În etapa actuală, în țările dezvoltate ale globului ruralul și urbanul se apropie cu pași repezi, în unele dintre ele ultimul devenind cvasidominant.

4.4. Vatra

Constituie adesea elementul componential al așezărilor rurale spre care își îndreaptă atenția majoritatea studiilor vizând remodelarea teritorială. Acțiunile pornesc din vatră, acestea jucând un veritabil rol de “*centru de comandă*”. Acțiunile remodelatoare încep cu vatra și se transmit cu intensități diferite în timp asupra teritoriului. *Funcțiile vetrei* sunt complexe, cele esențiale – așa cum s-a mai arătat – fiind de adăpost și odihnă a forței de muncă.

În cadrul așezărilor rurale vatra exprimă sub aspect peisagistic, componenta cea mai marcantă. Ea mai poate fi definită ca o expresie concentrată a economicului din spațiul rural. Vatra concentrează locuințele, adăposturile pentru animale și anumite spații pentru depozite, un anumit număr de dotări de diverse tipuri și ranguri. Vatra se organizează de regulă, în așa fel încât să răspundă nevoilor primare pentru care a fost creată (de ordin economic și social). De regulă, termenul de vatră în cadrul așezărilor rurale, se identifică cu spațiul ocupat de locuințele și dotări căreia i se asociază și spațiile neconstruite cu folosință diversă intercalate spațiului construit și o arie periferică adiacentă cu utilizare intensivă de tip grădină. Aceasta din urmă poate să lipsească în cazul așezărilor de vânători și pescari.

Forma și dimensiunile vetrelor cunosc o largă paletă de manifestare teritorială, fiind dictate de un complex de factori, fie singulari, fie concurenți (forma de relief, resursele de apă, calitatea solului, forma de proprietate asupra pământului, rețeaua de drumuri etc.).

După forma vetrei sunt unanim acceptate două categorii de așezări rurale:

- sate cu vetre de formă regulată;
- sate cu vetre de formă neregulată.

Satele cu vetre de formă regulată prezintă un contur al vetrelor identic sau similar unor poligoane regulate. Ele sunt de dată mai recentă și se înscriu în acțiunile de ocupare dirijată a spațiului. Se mai numesc și “*sate geometrice*”. *Viziunea cosmografică* a popoarelor primitive își pune amprenta asupra tipurilor geometrice de așezări rurale, rezultând vetre de formă *dreptunghiulară, pătrată, triunghiulară și circulară etc.* În cele mai numeroase cazuri vetrele cu forme geometrice consacrate trădează acțiuni și fapte preparatorii, anticipative. Preluarea formelor de vetre este, fie rezultatul unor experiențe dobândite anterior, fie constrângerilor de ordin fizic.

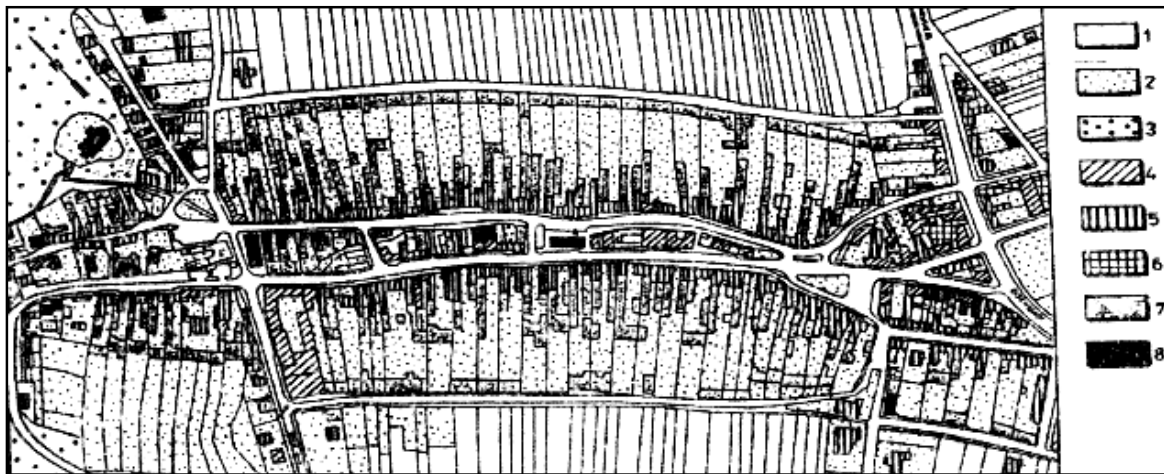

Fig. 9. Sat cu vatră de formă regulată (după Westermann Atlas, 1987): 1. arabil; 2. grădini; 3. pădure; 4. terenuri de interes public; 5. construcții; 6. spații verzi; 7. garduri vii; 8. dotări de interes public.

Satele cu vetre de formă neregulată sunt definite acelea care prezintă un contur poligonal neregulat al vetrelor. Sunt și cele mai numeroase. Prin modul de plasare, organizare și extindere a vetrelor, aceste tipuri de sate, în marea lor majoritate trădeză un mod de ocupare spontană a spațiului.

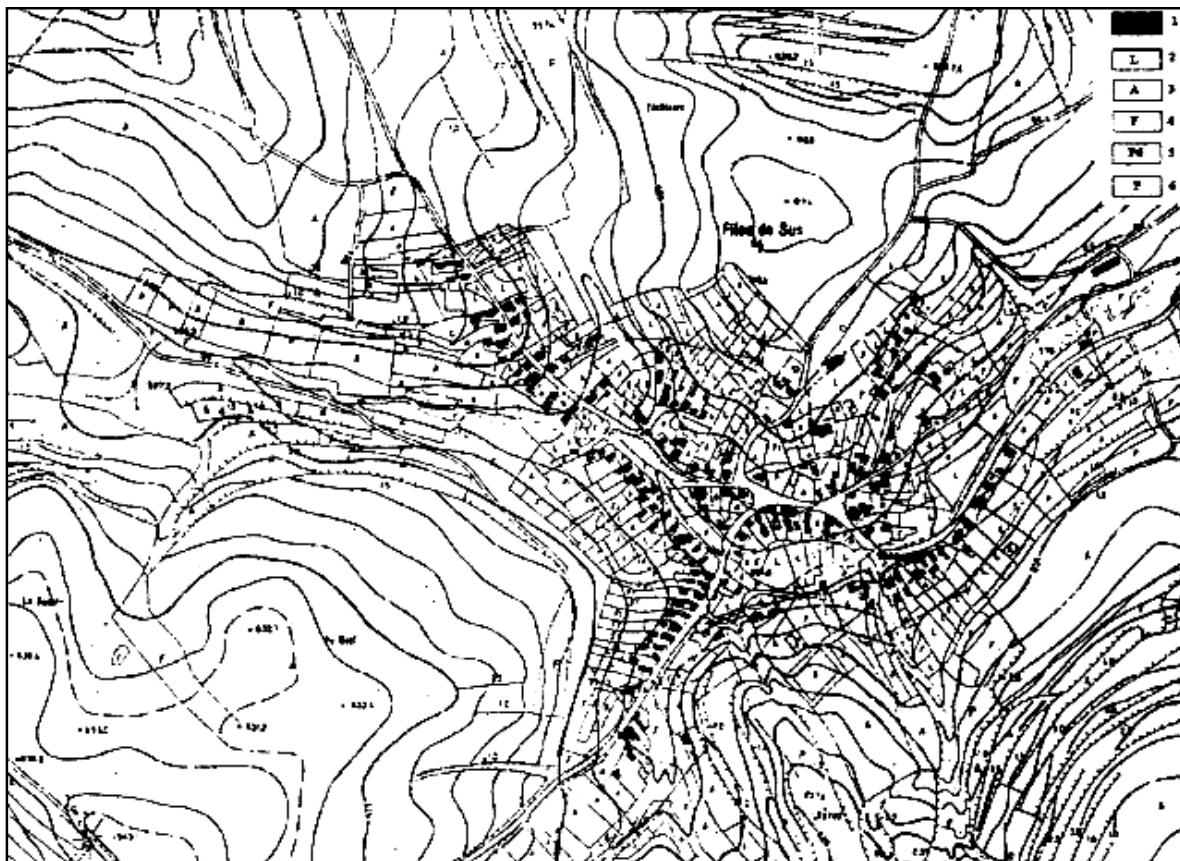

Fig. 10. Sat cu vatră de formă neregulată: 1. construcții; 2. livezi; 3. arabil; 4. fâneață; 5. pădure; 6. pășune.

La rândul lor, satele cu formă regulată se subdivid în:

- a) liniare (dreptunghiulare);
- b) de formă pătrată;
- c) circulare;
- d) triunghiulare.

Sate dreptunghiulare (lineare) condiționate de relief, de rețeaua hidrografică, de căile de comunicație de aliniamentul tarlalelor etc. Astfel, satul linear poate apare la baza unui versant, pe o coamă de deal, în lungul pădurii defrișate (*Waldhufendorf*), în lungul unui drum (*Strassendorf*), în lungul unui dig sau canal, în lungul unui râu, la periferia unei plantații, în lungul țărmlui ori pe grindurile deltaice.

Satele plasate în lungul căilor de comunicație terestre, a digurilor de apărare împotriva inundațiilor, în lungul râurilor, canalelor, pe poduri de terase, pe culmi alungite ori în lungul țărmlurilor au de regulă *vetre de formă liniară*. “În Delta Dunării, grindurile fluviale (longitudinale) adăpostesc sate cu vetre de formă liniară” (I. Popovici, 1973).

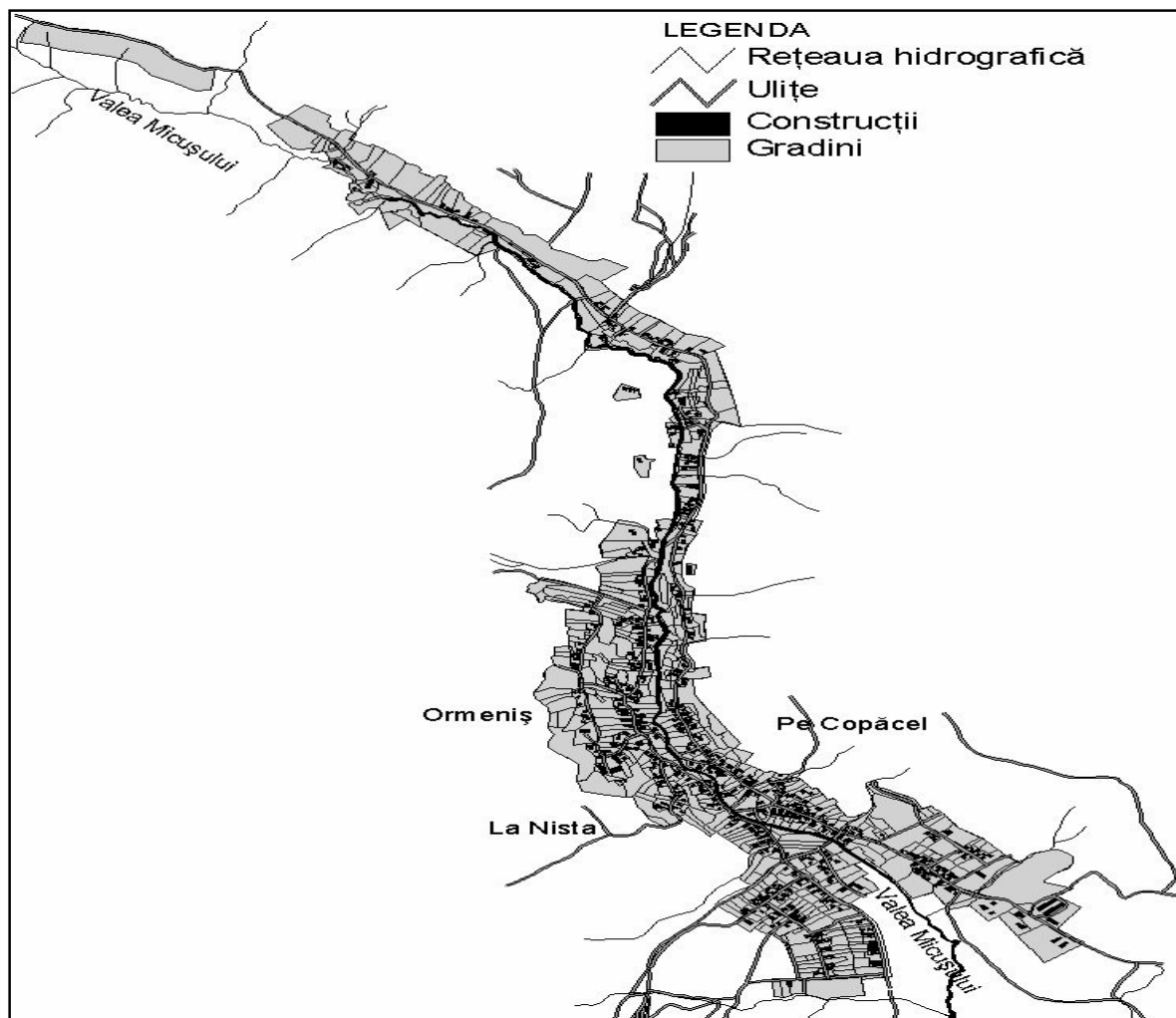

Fig. 11. Sat cu vatra de formă liniară.

Satele cu vetre de formă pătrată sunt de regulă „anticipate” ca urmare a proceselor de colonizare ori de regrupare după intervenții antropice de anvergură (exemplu, amenajări hidroenergetice etc.).

Satele cu vetre de formă circulară prezintă o grupare a gospodăriilor sub formă de cerc, acest mod de dispunere având la bază motive de apărare. În acest sens literatura de specialitate oferă ca exemplu în mod frecvent, satul de tip *kraal* din sectorul central-sudic al Africii, unde locuințele dispuse sub formă de cerc adăpostesc în centru spațiul de protecție și odihnă pentru animale, pe durata nopții. La noi în țară asemenea sate le întâlnim în Banat, fiind edificate de către coloniștii germani în secolul XVII.

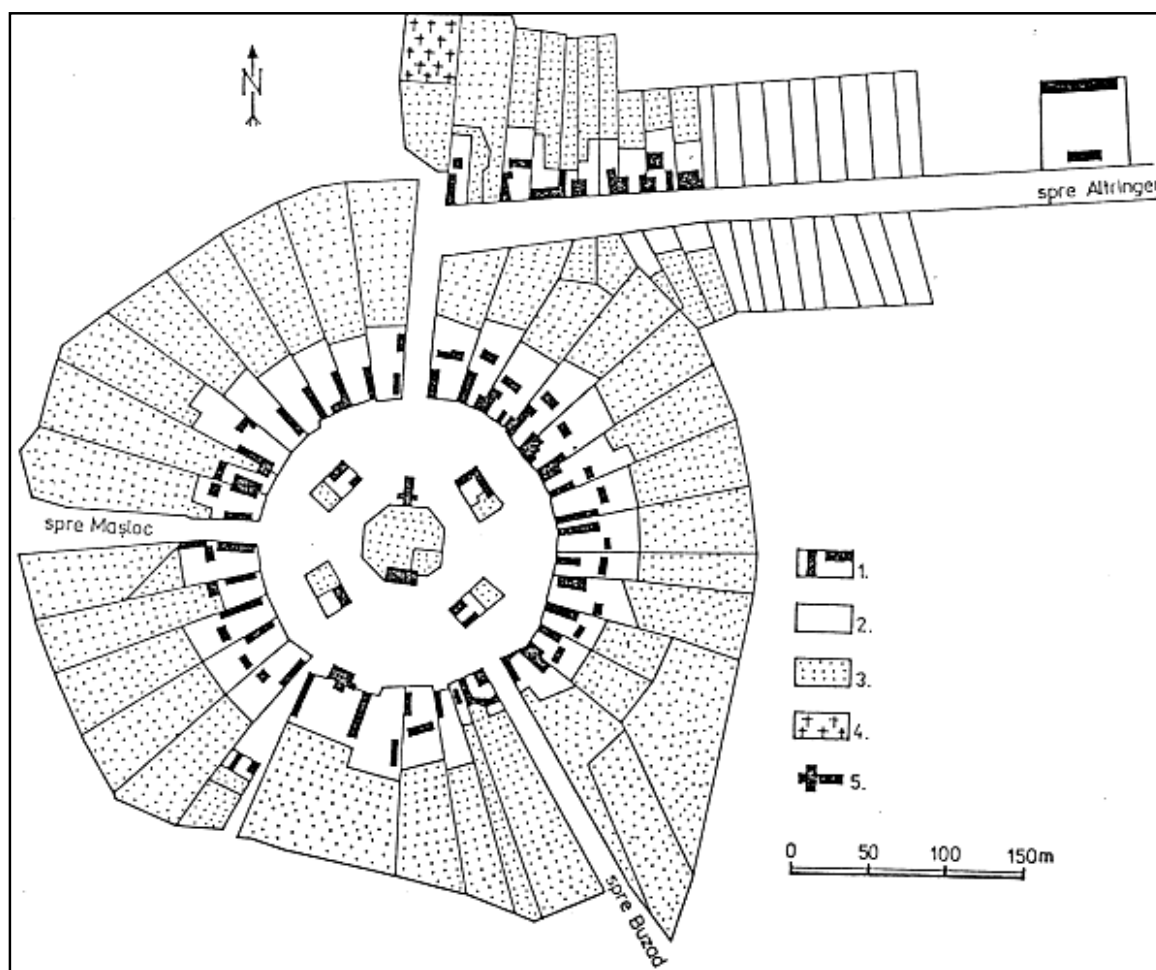

Fig. 12. Sat de formă circulară, Charlottenburg, jud. Timiș: 1. construcții; 2. curți și locuri publice; 3. livezi. 4. cimitir; 5. Biserică (după Ariadna Iuhasz, 1999).

Asemenea sate se mai întâlnesc și în Amazonia, de la fiecare casă pornind o potecă spre centrul satului, acesta constituind locul pentru întâlniri publice.

Sate de formă semicirculară se întâlnesc și în sectoarele de vale, cu meandre bine dezvoltate ori în sectoarele centrale ale dolinelor din ariile carstice.

Forma circulară și cea pătrată a vetrelor își are originea și în viziunea cosmografică a popoarelor primitive. Astfel, *populația osetiacă*, de vânători și pescari de pe cursul inferior al Eniseiului percepe realitatea teritorială pe baza unei cosmografii consonante cu realitatea geografică. Aceasta (realitatea geografică) a fost transformată pentru a-i da acesteia o dimensiune verticală (I. Tuan, 1974).

Pentru această populație (osetiacă) centrul Universului este fluviul Enisei, considerat ca apă sfântă. Deasupra Pământului, spre direcția sud, se află raiul iar sub pământ, spre nord, se află iadul. Apa sfântă (fluviul Enisei) izvorăște din „rai” și curge spre „mijlocul Pământului” spre „iad”.

De la o asemenea viziune cosmografică rezultă forma dreptunghiulară a așezărilor pe care aceștia le edifică.

Pentru *indienii Pueblo* din New Mexico, Pământul este central și principalul component al Cosmosului. Soarele, Luna și stelele sunt „accesorii” ale Pământului. Rolul lor este acela de a face posibilă locuirea oamenilor pe pământ. În viziunea lor, Pământul are formă pătrată și se recunosc punctele cardinale.

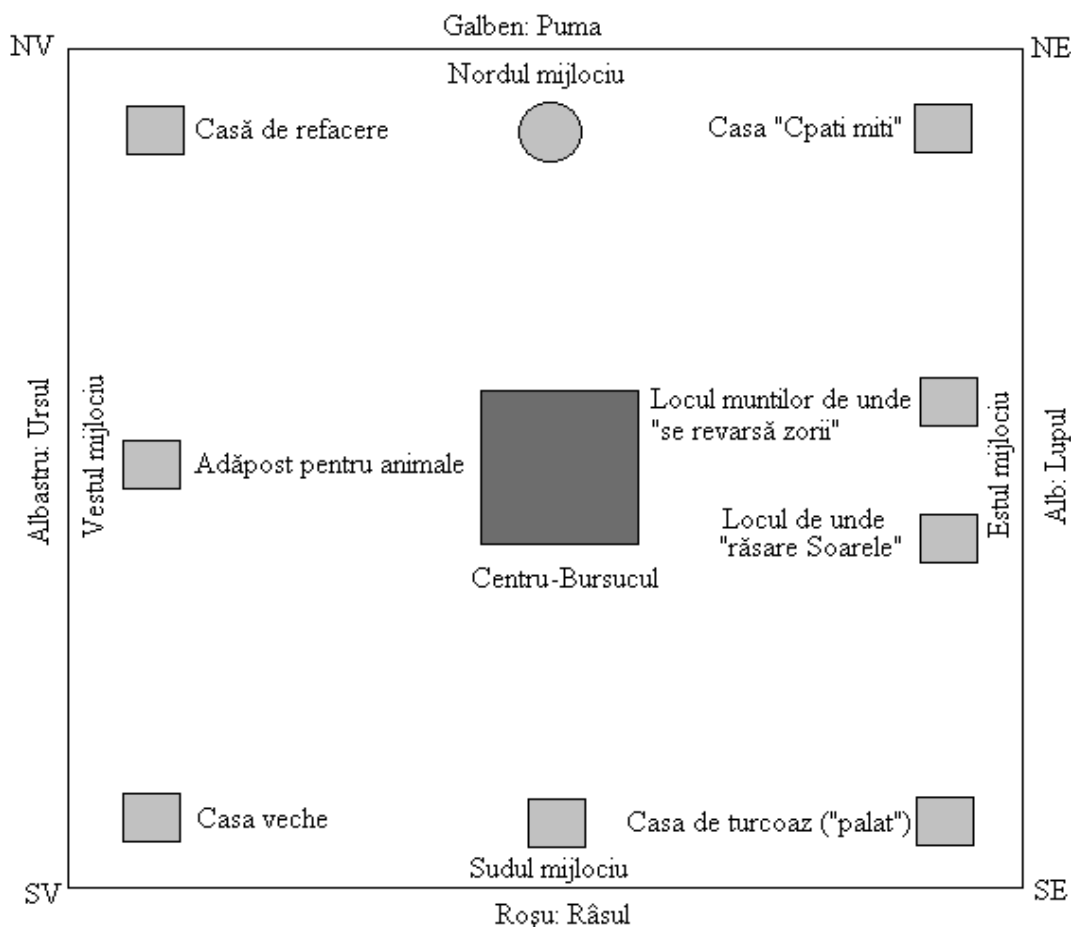

Fig. 13. Imaginea Lumii la indienii din tribul Pueblo (I. Tuan, 1974).

Etnocentrismul tradițional chinez imaginează lumea sub formă de pătrate, dezvoltate spre exterior, pătratul din mijloc constituind centrul imperial.

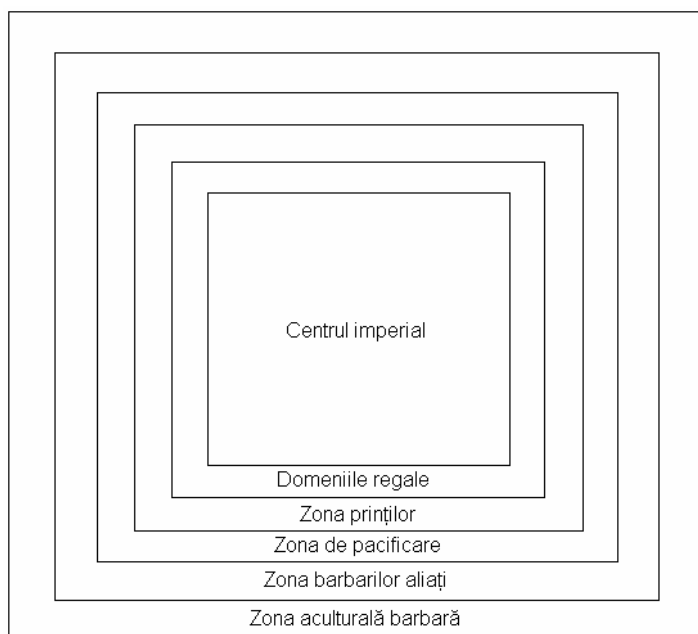

Fig. 14. Etnocentrismul tradițional chinez cu privire asupra lumii (sec. 15 î. Chr.) (după I. Tuan, 1974).

Indienii Yurok din nordul Californiei își imaginează „Lumea” sub formă de cerc, în centrul căruia curge râul bogat în pește care constituie și „cale de transport”. La marginea „Lumii” se desfășoară sub formă circulară, imensitatea oceanului.

Pe conurile de dejecție, bine dezvoltate și bogate în resurse de apă, se dezvoltă adesea așezări de formă triunghiulară. Un bun exemplu în acest sens îl reprezintă așezările de pe valea Gail din Karinthia (Austria), unde afluenții de pe stânga au generat un șirag de conuri de dejecție, ocupate majoritar de sate, care feresc sectorul de luncă supraumectat și pe alocuri mlăștinos.

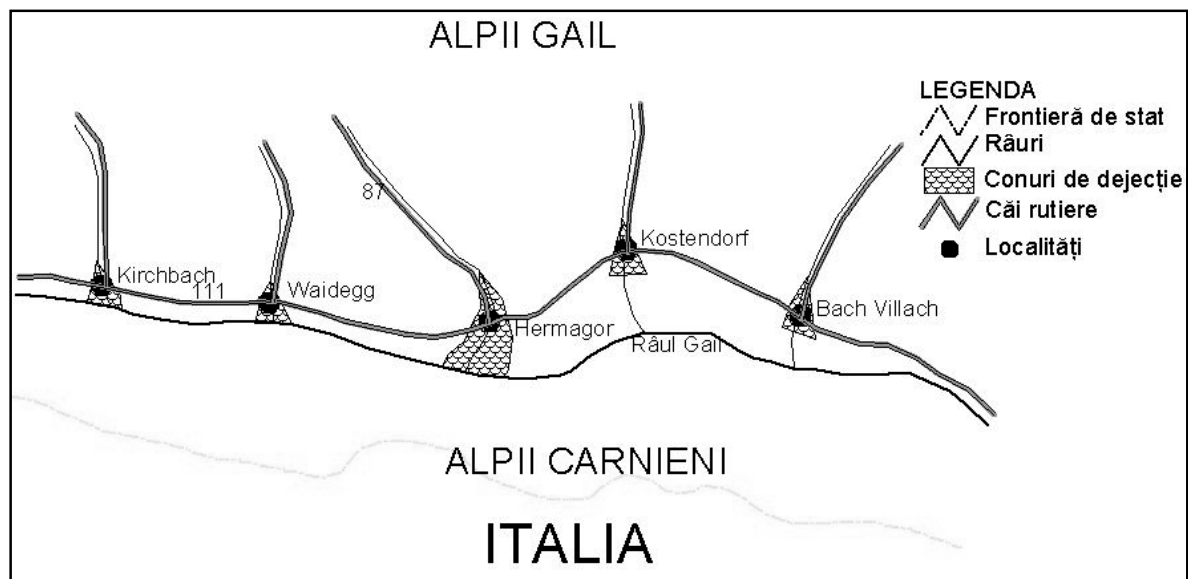

Fig. 15. Sate cu vetre de formă triunghiulară, dezvoltate pe conuri de dejecție (valea Gail, Austria).

Sectoarele de confluență generează frecvent vetre de formă *triunghiulară*, așezările beneficiind de un bun potențial hidrologic, dar și de expuneri frecvente la inundații. Aceleași forme de vetre sunt generate de intersecțiile de drumuri.

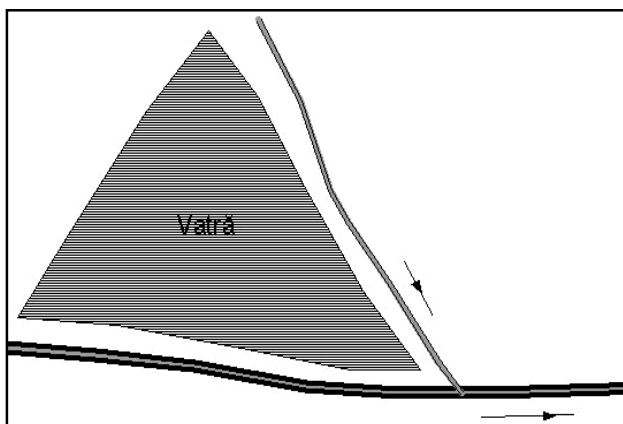

Fig. 16. Sat cu vatra de formă triunghiulară, din sectorul de confluență.

Vetrele se diferențiază între ele după scopul urmărit de colectivitățile ce le-au creat. Astfel, deosebim așezări pentru muncă, așezări puncte de sprijin pentru desfășurarea unor activități productive sau puncte de apărare, așezări pentru odihnă și agrement.

Așezările pentru muncă se împart în două categorii: *așezări permanente* sau cu construcții stabile și *așezări temporare* sau cu construcții mobile. Așezările se mai diferențiază și după caracterul tehnic de plasare și realizare a vetrelor și de extindere a teritoriului. Astfel, deosebim așezări plasate pe terenuri ce întrunesc condiții naturale favorabile și așezări ce iau ființă în urma unor amenajări speciale (indiguriri, desecări etc.).

Așezările rurale fințate în scopuri de apărare sunt mai rare și tind a dispărea. În asemenea situații se caută condițiile naturale ale locului cele mai favorabile (promontorii, propine, acropole, spații înmlăștinite protejate de apă etc.). În regiunile în curs de dezvoltare măsurile și acțiunile întreprinse în vederea fințării de așezări au un caracter limitat (familiar, de trib), rezultând în general, *așezări dispersate*.

În regiunile cu economie avansată măsurile de apărare împotriva calamităților naturale au caracter general, fapt ce creează *condiții de grupare a așezărilor*, de utilizare a unor materiale de construcție care să asigure securitatea populației. În general, materialele de construcție pentru rural corespund surselor de aprovizionare locală și regională. Deosebim sub acest aspect *construcții în vetre* realizate din materiale vegetale (lemn, trestie, stuf, paie, frunze, scoarță de copaci etc.), din luturi și chirpici, din piatră, din gheață, din ciment și cărămidă.

În mediul rural se poate vorbi de o *zonă a construcțiilor din vetre* realizate din produse vegetale la ecuator, zona caselor din lut și piatră în zona tropicală uscată (Sahara, Peninsula Arabia) și zona caselor din zăpadă și gheață în regiunile polare. Această zonare dispărea sau se reduce considerabil în regiunile dezvoltate economic unde se îmbină în realizarea construcțiilor componentele vegetale (lemnul) cu cele artificiale ca varul, cimentul, cărămida, sticla, și fierul.

După desfășurarea internă a vetrelor deosebim sate mononucleare și polinucleare. Nucleele de concentrare pot avea geneza în fortificațiile perioadei feudale ori în plasarea diferențiată a dotărilor rurale, la care se adaugă constrângerile impuse de relieful din cadrul vetrei.

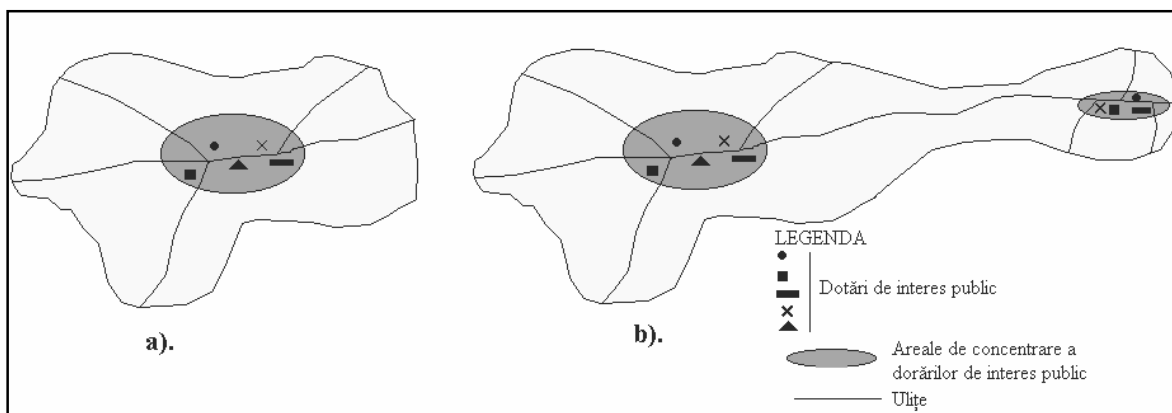

Fig. 17. Vetre de sate mononucleare (a) și polinucleare (b).

Structura așezărilor rurale

În funcție de gradul de concentrare a componentelor construite în cadrul vetrei se disting trei mari categorii de așezări rurale:

- așezări rurale cu structură adunată;
- așezări rurale cu structură răsfirată;
- așezări rurale cu structură risipită.

Datorită formelor variate în care se manifestă teritorial cele trei tipuri de structuri, nu se pot stabili *praguri cantitative de trecere* de la un tip la altul de structură.

Așezările rurale cu structură adunată presupun o concentrare spațială accentuată a componentelor construite ale vetrei. De regulă, când peste 50 % din suprafața vetrei este ocupată cu construcții ne găsim în situația unei așezări cu structură adunată.

Structurii adunate, în numeroase cazuri i se asociază sau i se substituie varianta de așezare cu *structură compactă* când spațiul construit este nedisociat sub aspect teritorial.

Concentrarea este dictată de numeroase cauze:

- economisirea terenului agricol;
- facilități pentru apărare și protecție;
- punerea în valoare și exploatarea în comun a apelor freatice de mare adâncime care reclamă eforturi conjugate și nevoi egale pentru toți;
- desfășurarea microformelor de relief;
- politicile de comasare a gospodăriilor în vetre;
- cauze de ordin social-istoric;
- intersecțiile de drumuri;
- preferințele populației de a trăi în grupuri.

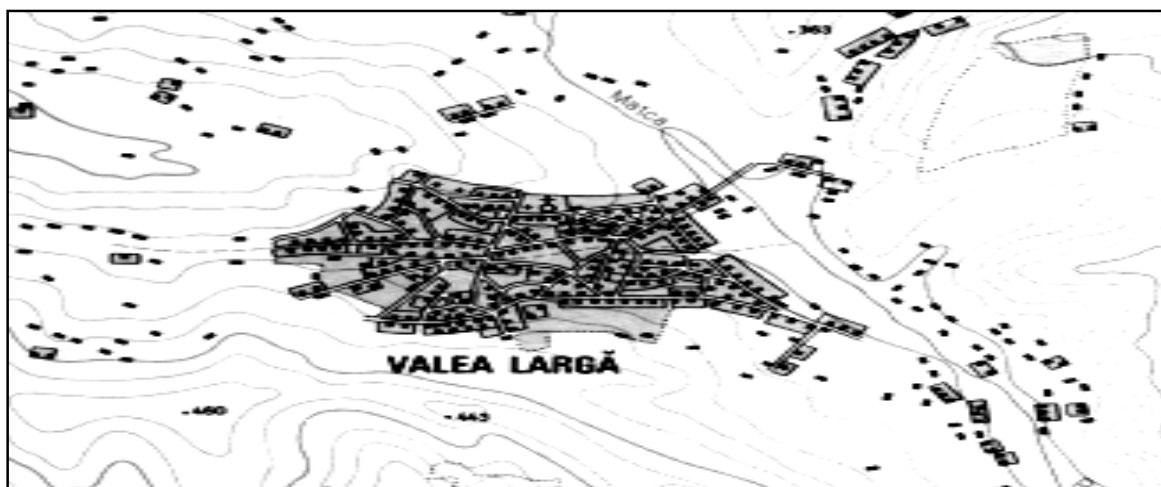

Fig. 18. Așezare rurală cu structură adunată (după Atlasul R.S.România, 1979).

Așezările rurale cu structură răsfirată au ca trăsătură comună dispunerea intercalată a unor folosințe agricole între componentele cadrului construit. Acesta din urmă reprezintă cca. 10-20 % din suprafața vetrei.

În numeroase cazuri întâlnim așezări rurale cu structură adunată, asociată cu cea risipită înspre periferiile vetrelor. Au cea mai mare frecvență teritorială la noi în țară.

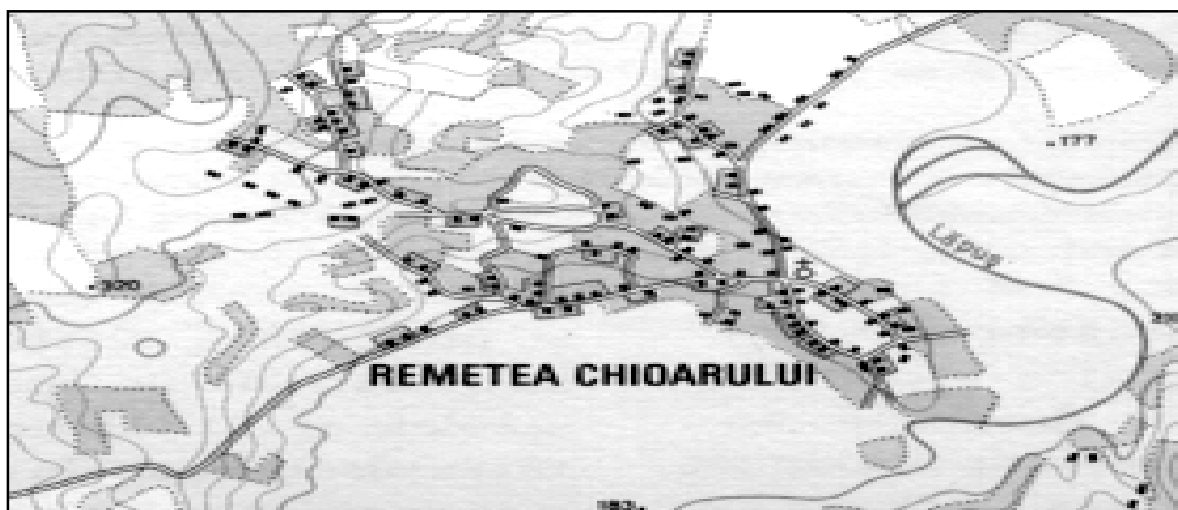

Fig. 19. Așezare rurală cu structură răsfirată (după Atlasul R.S.România, 1979).

Așezările rurale cu structură risipită. În cazul acestora vatra satului este diseminată în cadrul teritoriului aferent așezării. Asistăm la un „*transfer multinuclear*” al vetrei prin ocuparea aparent haotică a întregului teritoriu sătesc. Gospodăriile, în general, și spațiile construite în special se găsesc la distanțe respectiv mari unele față de celelalte. Adesea se întâlnesc în cadrul acestor tipuri de așezări nuclee de concentrare care de regulă comasează un minim de *dotări de interes comun*. Dispersia este generată de mai multe cauze dintre care amintim:

- productivitatea primară redusă a solului;
- procesul de roire demografică;
- divizarea marilor proprietăți funciare, dublată de împrăștierea.

În cazul unor soluri sărace, mai ales în arealele montane, necesarul de teren pentru asigurarea hranei crește. Condițiile de acces dificile și distanțele mari impun plasarea gospodăriilor în punctele optime pentru exploatarea economică.

Roirea demografică ca urmare a fenomenului de „suprapopulare” se realizează de regulă prin transfer demografic în alte localități sau prin întemeierea de noi puncte locuite în spații amenajate cu eforturi în vederea practicării agriculturii (defrișării, asanări de mlaștini etc.). Cel mai edificator exemplu îl constituie polderurile olandeze și crângurile din Munții Apuseni.

Destrămarea marilor proprietăți funciare și împrăștierea țăranilor a dus în majoritatea situațiilor la întemeierea de noi gospodării pe terenurile repartizate.

Așezările cu structuri răsfirate și risipite se bucură de o mai pronunțată conexiune a omului cu natura.

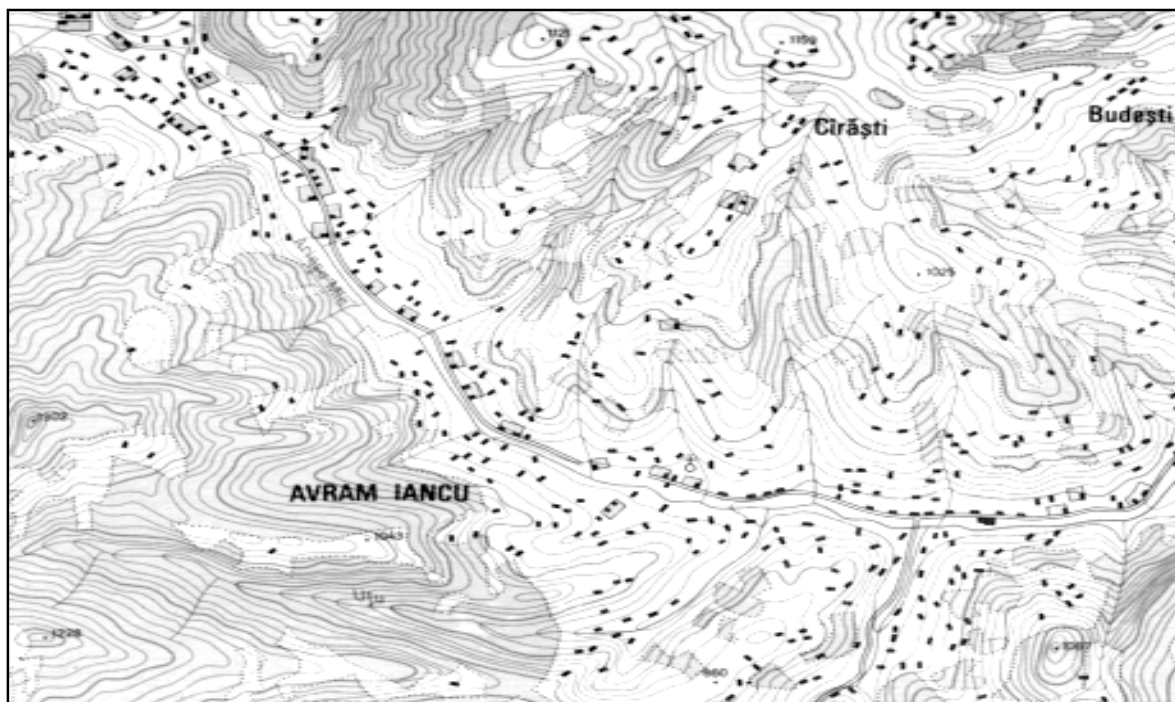

Fig. 20. Așezare rurală cu structură risipită (după Atlasul R. S. României, 1979).

Textura vetrelor

Noțiunea de textură în cazul așezărilor rurale se referă la modul în care se dispun construcțiile și rețeaua de ulițe în cadrul vetrelor. Sub acest aspect distingem așezări *cu textură ordonată (geometrică)* și *așezări cu textură neordonată*. În cadrul texturii ordonate ulițele au trasee de regulă rectangulare, în lungul cărora se dispun după norme geometrice marcate de precizie, construcțiile. Putem întâlni texturi rectangulare când ulițele se desfășoară de regulă în

paralel și se întretaie în unghiuri drepte și structuri radiar-concentrice, când ulițele converg spre un punct central. Așezările cu o astfel de textură au fost prefigurate planificat. Așezările cu textură neordonată dispun de o rețea de ulițe desfășurate haotic ce deservește gospodăriile situate de o parte și de alta a lor. Satul de tip *ciflik* de influență turcească din Peninsula Balcanică este un bun exemplu.

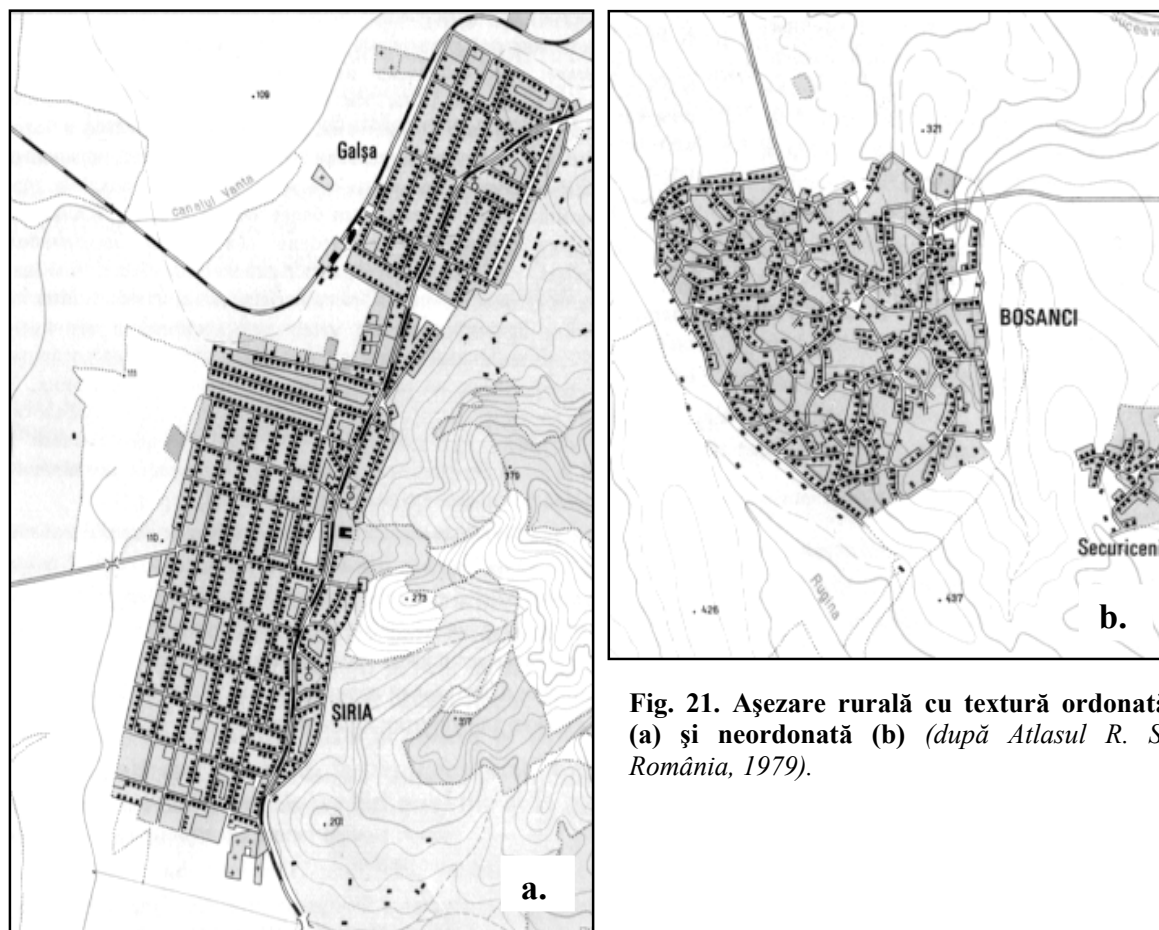

Fig. 21. Așezare rurală cu textură ordonată (a) și neordonată (b) (după Atlasul R. S. România, 1979).

4.5. Teritoriul (moșia așezărilor, țarina, mereaua)

Așa cum s-a mai amintit, acestea reprezintă suportul economic al populației concentrate în vatră. El este structurat în funcție de nevoi, posibilitățile tehnice de exploatare și condițiile de ordin climatic.

În contextul climatului temperat teritoriul așezărilor rurale este divizat în maniera de a răspunde unor nevoi complexe, îmbinându-se atât cultura plantelor cât și creșterea animalelor. În condițiile climatului oceanic din vestul și nord-vestul Europei, teritoriul așezărilor rurale răspunde cerinței celei mai favorabile, cultura plantelor succulente și predominanța pășunilor naturale subordonate creșterilor cornutelor mari.

Condițiile climatice ale Europei centrale se pretează în măsură mai mare practicării unei *agriculturi mixte*. Ca urmare a acestui fapt teritoriul rural cunoaște o mai pronunțată divizare funcțională.

Europa mediteraneană cu soluri mai sărace, adesea erodate și lipsită de un fond forestier valoros, se bucură de condiții termice favorabile. Ca urmare teritoriul așezărilor rurale este subordonat majoritar cultivării citricelor și viței de vie.

Teritoriul așezărilor rurale din centrul Africii, cu practicarea unei agriculturi itinerante, reprezintă o bună parte din teritoriul național. Comunitățile rurale grupate în *așezări temporare* exploatează sistematic și succesiv aceleași spații. Vânătorii de animale pentru blănuri din Alaska și *eschimoșii* din Groenlanda nu cunosc departajări stricte ale teritoriilor rurale în vederea exploatarea lor. Vastele arii deșertice ale Africii și Asiei impun discontinuități teritoriale ale *așezărilor permanente*, acestea reducându-se la oaze. În rest, spațiul agrar este valorificat exclusiv prin *pășunatul de tip nomad*.

Sub aspectul suprafeței teritoriului aferent unei așezări rurale, la fel întâlnim o diversitate de situații. În țara noastră, de exemplu, unui sat îi revine în medie o suprafață de cca. 1600 ha. Așezările rurale din zonele de câmpie dispun de teritorii mai restrânse, pe când cele care au teritoriul grefat pe unități montane se înscriu de regulă cu suprafețe extinse. Acționează același principiu al diferențierii calitative a solului.

Fondul agricol al așezărilor rurale a cunoscut mai multe trepte de evoluție, de la comunitatea nomadă la cea cu pământuri comasate în obști, apoi la comunități cu pământ comasat cu *asolament* (bienal, trienal, până la formele feudale, capitaliste, și mai recent cele ale agriculturii socialiste din unele țări ale Asiei și din Cuba).

Posesiunea permanentă asupra pământului duce la destrămarea satului existent, dând naștere la *așezări izolate*.

Așa cum s-a mai amintit, structurile teritoriale satești au evoluat în raport cu condițiile social-politice ale timpului, fiecărui mod de producție fiindu-i caracteristic un anumit concept, o anumită formă de organizare a ruralului. Astfel, deosebim *satul de tip feudal* și *satul contemporan*.

Satul de tip feudal se caracterizează prin existența unui grup de gospodării dispuse într-o vatră cu structură compactă sau în cătune. În jurul vetrei se desfășoară teritoriul satului, proprietate a acestuia divizat în mai multe zone:

- zonă de pădure și izlaz la care se adaugă și suprafețe de teren nedeștelenite;
- o zonă de teren arabil folosit prin rotație și asolament împărțit în parcele (*soles* în Franța, *kon* în Rusia, *gewarre* în Germania) (I. Șandru, 1970).

Satul contemporan a evoluat și s-a diversificat încât clasificările nu satisfac pe deplin exigențele cuprinderii lui în totalitate. A. Demangeon (cit. I. Șandru, 1970), luând în considerare raportul vetrei cu terenul agricol distinge trei tipuri de așezări rurale:

- *Villages à champ assolees*. În cadrul acestui tip teritoriul așezării este împărțit în trei soale consacrate în fiecare an unui mod de folosință: cereale de toamnă, de primăvară și pășune. În general are o structură concentrată și un *profil agricol mixt* (cultura plantelor și creșterea animalelor). Este un *sat de tip obște*.
- *Village à champ contigus*, adică cu terenul agricol alăturat. Acest tip de sat a luat ființă în urma acțiunilor de defrișare a pădurilor și de desecare și drenare a mlaștinilor. Proprietarul are casa alături de câmpul de muncă, satele dezvoltându-se în linie (tipul de *sat linie de mlaștină*, *tipul linie de pădure*). Primul tip a apărut în zonele cu exces de umiditate, în lungul canalelor din Europa Occidentală încă din secolele XII-XV-lea, iar categoria a II-a în Sudeți, Pădurea Neagră și Austria.
- *Village à champ dissociés*. În acest caz vatra este izolată de teritoriul satului între acestea existând distanțe uneori considerabile. Acest tip de sat a apărut în perioadele de nesiguranță când locuitorii își organizează vatra în scopuri de apărare, independentă de teritoriu. O altă cauză stă și în împroprietărirea la mari distanțe. Așezare crește în suprafață dar de tip risipit (exemplu, nordul Câmpiei Române cu profil viticol, cerealier, Alföld-ul maghiar etc.).

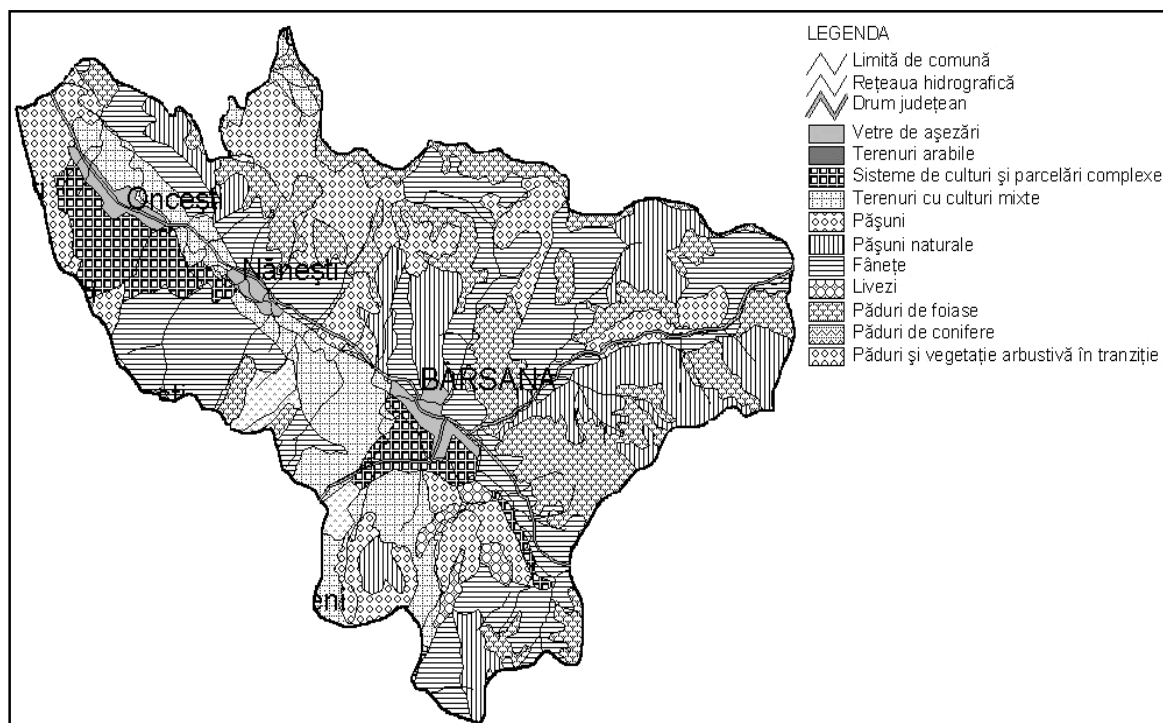

Fig. 22. Model de organizare a moșiei unei comune (H. Popa-Bota, 2002).

4.5.1. Localizarea așezărilor rurale

Plasamentul spațial al *așezărilor rurale timpurii* au fost codiționat de un complex de factori dintre care enumerăm:

- prezența resurselor de apă;
 - materialele pentru construcție;
 - terenul arabil;
 - terenul pentru pășunat;
 - resursele de energie termică;
 - comunicația lesnicioasă;
 - apărarea;
 - evitarea riscurilor naturale (prăbușiri, alunecări de teren, inundații etc.)
- (D. Waugh, 2000).

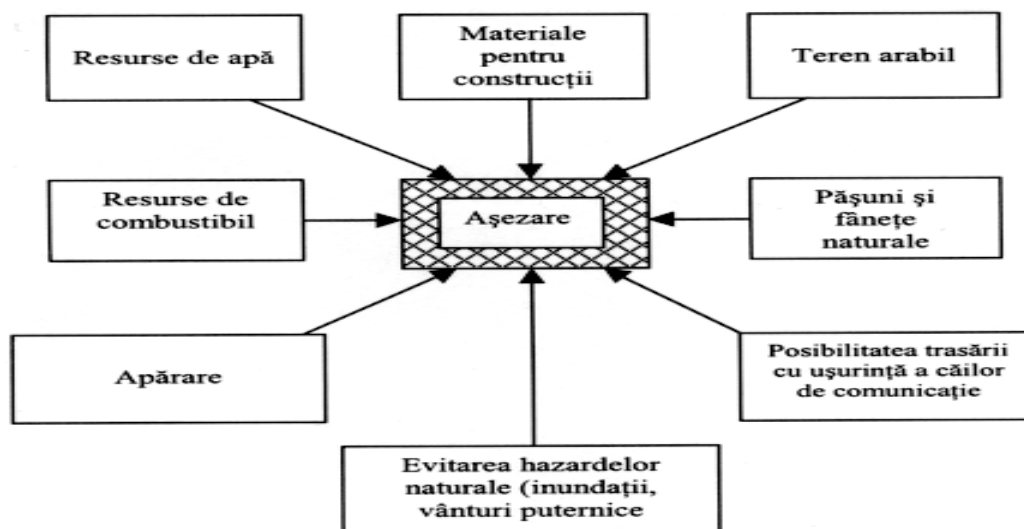

Fig. 23. Factorii concurenți ai localizării așezărilor rurale (titlu transformat) (după D. Waugh, 2000).

Necesitățile de apă au fost întotdeauna vitale pentru comunitățile umane. Distanțele mari și lipsa mijloacelor de transport a apei la distanță au condiționat plasarea vetrelor în proximitatea râurilor. Acestea dispuneau de apă curată și în cantități îndestulătoare.

Prezența materialelor de construcție locale (lemn, piatră, argilă ș.a.) a jucat un rol de seamă în localizarea așezărilor, întrucât transportul acestora de la distanțe mari impunea eforturi mari, adesea insurmontabile.

Lemnul a fost mult timp singura sursă de energie utilizată pentru prepararea hranei, dar și pentru încălzit pe durata nopților mai reci, chiar în condițiile climatului subtropical.

Comunicațiile lesnicioase cu teritoriile adiacente pentru contacte interumane, pentru schimburi și aprovizionare, au jucat un rol esențial în formarea și dezvoltarea așezărilor. Ariile de confluență și convergență energetică constituie cele mai grăitoare exemple în acest sens.

Ca un corolar al factorilor intrinseci și extrinseci ai localizării așezărilor rurale, configurația și tipul major de relief, condițiile hidrologice și factorii de ordin social-politic joacă un rol hotărâtor în plasamentul spațial și evoluția așezărilor rurale. Configurația reliefului poate constitui un factor de atracție sau un factor repulsiv al localizării. Fragmentarea excesivă a reliefului împiedică legăturile lesnicioase între așezări, pe când teritoriile plane nu impun restricții majore ale plasamentului vetrelor. Altitudinea se interpune cu un prag termic și fiziologic în stabilirea așezărilor la altitudini mari. Frigul și reducerea cantității de oxigen din atmosferă constituie factori determinanți în limitarea dezvoltării altitudinale a așezărilor.

Terenurile umede din lunci sunt de regulă ocolite de așezări, care găsesc condiții de plasament optim pe muchiile de terase, podul teraselor ori pe interfluvii. Amenajările hidrotehnice, în diverse etape de timp, au facilitate în numeroase situații popularea unor areale cu exces de umiditate (cazul polderelor, în Olanda, al satelor din Câmpia germano-polonă). Apa, ca element indispensabil vieții joacă pretutindeni rol determinant în alegerea vetrelor de așezări. Prezența continuă a stratului freatic și la adâncimi reduse contribuie la dispersia așezărilor, pe când stratul freatic situat la adâncimi mari în condițiile dominanței rocilor impermeabile, favorizează concentrarea așezărilor din regiunile aride în oaze, unde apa apare insular la suprafață, constituind un exemplu peremptoriu al concentrării de așezări.

În Olanda, anterior amenajării polderelor, locuitorii căutau „punctele uscate” ori amenajau movile artificiale pentru localizarea vetrelor. Aceste suprafețe de uscat artificiale punctau denumirea de *terpen*, unele dintre ele păstrându-se până în zilele noastre. În Delta Dunării, în arealele construite de pe grinduri, casele se amplasează pe *movile artificiale*, practică întâlnită și în Delta Gangelui.

În Regatul Unit, liniile de izvoare au dus la apariția unor *șiraguri de așezări* ce se bucură de accesul permanent la sursa se apă și de proximitatea terenului agricol (F. Hudson, 1976).

Așezările rurale, ca de altfel ambele categorii de așezări, se remarcă prin schimbări rapide de ordin demografic, economic, fizionomic și tehnico-edilidar. Unele sunt supuse pericolului dezafectării pe cale naturală, iar altele evoluează spre tipuri urbane. Tendința spre modernitate a spațiului rural reprezintă un deziderat general valabil.

Factorii de ordin politic au fost adesea hotărâtori în definirea populării unor teritorii. Bunăoară, în cadrul agriculturii moderne cu plantații, din America Latină, Asia și Africa, *satele noi durate de către coloniști* contrastează puternic cu cele tradiționale și primitive ale populației băștinașe.

Satul de tip *kibutz* reprezintă un răspuns la nevoia de control spațial al statului Israel.

Rămâne valabil adevărul axiomatic, conform căruia societățile cu economie modernă și tehnologie avansată sunt capabile de a „împinge” limitele așezărilor permanente, atât altitudinal cât și pe orizontală, în cadrul spațiilor critice din punctul de vedere al condițiilor naturale.

Nevoile de apărare au impus dintotdeauna specularea terenurilor cu o bună protecție naturală (meandrare, promotorii ș.a.).

Hrana se obține în condiții ideale acolo unde terenul permite deopotrivă cultivarea pământului și creșterea animalelor.

În sinteză, plasamentul spațial al unei așezări rurale se află în strânsă legătură cu calitățile intrinseci și extrinseci ale terenului.

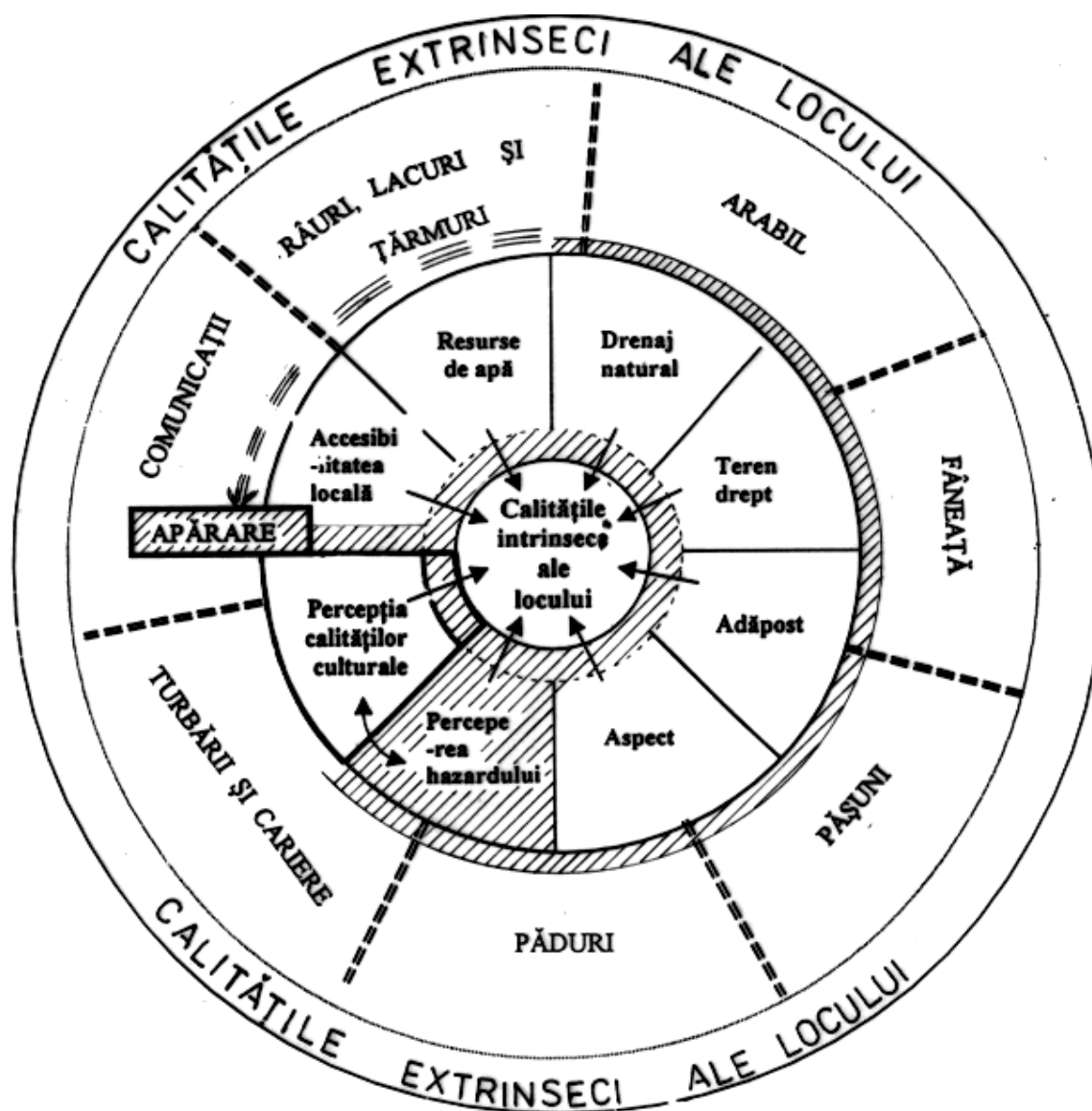

Fig. 24. Calitățile intrinseci și extrinseci ale plasamentului spațial al vetrelor de așezări rurale (după D. Waugh, 2000).

Calitățile intrinseci ale terenului se referă la accesibilitatea locală, alimentarea cu apă, drenajul apelor din precipitații, fragmentarea reliefului vetrei, adăpostul față de vânt și expoziția versanților vetrei, fizionomia de ansamblu a terenului la care se adaugă percepția calităților culturale ale populației, respectiv calitatea factorului uman.

Calitățile extrinseci se referă la calitatea terenurilor adiacente vetrelor (potențial hidrografic, potențial de comunicație, structura terenului agricol, spațiile împădurite și resursele subsolului. Calitățile terenului pentru apărare sunt deopotrivă extrinseci și intrinseci.

4.5.2. Dispersia așezărilor rurale

Satele sunt supuse *proceselor de dispersie*, care au mai multe cauze. O primă cauză a dispersiei constă în prezența limitată a resurselor naturale pentru a susține o populație numeroasă. O altă cauză se referă la particularitățile fondului funciar și divizarea proprietății între urmași. În Germania, dar și în alte state, pentru a preîntâmpina divizarea excesivă a proprietății funciare și implicit a randamentului muncii agricole, fiecare fermier, de acord cu familia, stabilește urmașul care va gestiona în continuare ferma. Ceilalți copii se despăgubesc de regulă prin suportarea de către familie a taxelor de școlarizare în învățământul superior sau prin alte forme. Întâlnim astfel o dispersie a așezărilor rurale în Munții Pădurea Neagră, în Munții Vosgi, în Munții Carpați, în Munții Pirinei și în Norvegia, unde majoritatea așezărilor au *funcții pastorale*. Produsele agricole sunt de regulă insuficiente pentru a susține o populație numeroasă.

După August Metzen (1895) (citată I. Șandru, 1970), atât așezările rurale adunate cât și cele disperse se raportează la un regim agricol particular. Inițiativele individuale au condus adesea la *fenomenul de dispersie*.

Fermele extinse din Arizona și Texas, înconjurate peste tot cu sârmă ghimpată, deservite de centrale eoliene pentru extragerea apei și producerea curentului electric, permit fermierilor să trăiască în izolare. Incompatibilitatea socială generează adesea fenomenul de dispersie.

Perioadele lungi de stabilitate politică, în special în lumea bogată și condițiile sporite de securitate, generează dispersia așezărilor, în special prin îmbunătățirea condițiilor de circulație și comunicație. *Reforme agrare* din majoritatea țărilor Americii Latine încurajează dispersia, fapt similar petrecut și pe teritoriul țării noastre (așezările disperse de tip *hodăi* din Câmpia Transilvaniei).

Amenajarea retențiilor pe bazinete hidrografice mici în sudul Italiei, în perioada interbelică a generat dispersia așezărilor în raport cu sursele de apă pentru irigații.

Facilitățile legate de electrificare, de modernizarea drumurilor și de alimentare cu apă în lumea rurală, au generat deopotrivă dispersia și *gruparea populației* în centre compacte. Fermele

izolate și cătunele au apărut într-o etapă timpurie prin „*spargerea așezărilor adunate*”, în mare măsură prin legi de moștenire.

Se cunosc trei tipuri principale de dispersie:

- a) dispersie primară;
- b) dispersie intercalată;
- c) dispersie secundară.

Fig. 25. Dispersie în polderile olandeze (după Seydlitz Weltatlas, 1984).

Dispersia primară își are originea în repartiția fondului funciar arabil dispersat în cadrul moșiei precum și a pășunatului în amestec cu păduri (I. Șandru, 1970). Exemplul cel mai edificator de dispersie primară îl reprezintă așezările ce au luat ființă în *cadruul polderelor olandeze* ori fermele edificate în America de Nord de către primele valuri de coloniști.

Dispersia primară este caracteristică pentru majoritatea noilor *ferme din preeria Americii de Nord*, din *pampasul argentinian* și din ariile înțelenite ale Australiei.

Cea mai mare parte a preeriei nord-americeane a fost divizată cu exactitate în caroiaje drepte cu suprafața de o milă pătrată, înainte de punerea în posesie a coloniștilor. Aceștia au fost împroprietăriți la sosire, fie cu un sfert de milă pătrată, fie multiplu al acesteia. Cea mai mare parte a așezărilor rurale din America de Nord nu sunt sate adevărate, ci mai degrabă *centre de servicii* poziționate la intersecții de drumuri. Acestea dispun, de regulă, de școală, biserică, magazin, cafenea, bancă și autoservice.

Arealele de concentrare a dotărilor de interes public beneficiază de un potențial de comunicație remarcabil, facilitând accesul din toate direcțiile. Aceste areale se constituie ca *nuclee de comasare* a fondului construit, având mai degrabă o expresie fizionomică ce trădează caractere urbane.

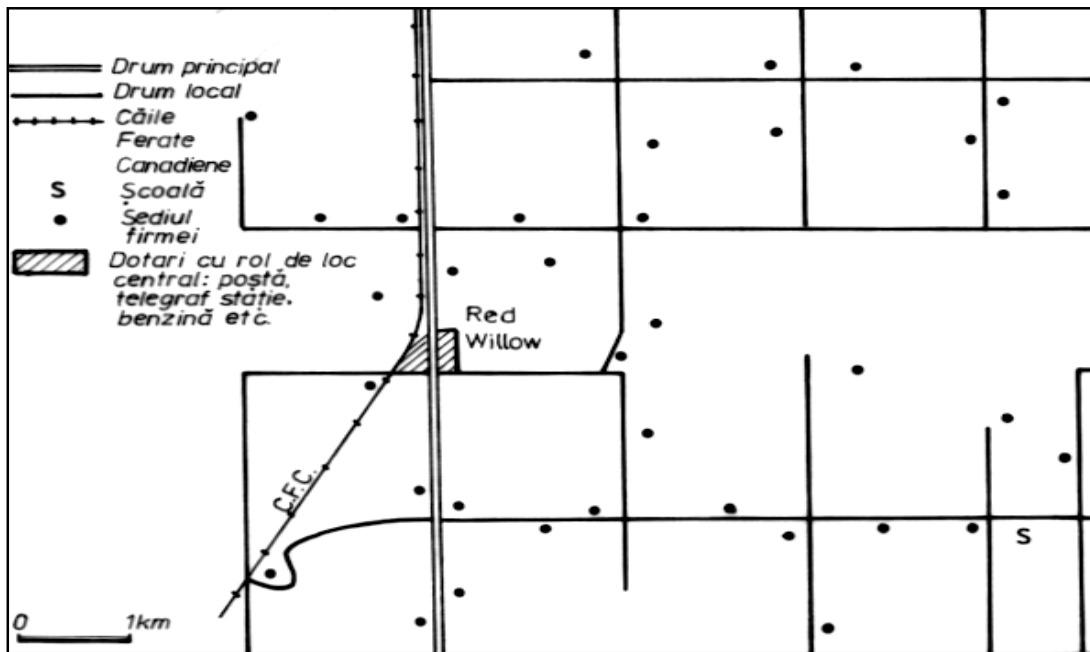

Fig. 26. Model de aşezare dispersă în Alberta – Canada (după F. Hudson, 1976).

Sistemele moderne pentru alimentare cu apă au generat dispersia mai recentă.

În Bucovina de Nord întâlnim sate mari și foarte mari cu structură răsfrată, gospodării bine încheigate, case moderne, fântâni amenajate artizanal și un viguros potențial demografic (pondere ridicată a tineretului în structura populației, în ciuda emigrărilor masive pentru muncă).

Terenul agricol este peste tot bine lucrat și întreținut, atât ca urmare a tradiției cât și a presiunii demografice crescânde asupra spațiului (Tereblecea, Stănești, Oprișeni, Camenca ș.a.).

Dispersia intercalată este de dată mai recentă și constă în înființarea de noi aşezări printre satele mai mari, pe terenuri ce încă nu au fost ocupate.

Dispersia secundară se caracterizează prin revărsarea aşezărilor mari în aşezări mici (între Tisa și Dunăre, pe teritoriul Ungariei, teritoriile libere dintre marile aşezări cu funcție agricolă a fost ocupat de “ferme tanya”, iar în Egipt extinderea culturilor irigate a dus la „spargerea unor sate”, determinând stabilizarea populației lângă ogoarele irigate (I. Şandru, 1971).

4.5.3. Concentrarea aşezărilor

Ca și în cazul dispersiei, *procesul de concentrare* are mai multe motivații.

O primă cauză rezidă în preferința populației de a trăi grupat. Adesea concentrarea reprezintă un răspuns la mediul fizic ori la constrângerile de ordin social. În ariile cu soluri fertile hrana se obține mai ușor și de regulă aşezările sunt mai numeroase. Prezența apei la adâncimi

mari reclamă eforturi sporite pentru forare, rezultând *sate compacte*. Abundența apei în statul Bengal (India) a generat densități demografice mari și implicit o mai excesivă grupare a așezărilor.

Avantajele vieții sociale, în special cele legate de educație, asistență medicală, siguranță, reuniuni publice, cluburi, societăți etc., determină gruparea populației.

Controlul politic total asupra țărânimii și achiziționarea promptă a cotelor de către stat, a generat adunarea așezărilor, în special în estul Chinei și teritoriul fostei U.R.S.S. Așezările de tip *kibutz*, durate de Israel în teritoriile arabe ocupate, răspund nevoilor urgente de adăpost, sociale și de producție ale valurilor de coloniști, fiind edificate în timp foarte scurt.

În Noua Anglie coloniștii au edificat sate mari, compacte, pentru a se putea apăra cu ușurință împotriva atacurilor indienilor, exemplul fiind urmat și de mormoni, care s-au instalat în statul Utah în secolul XIX-lea.

Oricum, termenii de dispersie și de adunare nu au o conotație precisă.

Rezultă în realitate o serie de modele particulare în legătură cu condițiile locale de relief, de climă, fertilitatea solului, metodele de lucru ale pământului, densitatea populației, obiceiurile etnice, tradiții, disponibilul de apă și metodele de apărare (F. Hudson, 1976).

Diferențierea satelor este condiționată de un mare număr de factori dintre care amintim:

- lotizarea terenului;
- influențele etnice;
- condițiile istorico-politice;
- tipul de economie primară;
- apariția și dezvoltarea orașelor, schimbarea tipului de economie.

Lotizarea terenului a influențat diversificarea satelor în evul mediu târziu. Astfel, pe teritoriul Franței apar la sfârșitul secolului al XVIII-lea ca urmare a fenomenului de lotizare două categorii de suprafețe:

a) arii cu *câmpuri agricole deschise*, fără garduri cărora le corespund în Anglia teritoriile de (open fields);

b) arii cu *câmpuri agricole închise* (enclosed fields).

Cele două variante de lotizare au influențat diferit formarea așezărilor. Prima variantă cu o repartiție neregulată a loturilor deschise a condiționat formarea unor vetre de sat răsfirate. A doua variantă, denumită în Franța și „*pays de bocages*” se caracterizează prin existența *gospodăriilor izolate*. Este mai răspândită în centrul și vestul Franței și se remarcă prin existența unor parcele cultivate cu contururi regulate închise prin ziduri sau garduri vii (I. Șandru, 1971).

Influențele etnice își pun amprenta asupra tipurilor de sate prin modul în care diverse popoare și-au organizat vetrele și hotarul satelor. *Satele concentrate* ale Europei de Vest indică o

influență germană, casele izolate din această regiune aparținând influenței celților, iar satele de formă rotundă, influenței slave. La noi în țară *satele de colonizare* ale sașilor și șvabilor, cu *gospodăria monobloc*, se deosebesc radical de cele ale românilor, majoritar cu *vetre răsfrirate*.

Aceleași influențe se pun în evidență și în organizarea *așezărilor de tip fermă* în America de Nord. Ariile de influență engleză se caracterizează prin *lotizarea patrată a terenului* și dispunerea periferică a sediilor de fermă (a), pe când cele de colonizare franceză se remarcă prin *loturi dreptunghiulare* și sedii de ferme aliniate la drumul principal (b).

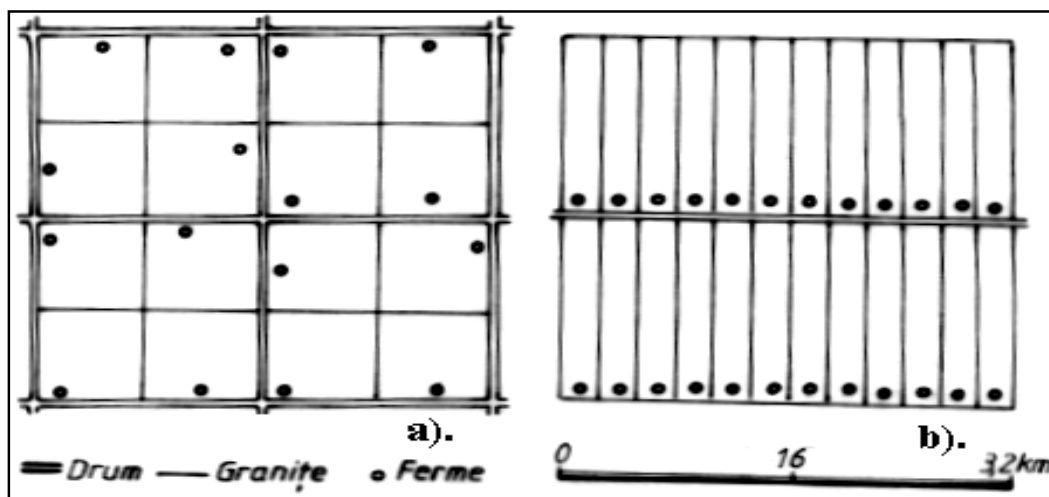

Fig. 27. Influențele etno-culturale în localizarea fermelor din Canada (titlu adaptat, citat J. Fellmann, A. Getis, J. Getis, 1990).

Condițiile istorico-politice au influențat mai degrabă structurile de vetre și fizionomia acestora. Astfel satele de coloniști din Africa și Asia de Sud-Est sunt net marcate în structuri și fizionomie de specificul așezărilor populației colonizatoare. Același lucru este valabil cu satul aglomerat *ciflik* de origine turcă răspândit în toată Peninsula Balcanică ca urmare a expansiunii Imperiului Otoman. Tipul de *conomie primară* își pune amprenta asupra diferențierii așezărilor rurale mai ales prin fizionomie. Satele crescătorilor de animale prin organizarea vetrei se deosebesc de cele a căror populație se ocupă majoritar cu cultivarea pământului, după cum satele de pescari au trăsături distincte în raport cu alte așezări rurale.

Schimbarea tipului de economie aduce modificări în cadrul rețelei rurale și în structura acesteia. Astfel, după 1918, (Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, Rusia), au apărut și s-au dezvoltat așezările rurale de tip *colhoz și sovhoz*, care consfințesc proprietatea colectivă și de stat asupra pământului. În țara noastră satele au suferit metamorfoze radicale după colectivizarea agriculturii, încheiată declarativ în martie 1962. Vechilor amplasamente de vetre li s-au adăugat peste tot componente construite ce formau patrimoniul imobil al fostelor *C.A.P.-uri*. Acestea constau, de regulă, din adăposturi pentru animale, magazii pentru cereale, depozite de furaje, ateliere ș.a. Multe au fost distruse în perioada decembrie 1989 – octombrie 1990.

Un tip aparte de sate au fost cele pentru deportații politici, înființate majoritar în Bărăgan și Dobrogea, adevărate aglomerări de *bordeie*, ce au imprimat locurilor o faimă de tristă amintire.

Apariția și dezvoltarea orașelor duce la schimbări importante, în special asupra așezărilor rurale apropiate. Se schimbă uneori aproape radical profilul lor funcțional și tehnico-edilitar sub influența orașului vecin în continuă expansiune funcțională și teritorială.

4.6. Gospodăriile rurale

Vetrele de așezări rurale se organizează pentru a răspunde într-o manieră cât mai facilă funcțiilor pentru care au fost create: adăpostul, deservirea, comunicarea, și secundar producția. Celula de bază a oricărei așezări rurale este gospodăria. *Gospodăria rurală reprezintă prima formă organizată de gestiune sistematică a spațiului rural (V. Surd, 1993).*

Gospodăriile rurale cunosc o remarcabilă diversitate pozițională, funcțională, demografică, estetică și economică, în strânsă relație cu cadrul fizic al vetrei, treptele majore de relief, condițiile climatice, distanța față de oraș, nivelul de evoluție a societății, tradiții, religie, compoziție etnică, gradul de dezvoltare economică generală a societății, nivelul de instruire și tipul de materiale de construcție.

Cadrul fizic al vetrei realizează raportarea gospodăriilor la punctele cardinale, microformele de relief pe care sunt amplasate gospodăriile, resursele de apă, înclinarea versanților și particularitățile de ordin topoclimatic (inversiuni de temperatură, data apariției și dispariția primului îngheț, grad de însorire etc.).

Funcțional, majoritatea gospodăriilor rurale subzistă și se dezvoltă pe seama activităților primare. Cele cu un *profil nonprimar*, sunt de regulă mai bine echipate și dispun de un confort mărit.

Sub aspectul potențialului demografic, gospodăria rurală se prezintă într-un șir valoric destul de eterogen, de la o singură persoană și până la peste zece persoane, funcție de tipul etnic, nivel de instruire și tradiții.

Tipul tradițional rural interbelic din țara noastră asociază de regulă două familii în cadrul aceleiași gospodării.

Estetica gospodăriilor rurale este impusă de tipul de materiale de construcție, de modul de alcătuire a cadrului construit și de tipul funcțional al acestora. Gospodăriile ce utilizează materiale de construcție locale au o fizionomie concordantă cu mediul în care s-au format. Cele construite din materiale fabricate sunt mai impozante și mai puțin vulnerabile la fenomenele de

risc geografic. Modul de “asamblare” și grupare spațială a componentelor unei gospodării determină existența gospodăriilor cu componente disperse și a celor cu componente monobloc.

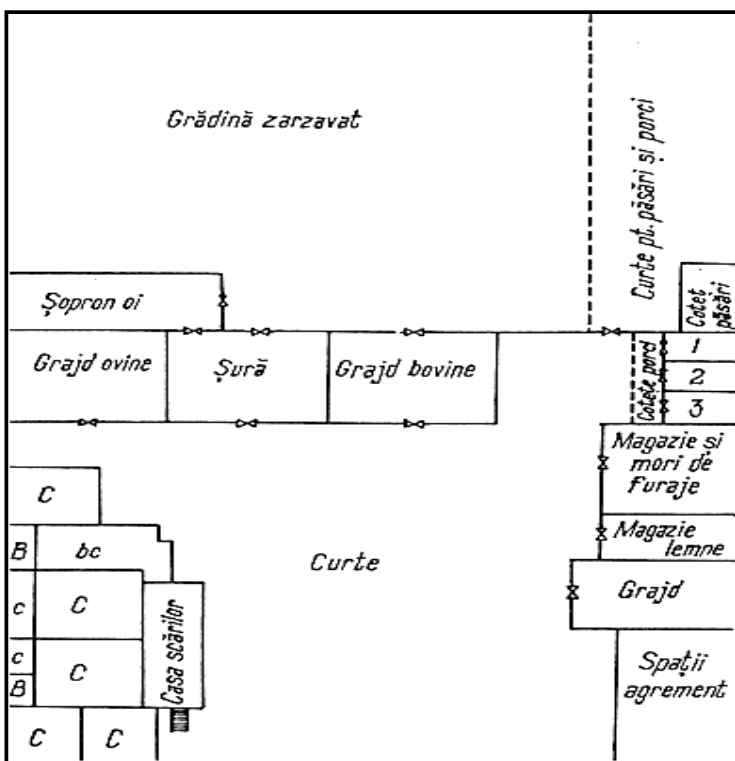

Fig. 28. Gospodărie rurală cu componente disperse.

Din punctul de vedere al stării economice, la fel ca și în cazul altor criterii, gospodăriile rurale se eșalonează pe trepte valorice extrem de eterogene. Bunăoară, potențialul economic al unei ferme din S.U.A., Canada ori Australia este incomparabil superior celui al unei gospodării rurale din țara noastră, ce dispune, în medie de 2,5 ha teren agricol, divizat în 15 parcele.

Gospodăriile satelor din

proximitatea orașelor sunt mai “elaborate” decât cele din așezări rurale izolate, dar se pun în evidență și numeroase excepții de la regulă.

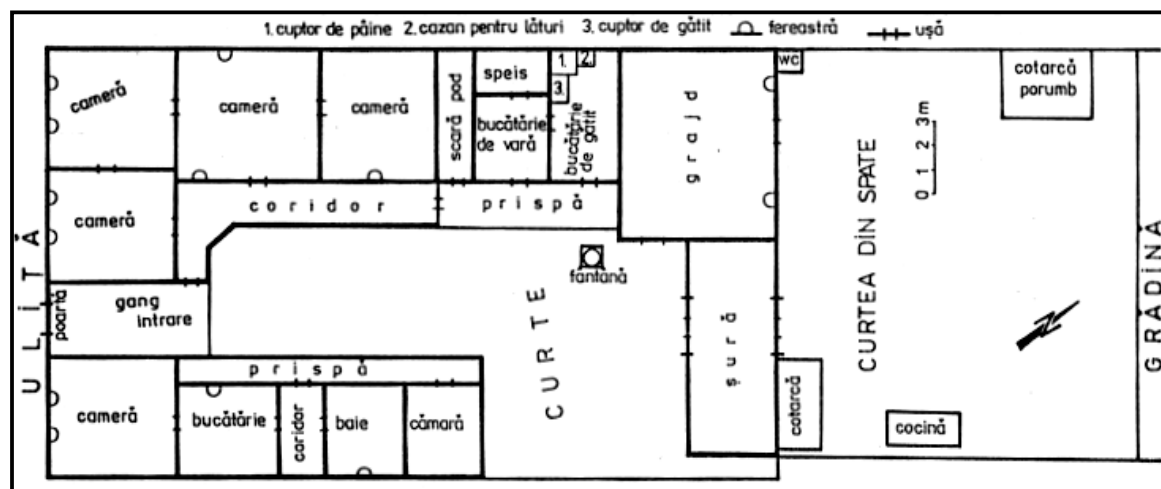

Fig. 29. Gospodărie rurală cu componente monobloc.

În vederea clasificării gospodăriilor rurale din țara noastră s-au luat în considerare următoarele criterii:

- a) fondul construit;
- b) factorul demografic;

- c) dotarea economică și edilitară;
- d) potențialul agricol și silvic.

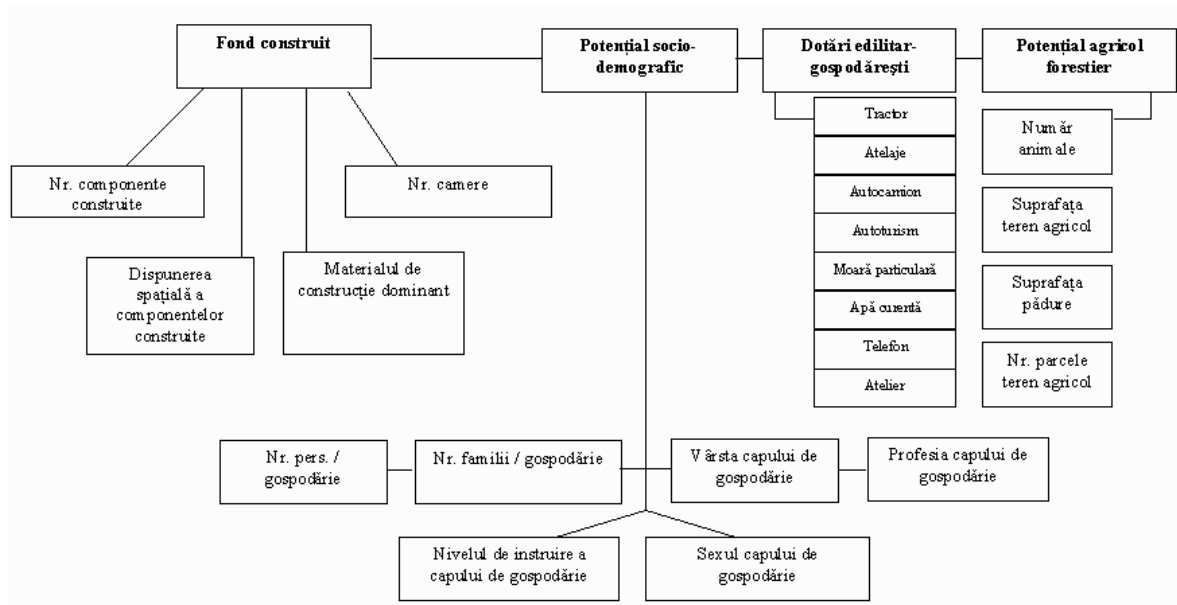

Fig. 30. Criterii de clasificare a gospodăriilor rurale.

4.7. Dotările de interes public

Acestea sunt definite ca un sumum de edificii construite ori amenajări speciale, cu destinație diversă, capabile să satisfacă nevoi colective.

Numărul, capacitatea și rangul acestora se află în relație directă cu numărul populației pe care o deservește.

La baza clasificării dotărilor de interes public stau următoarele criterii:

- a) destinația;
- b) frecvența apelului la ele;
- c) rangul.

După destinație, se disting șapte mari categorii de dotări:

- pentru învățământ, cultură și culte;
- cu caracter administrativ;
- sanitare;
- de producție;
- comerciale;
- pentru transport și telecomunicații;
- speciale.

Dotările pentru învățământ cultură și culte se compun din școli, cămine culturale, muzee, case memoriale, biserici, mănăstiri ș.a.

Se plasează în spațiul administrativ al ruralului, în funcție de nevoi și ca urmare a unor situații excepționale.

Dotările cu caracter administrativ se compun, de regulă, din edificii ale primăriilor și poliției, ambele amplasate în centrele de comună.

Dotările sanitare constau din puncte sanitare, dispensare medicale, cabinete stomatologice, spitale și farmacii.

Dotările pentru producție sunt foarte diverse, multe dintre ele având la bază exploatarea ori prelucrarea materiilor prime locale.

Dotările de interes comercial dispun, de regulă, de clădiri proprii, având aceeași compartimentare funcțională. În așezările rurale mici sunt frecvente spațiile improvizate ori cele asociate gospodăriilor.

Dotările pentru transporturi și telecomunicații constau din oficii poștale și clădiri ale gărilor ori haltelor de cale ferată.

Dotările cu caracter special sunt cele legate de deservirea agriculturii, remize pentru pompieri, clădiri ale băncilor, etc.

După frecvența apelului la ele se pun în evidență patru categorii de dotări:

- cu frecvență zilnică;
- cu frecvență curentă;
- cu frecvență periodică;
- cu frecvență ocazională.

Dintre *dotările cu frecvență zilnică*, cele mai expresive sunt școlile și dotările cu caracter productiv.

În categoria *dotărilor cu frecvență curentă* se include cele comerciale și administrative.

Dotările cu frecvență periodică sunt, de regulă, lăcașele de cult.

Dotările cu frecvență ocazională include spitalele și judecătoriile rurale, precum și centrele de poliție.

Dotările se ierarhizează în funcție de tipul, calitatea și frecvența lor teritorială, rezultând ranguri. Astfel, putem deosebi dotări de rang *subcomunal* (exemplu, școlile generale I – IV), *comunale* (primăriile) și *supracomunale* (licee, farmacii, restaurante). Acestea din urmă trădează tendințe de apropierea a ruralului de urban.

Ca regulă generală, cu cât rangul dotărilor de interes public este mai mare, cu atât frecvența lor teritorială este mai redusă.

Fizionomic, aşezările cu dotări de interes public de rang superior se înscriu într-un ecart calitativ superior, fortificat prin existenţa unui potenţial de comunicaţie ridicat şi prin presiunea pe care o exercită asupra acestor categorii de centre, satele înconjurătoare.

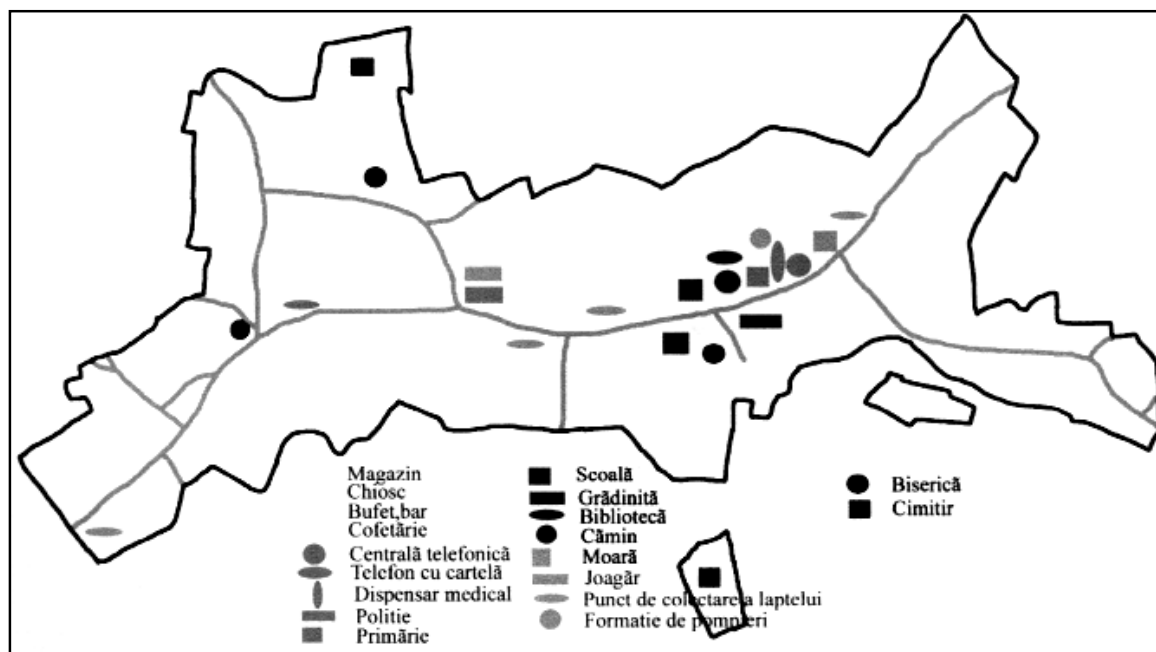

Fig. 31. Plasamentul spațial al dotărilor de interes public în cadrul unei vetre de aşezări rurale (după F. Lörinczi, 2002).

4.8. Clasificarea aşezărilor rurale după potenţialul socio-economic şi natural

Clasificarea după potenţialul socio-economic şi natural reprezintă un tip de clasificare complexă, în vederea realizării ei utilizându-se frecvent metodele cantitative (empirice şi matematice). O astfel de clasificare ia în considerare toţi factorii care definesc şi concură la prosperitatea ori regresul unei aşezări rurale. De regulă, se iau în considerare următorii parametri:

- potenţialul demografic;
- potenţialul de dotare;
- potenţialul de poziţie (de comunicaţie);
- potenţialul reliefului vetrei;
- potenţialul hidrologic;
- potenţialul economic.

Potenţialul demografic exprimă puterea demografică a localităţilor rurale atât sub aspect cantitativ cât şi calitativ prin prisma structurii pe grupe de vârstă, sexe şi profesionale.

Potențialul de dotare exprimă gradul de înzestrare al așezării rurale cu unități de deservire de inreres public, începând de la cele cu caracter productiv până la cele de deservire în sensul cel mai larg.

Potențialul de poziție (de comunicație) arată gradul de înzestrare a unei așezări cu căi de comunicație de diferite tipuri și grade de modernizare.

Potențialul reliefului vetrei se referă la caracterul morfologic al acesteia sub aspectul tipului genetic de relief, înclinarea și expoziția versanților în vatră precum și la posibilitățile de extindere a acesteia.

Potențialul hidrologic al unei așezări rurale se apreciază în cele mai numeroase cazuri sub aspect relativ, în funcție de debitul râului ce străbate o așezare, de frecvența și adâncimea apei freatice, de calitatea apei și gradul de satisfacere a nevoilor.

Potențialul economic de regulă se exprimă în unități monetare sub aspect global ori specific, prin raportare/locuitor.

Se pot include și alte categorii de potențiale cu condiția respectării aceluiași criterii pentru ansamblul de așezări rurale luate în studiu.

Potențialul general al unei așezări rurale rezultă din însumarea potențialelor derivate în urma procedurilor de cuantificare și agregare cifrică.

Într-o optică multidimensională, problema diferențelor de dezvoltare și a celor de factură ecologică poate fi pusă în termeni empirici, putându-se proba anumite metode de cuantificare. Primul pas în această direcție constă în alegerea corectă a „dimensiunilor”, respectiv a variabilelor dezvoltării. *Potențialul socio-economic* derivă din componenta demografică, de dotare, fond construit, poziție și nivelul veniturilor. *Potențialul natural* înglobează energia reliefului vetrei, gradul de înclinare al versanților și expoziția acestora, la care se adaugă potențialul hidrologic al așezărilor.

Ca și potențiale derivate se pun în evidență resursele subsolului, oferta turistică, gradul de polarizare și favorabilitatea agro-ecologică a teritoriului.

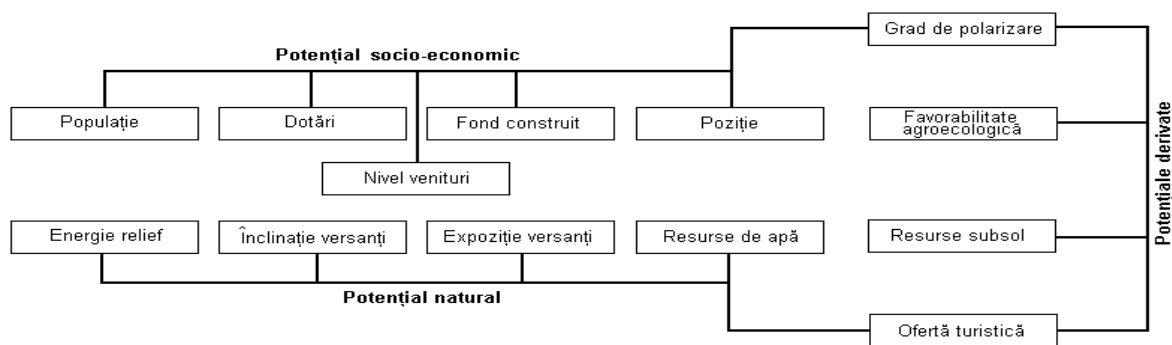

Fig. 32. Componentele definitorii ale potențialului de dezvoltare a așezărilor rurale.

În vederea cuantificării diferitelor categorii de potențiale, respectiv aducerea acestora la un „numitor comun” se utilizează cu rezultate bune *metoda bonității*. Conform acestei metode, variabilei de maximă favorabilitate i se acordă valoarea cea mai mare, valorile scăzând gradual, în funcție de clasele de bonitare stabilite în procesul de analiză. Varianta cea mai puțin favorabilă este cotate cu valoarea minimă. Din însumarea fiecărei subcomponente de potențial rezultă *potențialul general* de dezvoltare al așezărilor rurale, exprimat sub formă valorică. Acesta (potențialul) poate fi redat și sub formă combinată (valorică și grafică). În acest sens se trasează un sumum de axe de raportare, fiecare reprezentând o categorie de potențial. Pe fiecare axă se marchează valoarea potențialului specific, rezultat în urma procesului de bonitare, clasificare și agregare cifrică.

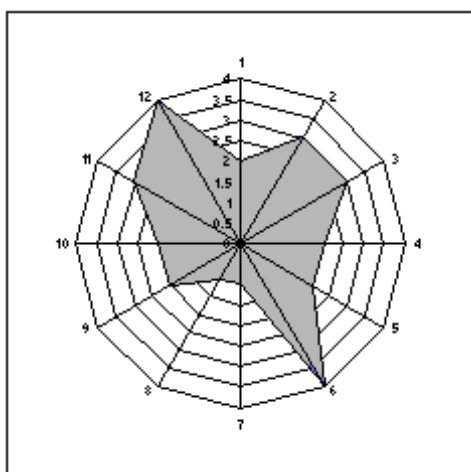

Fig. 33. Prezentarea grafică a potențialului de dezvoltare.

Metoda se pretează pentru studiul așezărilor la nivelul unităților teritorial-administrative de rangul II (județele), dar și pe unități naturale cu număr mare de așezări rurale. Așa cum s-a mai remarcat, în vederea realizării comparațiilor privind nivelul de dezvoltare a așezărilor rurale, trebuie păstrate cu rigozitate aceleași clase de bonitare și același set de indicatori.

4.9. Alte criterii de clasificare a așezărilor rurale

Din cele relatate până acum am realizat o clasificare a așezărilor rurale în funcție de modul de manifestare a uneia sau alteia dintre componente, cu referire mai largă asupra clasificărilor legate de forma și structura vetrei.

Dintre criteriile utilizate în clasificarea așezărilor rurale pe plan mondial enumerăm:

- poziția vetrei în raport cu teritoriul;
- după rețeaua habitatului rural;
- după structura profesională a populației;
- după poziția geografică a vetrei;
- după origine și vechime.

După poziția vetrei în raport cu teritoriul aferent așezării, se disting sate cu vetre în *poziție centrală* în teritoriu (de exemplu regiunile pomicole ale Asiei de Sud-Est) și sate cu vatra

la *periferie* în vederea economisirii terenului arabil (nord-vestul Africii, regiunile predeșertice, ariile defrișate ale Europei).

După rețeaua habitatului rural se deosebesc teritorii cu sate omogene și neomogene. Omogenitatea sau neomogenitatea poate consta în distribuția spațială egală ori inegală, mărimi aproximativ egale ori foarte eterogene etc.

În vederea aprecierii gradului de grupare a populației în vetre, se aplică *metoda indicelui de dispersie* (A. Demangeon).

$$I = \frac{(N - N')n}{N}$$

unde: I – indice de dispersie;

N – numărul total al locuitorilor;

N' – numărul locuitorilor din satul de reședință;

n – numărul satelor nereședință .

Pentru țara noastră se disting, în urma calculului indicelui de dispersie, trei mari categorii de așezări rurale:

- a) *sate cu indice de dispersie redus*, mai frecvente în spațiile de câmpie și depresiunile subcarpatice. Sub aspectul potențialului demografic această categorie de așezări se înscrie cu o medie de 1 500 de locuitori, având o structură adunată, și indicele de dispersie 2,5;
- b) *sate cu indice de dispersie mijlocie (2,5-5)*, specifice regiunilor colinare. Au în general un potențial demografic sub 1 000 locuitori;
- c) *sate cu indice de dispersie ridicat (5-10)* ce caracterizează zonele montane. Satele în general, au populație redusă, sub 500 locuitori, și o structură risipită.

După structura profesională a populației active deosebim sate cu funcții agricole în care majoritar populația este ocupată în acest sector ($\geq 80\%$) și sate cu funcții neagricole în care populația activă are alte îndeletniciri decât cele agricole (sate miniere, sate cu funcții turistice, balneare, rezidențiale etc). Este important a se stabili care este ponderea veniturilor neagricole în raport cu cele agricole pentru a detașa categoriile funcționale agricole de cele non agricole.

După opiniile geografului francez A. Demangeon (cit. I. Șandru, 1970), majoritatea așezărilor rurale sunt influențate în evoluția lor de tipurile de economie agricolă care se găsesc în diferite stadii de evoluție: *stadiul culturii nomade*, *stadiul posesiunii fixe* în interiorul comunității agricole și *stadiul culturii specializate*.

Geografa germană Gabrielle Schwartz (cit. I. Șandru, 1970), plecând de la această idee, stabilește șase tipuri funcționale de așezări rurale:

- așezări de pescari primitivi;

- așezări de vânători avansați;
- așezări de păstori nomazi;
- așezări seminomade;
- așezări pentru culturi cu sapa;
- așezări pentru culturi cu plugul.

Așezările pescarilor primitivi le întâlnim frecvent în Indonezia, în zonele de țărm și Micronezia.

Așezările de vânători avansați sunt duble, cea de a doua locuință fiind situată în tundră, în proximitatea spațiilor pentru vânat.

Așezările de păstori nomazi au caracter sezonier. Acestea își capătă statutul de așezare doar în perioadele de ocupare a vetrelor de către populația nomadă crescătoare de animale în perioadele optime pentru pășunat. *Kurzii* din nordul Iraqului și estul Turciei se deplasează vara cu turmele spre munți, unde au organizate așezări. Toamna coboară pe platourile de altitudine mijlocie iar iarna în Câmpia Tigrului.

Așezările seminomade aparțin grupurilor de pescari de pe litoralul vestic al Norvegiei și cel estic al Canadei, cu fiorduri și vânătorilor de animale pentru blănuri din nordul Canadei, Alaska și nordul părții siberiene a Rusiei.

Așezările pentru culturi cu sapa sunt semipermanente. În numeroase cazuri se practică o agricultură itinerantă. Când terenul de cultură nu poate fi schimbat, așezările din zona tropicală devin permanente.

Așezările pentru culturi cu plugul sunt permanente și se diferențiază după tipul de economie în:

- așezări agricole cu creștere redusă de animale;
- așezări cu predominarea creșterii animalelor și culturi reduse;
- așezări cu culturi intensive;
- așezări cu culturi irigate;
- așezări horticole;
- așezări specializate în plantații.

Se constată în această ultimă categorie o îmbinare a criteriului profilului agricol cu cel al tipului de cultură și a gradului de intensivizare. Precizarea funcției se face și pe cale legislativă când așezările sunt de la bun început divizate pe tipuri ierarhice. Astfel, în Rusia, în cadrul sectorului colhoznic, așezările au fost cuprinse într-o subordonare ierarhică, deosebindu-se următoarele categorii (I. Șandru, 1970):

- așezare rurală centrală;
- centre de deservire economico-tehnică;

- centre administrative raionale de tip agrar (sunt dotate și cu instalații de prelucrare a materiilor prime agricole).

De așezarea rurală centrală aparțin cătunele, fermele colhoznice care sunt separate teritorial precum și cantonamentele de pe câmpuri utilizate sezonier. Toate fac parte din același colhoz. Centrele de deservire economico-tehnică denumite de geograful francezi și „*villages pilots*” deservește un grup de colhozuri (I. Șandru, 1970).

Centrele administrative raionale de tip agrar în cele mai multe cazuri evoluează spre centre urbane. Funcțiile centrelor de deservire economico-tehnică sunt adesea cumulate fie cu așezarea rurală centrală, fie cu centrele administrative raionale de tip agrar.

În sectorul sovhoznic s-a statuat aproximativ aceeași subordonare. Locul așezării rurale centrale îl ocupă așezarea centrală a sovhozului. Acestea îi sunt subordonate secțiile și fermele. Centrele de deservire economico-tehnică lipsesc, rolul lor fiind preluat de așezarea centrală a sovhozului. Ca urmare a dezagregării structurilor economice de tip centralizat, majoritatea așezărilor rurale din spațiul fostei U.R.S.S. se află într-un marcant proces de dezagregare.

După poziția geografică a vetrei se distinge o mare varietate de forme de plasare a acesteia. Astfel, H. Ahlman în lucrarea „Study of Settlements” New York, 1920 (citată I. Șandru, 1970), îmbinând poziția topografică a vetrei cu elemente de factură geologică și morfologică a acesteia, distinge trei tipuri majore de așezări rurale:

- tipuri de așezări din regiunile cu eroziune fluvială;
- tipuri de așezări din regiunile muntoase;
- tipuri de așezări din regiunile litorale;
- tipuri de așezări din regiunile cu climat arid;
- tipuri de așezări din regiunile vulcanice.

Geograful italian R. Almagia (1958) (citată I. Șandru, 1970), luând în considerare topografia locului așezărilor distinge în lucrarea sa „Fundamenti di Geografia Generale” Roma, (1958) zece tipuri de așezări rurale:

1. tip de sat de fund de vale;
2. tip de sat cap de pod;
3. tip de sat margine de depresiune ori de margine de “lac uscat”;
4. tip de sat suspendat pe versanți;
5. tip de sat de terase;
6. tip de sat de con de dejecție cu concentrații favorabile culturilor irigate;
7. tip de sat de creastă montană;
8. tip de sat de colină;
9. tip de sat situat pe interfluvii;

10. tip de sat situat în pasuri montane.

Într-o formă mai concentrată se deosebesc sate de versant, de vale, de interfluvii, de creastă, de luncă (grind), de con de dejecție, și de deltă.

După *origine și vechime se disting generații și familii de așezări rurale* (I. Șandru, 1970, F. Hudson, 1976, R. Brian, 1987).

Generațiile de așezări au apărut aproximativ la aceeași dată pe când în cazul familiilor de așezări asistăm la o apariție și dezvoltare eșalonată în timp.

Romanii au amenajate *așezări fortificate* pentru a asigura poziția unor teritorii rurale vaste. Acest tip de așezare ocupa un spațiu extins între bazinul Dunării, Rhinului, Marea Neagră și Marea Mediterană. Asemenea tipuri de așezări au luat ființă și în Europa Peninsulară, în India și Extremul Orient. Aceste tipuri de așezări rurale erau protejate și aprovizionate de orașe și datau cu mult înainte de orânduirea feudală. *Marile migrații ale popoarelor* au drept consecință destrămarea vieții urbane, a apariției și marcării unui proces de involuție pe planul vieții social-economice. Într-un asemenea context asistăm la o evoluție mozaicată a așezărilor. În perioadele de nesiguranță, așezările rurale ocupau fâșii mici de teren la periferia zonelor de pășuni și păduri. Așezările s-au ferit de locurile deschise și de câmpii. Terenurile din câmpie erau ocupate numai în perioadele de liniște, așezările retrăgându-se cu fiecare invazie ori în zonele muntoase, ori în cele înmlăștinite, acestea fiind definite ca zone de refugiu. Cu începere din secolul al XV-lea populațiile „se revarsă” cu mai multă siguranță în câmpii pe care le ocupă treptat până la secolul al XIX-lea. Proecul de populare rurală se desfășoară sub două forme: în *“pete de ulei”*, care pornesc din nuclee eistente și areale ocupate direct de sate în urma defrișărilor și drenărilor. Areelele cu densități mici de populație au fost completate prin colonizări (I. Șandru, 1970).

5. AȘEZĂRILE RURALE PE ZONE GEOGRAFICE

(Acest capitol a fost preluat după cursul profesorului I. Șandru – 1970, la care s-au adus unele completări informaționale și de ordin cartografic).

5.1. Așezările rurale ale Europei

Europa cunoaște fenomenul de concentrare a populației în *așezări încă din paleolitic* când acestea s-au organizat în adăposturi naturale. Continentul european se mai caracterizează prin continuitatea în populare și prin existența unor culturi vechi care s-au materializat încă din antichitate în așezări permanente. *Spațiul oicumenic* a fost lărgit sistematic prin intervenție antropică atât în altitudine cât și în latitudine în special prin defrișări și lucrări de ordin hidrotehnic. Așezările din această parte a lumii se mai caracterizează printr-o pronunțată diversitate. Cu toate aceste diferențieri de ordin geografic și politic, au imprimat unele trăsături comune ale așezărilor rurale pe spații geografice mai restrânse.

a). *Așezările rurale din țările nordice*. Aici se includ Danemarca, Suedia, Norvegia și Finlanda. Toate sunt țări cu o economie avansată. Se caracterizează prin densități demografice reduse, potențialul demografic general redus și dominanța populației urbane. Peisajul geografic al acestor țări este pregnant marcat de vecinătatea spațiului maritim, de prezența a numeroase unități lacustre, a fiordurilor, a spațiilor împădurite, iar în cazul Danemarcei de dominanța reliefului de câmpie.

Predomină tipul de așezare dispersată cu varianta risipită în zona fiordurilor și în regiunile nordice locuite de *laponi*. În spațiile dominate de păduri și lacuri, mai ales în Finlanda predomină cătunele. Așezările rurale ale Norvegiei în cea mai mare parte sunt de tipul fermelor și a gospodăriilor izolate. În limba norvegiană nici nu există cuvântul sat, chiar dacă gospodăriile sunt grupate și sunt îndreptățite a avea un anume statut. Fermele în cea mai mare parte sunt construite din lemn și dispun de mai multe dependințe specializate (pentru locuit, pentru provizii, pentru animale, pentru ustensilele de pescuit). Fenomenul de grupare se manifestă mai pregnant în lungul fiordurilor și pe terasele râurilor, în lungul litoralului existând și puncte de concentrare. Dispersia cea mai mare a așezărilor rurale se manifestă în arhipieleagul Lofoten, ocupat majoritar de populații de pescari. Din punct de vedere funcțional majoritate au profil agro-forestier și puține au și funcții comerciale, de transport și artizanale.

În Finlanda popularea spațiului s-a făcut dinspre litoral spre interior, în lungul principalelor râuri și pe țărmul lacurilor, vetrele fiind de regulă, plasate pe valurile de morene care nu cunosc fenomenul de înmlăștinire. Totodată valurile morenice sunt utilizate în vederea organizării rețelelor de căi de comunicație pe uscat. Începând cu secolul al XVIII-lea în zona

centrală împădurită au luat ființă mari domenii în cadrul cărora prin defrișare au rezultat așezări dispersate. Pe litoral așezările rurale cunosc fenomenul de aglomerare, iar din punct de vedere funcțional se îmbină funcția piscicolă cu cea forestieră. În zona centrală pe lângă exploatarea forestieră și creșterea animalelor apar și așezări rurale cu teritorii ocupate cu culturi, în special cereale (secară, grâu de primăvară).

În Suedia și Danemarca așezările rurale cuprind următoarele tipuri:

- gospodăria dispersată;
- satul;
- satul-târg.

În secolul al XVIII-lea atât în Suedia, cât și în Danemarca dominantă era așezarea rurală adunată ca urmare a existenței unui pronunțat caracter de comasare a proprietăților funciare. Începând cu secolul al XIX-lea asistăm la un proces de „spargere” a satelor ca urmare a împrumăturilor, gospodăriile ocupând loturile revenite în folosință. Gospodăriile izolate de tip fermă se găsesc la distanță de câteva sute de metri între ele. Satele sunt rare și mici. Ele au doar funcții administrative.

Comună tuturor statelor Europei de nord-vest este așezarea de tip *burg* (sat-târg) care se menține în categoria ruralului doar prin numărul redus de populație. Această categorie de sate concentrează de regulă, dotări comerciale și deservește sub acest aspect ferme și sate de pe areale destul de extinse. Unele dintre acestea concentrează și industrie. Centrul civic este organizat și dotat pentru a răspunde funcției principale, cea comercială.

În Suedia, alături de formele de habitat permanent apar frecvent forme de habitat temporare „*fäbod*” sub forma unor cabane amenajate în afara perimetrelor așezărilor permanente. Acest tip de gospodărie sub formă de rezidență secundară se amenajază și în spațiul destinat gospodăriilor permanente. Astăzi, acest tip de gospodării sunt în bună parte abandonate fiind utilizate de turiști și muncitorii forestieri.

Forma concentrată de așezare este cea de tip *tätort* care grupează 200-300 locuitori. Este plasată spațial în puncte cu accesibilitate sporită fiind o așezare tipică de servicii. Asigură de regulă deservirea unei populații din arealele de dispersie de până la 4 000 de locuitori, concentrând toate activitățile nespecifice sectorului primar. Ca și în alte părți, este forma de așezare rurală care evoluează spre oraș. Materialele de construcții dominante sunt: lemnul, cărămida și piatra. Pereții exteriori, de regulă, se colorează cu alb în Danemarca, iar tocurele geamurilor în roșu. În Suedia pereții exteriori se colorează în roșu și tocul geamurilor în alb, aceste combinații de culori imprimând în peisajul rural o notă de liniște și de vioiciune.

Un tip cu totul aparte îl reprezintă așezările din Laponia, teritoriu aparținând extremităților nordice ale Suediei, Norvegiei și Finlandei, unde trăiesc cca. 40 000 de persoane

care au ca și ocupație principală creșterea renilor. Laponii au înființat două tipuri majore de așezări: semipermanente și permanente. Cele semipermanente sunt compuse din bordeie sau construcții din bârne de înălțime mică cu formă poligonală, ocupând de regulă depresiunile ferite de curenții reci. Sunt populate pe timpul iernii, când turmele de reni sunt aduse pentru iernat mai spre sud. Pe durata verii când populația se deplasează cu turmele de reni spre nord se utilizează ca adăpost cortul de formă conică, demontabil denumit în limba laponilor „*goati*”. Așezările permanente sunt situate majoritar în extremitatea sudică a Laponiei. Ele au un profil mai complex, pe lângă creșterea renilor practicându-se și meștesugurile și tot mai frecvent cultivarea pământului. Pe traseele de pendulare a turmelor de reni au fost înființate puncte de adăpost.

b). *Așezările rurale din Europa de Vest și Centrală*. Se caracterizează printr-o mare varietate, prin caracterul mozaicat ca urmare a întinselor arii de interferență, a variatelor forme de populare și a condițiilor naturale cu o pronunțată diferențiere peisagistică (atlantică, central-europeană, alpină, baltică și mediteraneană). Procesul de populare a început prin ocuparea spațiilor libere poienite natural și a câmpiilor aluviale cu soluri fertile. Apoi a început procesul de populare prin defrișări și asanări a ținuturilor împădurite și mlăștinoase de câmpie. Spre deosebire de nordul Europei, aici acțiunea de cucerire a spațiului este în expansiune luându-se în circuitul agricol noi și noi suprafețe atât prin defrișări și desecări, cât și prin crearea de așezări noi de interes turistic în arealele montane ori cele de litoral.

Altitudinal, așezările rurale se distribuie de pe fâșiile litorale ori din delte situate puțin deasupra nivelului mării (în zona de poldere a Olandei sub nivelul mării) până la peste 2 000 metri. Dominată este forma de așezare urbană, procesul de depopulare a așezărilor rurale fiind accentuat, în special în cadrul celor cu un număr mic de locuitori. Forma administrativă de organizare a ruralului este comuna. Populația medie pe comună variază de la cca. 1 200 locuitori Franța, la cca. 11 000 în Olanda (3 500 în Belgia, 2 300 în Germania). Suprafața medie pe comună este de 3 200 ha în Olanda și între 1 000 și 1 500 de ha în Franța, Belgia și Germania. Comunele cele mai mari se întâlnesc pe polderile olandeze și în regiunile cu profil pomi-viticol-cerealier de la poalele Alpilor, Pirineilor și Vosgilor. Comunele cele mai mici sunt mai frecvente în regiunile montane și de podiș. Organizarea administrativă în comune mici nu este avantajoasă deoarece ridică costul acțiunilor de echipare. De aceea în Franța populația minimă pe comună este de 800 de locuitori. După structură se disting aici cele trei tipuri majore de așezări rurale:

- satul aglomerat;
- satul răsfirat;
- satul risipit.

Satul cu structură aglomerată apare în numeroase variante și îl întâlnim peste tot începând din peninsula Bretagne, poalele Munților Vosgi, bazinul mijlociu al Rinului,

Luxemburg, regiunea Hannover-Braunschweig, centrul Europei și până în zona coliniară din sudul Poloniei. Satul aglomerat apare și devine dominant în zona coliniară a Austriei de la Traum spre Viena până la în Ungaria, unde devine dominant.

Satul răsfirat ca formă intermediară se întâlnește destul de frecvent în centrul Franței, Bavaria, Podișul Boemiei și la poalele Beskizilor. În regiunea de podiș și cea a Munților Jura din Elveția, precum sectorul Salzburg-Traum se caracterizează prin predominarea așezărilor răsfirate cu nuclee de concentrare.

Satele cu structură risipită sunt cele de tip fermă. Ele sunt răspândite atât în regiunile joase de câmpie cât și în cele montane. În zonele joase se desfășoară din Acvitania, Normandia, Flandra maritimă și până în polderile Olandei. Apare insular în Câmpia Germană (Saxonia), bazinul superior al Rinului între Strassbourg și Basel, între Nürnberg și Stuttgart precum și în centrul Poloniei.

Așezările din spațiul montan se remarcă prin asocierea funcției turistice.

În Tirol gospodăriile risipite au ca bază economică creșterea bovinelor, pe când cele situate la drumurile principale de acces, manifestă tendințe de grupare și de transformare în localități cu profil turistic.

Prin dispunerea teritoriului așezările din Alpi pot exploata mai multe etaje de vegetație, de la cele de foioase până la golurile stepice alpine. Vetrele ocupă de regulă, versanții mai însoriți, liniile de contact ale versanților cu ariile depresionare precum și pasurile transalpine. Spațiul prealpin este integral umanizat. Așezările de tip adunat ocupă malurile lacurilor glaciare, terasele lacustre, conurile de dejecție și contactul morfologic vale-versant, manifestând tendință de risipire pe versanți. Datorită poziției lor și amenajărilor de interes turistic, unele așezări rurale s-au transformat în orașe de renume (Cortina D'Ampezzo, Bolzano, St. Moritz, Davos). Pe cursul superior al Innului, în zona Innsbruck așezările rurale ocupă podurile de terase mijlocii, în sectorul sudic și glacisurile bine dezvoltate, în sectorul nordic. Așa cum s-a mai amintit, majoritatea așezărilor rurale din sectorul alpin se înscriu și cu funcții turistice, în special pentru practicarea sporturilor de iarnă.

Dacă relieful de vale oferă spațiu suficient, centrul civic rămâne pe axul de circulație, iar restul așezării se revarsă pe versanți până la limita superioară a pădurii. Amenajările hidro-energetice și lucrările de artă la mare altitudine legate de amenajarea căilor de comunicație au facilitat popularea spațiului alpinar, turismul se sprijină în bună parte pe așezările rurale. În câmpia morenaică săracă din nord-vestul Germaniei se întâlnesc sate mici care adesea au până la 10-12 gospodării ce poartă denumirea de *Urweiler* sau *Drubbel*.

Alt tip de sat în Germania este *Haufendorf* (sat aglomerat) foarte răspândit la est de Elba, cu extensiune în arealele de löess din nordul Poloniei și Ucrainei. Forma a fost preluată de la slavi de către coloniștii germani ce au înaintat spre est în secolele XIII și XIV.

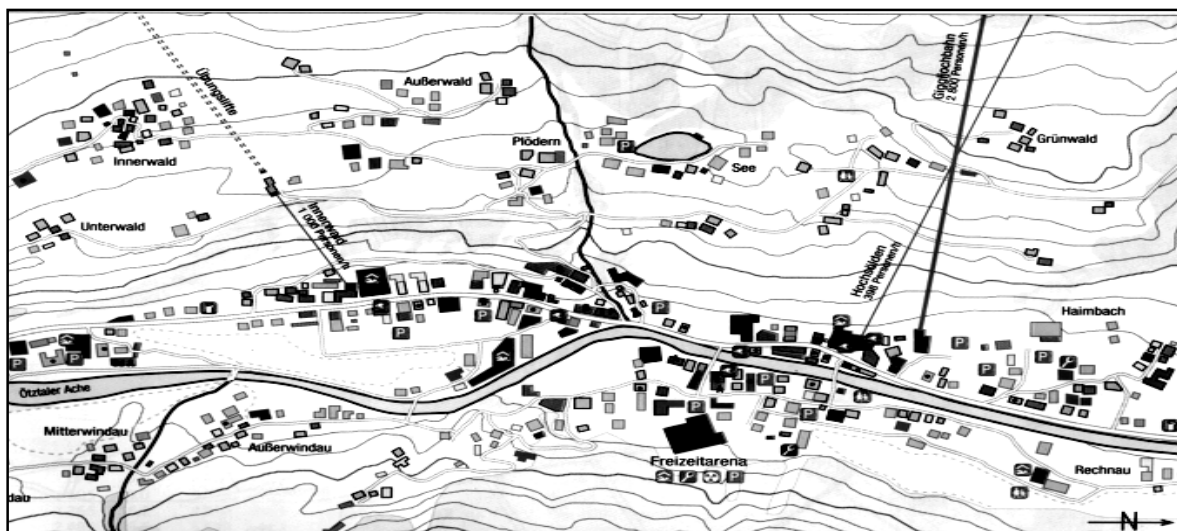

Fig. 34. Așezare rurală din Munții Alpi (Tirol) (după EU Regiomap, 2001).

În lungul digurilor de drenaj din sectorul mlăștinos dintre estuarele Elbei și Waserului a luat ființă sate lineare denumite *Marschdorf* or *Marschhafendorf*.

În sectoarele de la periferiile pădurilor a luat naștere satul *Waldhufendorf* (satul pădure) întâlnit frecvent în Turingia, Pădurea Boemiei și Pădurea Neagră. Alt tip de sat întâlnit la contactul dintre influența slavă și cea germană, de-a lungul Elbei este satul *Rundling* (sat de formă circulară) cu casele grupate în jurul unei piețe centrale ce servea în trecut ca loc de protecție a animalelor pe timpul nopții. Tipul de sat *kraal* de forma circulară din Africa de Sud are aceeași funcție, de adăpost și supraveghere a animalelor pe timpul nopții.

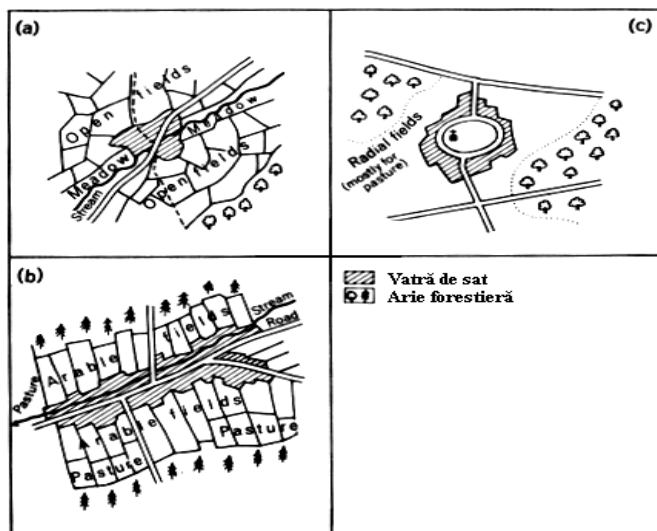

Fig. 35. Tipuri tradiționale de sate în Germania: a). satul de tip *Haufendorf*; b). satul de tip *Waldhufendorf*; c). satul de tip *Rundling* (după F. Hudson, 1976).

Comparativ cu Alpii, Pirineii sunt mai puțin umanizați, iar fondul forestier și pastoral este mai redus. Versanții cu expoziție sudică (cei spanioli) contrar așteptărilor sunt mai puțin populați. Morfologia reliefului montan, caracterul de

piemont al sectorului altitudinal median și caracterul de consecvență al rețelei hidrografice, au dictat modul și varietatea formelor de dispunere în spațiu al așezărilor. În sectoarele superioare vetrele de așezări ocupă axele văilor. La contactul dintre munte și piemont se dezvoltă conuri de dejecție evoluat care constituie suporturi de vetre pentru satele mari de contact. La contactul dintre câmpie și piemont se dezvoltă așezări rurale mari (așezări de gură de vale) cu profil agricol mixt (cultura plantelor și creșterea animalelor). Interfluviile sunt ocupate de așezări răsfirate și risipite de tipul fermelor.

În Marea Britanie dominant este tipul de așezare dispersat. Fenomenul de dispersie este dictat de extinderea câmpurilor deschise “*openfields*”, precum și a defrișărilor și a amenajărilor de vetre pe terenuri înmlăștinite. Terenurile deschise de tipul „*openfields*” s-au extins ca urmare a părăsirii terenurilor închise “*closedfields*” de către proprietarii rurali care s-au îndreptat spre orașe ori spre alte activități decât cele pur agricole. Dispersia îmbracă mai multe forme. Astfel, în Irlanda și peninsula Cornwall se asociază de regulă două trei ferme, pe când în Yorkshire și sud-estul țării ferma singulară este dominantă. În Wales, sub influența anglo-normandă, domină satele cu proprietăți împrejmuite. În proximitatea marilor orașe apar așezări rurale care nu dispun de teritoriu agricol, având doar funcții rezidențiale. Ele marchează începutul procesului de suburbanizare. Scoția se remarcă prin cel mai pronunțat ruralism datorită existenței unor domenii funciare foarte mari, unele ajungând până la 20 000 ha. Așezările sunt răspândite pe zone de producție:

- zona de pescuit și de cultivare a solului;
- zona pomicolă și de creștere a animalelor;
- zona de creștere extensivă a oilor cu climat mai aspru, la altitudini de peste 700 m.

În numeroase cazuri așezările rurale britanice se continuă din antichitate, peste el suprapunându-se cele ale imigranților danezi, norvegieni și irlandezi. În general așezările rurale britanice dispun de un confort similar cu cel al urbanului, sunt bine întreținute și dispun de spații verzi care se mențin tot timpul anului, datorită climatului de tip oceanic.

Fig. 36. Așezare rurală din Regatul Unit (după R. Brian, 1987).

c). *Regiunea mediteraneană* situată la contactul a trei continente se remarcă prin mari contraste peisagistice, prin popularea din antichitate și prin revărsări de popoare și civilizații din nord, est și sud-est care și-au pus amprenta asupra tipurilor vechi de așezări romane și grecești.

Imigrarea populației arabe din nordul Africii a avut drept urmare introducerea a noi sisteme de culturi irigate în Spania, Sicilia și sudul Peninsulei Italice, cu forme specifice de habitat. În această parte a Europei varietatea cadrului natural, cu treceri tranșante de la unități montane spre câmpii litorale a contribuit și ea la completarea gamei largi a formelor de organizare a habitatului rural.

Câmpiile litorale mlăștinoase au fost asanate, s-au dezvoltat culturile arboricole (măslin și citrice) și s-au efectuat numeroase amenajări în scop turistic.

Activitățile rurale principale sunt:

- cultura pământului cu profil cerealier-bumbac;
- arboricultura (măslin, lămâi, portocale, castan);
- păstoritul.

Aceste trei forme principale de activitate și-au pus pregnant amprenta asupra întregului spațiu rural. Terenurile cele mai favorabile desfășurării așezărilor sunt cele de litoral cu țărături înalte, golfuri mici și plaje. Așezările din aceste spații beneficiază și de posibilități de diversificare funcțională (agricultură, turism, pescuit, extragerea unor substanțe minerale utile). Predomină construcțiile din piatră, lemn și chirpici.

Așezările au o răspândire neregulată, și ca poziție geografică și ca tip de așezare. Cele mai evidente grupări se întâlnesc în zonele de litoral unde așezările se înșiră ca șiragurile de mărgel pe toate tipurile de țărături. La poalele Munților Apenini se dezvoltă așezări continue cu nuclee de concentrare la bază, răsfire în lungul văilor și risipire pe versanți. În sectorul central al Italiei sunt frecvente satele de culme "*hill-top villages sau acropolis*", majoritatea înființate în secolele VII și VIII prin migrarea populației din sectoarele de vale, în scopuri de apărare.

Pe litoralul dalmațian, din cauza puternicei fragmentări a carstului se constată și o fragmentare în desfășurarea spațială a așezărilor rurale.

Spre interiorul Italiei, Peninsulei Iberice și Balcanice așezările rurale devin din ce în ce mai rare, cu excepția ariilor depresionare. Repartiția în altitudine are loc în raport cu zonele de vegetație naturală, dar mai ales în raport cu zonele de arboricultură. Astfel, deosebim așezările din zona citricelor care se desfășoară până la altitudinea medie de 300 m, din zona măslinului până la 500 m și a castanului comestibil la peste 500 m. În insula Creta satele se suprapun zonei de cultură a măslinului în marea lor majoritate și nu depășesc 600-700 m altitudine.

În zona de cultură a viței de vie ce se desfășoară între 700 și 900 m altitudine, se întâlnesc doar așezări temporare de vară.

Altitudinile maxime până la care se desfășoară așezările rurale permanente în această regiune variază de la 1 200 m în Sicilia (aici limita arboriculturii se desfășoară până la altitudinea amintită datorită solurilor vulcanice deosebit de fertile și a cantității mari de căldură) până la

1 800 m în Alpii Dinarici. Pe versantul estic și sudic al Muntelui Olimp (2 917 m) așezările permanente depășesc pe alocuri limita de 1 800 m. Aici așezările se grupează pe mai multe linii. În zona de litoral așezările cu structură adunată se desfășoară în șiraguri. Urmează un al doilea șir de așezări cu structură răsfirată la baze conurilor de dejecție. La limita superioară a ariei de desfășurare a conurilor de dejecție urmează un alt șir de sate, unele adăpostite în mici depresiuni de contact. La altitudini mai mari se desfășoară așezările cu structură risipită. Pe litoralul dalmațian este frecvent următorul mod de repartiție: pe litoral sate mari aglomerate rezultate ca urmare a drenării zonelor mlăștinoase. Unele dintre ele s-au specializat în extracția sării din apa de mare. Urmează apoi aria așezărilor risipite iar la altitudine mai mari a celor risipite cu case de piatră, denumite în Albania “*kulë*”.

După funcții deosebite:

- așezări specializate în cultivarea pământului;
- așezări pastorale;
- așezări mixte.

Așezările specializate în cultivarea pământului se suprapun zonelor cerealiere și de cultură a bumbacului. Au indice de dispersie redus. Tot în această categorie se includ și așezările specializate în arboricultură, aceasta având un grad de dispersie mijlocie. Sunt răspândite în zonele de câmpie, de litoral și în cele de vărsare a principalelor cursuri de apă în mare. Se întâlnesc și în cadrul peninsulelor fie sub forma unor fâșii pe văile Savei, Moravei, Mariței, Padului și Tibrului, fie în depresiunile intramontane.

Așezările pastorale sunt specifice zonelor montane, practicându-se uneori transhumanța (Pirinei, Rodopi, Alpii Dinarici). În zonele carstice aride avansează până la litoral. Este tipul de așezare cel mai frecvent în Messeta Spaniolă, centrul Apeninilor și zona montană a Peninsulei Balcanice. La poalele vulcanului Vezuviu se dispun sub formă circulară așezări rurale specializate în cultura viței de vie și a citricelor.

Așezările mixte coexistă spațial în amestec cu cele specializate în cultivarea pământului. Pot avea profil agrar industrial ori agrar-turistic. Cele mai frecvente sunt în zonele de litoral unde s-au organizat sate pentru turism și sărării. Din punct de vedere al mărimii, predomină satele mici (în fosta Iugoslavie, din 28 000 de sate și orașe, 70 % au sub 500 de locuitori). Satele mari, de regulă, ocupă ariile cu agricultură intensivă de pe văile Savei, Mariței din Andaluzia, de la contactul Apeninilor cu Câmpia Padului și de pe litoralul Mării Adriatice și Tireniene. Satele mari, de regulă, sunt un produs al sistemului de culturi. Astfel, sistemul mixt cereale-arboricultură a dus în Portugalia la apariția satului de „*ferrogial*” foarte mare, cu o largă răspândire în regiunea Alenheje din sudul țării. Vatra satului este înconjurată de culturi cerealiere. Urmează apoi spre periferia moșiei o arie ocupată cu livezi.

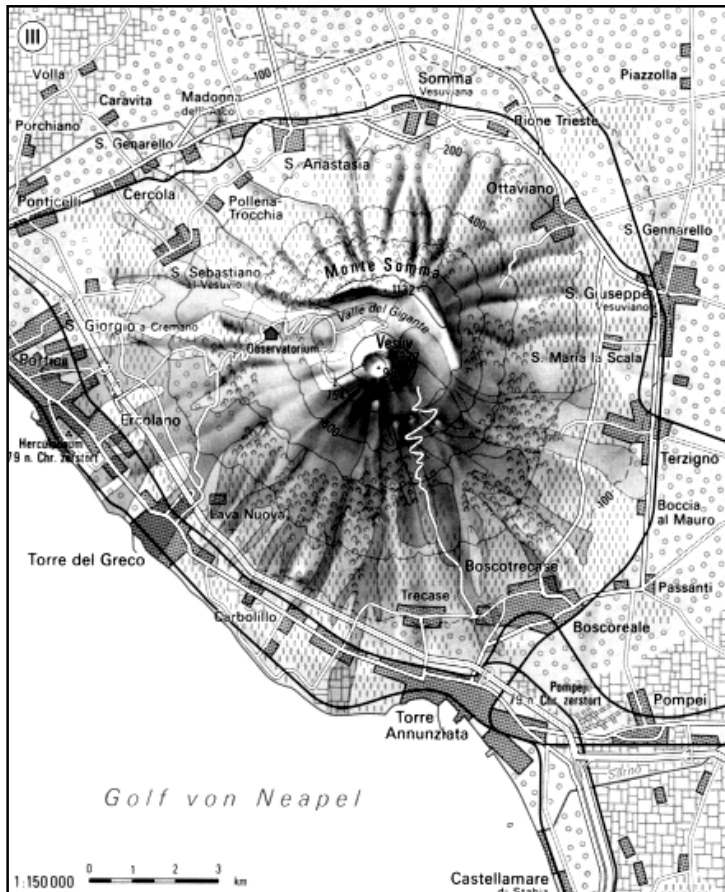

Fig. 37. Așezări rurale de la poalele vulcanului Vezuviu (după Weltatlas, Alexander, 1982).

În Andaluzia și Aragon livezile ocupă spațiul adiacent vetrei de la care se întind ferme izolate denumite cartiga. Au populație de până la 10 000 de locuitori și sunt recunoscute ca forme tranzitorii spre urban “*Stadtdorf*”. Ca structură întâlnim tipul dispersat, aglomerat și mixt. Tipul dispersat se suprapune de regulă ariilor pastorale. Suprafețele extinse pentru pășunat din Podișul Castiliei, divizat de lanțul muntos Sierra de Guadarrama unde

înierbate se asociază cu o vegetație arbustivă sărăcăcioasă formând asociații vegetale de tip maquis, sunt dominate de o rețea rară și sărăcăcioasă cu case din lut locuite de o populație de păstori de oi și capre (așezări de tip “*dehesa*”). Așezările rurale din partea sud-estică a Spaniei sunt profilate majoritar pe cultura fructelor și a legumelor în sisteme intensive. Livezile și câmpurile legumicole se întind până la periferia marilor orașe, aceste sisteme agricole intensive purtând denumirea de “*huerta*”.

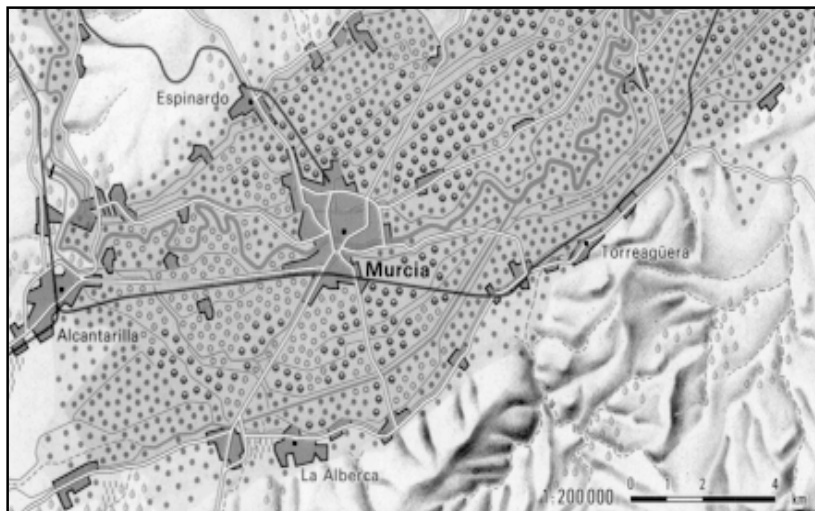

Fig. 38. Așezări rurale și culturi intensive de tip huerta în împrejurimile orașului Murcia (după Weltatlas, Alexander, 1982).

În Pirinei și Apenini domină dispersia care este completată cu grupări de tip cătun, gospodării asociate fie ca având comună o sursă de apă, o zonă neantrenată în alunecări de teren, ori o

expoziție favorabilă în raport cu punctele cardinale.

Tot în categoria așezărilor dispersate se înscriu și așezările de tip “*haciendas*” din Andaluzia.

Așezările aglomerate sunt condiționate în primul rând de tipul de economie. O economie rurală complexă și intensivă generează de regulă, fenomenul de aglomerare. La aceasta se mai adaugă influența unor popoare cum este cazul satului “*ciflik*” de origine turcă, mai răspândit în Turcia, Macedonia și Albania.

Zonele cu agricultură intensivă pe bază de irigații din bazinul inferior al bazinului Duero, Guadalquivir, Segura, din Valencia (aria huertelor spaniole) și Macedonia grecească sunt dominate de așezări aglomerate. În poliile din Muntenegru și Herțegovina aglomerarea este condiționată de raritatea surselor de apă.

După forma vetrei, în cadrul așezărilor aglomerate întâlnim satul linear condiționat de căile de comunicație specific regiunii Veneția, cel cu vatra circulară specific regiunii Timocului.

În zonele montane predomină ca materialele de construcție lemnul și piatra iar în cele de podiș și câmpie piatra și chirpiciul.

5.2. Așezările rurale din Rusia

Au ca trăsătură comună evoluția rapidă spre forme moderne prin mecanizarea muncilor agricole, prin sporirea gradului de dotare și prin generalizarea electrificării satelor.

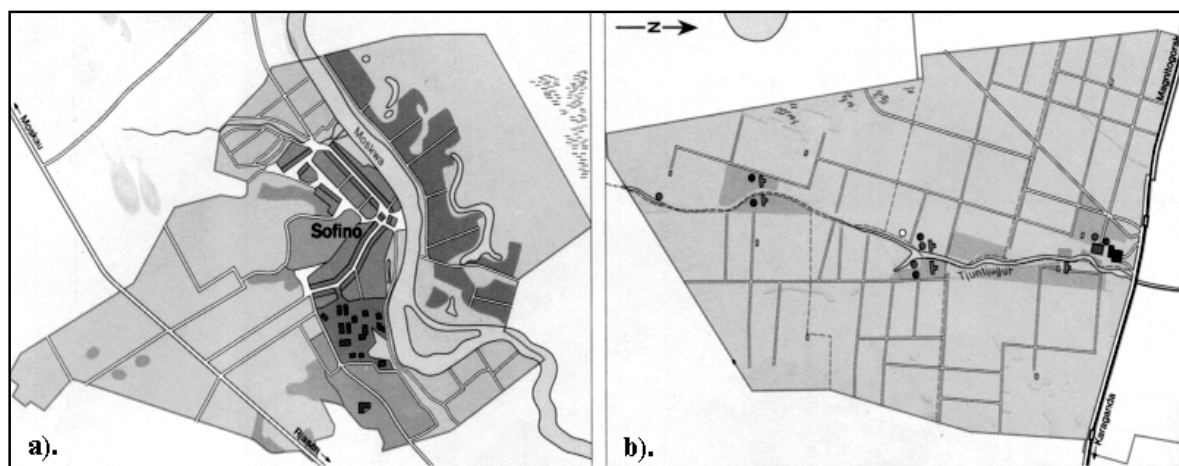

Fig. 39. Așezare rurală de tip colhoz (a) și sovhoz (b) (după, Seydlitz Weltatlas, 1984).

Totodată prin extinderea arealului pentru culturi spre nord și în zonele semiaride au luat ființă numeroase așezări rurale noi. În acest fel nomadismul specific Asiei centrale s-a transformat în păstorit transhumant. Aplicând principiul maximei generalizări în Rusia s-au

difrențiat trei mari zone în rețeaua unională de așezări rurale în funcție de marile zone de producție și structură profesională a populației. Se disting astfel:

- așezările rurale din zona agricolă;
- așezările rurale din nordul zonei agricole;
- așezările rurale din sudul zonei agricole.

a). *Așezările rurale din zona agricolă* se suprapun arealului solurilor cernoziomice și de silvostepă ce se desfășoară pe un spațiu larg de la Marea Baltică la Marea Neagră și se continuă spre est ca un coridor larg până în Siberia Occidentală de unde începe să se îngusteze și apare insular până în bazinul Amurului. Această îngustare și apoi desfășurare insulară este determinată de condițiile pedoclimatice mai aspre. Specifice sunt două tipuri de sate: satul mare care este dominant și cu structură în general adunată și satul mic care manifestă uneori tendințe de risipire. În Bielorusia și Republicile Baltice apare așezarea izolată de tip fermă denumită “*hutor*”. În Ucraina specifice sunt satele mari aglomerate cu peste 2 000 de locuitori, situate la distanțe de 10-15 km unele de altele. Datorită acestui fapt au apărut odăile sau casele de adăpost pentru munci agricole.

b). *Așezările rurale din nordul zonei agricole*. În cadrul acestui spațiu domină vegetația forestieră care de regulă contribuie la formarea de așezări dispersate. Condițiile cele mai prielnice pentru întemeierea așezărilor întrunesc zonele favorabile dezvoltării unei economii rurale mai diversificate (exploatarea pădurii, vânătoare, creșterea animalelor și cultivarea pământului).

La limita nordică a taigalei așezările devin tot mai rare din cauza duratei mari a perioadei de îngheț. Ocupațiile principale, creșterea renilor și vânatul, impun migrații sezoniere în tundră și implicit apariția așezărilor duble (pentru vară și iernat). Locuințele sunt “*cortul conic*” și “*iurta de pâslă*”.

Așezările *iakuților* sunt, în general, mici și situate la distanțe mari unele de altele. Locuința tradițională, “*balaganul*”, se realizează din bârne. Are formă pătrată și acoperișul format tot din bârne în două ape, este acoperit cu pământ. Adesea sub același acoperiș se adăposteau și animalele. Frecvent se întâlnesc locuințe de tip “*iurtă*” construite tot din bârne, de formă hexagonală. Sub influența rusească, astăzi domină construcțiile de tip “*izbă*”. Ca urmare a trecerii grupurilor nomade la viața sedentară și a creșterii numerice a populației așezărilor, au apărut multe localități noi adaptate condițiilor vitrege ale Siberiei de Nord, cu tramă stradală dreaptă și cu toată gama de dotări specifice ruralului. Un număr însemnat de așezări au luat ființă în lungul magistralei feroviare Baikal-Amur.

c). *Așezările rurale din sudul zonei agricole*. Ca urmare a profilului agricol diferențiat (culturi de câmp irigate și neirigate, arboricultură, creșterea animalelor) și a existenței unui

adevărat mozaic de popoare cu tradiții specifice, așezările rurale prezintă și ele o marcantă diferențiere. Se pot distinge două tipuri principale de așezări rurale: cele cu structură aglomerată și cele dispersate. Cele aglomerate, de regulă ocupă zonele piemontane cu soluri fertile. Încep de pe litoralul Mării Negre și zona precauzasiană sub forma unei fâșii late care se restrânge în Câmpia Turkestan din cauza deșertului (Karakum și Kizâlkum).

Așezările aglomerate reapar în zona Așhahad-Kerci, unde se grupează în jurul sistemelor de irigații avansând până la sectorul sudic al lacului Aral urmărind cursul fluviului Amu-Daria și sistemele de irigații adiacente acestuia. În depresiunile intramontane ale masivului Tianșan aria așezărilor aglomerate se lățește între Samarkand și Alma-Ata, îngustându-se din nou în poarta Tsungariei. Satele tadjice denumite, “*kișlakuri*”, diferă foarte mult în funcție de data când au fost întemeiate, în trecut sau în anii puterii sovietice. Satele vechi se caracterizează printr-un labirint de ulițe înguste și întortocheate, iar zidurile caselor care dau în stradă sunt fără fereastră. În munți adesea vetrele sunt divizate în grupări de vetre, iar planul acestora este pus în concordanță cu relieful locului. Tipul de sat cel mai răspândit în Uzbekistan este “*kișlakul*”, așezare tradițională cu case din lut așezate de-a lungul unor ulițe înguste. În centrul kișlakului se află moscheea și un iaz denumit “*hauz*” pe malul căruia se află plantați copaci. Lângă hauz se află “*ceaihanaua*”, loc preferat pentru petrecerea timpului liber al bărbaților. În virtutea unor condiții naturale și istorice specifice se mai păstrează rămășițe de așezări cu gospodării izolate, denumite “*hauți*” sau “*kurgancea*” înconjurate de ziduri din lut. Casele se construiesc din lut, cărămidă nearsă, iar zidurile exterioare din carcase de lemn umplute cu cărămidă nearsă sau bulgări de lut. În Turkmenia gospodăriile se grupează în jurul unui punct fortificat, denumit *kala*.

În trecut, în Georgia așezările rurale erau extrem de variate, cele din Georgia de est deosebindu-se de cele din Georgia de vest. În Georgia de est se mai păstrează sporadic satele cu structură aglomerată pe când în cea de vest continuă să predomine cătunele izolate. Mai recent atât în Georgia de vest, dar mai ales de est, s-au extins grădinile cu culturi de zarzavaturi pe lângă curțile colhoznicilor. Ca material de construcție predomină piatra iar în Georgia de vest apar frecvent construcțiile din lemn (bârne, scânduri, împletitură) cu acoperiș de țiglă, șindrilă sau paie. Adesea sunt frecvente casele cu etaj. Pe lângă funcția agricolă, mai ales în sectorul precauzasian sunt dezvoltate și meșteșugurile (confecționate de covoare, obiecte din lemn și metal).

Așezările dispersate au ca funcție principală creșterea animalelor, populația acestora executând migrații sezoniere între zona semiaridă și cea montană. În zonele semiaride predomină ca material de construcție lutul iar în cea montană piatra. Ca tip de locuință pentru crescătorii de animale “*iurta mongolă*”, de forma circulară cu pereții din pâslă și schelet de susținere din zăbrele de lemn care se pliază. Partea de sus are formă conică și este confecționată din prăjini

subțiri și drepte ale căror capete de jos sunt prinse de zăbrele; cele de sus sunt fixate de un inel a cărui deschidere servește pentru evacuarea fumului. În mijlocul iurtei se află vatra pentru foc. Partea dreaptă de la intrare, cuprinzând jumătate din suprafața iurtei este considerată partea femeilor; aici se găsesc ustensilele de bucătărie, lăzile cu alimente și cuferele cu avuția familiei. În jumătatea dreaptă se află sectorul bărbaților unde se adăpostește harnașamentul, ustensilele pentru vânătoare și vasele din piele pentru păstrarea kumâsului și a laptelui acru. Partea din față a intrării este considerată loc de onoare.

5.3. Așezările rurale din Asia

Asia se remarcă prin potențialul său demografic ridicat, prin existența unor vechi tradiții culturale și prin numărul foarte mare de așezări. Totodată la nivel continental domină populația rurală, concentrată în așezări extrem de diversificate. O clasificare globală a acestora, datorită considerentelor enunțate este extrem de dificilă. De aceea este mai indicată o tratare la nivele regionale.

a). *Asia de Vest*. Cuprinde spațiul extins de la țărmul Mării Roșii, a Mării Mediterane și Mării Negre până în Iran și Afganistan. Este un teritoriu cu climat predominant uscat și cu extinse spații semideșertice ori deșertice. Punerea în valoare a pământului cere eforturi uriașe, atât din cauza lipsei de apă, cât și fertilității naturale reduse, cu excepția Câmpiei Mesopotamiei. Acest spațiu aparține aproape în totalitate unor state cu economie slab dezvoltată. O bună parte a populației este nomadă. Se întâlnesc mai frecvent tipurile de așezări aglomerate și cele dispersate. Satul de tip aglomerat apare în arealele cu agricultură intensivă. Cel mai răspândit este în Turcia și în tot arealul ocupat de Imperiul Otoman și poartă denumirea de “*ciflik*”.

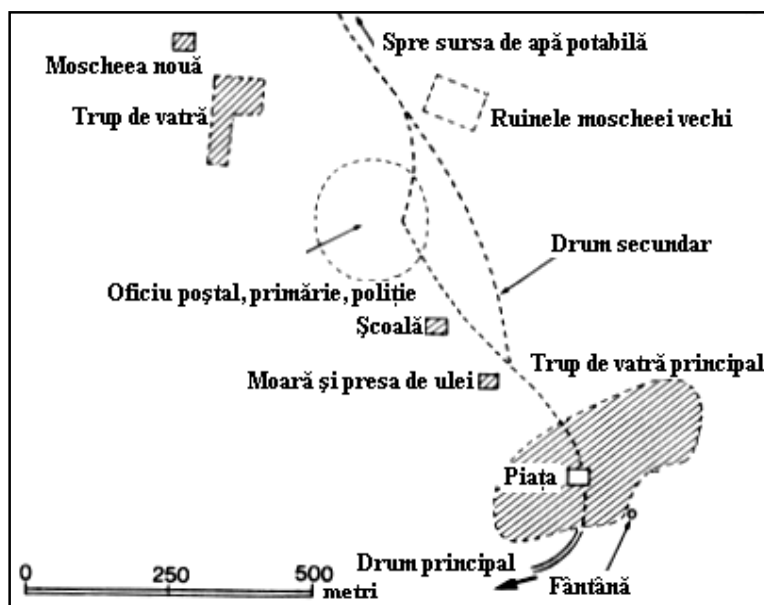

Fig. 40. Sat din sudul Turciei – Marran – Anatolia (după, F. Hudson, 1976).

Este un tip de sat aglomerat, cu străzi înguste și întortocheate, având profilul economic specializat în culturi de câmp cu irigații și arboricultură. Are la origine un nucleu compus din gospodăria marelui proprietar.

Extinderea satului a început neorganizat încă înainte de împroprietărire. În lungul litoralului Arabiei Saudite și cel al Libanului apar nuclee de concentrare cu dispersie pe versanții muntoși. Construcțiile sunt realizate dominant din lut și uneori din piatră. Casele au acoperișul plat sau sub formă de cupolă. Muncitorii agricoli de pe marea proprietate și-au construit case în preajma celei a stăpânului (șeic), după posibilități. Lipsa de condiții materiale a dus la formarea de așezări cu o textură neregulată. Influența europeană a început să se facă simțită abia după 1923, când s-au pus bazele statului turc modern. Tipul de sat aglomerat cu străzi întortocheate se întâlnește și în nordul Iranului unde poartă denumirea de “*kere*”. Se extinde până în regiunea Korasan din Afganistan locuită de populație sedentară.

Așezările dispersate se întind, de regulă, în ariile cu destinație pastorală și parțial arboricultură. Se utilizează ca adăpost cortul; dispunându-se și de o locuință permanentă rudimentară, utilizată sezonier.

Satul kurd cu gospodăriile grupate în cuiburi alveolare adăpostește 30-40 gospodării. Casele au formă conică. Sunt așezări relativ recente și aparțin foștilor nomazi, azi stabiliți. Satul are o dispunere în trepte, acoperișul unei gospodării constituind curte și uliță pentru gospodăria situată la nivelul superior. *Beduinii* din peninsula Arabică, din Siria și Iraq, precum și păstorii afgani trăiesc în corturi.

În Yemen populația *Djebel* locuiește în așezări dispersate construite din piatră. Casele sunt cu etaj și turnuri, iar parterul este destinat adăpostului animalelor. Pe teritoriul statului Israel a apărut tipul de așezare *kibutz*, așezare rurală modernă cu dotări diversificate și cu o zonare anticipată a vetrei (sector pentru locuit, dependințe pentru animale, centru civic).

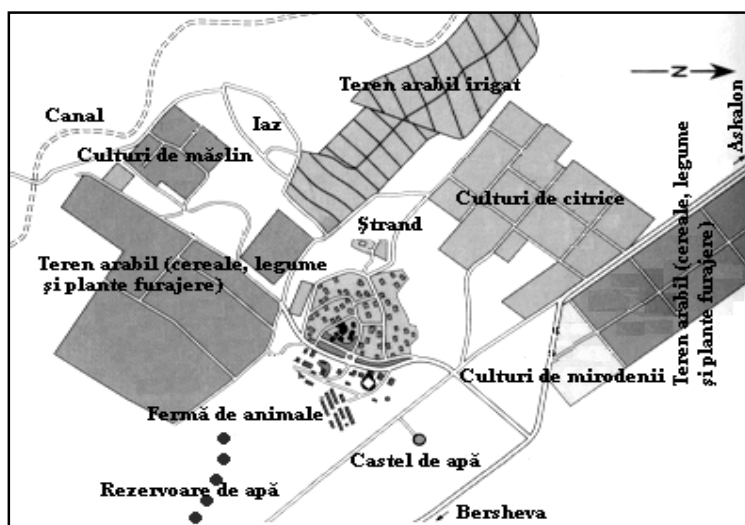

Fig. 41. Așezare rurală de tip kibutz (după Seydlitz Weltatlas, 1984).

“Kibutzul reprezintă comunitatea colectivistă israeliană. Acesta este o creație spontană care a răspuns unei duble exigențe: cea a omului și cea a pământului. Idealul socialist al mântuirii poporului prin muncă eliberată de orice încătușări era una dintre

pârghiile celui de al doilea val al imigrării către Palestina” (A. Chouraqui, 2001).

Viața în general și cea economică în special, este organizată pe principiul proprietății de grup asupra pământului și a celorlalte mijloace de producție iar retribuția se realizează în funcție de nevoi.

Kibutzurile iau naștere spontan, din populație imigrantă, constituind nucleeele de bază ale cuceririi deșertului. Comunitatea kibutzului se ocupă de toate laturile vieții grupului (adăpost, hrană, îngrijirea sănătății, muncă, instruire, timp liber etc.).

“Tot sistemul kibutzurilor este voluntar, spontan și autonom. Membrii kibutzului nu au nici salarii, nici economii, nici conturi în bancă; pentru generațiile născute în kibutzuri economia individuală reprezintă un mister de nepătruns.... Aici munca este făcută din dragostea față de binele comun, iar comunitatea se îngrijește în funcție de posibilitățile sale, de nevoile fiecăruia. O adâncă liniște, întemeiată pe solidaritatea frățască de grup, le dă acestor oameni fără bani certitudinea rațională că sunt stăpânii muncii lor și ai mâinilor proprii: deci că sunt oameni liberi” (idem p. 115).

Stabilirea limitelor exploatației unui kibutz se realizează de către serviciile cadastrale ale statului. Statul sprijină înființarea kibutzurilor din punct de vedere material și tehnic, punerea în evidență a apei și realizarea sistemelor de alimentare cu apă constituind o problemă cardinală (K. Zaid, manuscris, decembrie 2001). În ultima vreme kibutzurile dezvoltă și didersifică sfera serviciilor și a industriei mici.

Așezările rurale cele mai evolute sunt cele din preajma exploatărilor petroliere și din zonă cu agricultură intensivă pe bază de irigații.

b). Asia de sud-est continentală. Aici răspândirea geografică și structura așezărilor au fost influențate de sistemul de cultură al solului și de caracterul social al proprietății la care se mai adaugă influențele exercitate în populare și în fizionomia așezării imprimate de către puterile coloniale. Astfel marile proprietăți din sudul Vietnamului, de tip ferme au dus la o dispersie a așezărilor pe când în nord domină satele aglomerate. Fenomenul de dispersie al așezărilor se manifestă și în aria culturilor de orez irigate de pe văile Saluen, Menam și Mekong și deltele acestora.

În delta Menamului o bună parte din populație își are așezământul pe apă în bărci mari, neacoperite. În Golful Tonkin apar așezări de tip polinuclear care se grupează în unități administrative cu o populație de 7 000-10 000 locuitori.

Cea mai pronunțată dispersie apare în regiunile cu culturi mixte, arboricultură și cultura orezului.

c). Asia de sud-est musonică și insulară. Este o regiune cu populație sedentară, care pe lângă cultura solului se ocupă și cu pescuitul și cu producția artizanală. Excesul de umiditate și tipul de cultură imprimă așezărilor o netă specificitate. Locuințele sunt construite din materiale

vegetale și adesea plasate pe piloni. Domină așezările dispersate, apropiate de terenul agricol. Din cauza densităților demografice mari se practică o agricultură intensivă de tip tradițional (versanți, terasați și culturi irigate cu două și chiar trei recolte pe an) cu așezări de tip cătun situate pe locul de cultură. Frecvența mai mare a locuințelor pe piloni este motivată de:

- economia de teren arabil;
- apărare contra unor animale și insecte dăunătoare;
- umiditatea ridicată a solului.

La toate acestea se mai adaugă condițiile social-politice exprimate prin forma de proprietate asupra pământului și mărimea proprietăților. Astfel, în Filipine cca. 80 % din terenul agricol se lucrează în *dijmă*.

Așezările din zona insulară îmbracă o mare varietate, de la așezările aglomerate din regiunile de câmpie până la cele dispersate din insula Jawa în zonele de cultură a orezului. După forma vetrei, satul liniar în lungul râurilor (Kampong) cu case pe piloni de formă dreptunghiulară cu acoperișul în două ape (Sumatra), satul liniar de drum (Filipine) și satul din zonele de culturi terasate. În Noua Guinee întâlnim satele “*palafite*” cu case dreptunghiulare total suspendate. Legătura între case se face cu barca.

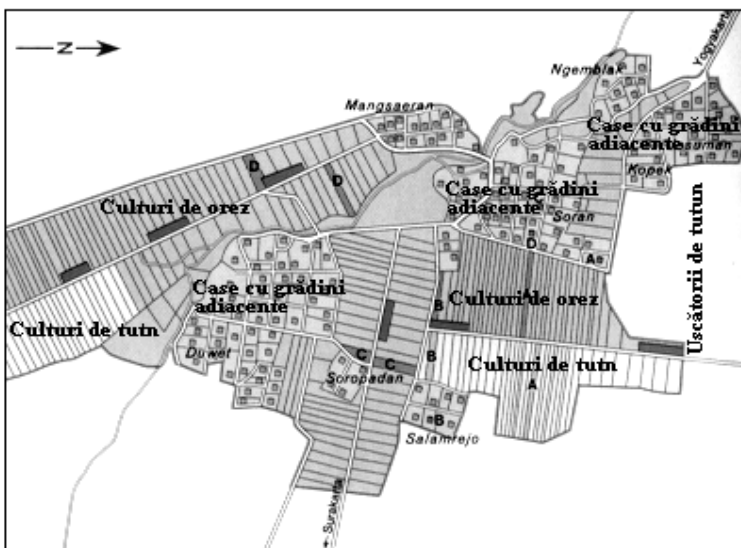

Fig. 42. Așezare rurală din insula Java (după Seydlitz Weltatlas, 1984).

Instinctul de apărare, ca urmare a unor idei mistice a dus la formarea de sate cu scopuri de apărare, a căror vetre sunt plasate pe promontorii, popine sau alte locuri izolate, greu de atacat. În asemenea situații vetrele se găsesc la distanță față

de câmpul de cultură. Tot ca instinct de apărare, în insulele Solomon satele sunt înconjurate de garduri masive. Adesea localitățile sunt marcate de specificul național. Astfel, în Filipine imigranții au dus la extinderea satului mic chinezesc, iar în regiunea Golfului Manila a fost organizat satul pe bărci de către un grup etnic denumit “*togoli*”, recunoscuți ca „locuitori ai apelor”.

d). *Așezările rurale din R. P. Chineză și Peninsula Coreeană.* Nu se diferențiază prea mult între ele, fapt datorat conservatorismului poporului chinez care a pus accentul pe elementele culturale proprii. Răspândirea geografică a așezărilor rurale a fost condiționată de tipul de

economie și condițiile geografice. Densitățile cele mai mari ale așezărilor rurale le întâlnim în regiunile de câmpie, în ariile depresionare și de contact, pe când podișul Tibet și Mongolia Interioară densitățile sunt cu mult mai reduse. Reforma agrară din anul 1952 a dus la formarea de noi așezări rurale. Întreg teritoriul rural al R. P. Chineze a fost organizat din punct de vedere administrativ în comune populare (peste 75 000 comune). Unei comune îi parțin 30-50 de sate. Comuna, ca și formă administrativă dispune de dotări corespunzătoare (școli, unități comerciale, sanitare etc.). După clasificările vechi, satele chineze se împart în două tipuri:

- satul cijuan (sau li);
- satul sian.

Satul “*cijuan*” este cel mai frecvent și cuprinde locuitori înrudiți între ei. Satul “*sian*” este format din așezări concentrate care au atât funcții comerciale, cât și administrative.

Satele de tip “*sian*” dispun de o piață care formează centrul așezării. Așezările rurale chineze sunt, în general, mari cu câteva sute de gospodării. Gospodăriile risipite au fost grupate teritorial în cadrul cooperativelor populare de producție agricolă. Prin organizarea de gospodării agricole de stat și de stațiuni pentru mecanizarea agriculturii au luat ființă așezări rurale noi.

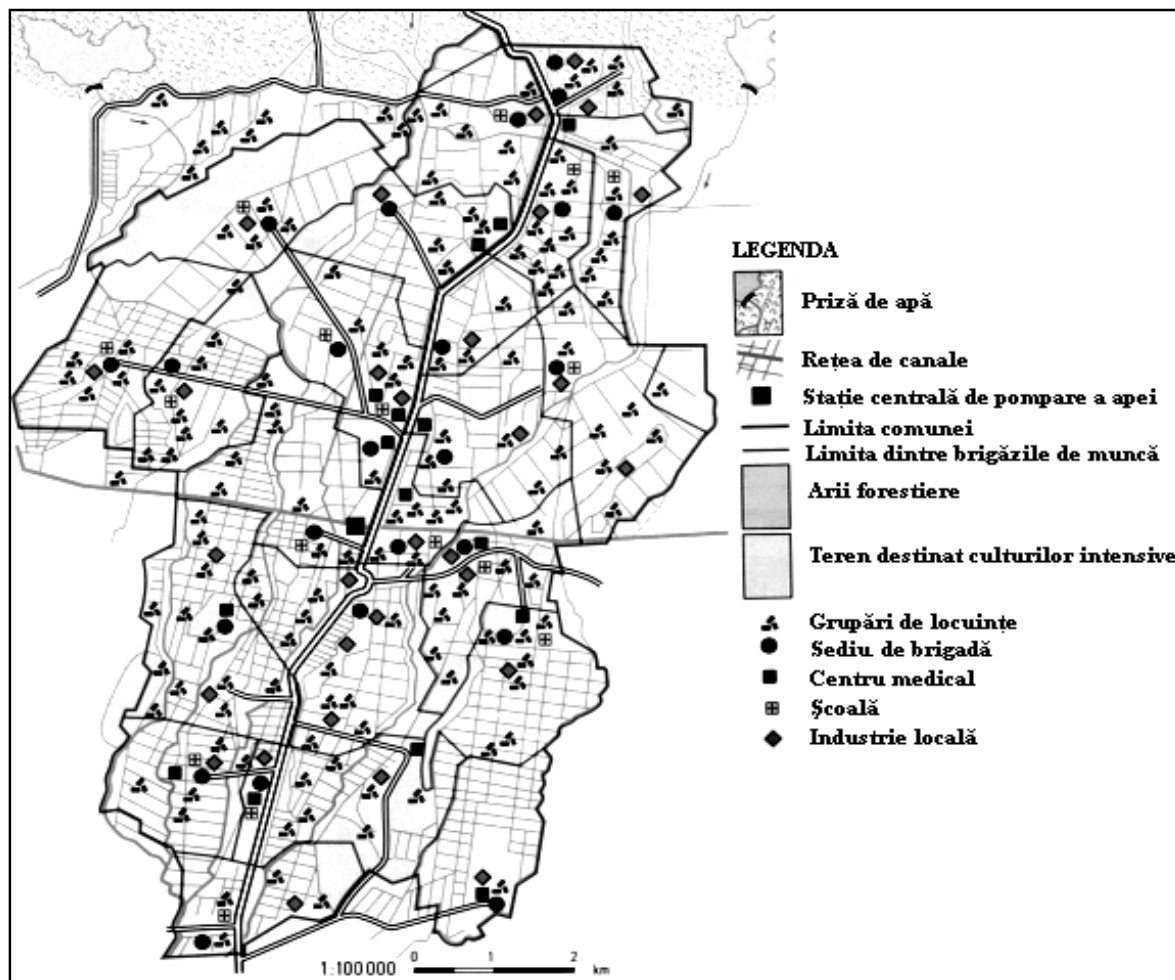

Fig. 43. Comună populară în R. P. Chineză (după Weltatlas, Alexander, 1982).

În Peninsula Coreea satele sunt concentrate majoritar în zonele de litoral și piemontane. Se remarcă prin ample acțiuni de sistematizare care le apropie de centrele urbane.

e). *Așezările rurale din India.* Aici se disting patru tipuri principale de sate:

- sate concentrate înconjurate cu zid (Assamul de nord-est, Rajahstanul de vest și Mysore de sud);
- sate deschise cu cătune detașate, caracteristice Câmpiei Gangelui;
- sate liniare (predomină în regiunea Pradesh);
- sate risipite cu case izolate (pe coasta de vest).

Se mai întâlnesc și satele organizate pe principii tribale cum este cazul celor din bazinul inferior al Gangelui, plasate în scopuri de apărare, pe două nivele altitudinale (la nivelul superior locuințele iar la cel inferior terenul de cultură).

După materialele din care sunt construite casele, deosebim în nord cele din piatră, lemn și luturi, iar în sud patru tipuri:

- piatră în regiunile de dealuri;
- case din lemn pe coasta Malabar;
- case din paie în zona Godawari;
- case de cărămidă în zona Madras.

În India, numeroase sate grupează activități artizanale (covoare), țesături din bumbac, curelărie, prese de ulei.

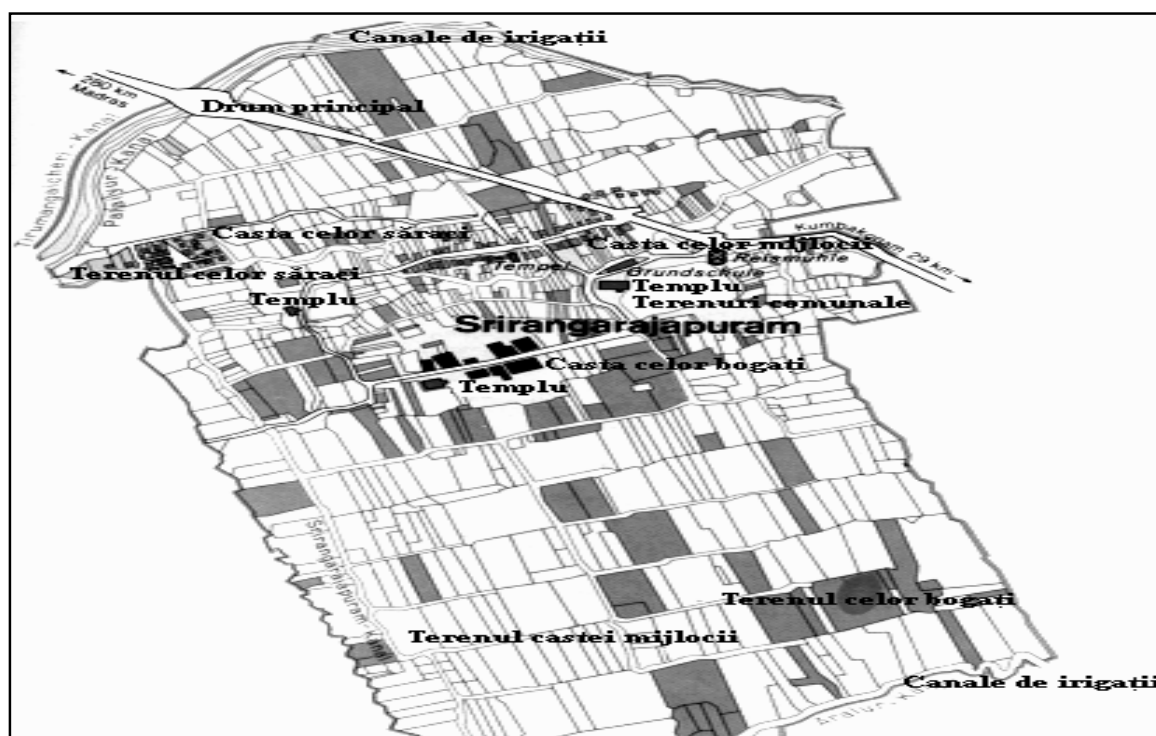

Fig. 44. Așezare rurală din India (după Seydlitz Weltatlas, 1984).

Acestea dispun de o rezervă importantă de apă, spațiu pentru bazar săptămânal, de primărie și poliție. Între construcții se detașează templele hindu ori moscheele musulmane și casa șefului comunității rurale “*head-man*”. De regulă, satele tradiționale indiene au vetrele divizate pe principii de avuție (sistem castă). *Casta* celor avuți mai puțin numeroasă concentrează aproximativ 20 % din terenul agricol al satului. *Casta* mijlocie deține cca. 75-80 % din teren. Clasa săracilor nu dispune nici măcar de 5 % din terenul arabil al așezării rurale. În cadrul acesteia din urmă lipsesc dotările de interes public, trupul de vatră fiind amplasat la periferia localității rurale.

După mărime se disting două mari categorii: mari și mici.

Satul mare indian are aspect polinuclear, fiind format din mai multe cătune. În partea centrală trăiesc de regulă familiile de agricultori, iar înspre periferie în cătune locuiesc meseriașii. În planul vetrei satului apare frecvent piața centrală care servește ca loc de adunare.

Satele mici sunt mai frecvente în nord-vestul țării în provincia Kashmir, profilată pe creșterea vitelor. Gospodăriile sunt împrejmuite cu garduri sau ziduri din lut. Temelia caselor este înaltă, partea de jos servind ca adăpost pentru animale. Acest tip de sat predomină și în Podișul Dekan unde casele modeste și colibe sunt desfășurate într-o structură risipită. În schimb, în zona prehimalaiană satele mici sunt foarte dense.

În versantul estic al Munților Himalaia, cu predominare în Nepal, așezările rurale se desfășoară și se diferențiază în profil vertical. Astfel, în zona joasă cu culturi în terase se desfășoară risipite, *satele hinduse*. La altitudini mai mari se întâlnesc *satele de șerpași*, populații specializate în transporturile transhimalaiene. Aceste sate sunt situate deasupra limitei superioare a pădurii și sunt de două feluri:

- sate tipice ale șerpașilor (*kumjung*);
- sate comerciale (*jumbesi*).

Satele de șerpași au o structură risipită, fiecare gospodărie fiind plasată lângă lotul de cultură, acesta din urmă fiind delimitat prin haturi întărite cu ziduri din piatră. Satul comercial este plasat, de regulă, la altitudini mai mici, în punctele de trecere mai lesnicioase (pasuri) din zona pădurii. Asemenea tip de sat dispune de un centru civic cu dotările necesare și de o rețea stradală organizată. La altitudinile cele mai mari, atingând adesea 5 000 m, se desfășoară satele pastorale cu construcții simple din piatră la distanțe unele de altele.

În Pakistan domină satele mici cu construcții din piatră și lut.

f). *Așezările rurale din Japonia*. Peisajul rural al Japoniei se caracterizează printr-o accentuată fărâmițare a proprietăților, atât datorită existenței unor proprietăți funciare mici cât și puternicei fragmentări a reliefului. Totodată se constată un grad ridicat de ocupare a solului datorită potențialului demografic ridicat. Suprafețele cu destinație agricolă cunosc o utilizare

intensivă, terenurile terasate urcând adesea până pe culmile versanților. Cea mai mare parte a populației este concentrată în zona câmpiilor litorale și în depresiunile interne cu terenuri propice amenajării culturilor, unde se întâlnesc și cele mai mari orașe. În zonele montane domină așezările rurale. Teritoriul Japoniei este divizat în 3 511 unități administrative, dintre care 1 031 sate (*mura*), 1924 orașe (*mahy*) și 556 orășele burguri (*shi*). Unitatea rurală „*mura*” este formată la rândul ei din 30-80 așezări numite „*buraku*” sau „*aza*” care constau din 30-100 case-ferme, în cazul unor așezări agricole. Locuitorii din „*buraku*” cooperează în vederea exploatării pe cale intensivă a solului, amenajând sisteme de irigații, terasări etc. Predomină tipul de sat aglomerat ca urmare a concentrării populației în câmpiile litorale.

Așezările dispersate sunt rare și le întâlnim mai frecvent în zonele împădurite de pe zona Hokkaido.

Ca tipuri genetice se disting patru categorii: *Jori*, *Gashi*, *Shindon* și *Tondenhei*. Așezările de tip *Jori* sunt cele mai vechi, datând din sec. VII e.n. Predomină în regiunile de câmpie având forme cu contur poligonal regulat. Teritoriul așezării este împărțit în fâșii paralele, care aparțin la 30-50 de familii. Așezarea rurală *Gashi* derivă din marile proprietăți feudale din evul mediu care lucrau pământul cu țărani supuși și aserviți. Construcțiile principale ale așezărilor sunt plasate în centrul moșiei și erau înconjurate cu șanțuri apărate. Asemenea sate erau răspândite în nordul insulei Honshu, sudul insulelor Kiushu și Shikoku.

Așezarea *Shindon* datează din sec. XVIII-XIX-lea când s-au făcut împrăștiări pentru organizarea irigațiilor (1866). Corespunde perioadei Meiji de restaurare pe baze moderne a economiei Japoniei. Țăranilor veniți din diverse locuri li s-au acordat suprafețe de pământ egale. După două-trei generații populația împrăștiată s-a diferențiat în sate și pe structuri sociale, unii pierzându-și pământul. Satele de acest fel au o formă liniară.

Așezarea *Tondenhei* se întâlnește în insula Hokkaido unde până în sec. XIX-lea erau dominate marile proprietăți feudale. În anul 1868 s-a inițiat colonizarea insulei care avea o economie slab dezvoltată. Prin despăduriri au rezultat sate liniare cu teritoriul delimitat după modelul *Jori*.

Satele japoneze sunt bine întreținute și organizate cu grădini și delimitări cu garduri vii. Casele sunt joase și bine clădite pentru a rezista cutremurelor.

5.4. Așezările rurale din Africa

Datorită economiei mai puțin dezvoltate satele sunt mai puțin diversificate. Cu toate acestea, în funcție de poziția în cadrul continentului, de modul de organizare socială și profilul agricol, se disting tipuri destul de variate de așezări rurale.

Astfel, în zona Maghrebului *satele berbere* organizate pe obștii sătești au vetrele cu structuri aglomerate, cu case construite din piatră și lipite de stânci. Acoperișul unei case reprezintă curtea celei de deasupra, ca și în cazul unor populații din estul Turciei și nordul Irakului. În mijlocul satului se înalță, de regulă, un turn care servea drept refugiu în cazul năvălirii unor vecini războinici. Populația satului este formată în câteva familii mari. *Populația arabo-berberă* locuiește în sate mari, lineare de drum. Îndeletnicirea principală este creșterea animalelor, în special a ovinelor și caprinelor. Rolul acesteia în economie crește pe măsura îndepărtării de coastă. Pe lângă creșterea animalelor sunt bine dezvoltate meșteșugurile casnice, în special țesutul de covoare, confecționarea stofelor de lână și prelucrarea pieilor.

În regiunea Shotturilor întâlnim populații nomade și seminomade care iarna pasc turmele de oi, capre și cămile în regiunea predeșertică, iar vara în regiunea Munților Atlas. Ca locuință le servește "*felidj*"-ul, un cort din stofă prins cu țărugi, foarte rezistent la vânturi. Asemenea așezări de nomazi alcătuite din câteva zeci, uneori chiar sute de corturi se numesc "*duare*". Înspre nord întâlnim frecvent sate specializate în arboricultură și cultura viței de vie, unele dintre ele de tipul fermelor înființate de coloniști. În zona centrală a Marocului (Marrakesch) predomină satele mici cu funcții mixte (culturi de câmp și păstorit). Extinderea irigațiilor a contribuit la reducerea păstoritului tradițional.

Regiunea sahariană se remarcă prin dezvoltarea *așezărilor în oaze*, multe dintre acestea fiind situate în proximitatea orașelor cu funcții comerciale. În împrejurimile orașului Uargla și Sahara Algeriană așezările rurale permanente se dezvoltă la distanțe de 5-10 km față de centrul orașului, profitând de prezența apei și a terenurilor propice cultivării curmalului. În proximitatea orașului, areolar se situează așezările populației nomade.

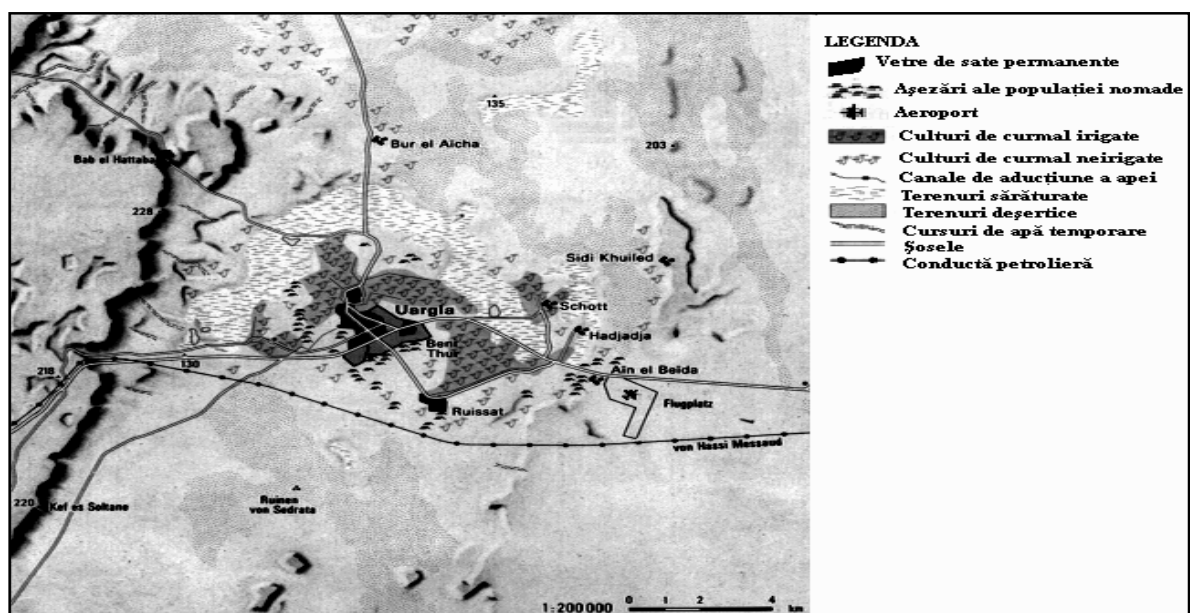

Fig. 45. Grupare de așezări din Africa Sahariană (după Weltatlas, Alexander, 1982).

În Egipt "*felahii*" trăiesc în sate mici dispersate în înălțimile din preajma Nilului, cu case din chirpici, fără etaj și cu acoperișul drept. În Sudan, multe triburi care se ocupă cu creșterea animalelor au locuințe duble: de iarnă și de vară. În anotimpul secetos (de vară) populația se deplasează cu turmele spre zonele cu umiditate mai ridicată și cu pășuni nepârjolate de arșiță. Satele sunt alcătuite din grupuri de colibe construite din trestie, cu acoperiș conic din paie, așezate în formă de cerc. În anotimpul ploios se practică și cultura plantelor, ogoarele fiind situate în preajma satelor. Acest tip de sat este satul "*nylot*" specific sudului Sudanului, regiunilor împădurite din Congo, Zair și Tanzania.

Specificul vieții tribale reflectat în organizarea satelor este bine oglindit în satul de tip "*bamileke*" din Camerunul de vest unde domină cultura cafelei. Satul are o desfășurare în pantă, structurată pe categorii sociale. În partea superioară a versantului este centrul satului format din colibe dreptunghiulare pe piloni în care locuiește căpetenia tribului. Urmează pe pantă colibe pentru provizii și servitori cu amenajări unde se țin și adunările. În partea de jos a versantului se înșiră colibe rudelor (o organizare pe verticală a satului, și la propriu și la figurat). Această grupare a așezării pe linia de pantă este expresia puterii tribale.

În zona centrală a Africii, în pădurile ecuatoriale, specifice sunt *așezările de pigmei* care se ocupă cu culesul și vânatul. Culesul este practicat de femei și copii, iar vânatul de bărbați. Nu sunt așezări în sensul propriu al cuvântului, ci mai degrabă tabere. Când toate plantele comestibile din jurul taberei au fost culese și sălbăticiunile ucise, pigmeii părăsesc tabăra și se mută în altă parte, însă nu depășesc hotarele unui teritoriu precis delimitat. Pigmeii nu au limbă proprie și caractere scrise, fiecare grup folosind limba grupului vecin, cu indivizi mai înalți de statură.

În Guinea satul are un caracter celular, polinuclear format din grupări de locuințe. Suprafețele dintre grupurile de locuințe sunt ocupate cu culturi de legume și pomi fructiferi.

Așezările rurale din Congo și Zair ajung la 2 000-3 000 locuitori. Terenul agricol este, fie proprietate obștească, fie particulară. Acest tip de sate amplasate, de regulă, în lungul râurilor, au formă liniară pe un rând sau mai multe rânduri paralele. Acest tip de sat a apărut și în Tanzania odată cu extinderea culturilor de bumbac, ceai și cafea. Are de regulă un centru civic.

Între cele două războaie mondiale, și după cel de-al II-lea război mondial au apărut în numeroase țări ale Africii așezări rurale miniere legate fie de exploatarea minereurilor neferoase și feroase, cât și a petrolului. Asemenea tipuri de așezări întâlnim în Sahara Algeriană, în Nigeria, Camerun, provincia Shaaba din Zair ș.a (vezi fig. 45).

În Africa de Sud întâlnim două categorii mari de așezări rurale: cele tradiționale și cele întemeiate de coloniști.

Toate triburile crescătoare de animale din această parte a Africii (bantu, hotentoți) au ca așezare tradițională satul de tip *kraal*.

Kraalul este alcătuit din trei cercuri concentrice. În exterior se amenajează un gard înalt din trestie. Urmează colibe, dispuse circular cu cupola acoperită cu paie. Urmează un alt gard iar în partea centrală este țarcul pentru adăpostul vitelor. O altă variantă a satului de tip kraal este sub formă de potcoavă. Locuințele sunt dispuse în semicerc pe două rânduri cu poziție intercalată. Colibe de formă cilindrică au pereții din carcasa de lemn lutuit și acoperișul conic.

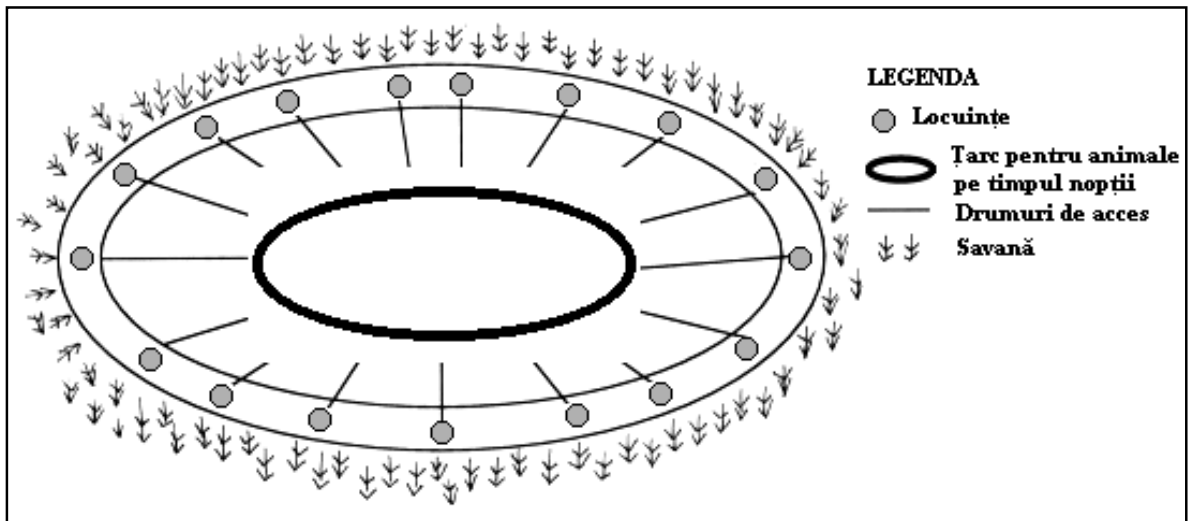

Fig. 46. Sat de tip kraal din Africa de Sud-Est.

În bazinul fluviului Limpopo întâlnim un alt tip de așezare cu colibe cilindrice, amplasată lângă rarele izvoare din acest ținut arid.

În Angola satele sunt răspândite în funcție de zonele de producție. Astfel satele concentrate de formă liniară se întâlnesc în nord, în zona pădurilor ecuatoriale, ocupația principală fiind exploatarea lemnului. În zonele de savană din centru și sud este răspândit satul circular, care îmbină cultura plantelor cu creșterea animalelor.

În partea centrală între cele două extremități ce formează dispunerea în formă de potcoavă, se află bazinul de apă. În Republica Sudafricană populația bantu reprezintă peste 60 % din populația totală. Trăiește majoritar în mediul rural, în rezervații denumite „bantu homelands” cu sate de tip kraal. Cei ce locuiesc în orașe cu cartiere speciale denumite „locations” cu înfățișare suburbană.

Așezările întemeiate de coloniști sunt cele miniere, cele de pe plantații și cele de tip fermă.

Așezările miniere sunt formate din aglomerări de barăci închise dispuse liniar sau poligonal. Poartă denumirea de „*compounds*” și sunt în proprietatea societăților miniere.

Așezările de pe plantații sunt dispersate în lungul unei fâșii litorale cu agricultură modernă, folosindu-se forța de muncă a băștinașilor.

Așezarea de tip fermă o întâlnim în bazinul inferior al fluviului Orange și la sudul acestuia, zone unde cultura pământului se îmbină cu păstoritul extensiv.

5.5. Așezările rurale din America de Nord

În acest continent se întâlnesc două categorii de așezări rurale: cele ale băștinașilor în continuu regres și cele ale populației imigrante în continuă expansiune. Populațiile băștinașe ale Americii de Nord sunt indienii și eschimoșii.

Indienii nord-americani au ocupat întreaga zonă centrală a continentului de la Atlantic la Pacific. Ca urmare a cuceririi continentului de către europeni arealul lor de habitat s-a redus treptat, azi locuind în rezervații în regiunea Munților Stâncoși, mai ales în statele Arizona, Colorado, Dakota de Nord și Dakota de Sud. Așezările indiene sunt formate din corturi. Au ca îndeletniciri de bază vânătoria și pescuitul.

Eschimoșii ocupă nordul Alaskăi, Canadei, al peninsulei Labrador și ținuturile de coastă ale Groenlandei.

Locuința tipică acestui popor este “*iglul*”, o construcție realizată din blocuri de gheață de formă sferică. Tavanul interior este căptușit cu piei de focă care au rolul de izolant termic. Din cele mai vechi timpuri, principala îndeletnicire a eschimoșilor este vânătoria de foci, morse, balene, urși și vulpi polare, precum și pescuitul.

Așezările populației imigrante, de regulă, sunt așezări moderne asupra cărora specificul național își pune adesea amprenta. Putem deosebi astfel așezări rurale de tip spaniol în Oregon și California, de tip anglo-saxon și scandinav în sud-estul Canadei și nord-estul S.U.A., de tip german și olandez în nord-estul S.U.A., de tip francez în regiunile Quebec și Louisiana. La acestea se mai adaugă așezările negrilor din sud-estul agricol al S.U.A. și cel de tip japonez și chinezesc din California.

Așezările întemeiate de imigranți pot fi concentrate și dispersate. Așezările concentrate de tip compact sunt specifice atât S.U.A. cât și Canadei. Ele sunt rezultatul colonizării unor teritorii de către populații identice din punct de vedere etnic și religios (Noua Anglie, New Jersey, Vermont, Oregon, Louisiana ș.a.), și au ca rațiune nevoia de apărare colectivă în fața triburilor de indieni.

Specifice provinciei Quebec din Canada sunt așezările rurale de tip “*rang*” de origine franceză. Au formă lineară în lungul unui drum sau râu cu gospodăriile plasate pe parcele de forme dreptunghiulare.

Așezarea dispersată tipică continentului nordamerican este “ferma”. Ea este rezultatul acțiunii deluare în folosință agricolă a unor spații extinse de către pionieri și a divizării acestora în pătrate mici, fiecare dintre ele adăpostind construcțiile și dotările specifice fermei.

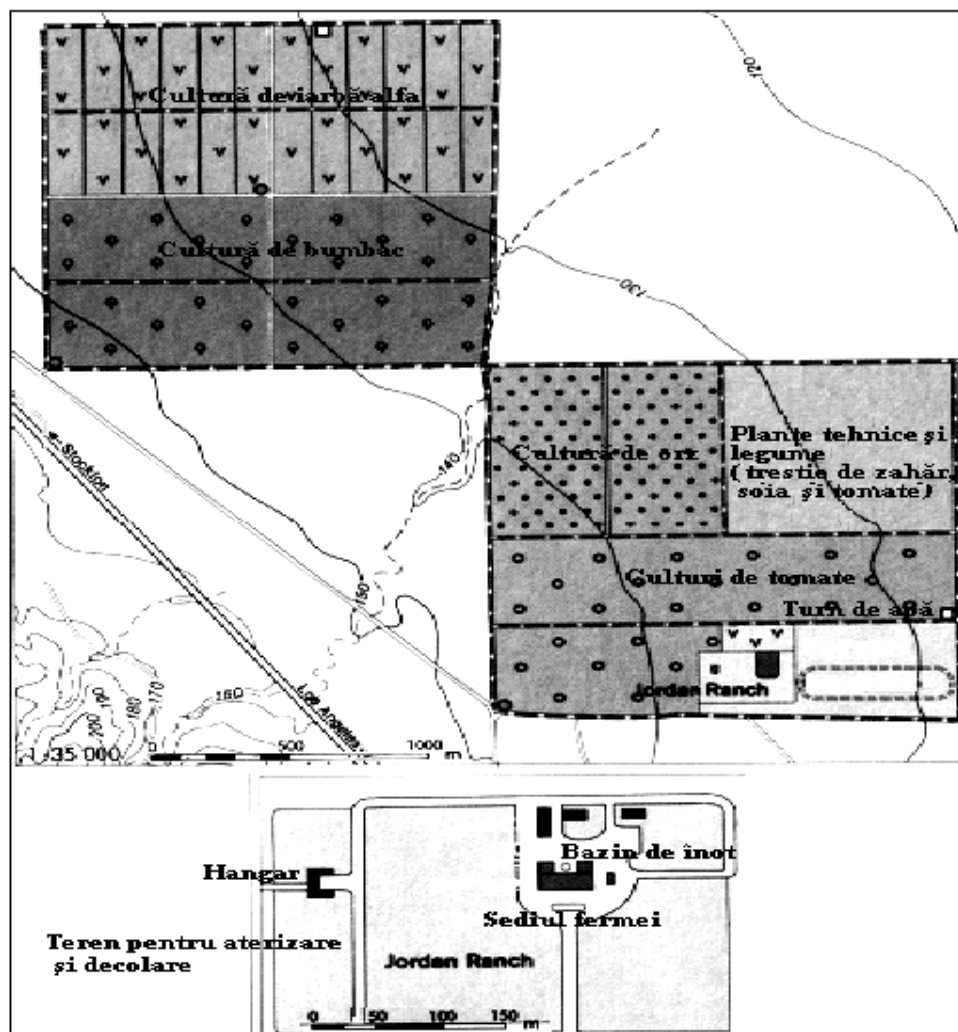

Fig. 47. Așezare de tip fermă din California (după Seydlitz Weltatlas, 1984).

Așezarea de tip fermă reprezintă baza agriculturii americane. Acestea s-au specializat în raport cu cerințele pieții. Se diferențiază și după mărime. Astfel, avem ferme mici de 4-6 ha în nordul și nord-estul S.U.A. și estul Canadei și ferme mari în regiunile de câmpie și montane unde parcelele de tip „ranch” au suprafețe cuprinse între 200-4 000 ha.

În rețeaua de ferme, în punctele centrale cu potențial de comunicație mai favorabile apar centrele de servcii. Cătunul reprezintă formă intermediară între fermă și sat. El apare în punctele favorabile pentru schimb și servicii școlare în aria așezărilor dispersate de tip fermă. Apare și în zona exploatărilor forestiere din Canada și a celei de pe litoralul Pacific, în cazul din urmă ca așezare de pescari.

În cadrul așezărilor rurale americane apar și tipuri de tranziții spre așezări urbane plasate teritorial în zonele periurbane unde îmbracă un aspect funcțional mixt (agricol-rezidențial) ori în ariile miniere unde se îmbină funcția agricolă cu mineritul. Numeroase ferme din ariile intens populate dispun de locuințe destinate a fi închiriate populației urbane.

5.6. Așezările din America Latină

Procesul de colonizare a acestui continent, ca și în cazul Americii anglo-saxone, a dus la dispariția aproape totală a tipurilor de așezări autohtone ale indienilor. Acestea se mai păstrează doar insular în Peru, Bolivia și centrul Braziliei. În pădurea Amazoniei, indienii din tribul Tukano trăiesc în locuințe izolate ce pot adăposti peste 20 persoane, denumite “maloca”.

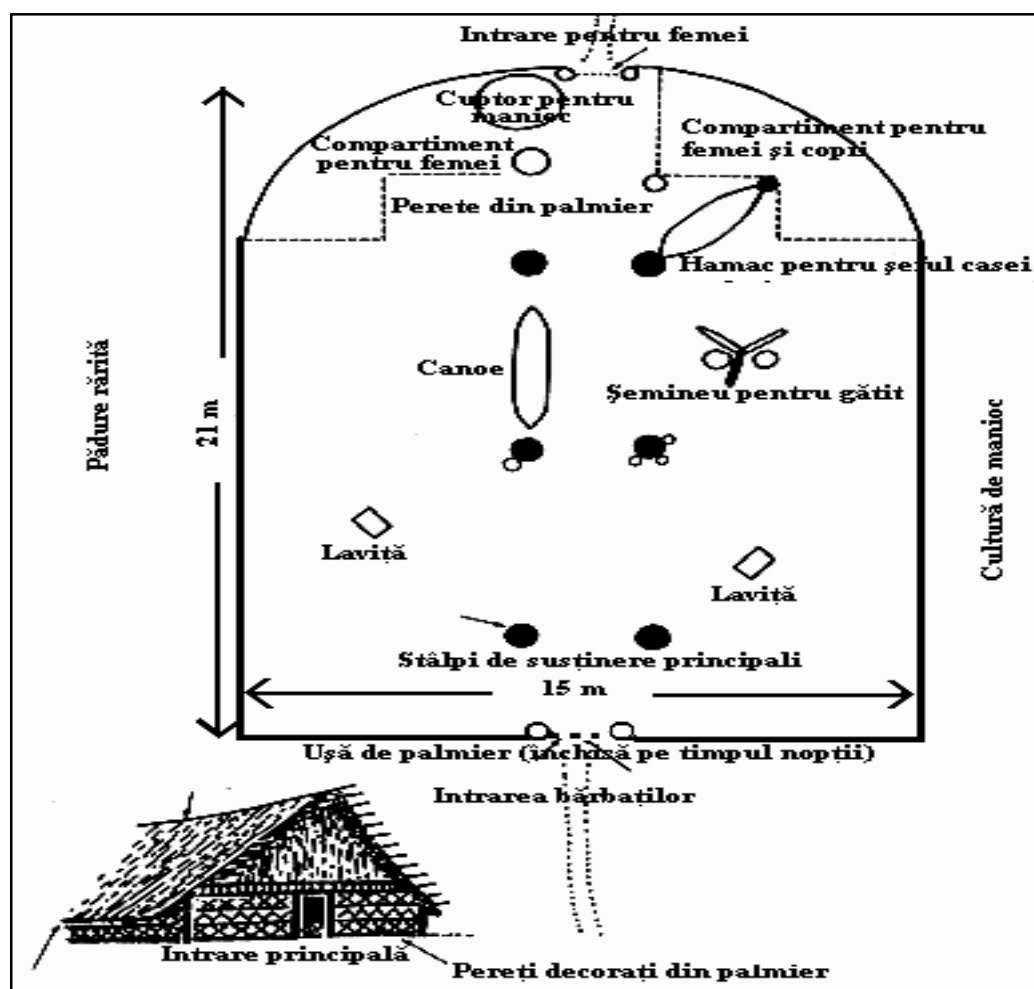

Fig. 48. Planul unei case de tip maloca din pădurea Amazoniei (după F. Hudson, 1976).

Asupra tipurilor de așezări rurale și-a pus pregnant amprenta colonizarea spaniolă și portugheză la care se adaugă introducerea în monocultură a trestiei de zahăr, a cafelei și a bumbacului. Popularea a fost influențată și de extinderea creșterii animalelor în pampas.

Colonizarea a substituit formele tradiționale de proprietate asupra pământului cu cele feudale de tip *“latifundium”*. Latifundiile sunt proprietăți funciare mari de mii de ha. În cadrul lor se organizează gospodăria marelui proprietar care folosește forța de muncă adăpostită în sate mici, la periferia latifundiilor. Muncitorii agricoli se numesc *“peoni”*. Mărimea latifundiilor se află în raport invers proporțional cu gradul de intensivizare a agriculturii. Astfel, în Argentina fermele mari organizate în creșterea bovinelor denumite *“estancios”* au suprafețele între 5 000-10 000 ha și sunt plasate înspre interior. Urmează tipul de ferme *“charra”* cu suprafața de 50-200 ha specializate în cultura cerealelor. Pe fâșia litorală se desfășoară ferme specializate în producția de lapte denumite *“tambos”*. În aria fermelor apare un tip de așezare aparte care are ca funcție de bază comerțul. Acest tip de așezare dispune de un potențial de comunicație ridicat și poartă denumirea de *“baliche”*. Modul în care monocultura și-a pus amprenta asupra populației este ilustrația în cazul Braziliei. Astfel, introducerea în monocultură a trestiei de zahăr duce la o puternică populare a zonelor de litoral din zona tropicală, inclusiv cu sclavii negri aduși din Africa, punându-se astfel bazele primelor așezări de tip *“fazendas”*. Urmează în a II-a jumătate a secolului XIX-lea extinderea monoculturilor de cafea și cacao la care se adaugă și creșterea animalelor. Acest fapt a dus la o revărsare demografică spre interior, favorizându-se la maximum extinderea așezărilor de tip *fazendas*. Așezarea fazendas derivă din marile proprietăți funciare specializate cu agricultura intensivă și constă din existența unor sate de peoni care deservește plantația. Popularea Amazoniei se realizează prin defrișarea sistematică a pădurii ecuatoriale și parcelarea terenului pentru *“noii coloniști”*. *“Centrele de comandă”* sunt plasate pe axa drumului principal și poartă denumirea de *“agropolis”*. Fiecare grup de parcele de teren dispune de un spațiu construit pentru noii fermieri ce poartă numele de *“agrovile”*. Aceste tipuri de așezări sunt rezultatul politicii de colonizare a populației sărace în ariile slab populate din pădurea Amazoniei. Întregul spațiu defrișat și subordonat destinației agricole se bucură de o geometrie remarcabilă. Fiecare parcelă are o suprafață de 100 ha.

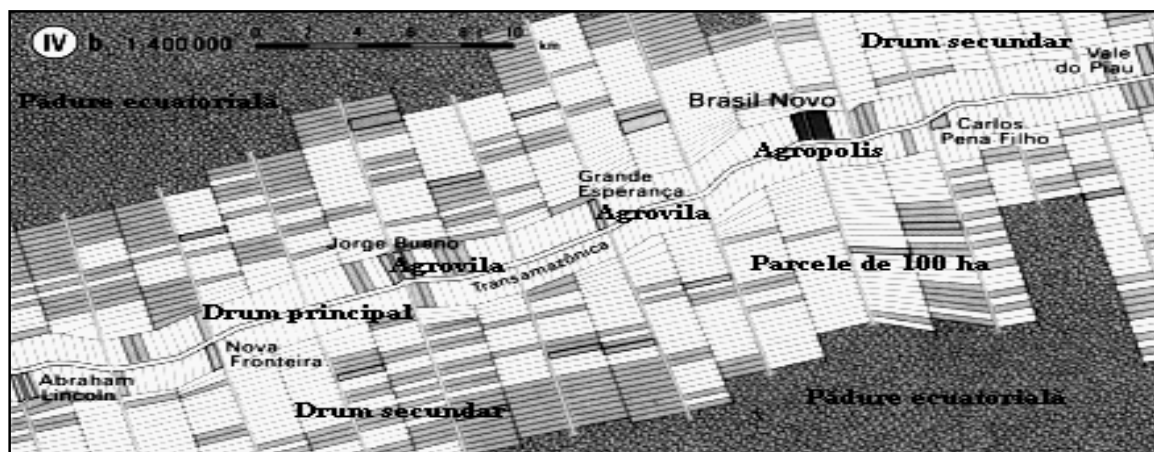

Fig. 49. Așezări rurale noi din pădurea Amazoniei (după Weltatlas, Alexander, 1982).

În Mexic, ca formă veche de locuire întâlnim așezarea de tip “*pueblo*” cu structură etajată. Pe pantă se desfășoară pășunile și fânețele, la bază locuințele iar pe suprafețele plane terenul arabil. Așezările de acest tip sunt formate din 150-200 de case.

Toate materialele de construcție sunt preluate din orizontul local.

5.7. Așezările rurale din Australia și Noua Zeelandă

Populația rurală a Australiei este foarte redusă ca număr, iar așezările vechi, autohtone, au dispărut în urma colonizării. Tipul dominant de așezare este ferma amenajată după sistemul american. După profilul lor se deosebesc trei mari tipuri de ferme:

- ferme specializate în creșterea bovinelor fără pază, specifice zonei uscate din nord și nord-est. Ele sunt controlate în perioadele de selecție ori în scopul vânzării animalelor;
- ferme specializate în creșterea ovinelor, mai răspândite în zona centrală și vestică;
- ferme specializate în cultura grâului, mai dezvoltate în peninsula Eyre și în sud-vestul continentului.

Cu suprafețe mai mici, în sectorul sud-estic apar și ferme mixte. În nord apar și ferme specializate în culturi tropicale (banane, trestie de zahăr, ananas etc.). Fermele australiene au teritoriul înconjurat de garduri pentru a proteja plantele împotriva iepurilor.

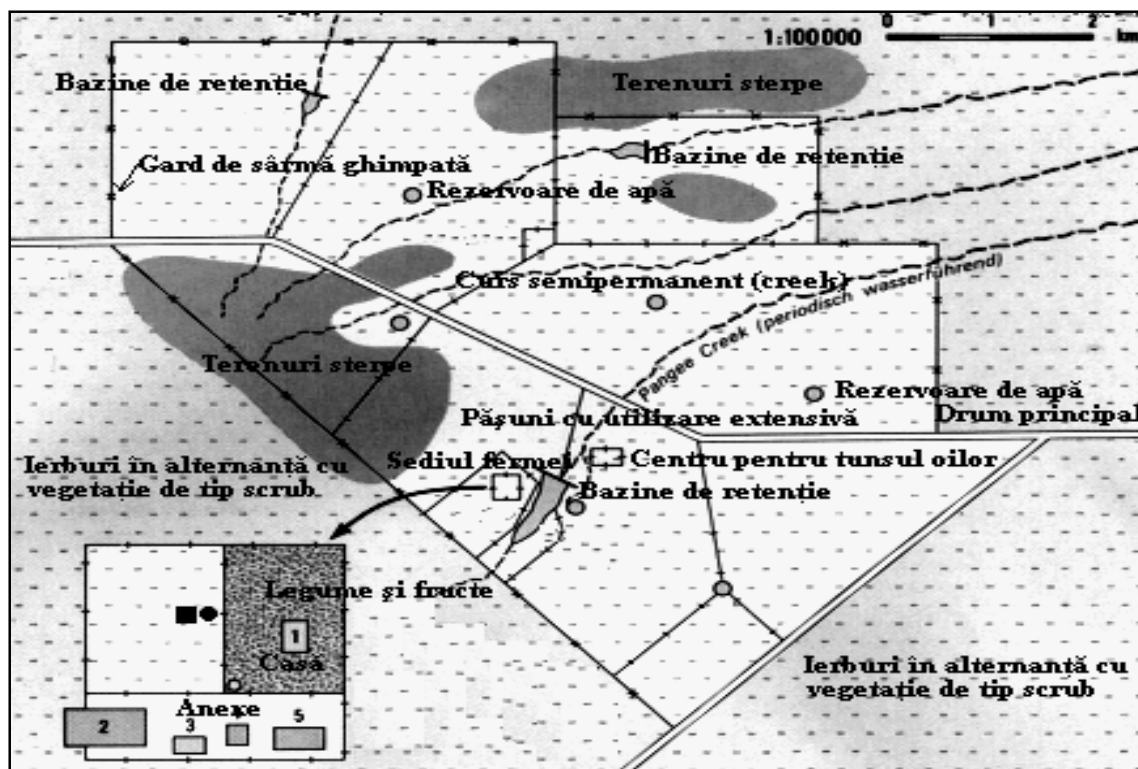

Fig. 50. Așezare de tip fermă în Australia (după Weltatlas, Alexander, 1982).

Cunosc, în general, un grad mare de dispersie, distanța medie dintre cele specializate fiind de cca. 150 km. Programele școlare și lecțiile pentru elevi se transmit zilnic prin radio, iar asistența sanitară este asigurată de medici care fac deplasări sistematice la ferme, cu avionul.

O formă intermediară de așezare rurală este cea mică, formată din băștinași și imigranți care execută migrații pentru muncă (tunsul oilor, recoltat) deplasări pendulatorii pentru muncă în oraș.

Teritoriul Noii Zeelande a fost ocupat relativ târziu de europeni care au organizat un proces de populare în vederea exploatării economice a acestui teritoriu în funcție de interesele Marii Britanii. Populația băștinașă uneori a fost parțial decimată, o parte retrăgându-se în regiunile montane. Satele acestei populații sunt formate din grupări de locuințe de forme ovale și dreptunghiulare, dispunând și de construcții publice realizate în stil tradițional (cluburi). Dispune de o veche cultură, având asigurat un sistem de școlarizare încă din secolul al XV-lea.

Organizarea rețelei de așezări rurale actuale s-a desfășurat în patru etape, punându-se accent pe dezvoltarea fermelor.

Prima etapă se desfășoară între 1853-1870 când coloniștii europeni introduc tipul de fermă specializat în creșterea ovinelor “runs”.

Fig. 52. Așezare de tip fermă din Noua Zeelandă (după Seydlitz Weltatlas, 1984).

Fermele se desfășoară sub formă de fâșii lungi trasate conform cu desfășurarea versanților. Construcțiile în cele mai numeroase cazuri se plasau la capete care împreună cu anexele poartă denumirea de „*stations*”. O astfel de dispunere a terenului și construcțiilor a generat așezări liniare dispersate.

Etapa a doua se desfășoară în timp între 1870-1894, când prin extinderea culturilor de cereale fermele capătă un profil mixt, iar grupările de ferme devin sate “*village settlement*”.

Etapa a treia are loc din 1895 până în 1920, când statul împroprietărește muncitorii agricoli, rezultând ferme mici.

Etapa a patra, 1920-1950 se caracterizează prin stagnarea ruralului cu profil pur agricol. Se accentuează ponderea satelor mici, iar așezările rurale din apropierea orașelor capătă funcții rezidențiale.

6. AȘERĂRILE URBANE (ORAȘELE)

6.1. Definiție

Urbanul reprezintă opusul termenului de rural. În comparație cu ruralul, urbanul prezintă următoarele caracteristici:

- densitatea mai mare a populației și a construcțiilor;
- echipare tehnico-edilitară superioară;
- activități predominant secundare și terțiare;
- mod de viață specific;
- un potențial demografic, de regulă, mai ridicat.

Trecerea de la categoria de așezare rurală la cea de așezare urbană, de la teritoriul rural la cel urban, se realizează adesea în mod gradual, prin modurile specifice și intensitatea de propagare și manifestare a influențelor urbane în teritoriu. Caracteristicile urbane ale teritoriului descresc odată cu creșterea distanțelor față de centrul orașului, fenomen ce este cunoscut sub denumirea de „*continuum urban-rural*”.

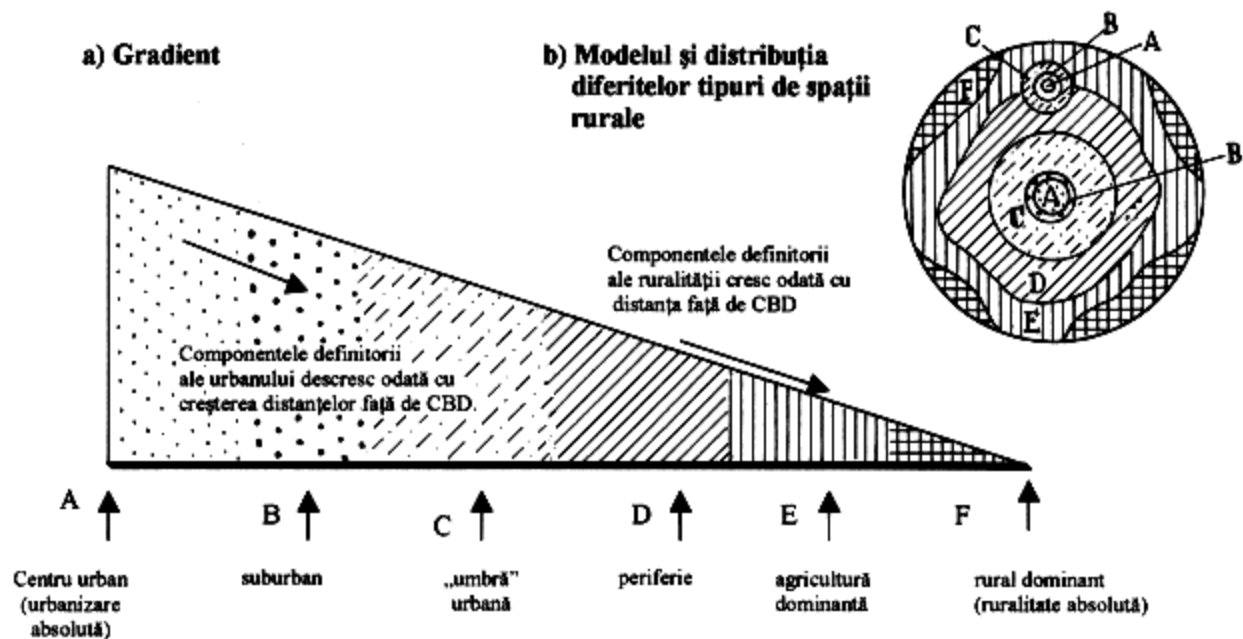

Fig. 53. Continuum urban-rural (după D. Waugh, 2000).

Deosebim astfel, un centru urban (CBD – *Central Business District*) cu caracteristici urbane preemptorii, ce concentrează comerțul cu amănuntul, urmat de o zonă adiacentă cu densitate mare a construcțiilor (A). Spre exterior se dezvoltă un *spațiu suburban* (B) cu densități mai reduse a

construcțiilor și un *spațiu urban „umbrit“* (C) prin care se realizează trecerea de la caracteristicile urbane la cele rurale. Spre periferie urmează un spațiu care îmbracă deopotrivă caractere urbane și rurale (D) continuat cu un spațiu prin excelență agricol (F). Continuul urban-rural se termină cu *ruralul izolat* (F).

În definirea orașului ca fenomen social-economic și teritorial apar o serie de dificultăți. Acestea derivă din modul diferențiat în care se definește urbanul la nivel de țări. Totodată, unele imprecizii derivă și din modul de înțelegere sub aspect lingvistic a noțiunii de *oraș*. Astfel, în engleză termenii de *“town”* și *“city”* sunt aproape sinonimi, primul având un sens ceva mai larg. Același lucru este valabil și în Franța, unde termenul de *“ville”* indică mai degrabă opusul ruralului, pe când cel de *“cité”* se referă la oraș, mai ales sub aspect social și politic. În germană noțiunea de *“stadt”* acoperă întreaga sferă de definire a urbanului, pe când în suedeză cuvântul *“staden”* indică o clasă de orașe sub care se găsesc alte două: târgurile (*“köping”*) și aglomerațiile municipale (*“municipal samhällen”*). În statistici se utilizează doar noțiunea de *“tätort”* care semnifică orice aglomerație unde clădirile sunt situate la distanțe mai mici de 200 m și care are cel puțin 200 de locuitori. Asemenea spații poartă denumirea de *“urban areas”*. În norvegiană cuvântul *“by”* înseamnă oraș, pe când în suedeză același cuvânt înseamnă sat. În SUA și Canada urbanul este definit în raport cu ruralul (agricol și nongricol) (Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Chabot, 1971).

Fr. Richtofen definește orașul prin existența activităților industriale și comerciale, iar pentru W. Christaller, în definirea orașului prezintă importanță mai mare comerțul, administrația și meșteșugurile și mai puțin industria. Geograful francez Paul Vidal de la Blache utilizează noțiunea de „gen de viață“ în definirea urbanului, pe când J. Bruhnes consideră că orașul există ori de câte ori majoritatea locuitorilor își petrec cea mai mare parte a timpului în interiorul aglomerației. O astfel de definiție exclude orașele cu funcții agricole. Fr. Ratzel pornește în definirea urbanului de la ideea că orașul, în opoziție cu satul, are dominante funcțiile industriale și comerciale și că orice grupare teritorială de populație mai mică de 2 000 de locuitori își pierde caracterul urban. În Suedia, U. Ahlmann și W. Olson consideră ca oraș orice aglomerație de locuitori caracterizată printr-o diferențiere a ocupațiilor. Când toți locuitorii au aceeași ocupație, noțiunea de oraș dispare. Rămân descoperite în acest caz orașele rezidențiale (*de tip dormitor*) (citată, Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Chabot, 1971).

V. Mihăilescu, punând accentul pe rolul orașului în cadrul regiunii, îl definește ca fiind „*un spațiu de concentrare, prelucrare, transformare și redistribuire de bunuri și servicii a cărui influență este variabilă (de la spațiul imediat înconjurător la întregul glob)*“. Dar, orașul nu numai concentrează, prelucrează și transformă, ci și consumă.

„Rămâne în urma oricărei strădanii de definire a orașului ceva ce nu poate fi inclus. De aceea, necesitățile de ordin practic impun, adesea, să se determine ce anume trebuie considerat oraș. Astfel, orașul militar este limitat de propriile lui ziduri și șanțuri de apărare, dincolo de care nimic nu mai aparține orașului. Perceperea taxelor fiscale și a impozitelor a impus delimitarea exactă a ceea ce aparține orașului“ (Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Chabot, 1971).

Conform DEX, 1984, *“orașul reprezintă o formă complexă de așezare omenească cu dimensiuni variabile și dotări industriale, având de obicei funcție administrativă, industrială, comercială, politică și culturală”*.

La noi în țară, trecerea unor localități rurale în categoria urbanului este hotărâtă la nivel guvernamental. Acest titlu se acordă, de regulă, unor așezări cu o echipare tehnico-edilitară superioară, cu o fizionomie ce le detașează de rural și le apropie de urban, cu anumite unități productive și de servicii. Nu se ține cont de criteriul demografic. Astfel, localitatea Băile Tușnad, cu 1 841 de locuitori (1997), este declarată oraș, pe când numeroase sate, cu un potențial demografic cu mult mai ridicat, așteaptă încă acest privilegiu.

6.2. Geneza orașelor

Factorii care condiționează apariția și dezvoltarea orașelor sunt extrem de diverși. Sunt însă unanime părerile conform cărora orașul a apărut atunci când productivitatea muncii agricole a crescut, creându-se un surplus alimentar. Astfel, o parte din populație a trebuit să se dedice altor activități decât cele primare, pe seama acestui suport fiziologic. Privită la scara timpului istoric, apariția primelor orașe este marcată de faza trecerii de la comuna primitivă la sclavagism. Nu întâmplător acestea au apărut în regiuni cu soluri fertile și care reclamau pentru prelucrare eforturi minime (Câmpia Mesopotamiei, cursul mijlociu al Nilului, al fluviilor chineze Huang-He și Iang-Tze ș.a.).

„Urbanizarea a apărut independent în diferite regiuni ale globului, în relație, mai puternică ori mai redusă cu procesul de tranziție a agriculturii“ (de la subzistență la surplus – subl.n.) (după P. Knox și J. Agnew, 1998).

Genezei și dezvoltării orașelor se asociază și procesul de concentrare a populației și apariția comerțului.

Un alt factor important a constat în acumularea primitivă de capital prin impuneri de tribut ori prin controlul forței de muncă pe cale religioasă și despotică. Se formează astfel o elită parazitară

ce constituie un stimul pentru dezvoltarea urbană prin alocarea considerabilă din partea de bunăstare pentru investiții urbane (după P. Knox și J. Agnew, 1998).

Astfel, primele nuclee urbane au apărut în jurul anului 3 000 î. Chr., în Mesopotamia, pe văile Tigrului și Eufratului și pe cursul inferior al Nilului.

În preajma anului 2 500 î. Chr., apar primele nuclee în valea Indusului, iar la anul 1 000 î. Chr., în nord-estul Chinei.

În America Centrală orașele au apărut la anul 1 500 î. Chr. iar în „lumea clasică“ (după A. Carter, 1983, citat P. Knox și J. Agnew, 1998) între anii 100 î. Chr. și 700 d. Chr. (imperiul grec, roman și bizantin).

Perioada colonială a fost marcată de apariția sistematică de orașe, în prima fază în ariile de țărni și treptat înspre interior, odată cu intensificarea exploatarea resurselor și transportul acestora spre metropole.

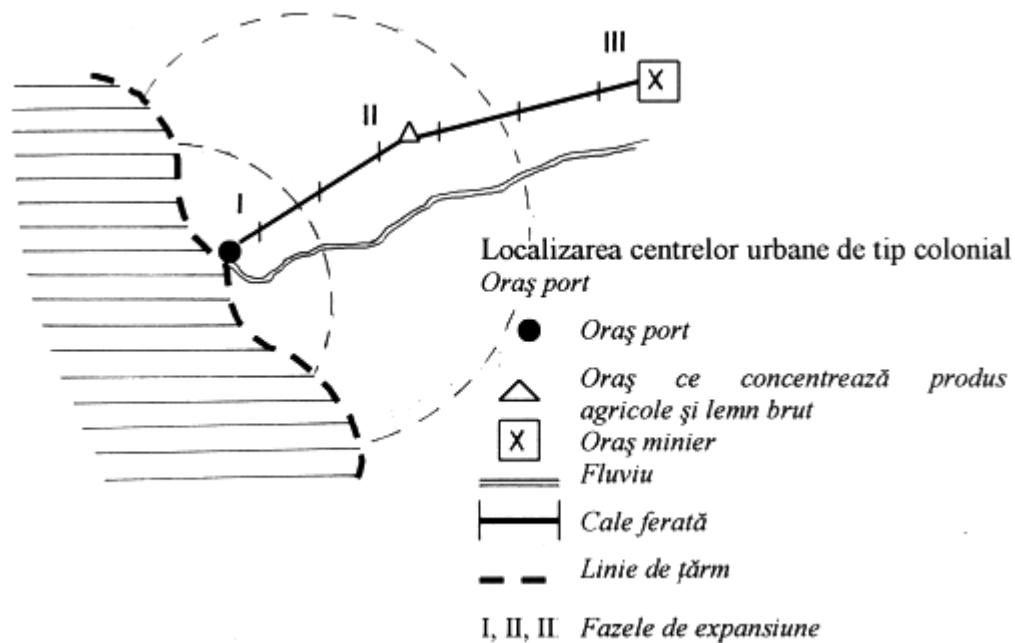

Fig. 54. Localizarea centrelor urbane de tip colonial.

În geneza și dezvoltarea orașelor poziția geografică a jucat adesea un rol cardinal. La contactul unităților teritoriale diferențiate ca profil economic s-a impus de timpuriu nevoia de schimb. Punctele de schimb, prin intermediul cărora se realiza complementaritatea economică, s-au permanentizat, s-au fortificat și au devenit mai târziu orașe (exemple Buzău, Focșani ș.a.)

„Trasarea“ axelor majore de transport a jucat un rol esențial în apariția și dezvoltarea unor importante orașe. Astfel, construcția căilor ferate transcontinentale în America de Nord și în Rusia a fost „acompaniată“ de înființarea de „puncte de sprijin“, care cu timpul au devenit orașe, în special

la traversarea principalelor cursuri de ape (Lincoln, Omaha, Kansas City, Novosibirsk, Krasnoiarsk, Habarovsk).

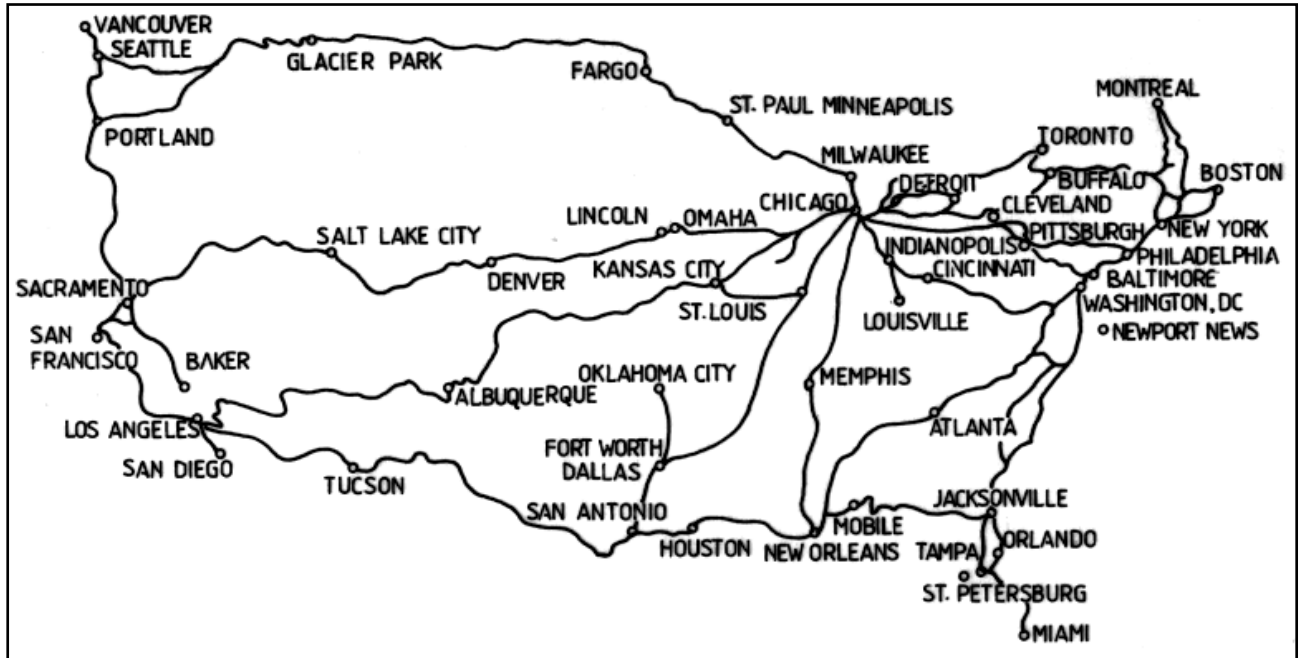

Fig. 55. Rețeaua majoră de căi ferate și principalele orașe în SUA (după Amtrak National Rail Passenger System, USA, 2000).

Locarea spațială a orașelor este adesea o funcție de accesibilitate, care se traduce în termen de distanță, cost de transport și timp de acces. Așezarea cea mai bine poziționată în raport cu factorii mai sus enumerați, în contextul unui anumit sistem de așezări, are șansele cele mai mari de a deveni un centru urban. Accesibilitatea se poate determina prin așa-zisa „matrice de accesibilitate“.

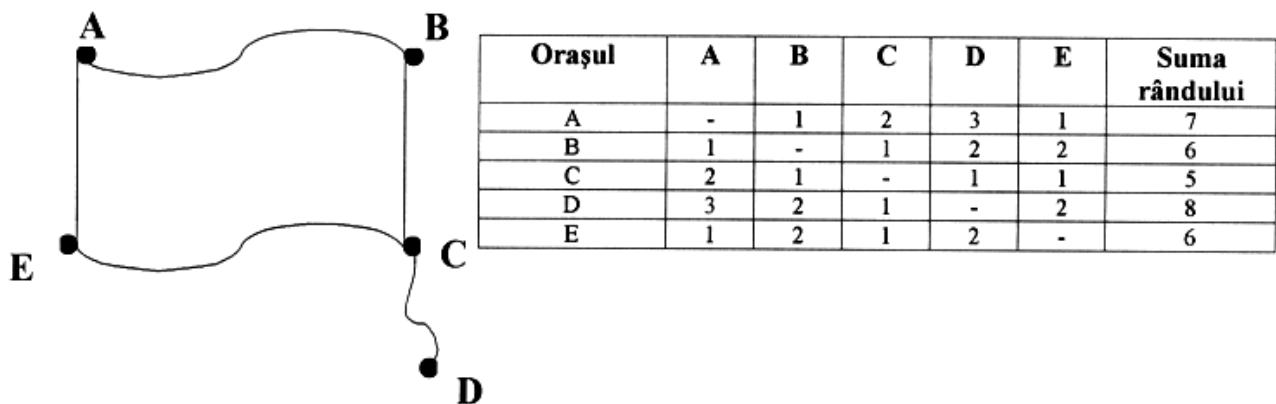

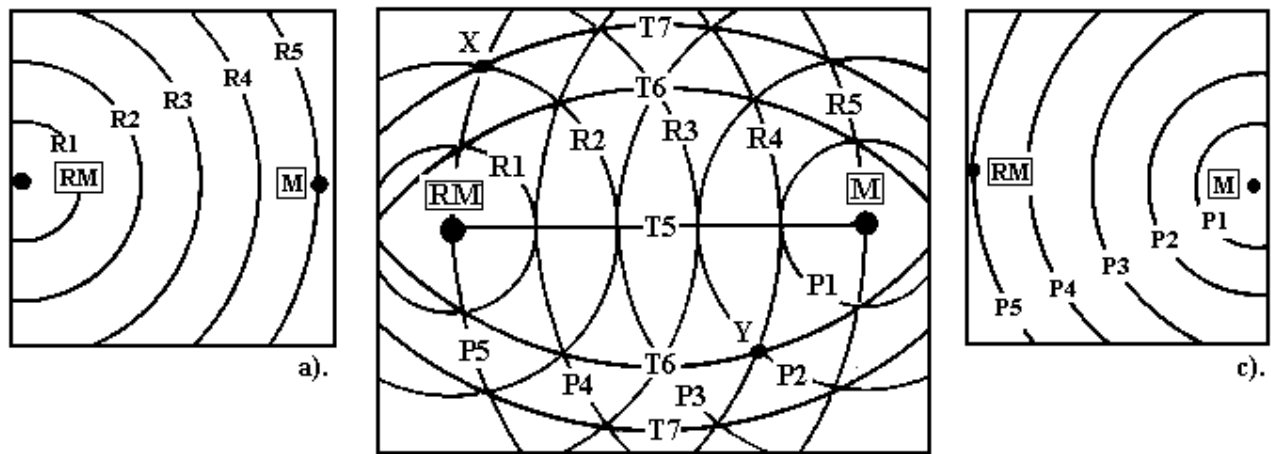
Fig. 56. Graful și matricea accesibilității în cazul a cinci orașe (după Oxford Dictionary of Geography, 2000).

Considerăm cinci așezări, A, B, C, D, și E., dispuse în următoarea poziție, unele în raport cu celelalte.

Matricea rezultată din numărul de conexiuni dus-întors, are următoarea configurație. Așezarea situată în C este cea mai accesibilă, deoarece pentru a ajunge la aceasta din celelalte localități sunt cele mai scurte distanțe.

Prin analogie, plasamentul spațial al industriei este, de regulă, generator al așezării urbane. În acest sens rețin atenția două situații modelare clasice, și anume: *modelul Weber și modelul Smith*.

Modelul Weber (1909), sau al localizării industriei în punctul cu cel mai scăzut cost (LCL – lowest cost location), are la bază relația spațială dintre materiile prime (RM) și piața de desfacere (M).

- a). Isotime ale costului transportului materiilor prime (t/km)
 b). Isotime ale costului transportului produsului finit (t/km)
 c). Isotime ale costului transportului total de materii prime+produs finit

RM Materii prime

M Piața

R1 Isotime pentru materia primă

P1 Isotime pentru produs finit

T6 Isodapane (cost total:materii prime+produs finit în t/km)

Fig. 57. Modelul Weber (după D. Waugh, 2000; Oxford Dictionary, 1997).

În funcție de acești doi factori, respectiv de distanța dintre materiile prime, distribuția spațială și calitatea acestora, pe de o parte, și poziția pieței de desfacere, pe de altă parte, se pun în evidență mai multe situații, care converg spre același țel – localizarea industriei în punctul cu cel mai scăzut nivel al prețului de cost (tone/km). De exemplu, dacă materia primă este de calitate foarte bună, atunci localizarea industriei se va face în arealul în care există o puternică piață de desfacere a produsului finit. Din contră, dacă materia primă este abundentă, ieftină și cu greutate specifică mare, industria, respectiv orașul, se dezvoltă în arealul de prezență a materiei prime.

Costul transportului constituie cheia de boltă a modelului Weber, în vederea stabilirii locării industriei în arealul cu cel mai scăzut preț de cost.

În acest sens se pot trasa hărți ale *izotimelor și izodapanelor*. *Izotimele reprezintă linii ce unesc toate punctele cu același preț de cost al materiilor prime ori al produselor finite.*

Izodapanele reprezintă linii imaginare ce unesc toate punctele cu același cost al transportului total, adică suma dintre costul transportului materiilor prime și cel al produselor finite.

Pe axa RM-M orice localizare la intersecția izotimelor de transport a materiilor prime și a produselor finite are valoarea cea mai mică. Aici, în orice punct este posibilă, din punct de vedere economic locarea industriei, și implicit a orașului.

Modelul Smith (1971) pornește de la asumția că profitul poate fi obținut oriunde, unde venitul total este mai mare decât cheltuielile, și că acest proces poate avea loc într-un teritoriu variabil ca extensiune în cadrul căruia producția generează profit.

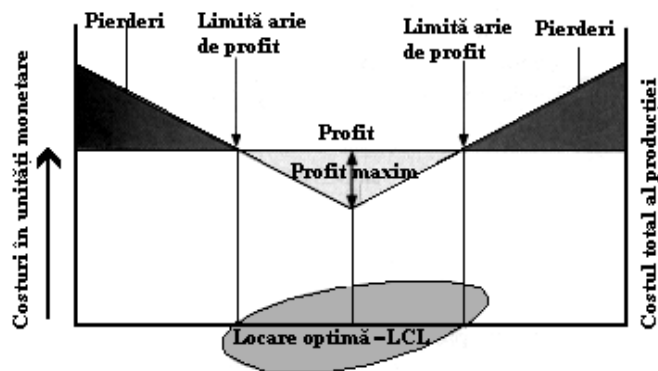

Fig. 58. Modelul Smith (după I. Smith, 1971, D. Waugh, 2000; Oxford Dictionary, 1997).

Geneza orașelor coloniale se leagă în bună parte de implementarea acestui model. Exploatarea intensivă și de lungă durată a bogățiilor subsolului a generat aproape peste tot orașe miniere (Ruhr, Silezia, Shaaba, Bazinul Petroșani etc.).

Unul dintre regii Belgiei din perioada ascensiunii coloniale exprima foarte pragmatic sensul *procesului de colonizare*: “a coloniza înseamnă a transporta”.

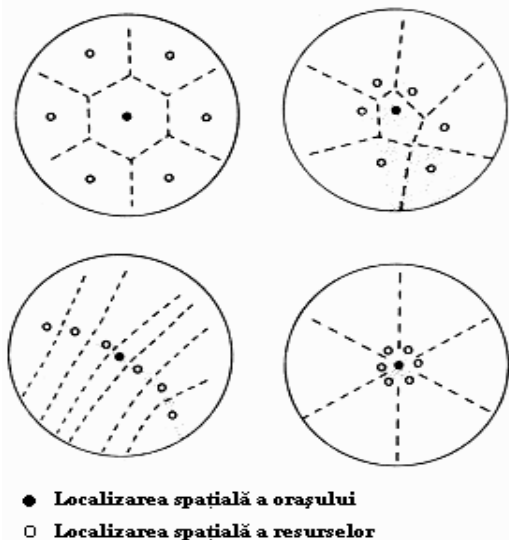

Fig. 59. Tipuri ipotetice de plasamente de așezări în raport cu resursele (după Haggett, 1973).

Măsurile de ordin politico-administrativ au constituit și rămân în continuare *factori generatori de orașe* (Washington, Canberra, Brasilia ș.a.).

Centrele de prelucrare casnică a lânii dispuse pe cursul inferior al Vistulei aveau nevoie de un centru coordonator, accesibil tuturor. Acesta a fost „selectat” – Lodz, devenind un important centru al industriei textile.

Uzinele Philips, din sud-estul Olandei, au beneficiat la amplasarea lor de un cost mai redus al terenului. Cu timpul, în jurul marilor unități de producție s-au grupat locuințele muncitorilor și astfel a apărut un nou oraș, Eindhoven.

Sfârșitul perioadei de „boom“ a exploatării cauciucului natural, începând cu anul 1912, a fost acompaniat de un puternic declin demografic. După amenajarea drumurilor de penetrare în Amazonia de Est, în aria de influență a orașului Belem, orașele noi au apărut „ca ciupercile după ploaie“ (subl. n), în special după anul 1970, majoritatea având minimun 5 000 de locuitori (după S. Volbeda, vol. Small Towns and Beyond., 1997).

În alegerea tipului optim de habitat Ebenezer Howard (Garden Cities of Tomorrow, 1898, Cambridge, MA: MIF Press, 1965) vorbește despre forțele concurente de atracție ale celor trei magneți (the three magnets), orașul, satul și orașul-sat și „dilema“ ce rezultă din conjugarea și congruența acestor „forțe“ în adoptarea tipului optim de locuire.

Avantajele amenajării și locuirii în oraș constau în următoarele (după „Cities as Solution in an Urbanizing World“, U.N. Centre for Human Settlements, 1995):

- mare densitate a componentelor infrastructurale, fapt ce contribuie la alocarea de prețuri mai mici pentru locuire, telecomunicații, sănătate și educație, concentrarea populației, a producției și a consumului, care are drept rezultat o reducere a cererii de terenuri pentru construcții (întreaga populație urbană a globului poate fi concentrată pe un teritoriu de 200 000 km²);
- conservarea mai bună a căldurii în ariile cu climat rece, datorită concentrării clădirilor;
- posibilitatea de a limita și controla mai ușor mijloacele motorizate și de a promova mersul pe jos și cu bicicleta.

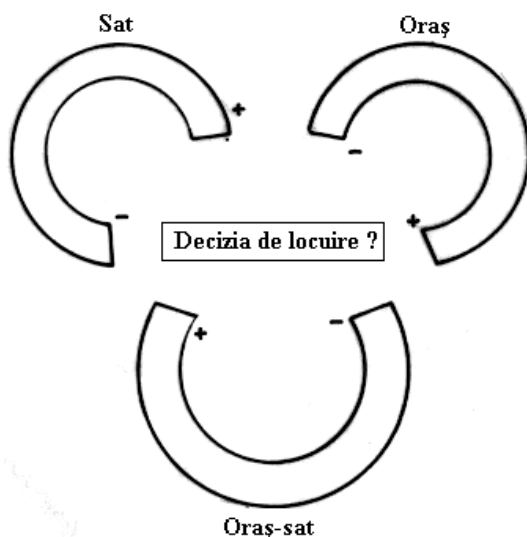

Fig. 60. Cei trei magneți și decizia de locuire (titlu adaptat), (după Rees E. William, 1999).

La acestea se mai adaugă o mai bună protecție a omului împotriva factorilor agresivi naturali, o mai sporită mobilitate teritorială și profesională și un standard de viață mai ridicat.

După durata procesului de urbogeneză deosebim trei categorii majore de factori:

- cu caracter permanent;
- cu caracter pulsatoriu;
- cu caracter accidental (spontan).

Dintre factorii cu caracter permanent, dezvoltarea serviciilor și procesul de concentrare teritorială a producției din sectorul secundar, secondate de creșterea demografică, sunt cele mai elocvente exemple.

Factorii cu caracter pulsatoriu. Toate expedițiile coloniale s-au finalizat cu înființarea de orașe, care constituiau suportul exploatarei economice a spațiului, prin concentrarea materiilor prime și transportul acestora spre metropole.

Dintre factorii generatori de orașe cu caracter spontan, cele edificate ca urmare a descoperirii resurselor subsolului sunt cele mai relevante.

Numeroase alte orașe au apărut în acest mod. Astfel, o așezare rurală cu târguri periodice s-a transformat în oraș comercial. Mănăstirile care au atras de timpuriu meșteșugurile, au concentrat în jurul lor clădiri și au devenit orașe. Zonele de țărm cu golfuri adăpostite s-au constituit ca puncte de adăpost pentru corăbii. Pe uscat a luat ființă *orașul-port* (Jaqueline Beaujeau. Garnier, G. Chabot, 1971).

Descoperirea unor resurse ale subsolului și exploatarea lor intensivă a constituit cauza întemeierii a numeroase orașe pe glob. Construirea unor uzine mari a reclamat și înființarea orașelor în proximitatea lor.

Adesea în geneza orașelor caracterul de spontaneitate este laudat de caracterul sistematic al fondării acestora. Astfel, toate expansiunile teritoriale au fost însoțite de fondări de orașe. Motive de ordin politic au dictat apariția și dezvoltarea unor orașe în epoca modernă (Camberra, Washington) după cum fenomenul de concentrare exagerată a populației în zona de litoral a dictat înființarea unui oraș-capitală în Brazilia plasat în interiorul țării (Brasilia). Unele orașe au fost întemeiate pe considerente de ordin religios (Mecca, Salt Lake City), după cum unele sunt create pentru descongestionarea demografică a marilor metropole. Amplificarea fenomenului industrializării și extinderea sa teritorială a dictat înființarea de noi orașe (Onești, Nowa Huta). Astfel, așa cum remarcă Jacqueline Beaujeau Garnier și G. Chabot (1971) „orașele se nasc fie printr-un consimțământ mutual al locuitorilor, fie prin activitatea conștientă a fondatorilor lor“.

6.3. Energetica sistemelor urbane

Practica și evoluția urbanismului până în zilele noastre, a fost dominată de *paradigma expansionistă*.

Conform acestei paradigme, creșterea economică este însoțită de o izolare a omului de mediul natural și de o anumită libertate în raport cu constrângerile de ordin fizic și biologic.

Activitățile umane generează oricând și oriunde reziduuri, care sunt stocate în mediul înconjurător, considerat infinit, generator de resurse și „groapă de gunoi“.

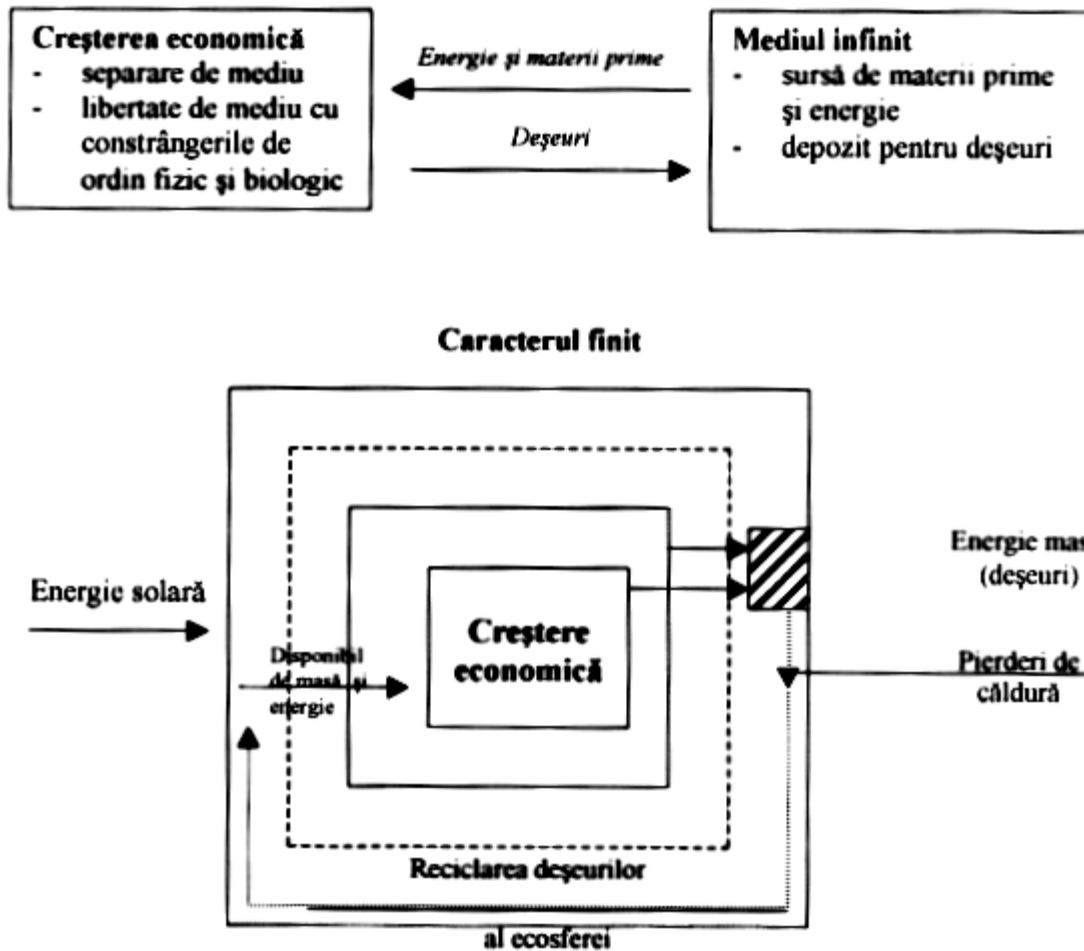

Fig. 61. Amenințarea economică expansionistă (după William E. Rees în vol. „The Earthscan Reader in Sustainable Cities“, Edited de David Satterthwith, Earthscan Publications, Ltd., London, 1999).

„Scopul“ final al *organizării geosistemelor* este acela de a disipa cât mai eficient și complet energia de intrare (de susținere), în vederea atingerii echilibrului termodinamic. Acesta (echilibrul termodinamic) este atins în sistemele tehnice și biologice doar în condiții de izolare totală.

Apariția și dezvoltarea *sistemelor disipative de energie* de factură antropică (de la entități biologice la entități sociotehnogene) are aceeași tendință – de atingere a *echilibrului termodinamic* (ideal). Echilibrul termodinamic este atins doar în condiții de izolare totală. Orice conversie de energie este însoțită de pierderi.

Energia utilă a mediului provine de la două surse de bază:

- energia solară;
- energia internă a Pământului.

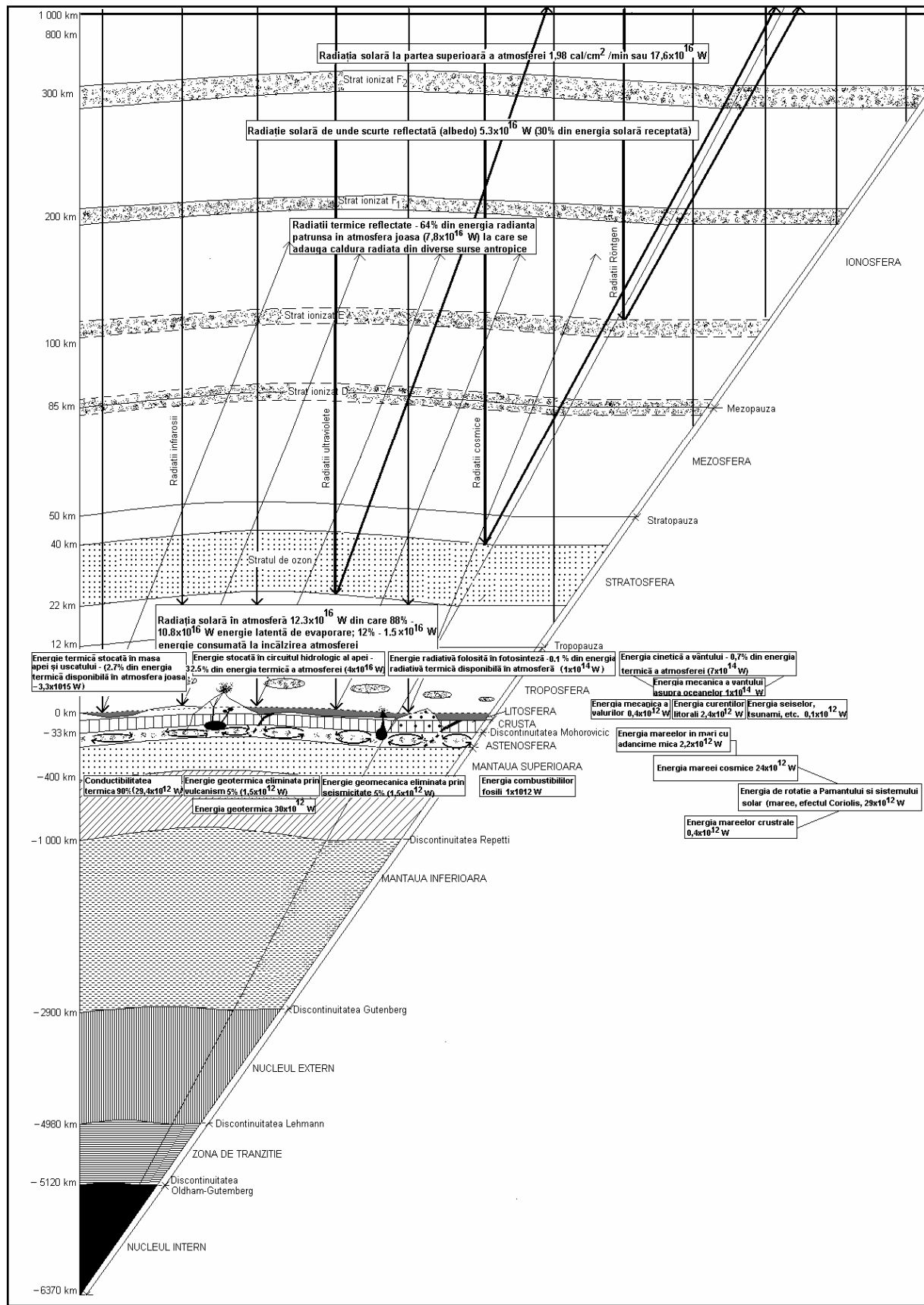

Fig. 62. Tipologia energiilor din cadrul spațiului geografic(a), (după Bloom, 1972, cu prelucrare, V. Zotic, 2001).

În cadrul învelișului geografic se „instalează“ structuri sistemice cu rol de disipare a energiei. *Energia solară*, prin procese succesive de reacții nucleare, de transformare a hidrogenului (H) în heliu (He) constituie principala sursă energetică la toate nivelele din cadrul învelișului geografic. ”Marea stea”, Soarele, evoluează spre „stingere“ într-o perioadă de timp foarte lungă (de ordinul miliardelor de ani). Resursele energetice ale Pământului derivate din energia solară (cele fosile, biomasa etc.), acumulate majoritar în timp geologic sunt pe cale a se epuiza în timp istoric. Odată cu „adâncirea“ în timp a civilizației umane se reduce și disponibilul energetic, tehnic convertibil la nivel planetar.

“Dacă facem abstracție de alte cauze care ar putea face să sune ceasul speciei umane, este limpede că resursele naturale reprezintă factorul care limitează durata vieții acestei specii. În prezent existența omului este legată de utilizarea uneltelor exotice și, prin urmare, de folosirea resurselor naturale, după cum este legată de folosirea plămânilor și a aerului la respirat, de exemplu. Nu avem nevoie de argumente complicate pentru a ne da seama că maximul de cantitate de viață reclamă un ritm minim de epuizare a resurselor naturale. Folosind aceste resurse prea repede, omul irosește acea parte din energia solară care va continua să ajungă pe Pământ mult timp după ce el nu va mai fi” (N.G. Roegen, 1979).

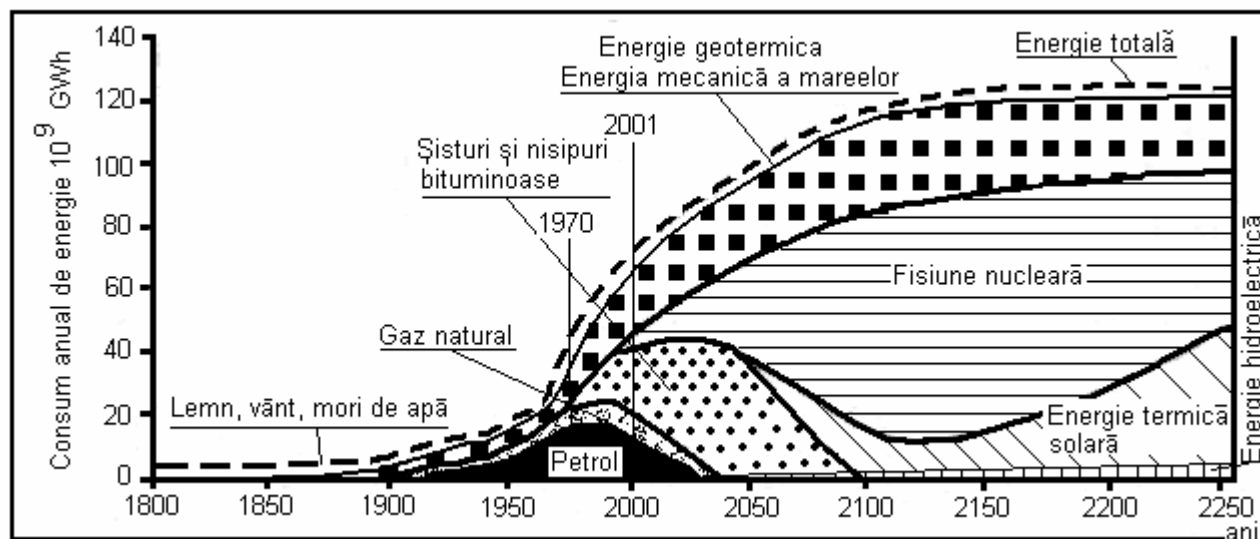

Fig. 63. Evoluția resurselor energetice utilizate de către sistemele antropice (după V. I. Nițu, 1975).

Actualele structuri disipative de energie de factură antropică (inclusiv așezările) sunt susținute în majoritate prin exploatarea și consumul de combustibili fosili, epuizabili. Ritmul de consum al *combustibililor fosili* (cărbone, petrol, gaze naturale ș.a.) este mai mare decât ritmul de

regenerare pe cale naturală. Aceștia s-au format în timp geologic (de milioane și milioane de ani) și se consumă în timp istoric (de sute și mii de ani).

Așezările, ca și sisteme disipative de energie, „asimilează“ *energia liberă* în vederea funcționării (energia solară, cărbuni, petrol, gaze naturale, lemn, energie electrică ș.a.). Cantitatea de energie liberă receptată este în relație directă cu dimensiunea demografică, profilul funcțional, nivelul dotării tehnice și comportamentul uman. Astfel, în funcție de factorii mai sus enumerați deosebim două categorii de sisteme disipative de energie: *cu disipare intensă și cu disipare rațională*.

Disiparea intensă presupune cumulara unei energii degradate mai mari decât fluxul real, disponibil în mediu. Rezultă astfel o *penurie energetică* a sistemului care conduce la o reorganizare, „reșezare“ a structurilor geosistemice ori la dezorganizarea acestora.

În urma disipării intense (accelerate) de energie rezultă consumuri energetice mari prin procese de disipare a energiilor „sustrase“ din alte circuite ori din dezmembrarea altor sisteme.

În practica și realitatea zilelor noastre au rezultat *sisteme urbane supradimensionate* (înafara „scării umane“), cu un pronunțat caracter tehnogen de susținere. Acestea se remarcă printr-un consum mare de energie pe durată scurtă, rezultând o cantitate mare de *entropie pozitivă*. Disiparea accelerată sau spontană a potențialului (exportului) energetic conduce la instaurarea unui comportament sistemic specific, similar cu cel întâlnit în sistemele anorganice (tehnice). Aceste sisteme tind a se dezorganiza și a dispărea în timp, pe măsură ce se apropie de starea de *echilibru termodinamic*. În plan teritorial asistăm la instaurarea generalizată a stării de haos.

Disiparea rațională constă în adaptarea sistemelor de habitat la capacitatea fluxului energetic real, disponibil în mediu. În acest fel sistemele teritoriale supraviețuiesc o perioadă mai lungă de timp.

Disiparea rațională presupune evitarea sustragerii unei cantități mai mari de energie din circuitul natural, decât *pragul inferior de toleranță* a sistemelor naturale. În acest mod se asigură derularea optimă a funcției de disipare a energiei. La această se adaugă eficientizarea procesului de disipare energetică în cadrul sistemelor sociale și tehnogene, în contextul disponibilului limitat de energie liberă, accesibilă.

Cantitatea și calitatea purtătorilor de energie determină tipologia organizării interne a sistemelor de locuit și măsurile de amenajare aplicabile.

Deficitul de energie este suplinit prin „import“ iar surplusul este gestionat prin procedee de stocare și export, în vederea satisfacerii nevoilor de disipare în sisteme aflate la distanțe variabile.

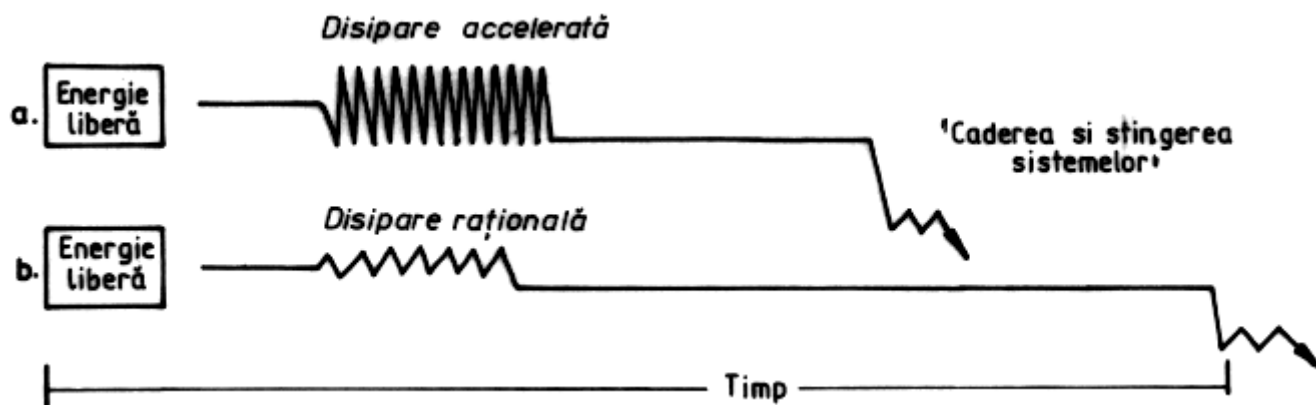

Fig. 64. Finalitatea temporală a sistemelor de habitat în raport cu timpul de disipare a energiei:
 a). sistemele cu disipare accelerată de energie au longevitate redusă; b). cele cu disipare energetică rațională au o longevitate mai mare.

Diversitatea modurilor de organizare a civilizației umane actuale constituie rezultanta diversității modurilor specifice de disipare a energiei în forme mai apropiate sau mai îndepărtate de starea de echilibru termodinamic.

Nivelul critic inferior în cadrul căruia procesul de disipare se reduce la maximum, determină intrarea sistemului în *penurie energetică*. Ca urmare a acestui fapt se percep de regulă, *procese de feed-back* (de răspuns la starea de penurie) ce constau în procurarea de noi surse și cantități de energie. Dacă nu sunt satisfăcute nevoile noi de energie, sistemul se transferă sub limita inferioară de toleranță energetică care are drept consecință dezmembrarea în părțile componente. În final aceste sisteme se dezintegrează, eliminând în mediu energia de legătură a componentelor, ca energie liberă.

În concluzie, structurile geosistemice și, implicit, cele de habitat, apar și există numai în afara stării de echilibru termodinamic. Conexarea și cooperarea între părți, în cadrul structurilor sistemice, facilitează și eficientizează procesul disipativ de energie, prin apariția de structuri noi cu diferite grade de complexitate din punct de vedere organizațional.

Pe măsura evoluției spațiale și demografice a sistemelor urbane se amplifică *spațiile de susținere și subordonare*. Aceste „creșteri“ pot avea loc în limitele de toleranță energetică ori în afara acesteia. Ieșirea în afara limitei de toleranță energetică implică „asaltul“ asupra periferiilor, cu tendințe de străpungere a *spațiilor tampon*, interpuse între sisteme de același rang ori de ranguri diferite („asaltul asupra vecinătății“). Pentru a-și menține existența și a-și spori confortul, organismele urbane supradimensionate (gigantice) recurg la importul de energie liberă la scară planetară. Energia liberă supusă procesului de disipare în cadrul sistemelor urbane gigantice se

obține în dauna geosistemelor aflate la distanțe variabile pe suprafața terestră. În vederea supraviețuirii cât mai îndelungate, fiecare geosistem disipativ de energie își creează structuri adecvate de disipare.

Organismele urbane cu structuri disipative mai performante (sociale, tehnice, edilitare etc.) vor dăinui mai mult. Ele își „arogă” avantajul apropierei de *disiparea normală*, la care se adaugă subordonarea spațiilor și structurilor cu forme accelerate (intense) de disipare a energiei.

În concluzie, unele „*organisme urbane*” s-au adaptat și modelat prin procesul de subordonare de spații de extensiune variabilă „ce funcționează” după regulile impuse de forma accelerată de disipare a energiei. Cele subordonate se dezagregă într-un timp mai scurt, întrucât sunt obligate în a susține cu energia lor liberă „organismele urbane” adaptate mai bine „*stressului energetic*”.

Odată cu finalizarea proceselor de disipare a energiei de către un sistem, acesta revine la starea de dezordine maximă (*entropie pozitivă*). Relațiile cu caracter sistemic dispar, rămânând doar componentele individuale.

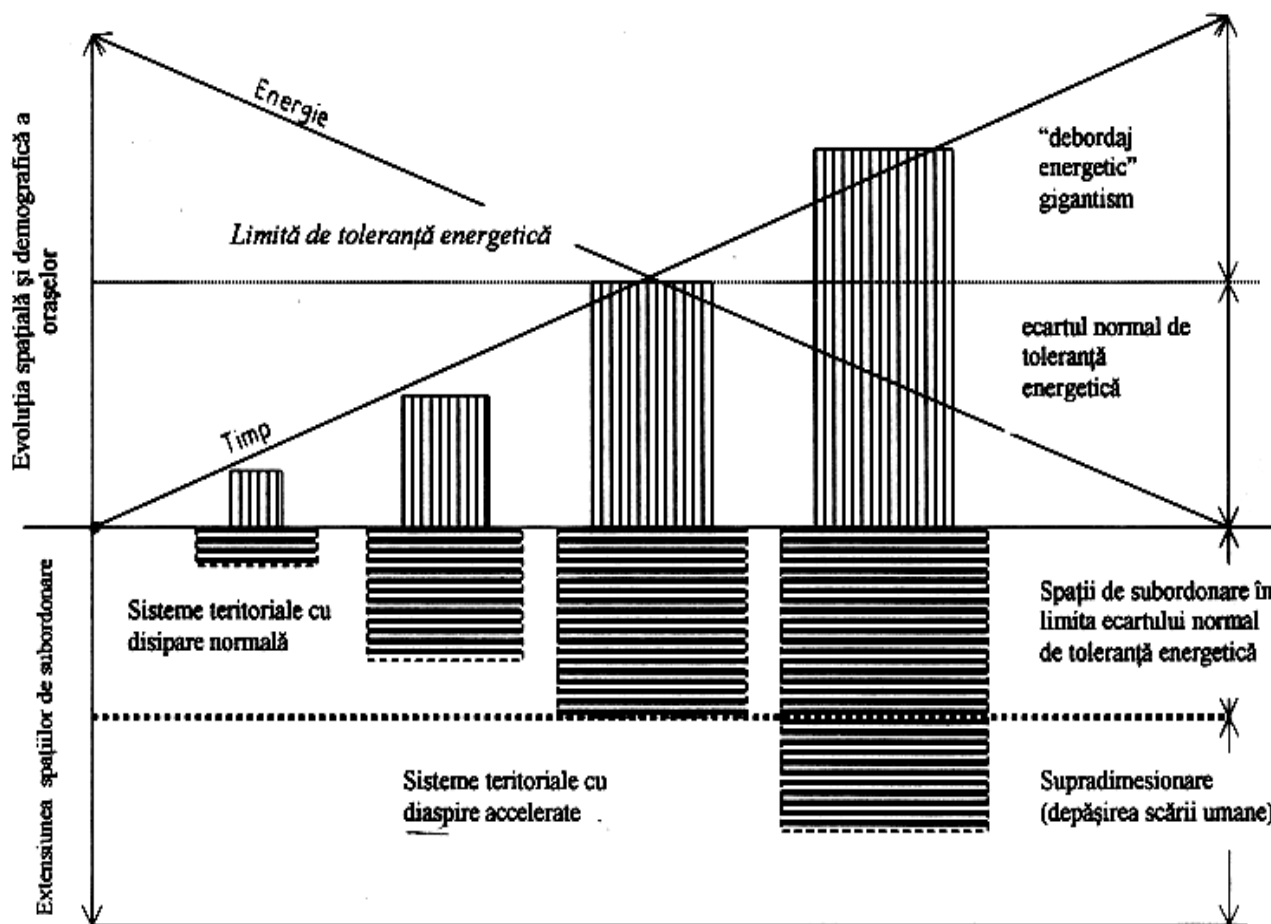

Fig. 65. Relația grafică dintre evoluția sistemelor urbane și evoluța spațiilor de susținere.

6.4. Componentele spațiului urban

Ca și în cazul așezărilor rurale, orașul prezintă două componente principale:

- componentă teritorială;
- o componentă social-economică.

Componenta teritorială, la rândul ei, se divide în trei subcomponente și anume:

- *vatra orașului*, care reprezintă linia de contur a zonelor clădirilor cu destinație pentru locuit;
- *intravilanul orașului*, care cuprinde suprafețele ocupate cu construcții la care se adaugă spațiile pentru depozitare, transport, spațiile verzi și cele alocate pentru construcții, ș.a;
- *extravilanul orașului*, cuprinde restul teritoriului administrativ al orașului în care se includ suprafețe cu agricultură intensivă, zone de agrement, spații de depozitare a deșeurilor, unități de alimentare cu energie etc.

Extravilanul nu este sinonim cu teritoriul (moșia), ca în cazul așezărilor rurale. Acesta, prin extensiunea sa nu poate face față decât parțial, nevoilor alimentare ale orașului. În acest scop, orașul face apel la un " *hinterland agrar*" mult mai extins. Din punct de vedere operațional, atât în cazul satelor, cât și al orașelor, se utilizează noțiunea de *perimetru construibil*, sau intravilan, care reprezintă suprafața demarcată ce poate fi ocupat cu construcții, spații de depozitare, transport etc., și care este delimitată în cadrul procesului de amenajare teritorială.

Componenta social-economică este reprezentată de populație și locul de muncă. În cazul urbanului, locul de muncă este încorporat organic teritoriului administrativ al orașului.

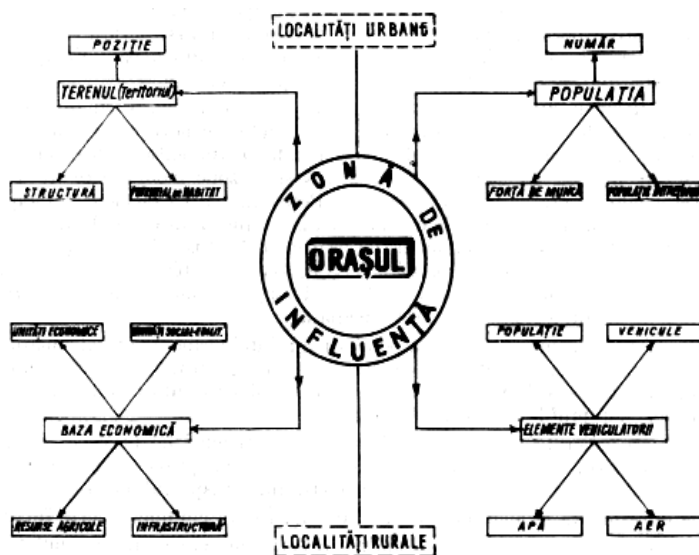

Fig. 66. Structura internă a sistemului "oraș" (după I. Ianoș, 1987).

Între oraș și *spațiul adiacent*, funcție de mărimea, profilul funcțional și calitatea căilor de transport, se stabilesc raporturi de reciprocitate ce demarcă un spațiu de extensiune variabilă care funcționează pe principii sistemice (asigurarea reciprocă de servicii, de forță de muncă, materie primă, produse finite, alimente etc.).

În funcție de intensitatea și natura acestor raporturi, orașul propriu-zis este înconjurat de o „aureolă spațială de susținere“ ce poartă denumirea de *zonă de influență*. Orașul propriu-zis apare sub forma unei concentrări de construcții, infrastructuri și populație ce comunică cu „mediul extern“ (zona de influență) prin procese de input (intrări) și output (ieșiri).

Ca și în orice *sistem termodinamic și informațional semideschis* (intrările nu sunt echivalente cu ieșirile), intrările se compun din *masă, energie și informație*.

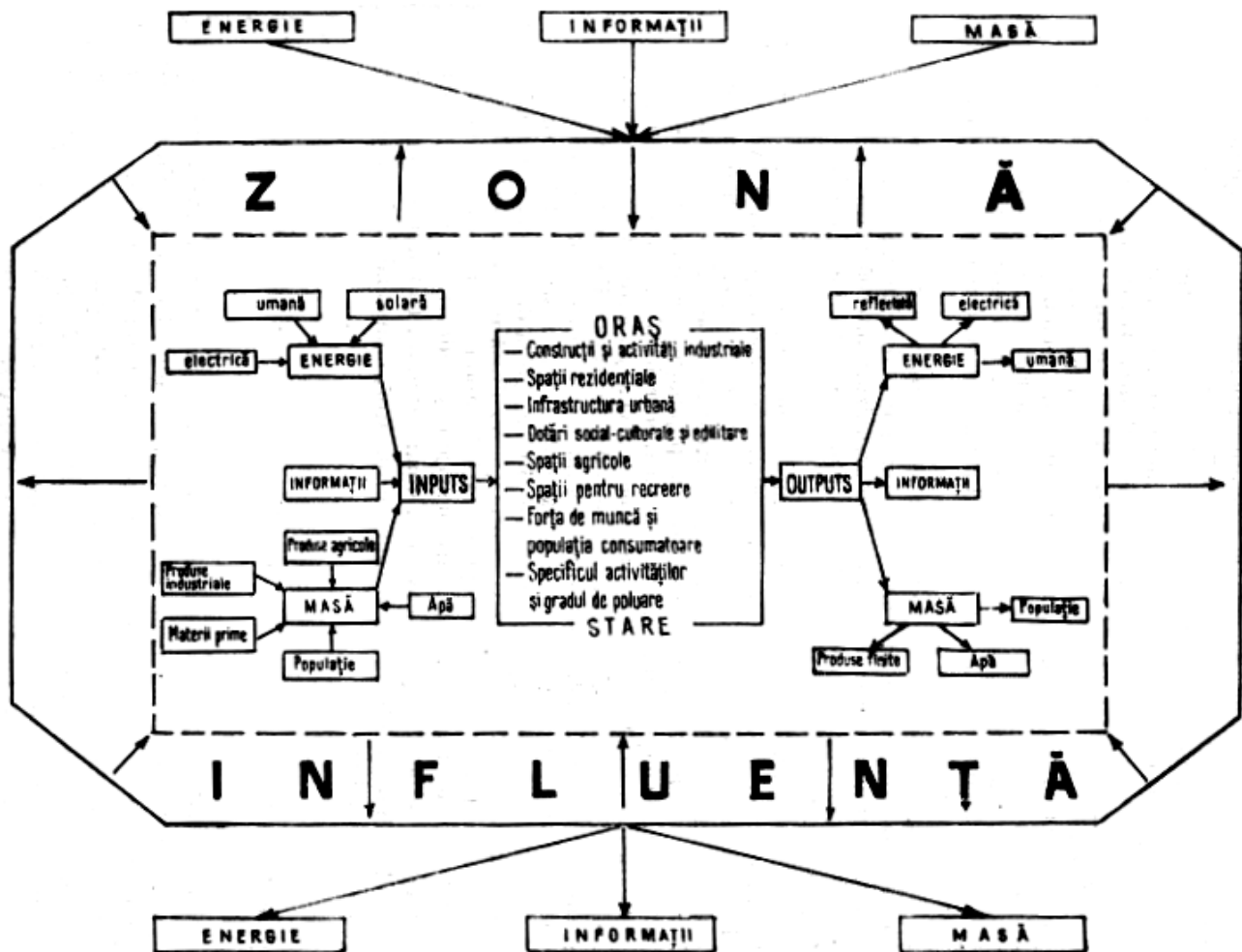

Fig. 67. Orașul, sistem termodinamic și informațional semideschis (după I. Ianoș, 1987).

Masa de intrare poate fi materia primă pentru industria orașului, produsele agricole și alimentare destinate locuitorilor ori persoanele ce gravitează spre un centru urban. Masa asociată de cele mai multe ori și informație. Sosirea în porturi a vapoarelor încărcate cu citrice oferă informații indirecte despre zonele de proveniență. Apa tulbure a râului ce traversează orașul ne „informează“ despre faptul că în sectorul amonte a plouat torențial. Orice persoană care intră ori iese dintr-un oraș, pe lângă masă și energie, este purtătoare de informație.

Energia de intrare este foarte diversă, rolul esențial avându-l energia solară, a combustibililor fosili și cea electrică.

Outputurile (ieșirile) constau din informație, masă și energie, în ordinea importanței. Primatul informației rezidă în capacitatea orașului de a deține inițiativa politică, culturală, administrativă, sanitară, de afaceri, judecătorească și de învățământ, din rolul de „decident“ ce-l joacă orașul în raport cu satul.

Masa de ieșire, constă în majoritatea cazurilor din produse finite.

Energia de ieșire, este majoritar o formă degradată de energie, care în funcție de cantitate și configurația reliefului, induce un topoclimat artificializat.

Conexiunea între componentele statice ale sistemului urban (zone rezidențiale, zone industriale, spații pentru învățământ, pentru comerț, recreere etc.) se realizează cu ajutorul componentelor vehiculatorii, care constau în principal din mijloace de transport.

În funcție de *raportul intrări-ieșiri*, de schimbul de masă, energie și informație între orașul propriu-zis și zona lui de influență, sistemul urban poate atinge starea de *echilibru relativ*. Acestea se pot atinge pe două căi: prin evoluție și prin involuție.

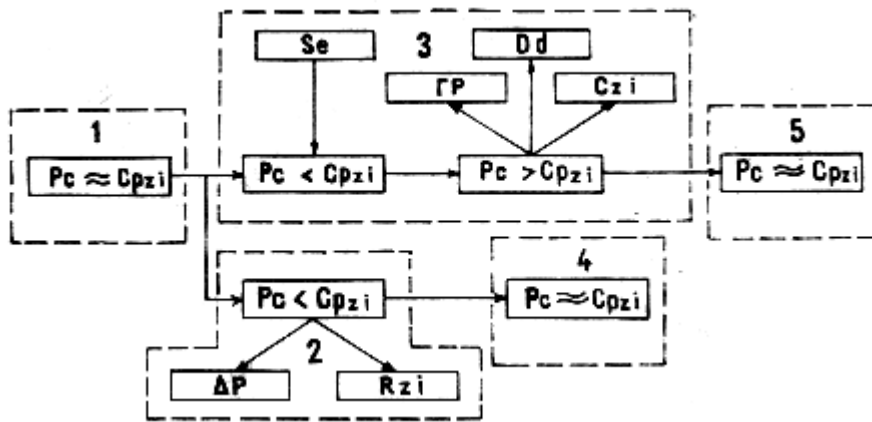

Fig. 68. Echilibrul sistemului urban (după I. Ianoș, 1987).

În explicarea stării de echilibru se pleacă de la asumția existenței raportului de egalitate între potențialul de consum al orașului (P_{co}) și capacitatea de producție a zonei de influență (C_{pzi}).

Intervenția unor „stimuli externi“ (*Se*- investiții) are drept consecință sporirea producției și implicit, a numărului populației. *Zona de influență* existentă se extinde, pentru a face față noilor „provocări“. Avem de a face cu realizarea echilibrului la un nivel superior, prin evoluție. Din contră, odată cu decăderea unor *funcții urbane*, în special productive, se reduce numeric și populația orașului. În acest caz zona de influență se restrânge, realizându-se echilibrul spațial, dar la un nivel inferior (echilibru prin involuție). Cele mai frecvente exemple de acest gen se referă la orașele miniere, care dispar aproape brusc, odată cu epuizarea zăcămintelor.

6.4.1. Zonele funcționale ale orașului

Orice organism urban ajuns la maturitate își conturează spații specifice diverselor funcții (comerț, locuire, producție etc.)

6.4.1.1. Centrul

În majoritatea cazurilor orașele pornesc în dezvoltarea lor de la un *nucleu central*. În jurul acestuia spațiul se ordonează spontan sau dirijat, având diverse funcționalități: industriale, comerciale, rezidențiale etc. Nucleul central al orașelor, denumit de către englezi “*city*” și de către americani “*down town*”, constituie în cele mai numeroase cazuri punctul nodal al acestora. Aici converg principalele axe de circulație, aici sunt concentrate principalele unități pentru comerțul cu amănuntul și instituții administrative. În toate cazurile *city*-ul se caracterizează prin aglomerarea circulației și predominarea activităților terțiare. Gradul de ocupare al terenului ajunge la valori maxime, iar prețul acestuia ia valorile cele mai ridicate. Organizarea centrului și fizionomia acestuia sunt în funcție de perioada în care a apărut orașul. Orașele vechi dispun de așa-zisul *centru istoric* cu clădiri de interes public, unele de mare valoare arhitecturală, pe care fiecare oraș le protejează și le păstrează. În dosul acestora se desfășoară un fond construit de valoare redusă, adăpostind în cele mai numeroase cazuri populația săracă. Tot în centrul orașului se concentrează, de regulă o bună parte din activitatea comercială și de interes public. Datorită lipsei de spațiu, a unei congestiuni, fie ea și temporară, adesea instituțiile administrative și comerțul cu amănuntul „migreză” spre cartierele cu disponibil de spațiu, înregistrându-se astfel o *dedublare a nucleului urban*.

În cazul orașelor noi centrul este organizat pentru a răspunde unor funcții similare. Deosebire constă în diferențierea cadrului construit și o organizare mai flexibilă a rețelei de căi de comunicație. Lipsesc cartierele sordide articulate centrului.

În cazul orașelor din SUA, în cele mai frecvente situații, centrul concentrează și activitățile bancar-financiare. De aceea, aici, nucleul orașelor a primit denumirea de „*Central Business District*”. El concentrează comerțul cu amănuntul, iar în cadrul unităților industriale sunt prezente doar tipografiile ziarelor. Nu dispune de locuințe, de clădiri de interes public, de antrepozite. Lipsesc sălile pentru spectacole și cafenelele atât de specifice centrelor urbane ale Europei. Clădirile, adesea, sunt de tipul „*zgârie norilor*”, chiar dacă spațiul permite extinderea orașului.

Rolul centrelor în viața orașelor este diferit. *Cu cât orașele sunt mai mari, cu atât rolul nucleului central scade.* Aceste “căderi în umbră” a centrelor sunt marcate de reducerea vânzărilor cu amănuntul, a intrărilor înspre zona centrală și a celor care își au aici locul de muncă.

Astfel, în SUA, proporția vânzărilor făcute în CBD era de 35,6 % la San Francisco, 26,8 % la Philadelphia, 24,8 % la New York și cca 16 % la Detroit și Chicago (valorile se impun a fi interpretate cu rezerve, având în vedere vechimea informației, Jaqueline Beaujeu Garnier, G. Ghabot, 1971). În aceeași țară numărul intrărilor/zi, în zi obișnuită de lucru, de la orăle 7,00 la orele 19,00, era de 665 persoane la 1 000 de locuitori, în cazul orașelor cu populație cuprinsă între 100 000 și 250 000 de locuitori, de 201 ‰ pentru orașele cu peste 3 milioane și doar de 147 ‰ în cazul New Yorkului (după Jaqueline Beaujeu Garnier, G. Ghabot, 1971). Congestionarea centrului datorită concentrării traficului și persoanelor este o situație generală.

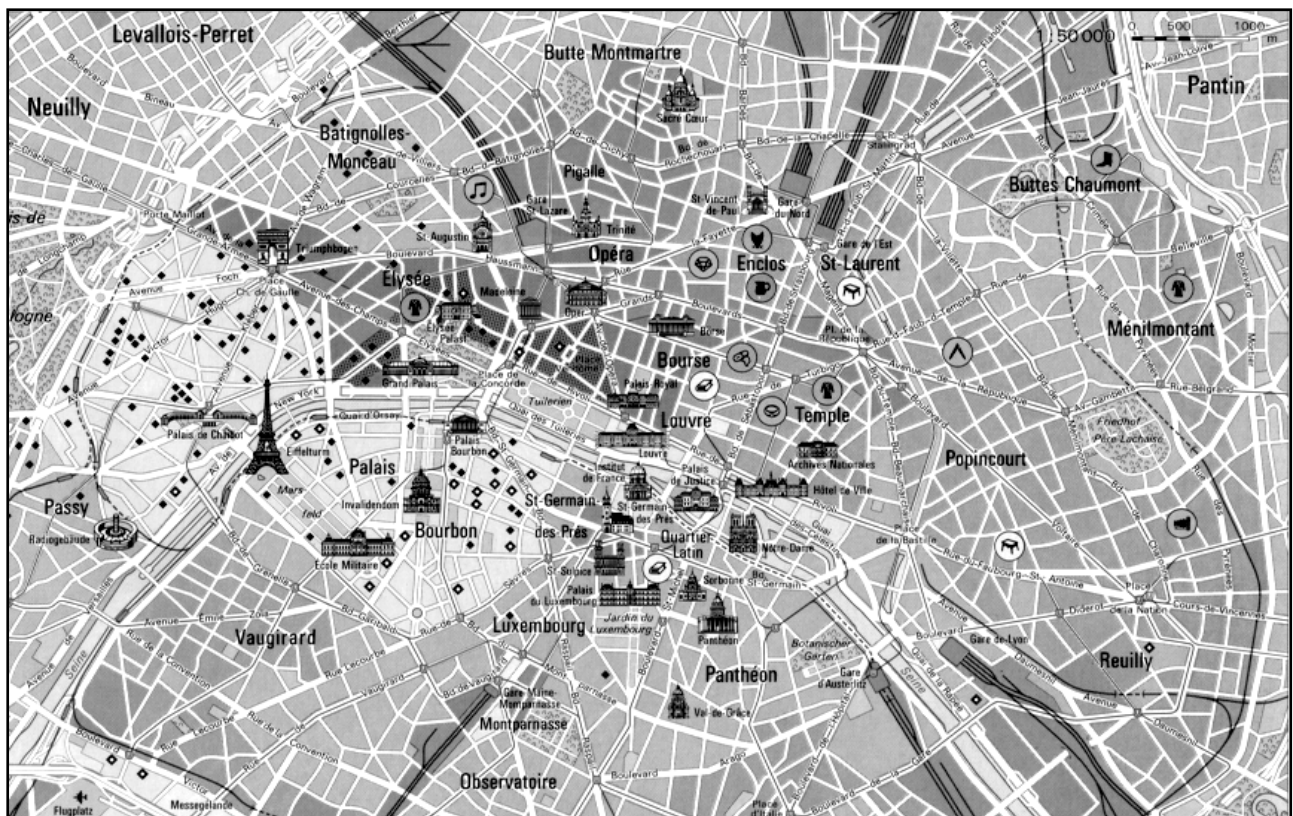

Fig. 69. Sectorul central al orașului Paris (după *Welt Atlas Alexander*, 1982).

6.4.1.2. Zonele rezidențiale

Spațiile ocupate cu clădiri destinate locuirii ocupă, de regulă, suprafețele cele mai extinse. În zonele centrale, la etajele magazinelor, în spațiile rămase libere de structura industrială, în preajma căilor de comunicație, spațiile de locuit se prezintă difuz în structura construită a orașului.

Poziția în cadrul orașului a *zonelor rezidențiale* precum și fizionomia și tipul de clădiri trădează adesea structura socială a populației urbane. Cei săraci ocupă, de regulă, spații distincte situate la periferia orașului, unde nu li se contestă dreptul asupra terenului. Aici amenajează în pripă din materiale refolosibile spații de locuit aglomerate, lipsite de canalizare, apă și energie, rezultând cartiere sordide de maghernițe denumite în franceză “*bidonvilles*”, iar în engleză “*shanty-towns*”. La Rio de Janeiro acestea poartă denumirea de “*favelas*”, iar la Lima se numesc “*barriadas*”.

Zonele rezidențiale ale celor cu venituri modeste se aglomerează, de regulă, în jurul cartierelor de servicii sau ale comerțului cu amănuntul, ori pe lângă unitățile industriale. Ocupă în special terenurile cele mai puțin favorabile situate în arealele poluate de industrie ori pe versanții cu expoziție mai puțin favorabilă față de factorul termic.

Predomină tipul de locuință individual compus din case construite din materiale ieftine și fără extensiune pe verticală. Adesea marile uzine au construit în apropiere locuințe modeste pentru muncitori, care se remarcă prin confort redus și monotonie.

Cartierele populației înstărite se detașează în fizionomia urbană prin predominarea construcțiilor de tip vilă și asocierea lor în teritorii plasate favorabil (ferite de poluare, la distanțe mari față de axele majore de comunicație). Adesea, asemenea cartiere dispun de extinse spații verzi.

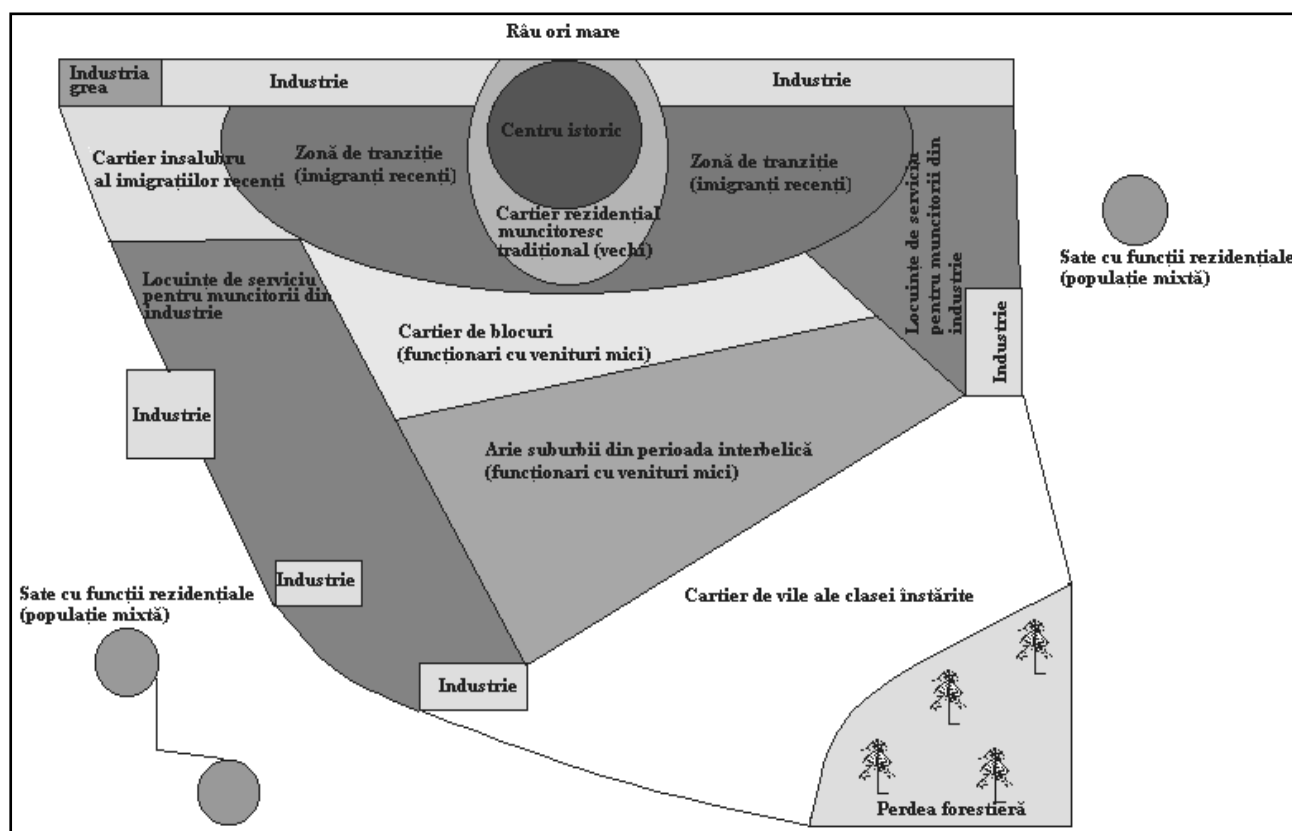

Fig. 70. Zonele rezidențiale ale orașelor de tip european (J. Fellmann, A. Getis, I. Getis, 1990).

6.4.1.3. Zonele industriale

Extinderea acestora este în funcție de tipul de orașe. În cadrul orașelor cu funcții dominant industriale, spațiile aferente industriei sunt adesea diseminate în cadrul acestuia.

În multe cazuri industria ocupă spații aparte, detașându-se teritorial în cadrul orașului. Noxele emanate în atmosferă constituie impedimente în procesul de difuzie a industriei în cadrul orașului. De aceea în amplasarea *industriilor poluante* se ține cont de direcția dominantă a vântului, acestea amplasându-se în direcția opusă. În cazul Europei, direcția dominantă a vânturilor din vest a impus amplasarea industriilor nocive în estul orașelor. În oraș se amplasează, de regulă, industriile mai puțin nocive, așa-zisele "*industrii curate*", cum sunt industria confecțiilor, a bijuteriilor, a unor ramuri ale industriei alimentare care, deseori, sunt instalate în ateliere și laboratoare mici plasate în curțile interioare ale imobilelor, fiind puțin marcate în peisajul urban.

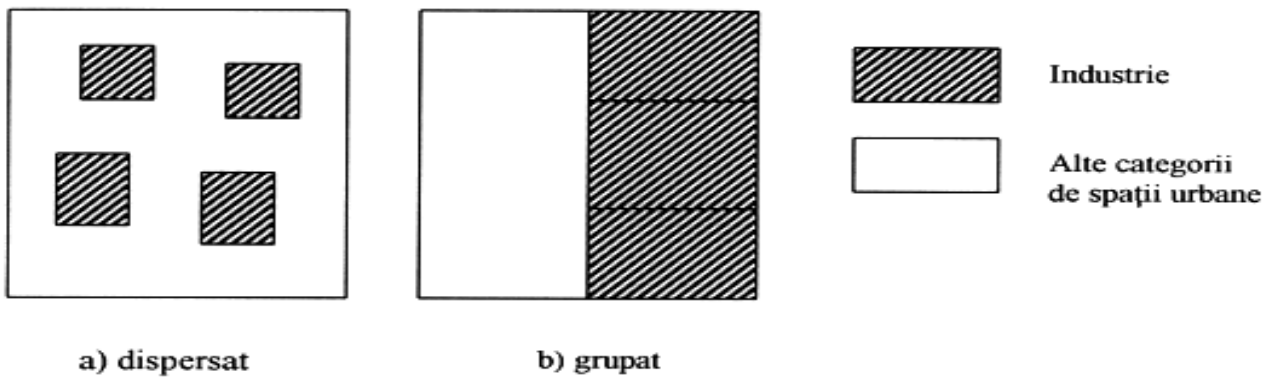

Fig. 71. Localizarea industriei în cadrul orașelor.

Localizarea grupată prezintă avantajul utilizării mai eficiente a infrastructurilor preexistente (căi ferate, linii electrice, aprovizionarea cu apă și combustibili, depozitarea deșeurilor etc.), la care se adaugă o utilizare mai eficientă a teritoriului. Nu este exclus nici avantajul unor cooperări mai facile între unități industriale cu profile diferențiate.

Localizarea dispersă este mai frecvent întâlnită în cadrul ramurilor industriei ușoare și alimentare, ce raclamă un volum diminuat de materii prime, și care nu au implicații radicale din punctul de vedere al esteticii urbane ori al calității mediului.

Localizarea în paralel permite accesul facil la locul de muncă precum și statuarea unui *spațiu tampon* de protecție eficient. Traversarea căilor principale de acces impune sisteme de semnalizare specifice ori adoptarea de soluții tehnice adecvate (pasaje subterane ori aeriene de acces).

Soluția *localizării spațiale în alternanță* creează complicații la nivelul intravilanului prin strangularea traficului și statuarea unei fizionomii respingătoare în proximitatea zonelor de locuit.

Localizarea de tip pană permite accesul eficient de la rezidențe la locurile de muncă. În funcție de “rolul de pană”, cele două categorii de spații locaționale se stânjenesc reciproc ori utilizează legea avantajului individual. În realitatea teritorială întâlnim o mare diversitate de raporturi poziționale, dictate în majoritate de configurația terenului și evoluția istorică a orașelor.

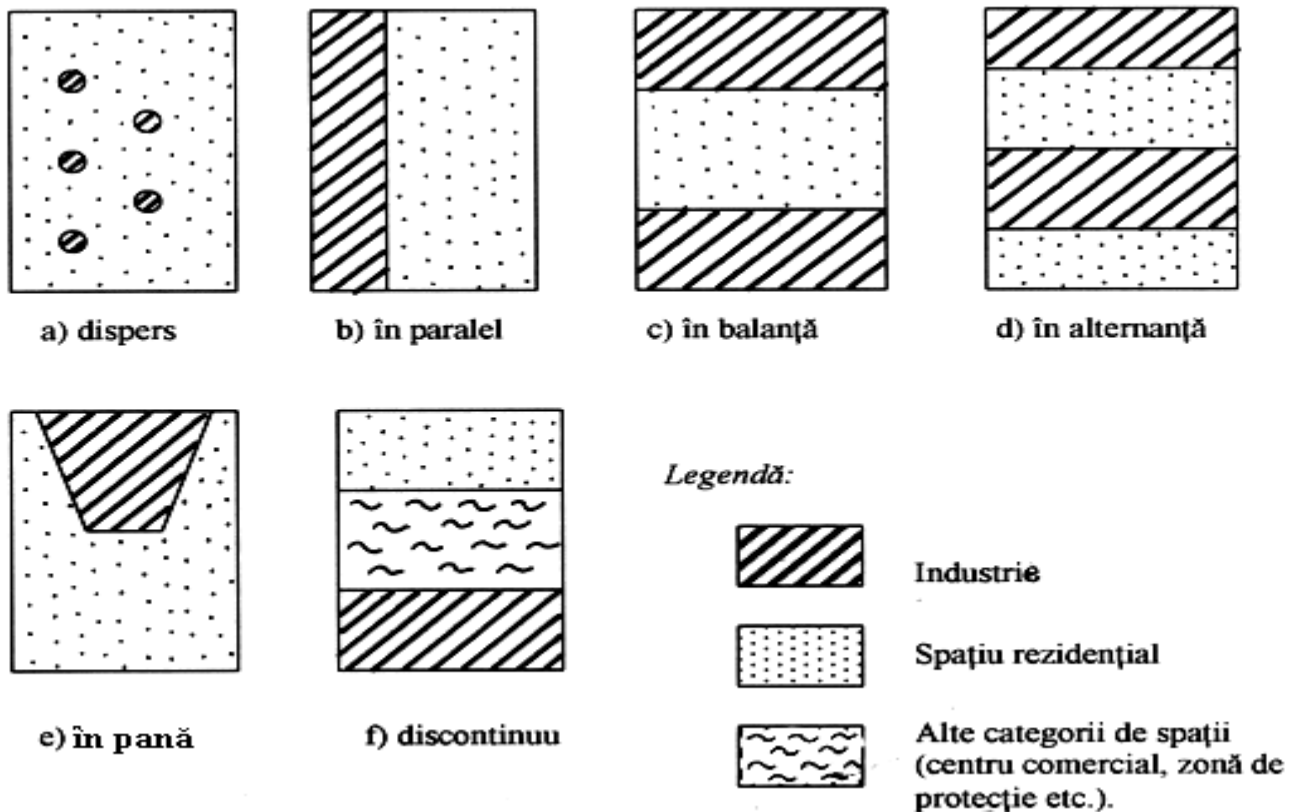

Fig. 72. Tipuri de raporturi spațiale, zonă industrială-zonă de locuit.

O nouă formă de locare a industriei o constituie “*parcurile industriale*”. Acestea sunt spații în cadrul teritoriului administrativ al orașelor destinate a atrage industriei de vârf și forță de muncă, investitorii fiind încurajați de prețurile mici de achiziție a terenului și de existența unor infrastructuri de susținere specifice (acces, spații pentru parcare, alimentare cu apă, energie etc.).

Planul de amenajare a parcului industrial din vestul municipiului Cluj-Napoca concentrează cinci categorii de infrastructuri și servicii, capabile să asigure o funcționalitate optimă a întregului ansamblu:

- *infrastructuri de susținere* (apă potabilă, canalizare, energie electrică, gaz metan, aer comprimat, internet etc);
- *asistență* (tehnică, financiară, pentru muncă, vamală);

- *servicii în sprijinul dezvoltării* (inovații, transfer de tehnologie, contactul cu oficialitățile și autoritățile, logistică);
- *servicii generale* (protecția zonei, servicii poștale, birotică, servicii medicale, pentru servirea mesei, de comunicare, de întreținere a parcului auto, transport de bunuri, protecți amediului, dormit, sport și petrecerea timpului liber);
- rute de acces (auto, feroviare și aeriene).

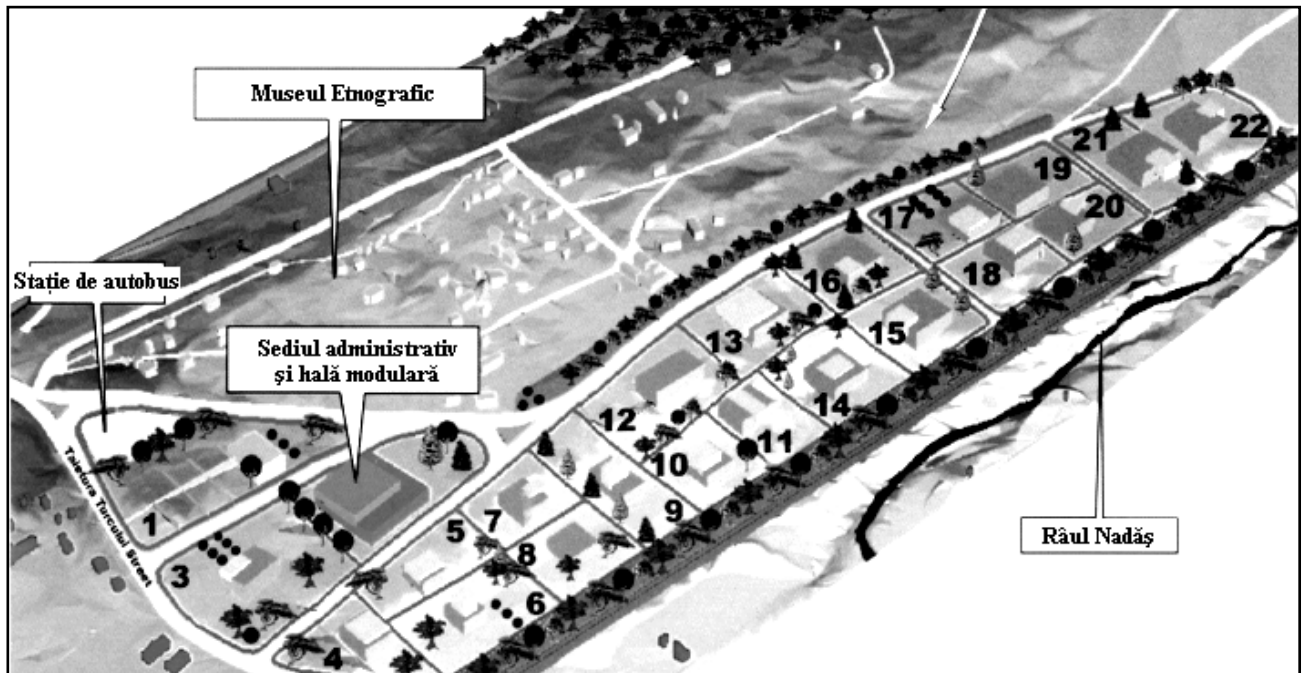

Fig. 71. Locarea parcului industrial în municipiul Cluj-Napoca (proiect – după pliantul de prezentare al Consiliului Județean Cluj, 2002).

6.4.1.4. Circulația și transporturile urbane

Disponerea cartierelor în cadrul orașelor, în paralel cu creșterea neîncetată a acestora, a atras după sine realizarea unei infrastructuri pentru circulație, care să răspundă solicitărilor mereu crescânde, „condensându-se” ca urmare a dezvoltării rețelelor de transport, spațiul și timpul. Așadar, timpul de deplasare zilnică a locuitorilor unui oraș este în funcție de suprafața acestuia, de mijlocul de transport folosit, de poziția locului de rezidență în raport cu locul de muncă și de cadrul fizic al vetrei.

Formele de organizare a transportului în orașe sunt colective și individuale. Cu cât orașul este mai întins cu atât se practică pe scară mai largă transportul în comun. *Transporturile în comun* se realizează prin intermediul mijloacelor de transport consacrate: autobuze, tramvaie, troleibuze, căi ferate speciale și metrouri. *Optimul în organizarea unei rețele de transport urban pe principii*

sistemice se realizează atunci când între diferitele tipuri de mijloace de transport se stabilesc corespondențe și complementarități nestânjenitoare.

Realizarea metroulor s-a impus ca o necesitate a decongestionării traficului la suprafață. Astfel, unele dintre ele datează încă din secolul trecut, cel mai vechi fiind inaugurat la Londra, în anul 1890.

Fig. 72. Sistemul de transport de tip metrou al Londrei (după British Tourist Authority, 1995).

La New York acest gen de transport concentrează aproape 2/3 din traficul călătorilor care utilizează transporturile publice. Din considerentele amintite mai sus s-a realizat și metroul din București, facilitându-se transportul de pasageri între periferiile orașului și zona centrală.

O situație aparte o prezintă orașul Veneția, unde transportul în comun se realizează pe calea apei.

Orașele Asiei de Sud-Est se caracterizează prin "ricșele" trase de biciclete, care au luat locul tracțiunii animale, iar în Olanda utilizarea frecventă a bicicletei pe distanțe scurte a dus la o scădere a utilizării mijloacelor de transport în comun. Ancheta întreprinsă în orașul Amsterdam scoate în evidență rolul distanțelor în ceea ce privește alegerea mijlocului de transport. Astfel, pe o rază de 12 km în jurul orașului, jumătate dintre migranți utilizează bicicleta și 16,5 % trenul; în zona intermediară de la 12 la 24 km rolul principal îl au tramvaiele, iar peste 30 km domină transportul cu trenul. În privința timpului efectuat pentru transport, valorile oscilează în limite largi. Astfel, la Paris, timpul mediu afectat deplasărilor pentru un individ este de cca. 1 oră și 20 de minute, dar

poate atinge și 5 ore. În zona carboniferă a Ruhrului muncitorii efectuează deplasări zilnice ce depășesc 100 km (după Jaqueline Beaujeu Garnier, G. Ghabot, 1971).

O distribuție a rezidențialului în proximitatea locurilor de muncă, dublată de modernizarea și diversificarea mijloacelor de transport, par a fi calea pe care o caută edilii fiecărei așezări urbane.

6.4.1.5. Aprovizionarea orașelor

Orașele, unele dintre ele adevărate furnicare de oameni, au nevoie pentru menținere și dezvoltare de variate surse de hrană, materii prime, combustibil etc. O parte a acestor necesități se acoperă din zona imediată, altele de la distanțe, uneori foarte mari.

Orice oraș are nevoie de lumină și încălzire, problema bazei energetice a orașului constituind cheia de boltă a evoluției acestuia. Energia electrică necesară iluminatului și, în parte, nevoilor de încălzire, industriale și de transport, se produce în centrale electrice. Unele sunt plasate în proximitatea orașului, producând de regulă și energie termică, altele la distanțe mari în arealele de concentrare a combustibililor ori a energiei hidraulice. Transformarea purtătorilor de energie în electricitate facilitează transportul și distribuția acesteia. De aceea, orașul, ca și consumator, se poate situa la distanțe apreciabile față de marile centrale electrice, uneori chiar la peste 1 000 km. Profilarea încălzitului pe combustibili solizi, în special cărbune, implică fluxuri masive de energie, transportate în special pe căile ferate. Situația este mai favorabilă în cazul orașelor-porturi. Aprovizionarea cu gaze naturale și petrol este facilitată de posibilitatea transportării acestora prin conducte de la mari distanțe. Astfel, amintim conductele de petrol și gaze ce leagă zona Golfului și cea Centrală de marile orașe din nordul și nord-estul SUA, precum și cele din California, conducta de gaze din Siberia Occidentală spre Europa de Vest și cea de petrol din regiunea Baku II spre țările din Europa Centrală.

Aprovizionarea cu apă a orașelor se dovedește a fi unul din elementele indispensabile ale atributului de urban. Dacă în aprovizionarea orașelor cu materii prime, energie și cu produse agroalimentare se pot permite unele întreruperi ori substituiri, lipsa apei, în special a celei potabile, dar și cantitățile insuficiente, creează cele mai dificile probleme. De aceea, rezolvarea alimentării cu apă a orașelor se înscrie ca o sarcină prioritară a edililor din fiecare țară. Uneori, în vederea alimentării cu apă, se fac eforturi considerabile. Astfel, orașul Los Angeles, încă din anul 1913, se alimentează cu apă de pe versanții estici ai Munților Siera Nevada, de la 235 km distanță. Ca urmare a acestui fapt, teritoriile vecine ale orașului au solicitat includerea lor administrativă la oraș pentru a beneficia de apă. Același lucru se pare că s-a petrecut în cazul orașului Brooklyn, când în urma

lipsei de apă din anul 1890 s-a cerut anexarea la New York (după Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Ghabot, 1971).

Orașul Cluj-Napoca s-a aprovizionat multă vreme cu apă din puțurile situate în lunca Someșului Mic, amonte de oraș și aval de satul Florești. Odată cu creșterea numerică a populației și dezvoltarea industrială nevoile de apă au crescut, necesarul de apă fiind satisfăcut în urma realizării acumulărilor de la Gilău și Tarnița. Iașul face apel de multă vreme la pânzele de apă freatică din vastul con de dejecție al Nemțișorului, iar Bucureștiul este legat printr-un apeduct la lacul Vidraru de pe Argeș. Nevoile zilnice de apă per locuitor oscilează în limite foarte largi, de la oraș la oraș și chiar în cadrul orașului dinspre centru spre periferie.

Astfel, la începutul secolului al XVIII-lea în Paris se consumau 27 litri apă/ locuitor/zi, 350 litri în 1935 și 450 litri în 1963. Astăzi se consumă în medie/locuitor/zi cca 650 litri în cadrul orașului de doar 250 litri în zonele suburbane (după Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Ghabot, 1971).

Nevoile de apă ale orașului sunt direct proporționale cu numărul populației, gradul de dezvoltare al industriei și tipul acesteia, progresele realizate din punct de vedere al igienei populației, precum și condițiile climatice ale teritoriului în cadrul căruia este plasat orașul. Astfel, pentru tratarea unei tone de bumbac sunt necesari 220 m³ apă, 580 m³ pentru cânepă și 800 m³ pentru mătase, 170 m³ pentru oțel și 1 300 m³ pentru aluminiu. Centralele termoelectrice consumă cca. 30m³ apă/secundă. Nevoile/individ pentru băut, prepararea hranei, igienă personală și spălat sunt apreciate la 50-60 litri/zi. Dacă locuința dispune de o bună dotare sanitară și grădină, acest necesar trebuie dublat (R. Furon, 1964).

Serviciile publice ale unei aglomerații urbane consumă între 35 % și 50 % din cantitatea totală de apă, iar industria între 10 % și 30 %. Aproximativ 20 % din volumul total de apă distribuit unui oraș se pierde în cadrul rețelei de distribuție (după Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Ghabot, 1971).

Diferențieri în privința nevoilor de apă se constată și în funcție de zona climatică în care se găsește orașul. Orașele Finlandei, Suediei și Norvegiei, pe lângă că dispun de uriașe cantități de apă ce se găsesc în nordul continentului, se bucura de valori reduse ale evaporației și transpirației. Nevoile fiziologice sunt mai reduse în comparație cu cele din orașele mediteraneene, care fac cu greu față nevoilor de apă, mai ales în zilele caniculare. Apa reprezintă problema centrală pentru orașele din zona Golfului Persic. Instalațiile moderne de desalinizare funcționează fără întrerupere, iar prețul apei potabile adesea are cote mai ridicate decât petrolul. Statul Israel a decretat zona lacului Galileii (Tiberiade) ca teritoriu strategic, acesta asigurând în proporție de 90 % nevoile de

apă ale țării. Disputa îndelungată între statul Israel și țările arabe vecine este mai degrabă o bătălie asupra resurselor de apă.

Alimentarea orașelor cu apă se realizează, fie din sursele de apă freatică, fie din râuri ori lacuri. În SUA, aproximativ 50 % din populația urbană se alimentează cu apă din sursele de suprafață. Locuințele sunt în totalitate alimentate cu apă. Același lucru este valabil pentru Canada și Suedia. În schimb, în țările în curs de dezvoltare se manifestă o lipsă acută de apă cu calități potabile. În India, doar aproximativ 10 % din populația urbană consumă apă potabilă. Restul utilizează apa infestată a râurilor care cauzează îmbolnăviri în masă.

Insuficiența cantitativă a apei poate avea două cauze: în țările în curs de dezvoltare ca urmare a slabei preocupări în acest domeniu, încă din perioada colonială și lipsei de fonduri pentru aceste scopuri, iar în țările dezvoltate economic ca urmare a unor disproporții între rezervele utilizabile și creșterea necesarului de apă. Se estimează că în California creșterea demografică va fi limitată ca urmare a imposibilităților satisfacerii nevoilor de apă. Studiile strategice privind dezvoltarea economică a SUA în următorii 50 de ani indică dependența în proporție de 90 % de sursele de apă.

6.4.1.6. Evacuarea deșeurilor urbane

Orașul nu este numai un „nod al acumulărilor și consumului“. Apele uzate, resturile organice și deșeurile industriale ridică probleme de evacuare, stocare și transformare dintre cele mai dificile.

Astfel, apele uzate, în funcție de specificul utilizării, sunt recirculate ori deversate în colectorul comun al apelor reziduale. În numeroase situații apele reziduale se utilizează în scopuri energetice ori pentru răcire. Ele sunt deversate în râurile de proveniență în aval de utilizatori ori sunt pompate în pânze subterane. Altele sunt colectate și conduse până la stațiile de decantare și epurare. În unele situații gazele emanate în urma descompunerilor sunt captate și utilizate ca biogaz. În orașele Chinei, materialele organice sunt recuperate în gropi special amenajate, de unde sunt transportate ca îngrășământ pe terenurile agricole din preajma orașelor. Apele epurate se deservează în aval ori cunosc diverse utilizări cum ar fi irigațiile.

Reziduurile solide se evacuează pe două căi. În cazul imobilelor moderne acestea se concasează și apoi iau calea canalelor de scurgere obișnuite. Cel mai frecvent mod de evacuare este cel al cotainerelor pentru gunoi, transportate zilnic la o oarecare distanță față de oraș, în locuri anume amenajate.

Unele orașe utilizează deșeurile solide în scopuri energetice (pentru încălzit), practică foarte frecvent în orașele germane, în preajma celui de al II-lea război mondial și extinsă și la unele orașe

din Europa de Est, unde deșeurile solide în amestec cu cărbuni asigură încălzirea urbană (exemplu, Varșovia). În Orientul Mijlociu și Extremul Orient deșeurile solide biodegradabile fac obiectul utilizării în agricultură ca și îngrășământ, fiind sursă de tranzacție între orașeni și țărani cultivatori de bumbac și legume din apropierea orașului. Alt sistem constă în fărâmițarea deșeurilor prin concasarea și utilizarea lor ca îngrășământ. Dar, amestecul acestora cu obiecte metalice și mai ales sticlă, limitează o astfel de utilizare. În toate acestea se adaugă deșeurile rezultate din demolări, parte reutilizate, dar în cea mai mare măsură evacuate. Adeseori, sunt utilizate la colmatarea unor mlaștini și golfuri sporind zestrea de spațiu a orașului. Centrul orașului Noumea, capitala Noii Caledonii, a fost clădit pe o mlaștină rambleiată, iar bulevardele litorale ale orașului Rio de Janeiro au rezultat în urma colmatării golfului cu deșeuri (după Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Ghabot, 1971).

6.4.2. Saturația urbană

Termenul de „*saturație urbană*” este specific multor orașe și desemnează o anumită stare limită cu cauze multiple, care frânează ori stopează evoluția lor. Desigur, problemele se pun diferențiat în funcție de mărimea orașului și resursele spațiului adiacent. Orașele mici din Lorena sunt paralizate în dezvoltarea de imposibilitatea sporirii resurselor de apă (după Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Ghabot, 1971).

Un alt aspect al saturației urbane rezidă din tendința de ocupare a spațiului urban, de îngrămădirea construcțiilor, de reducerea volumului și suprafețelor spațiilor pentru locuit. Construirea tuturor spațiilor disponibile impune două soluții: demolarea și reconstruirea; extinderea pe terenuri noi, la periferie. Aglomerarea pe un spațiu restrâns a indivizilor este foarte dăunătoare pentru sănătatea lor fizică și psihică, un adevărat atentat asupra „*teritoriului personal*” (body territory); (se impun a fi calculate densități pe volum de spațiu aferent și nu numai pe unități de suprafață). Ca urmare a acestui fapt se reduc considerabil spațiile verzi/locuitor. Bunăoară, Parisul dispune de 11,4 m²/locuitor spațiu verde, pe locuitor, pe când la Viena se ajunge la 25 m²/locuitor, iar la Washington la 50 m² (după Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Ghabot, 1971).

Extinderea spontană în suprafață a orașelor prin sistemul „*săriturii de broască*” creează probleme, uneori insolubile, legate de transport și funcționarea serviciilor publice. Uneori rezolvarea acestor probleme reclamă investiții considerabile. Termenul de *saturație urbană* poate fi privit și prin prisma gradului de poluare a atmosferei în orașe. Bunăoară, întâlnim orașe în care noxele din atmosferă se resorb și nu constituie pericole pentru sănătatea publică. În schimb, în marea lor

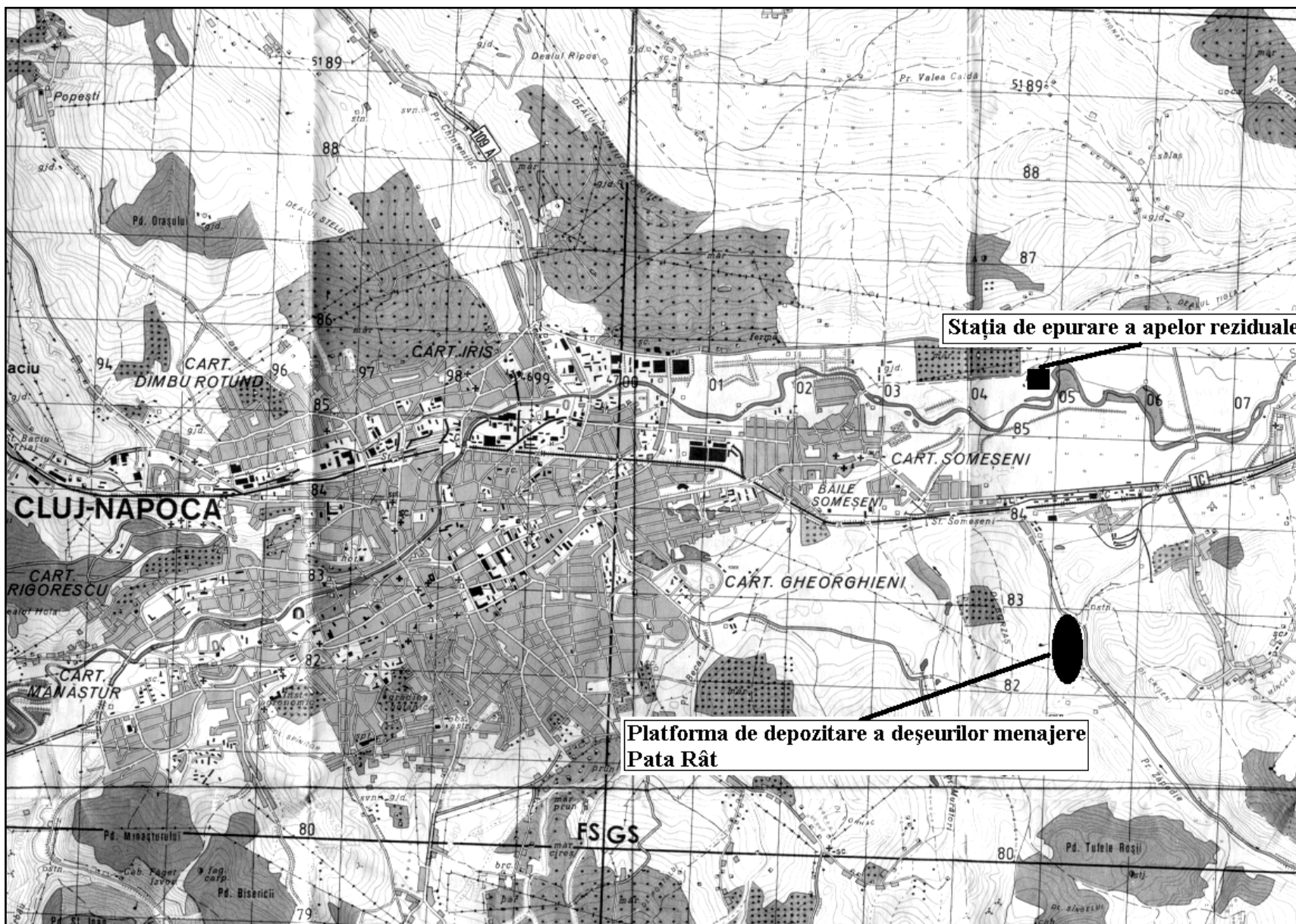

Fig. 73. Localizarea platformei de depozitare a deșeurilor și a stației de epurare a municipiului Cluj-Napoca.

majoritate orașele emană în atmosferă sub formă de particule solide, aerosoli și gaze, importante cantități de substanțe nocive. La toate acestea se mai adaugă zgomotul produs de circulația auto, la care se asociază uneori și cel industrial. Agenții de circulație în Japonia folosesc, frecvent, în timpul exercitării funcției, masca de oxigen, iar la Londra, în zilele cu “fog” locuitorii sunt sfătuiți să poarte o mască simplă.

6.4.3. Remodelarea orașelor

Orașele nu pot crește în mod nelimitat și anarhic. De aceea o dirijare a evoluției fenomenului urban la scară națională și internațională se impune ca o necesitate, în contextul în care până în anul 2025, cca. 9 din 10 locuitori ai Terrei vor locui în orașe. Căutări și proiecte, unele dintre ele fanteziste și utopice, vin să indice căile de urmat în evoluția orașelor. Preocupări în acest sens au apărut mai de timpuriu în Marea Britanie și Germania, țări unde orașele au cunoscut o evoluție rapidă, legată de dezvoltarea industriei.

În 1898, Ebenezer Howard a lansat ideea „*orașelor grădină*“. Conform acestei teorii, în centrul unei aglomerații urbane sunt plasate serviciile. Urmează un inel interior cu funcție rezidențială, apoi un inel industrial flancat de spații verzi. Astfel, în 1902 a apărut în Marea Britanie primul oraș-grădină, Letchworth.

Problemele legate de lipsa de spațiu la distanțe rezonabile de centrul orașului a dus la elaborarea *planului Abercrombie* (1943, 1944), care în esență prevedea înființarea de noi orașe (new towns) dincolo de „*centura verde*“ a Londrei, în care să fie adăpostită o parte din populația dislocată din zona centrală. Același lucru s-a petrecut în cazul Moscovei, prin crearea *orașelor satelit*, care au avut menirea de a descongiona capitala din punct de vedere demografic.

Legea sistematizării din Anglia elaborată în anul 1947 precizează că orașele nou create trebuie să fie „*organisme complete*“, adică să permită locuitorilor să trăiască în circuit închis, găsind pe loc magazine pentru toate categoriile de aprovizionări, școli, spitale pentru ei și copiii lor, uzine care să le ofere un plasament, edificii religioase sau culturale pentru satisfacerea necesităților spirituale și intelectuale.

Schița de sistematizare a Marii Londre realizată de Patrick Abercrombie a furnizat un model strategic pentru dezvoltarea post-belică a marilor orașe. Schița a propus reducerea densității de locuire din inelul central supraaglomerat și transferul unei populații de aproximativ un milion de locuitori (inclusiv locurile de muncă) într-un cerc de orașe noi la periferia unei largi “centuri verzi”. “Centura verde” cu terenurile sale libere și arterele de circulație folosite în scopuri recreative și

acționând ca o barieră împotriva expansiunii continue a Londrei, nu trebuie să fie un amplasament pentru construcția de locuințe pe scară largă de care va fi nevoie pentru descentralizare. În spatele “centurii verzi” a fost proiectat un inel exterior unde urma să fie cazată populația strămutată din Londra în urma operației de asanare și demolare a cartierelor deteriorate, ca parte a procesului de restructurare urbană. Populația excedentară a metropolei nu trebuie însă, în nici un caz, să fie răspândită la întâmplare, ci repartizată, ordonat și rațional, în concentrări urbane, „printr-o serie de adăugiri treptate la zonele locuite, dimensionate mai larg, decât cele existente în centura verde, și printr-o serie de orașe noi limitate ca mărime și număr, realizând descentralizarea Londrei pe scară largă, concomitent cu persistența activităților agricole pe cea mai mare parte a acestui teritoriu“ (P. Abercrombie, 1944, F. Hudson, 1976, M. Enache, 1979). Ca urmare a acestei concepții, populația Marii Londre a stagnat în anii cincizeci, iar zona înconjurătoare pe o rază de 80 de km a marcat o creștere demografică rapidă, fiind cotate ca zonă cu cea mai rapidă creștere din Anglia. Practic în deceniul '50 aproximativ 1/3 din creșterea netă a populației Angliei s-a produs în această zonă.

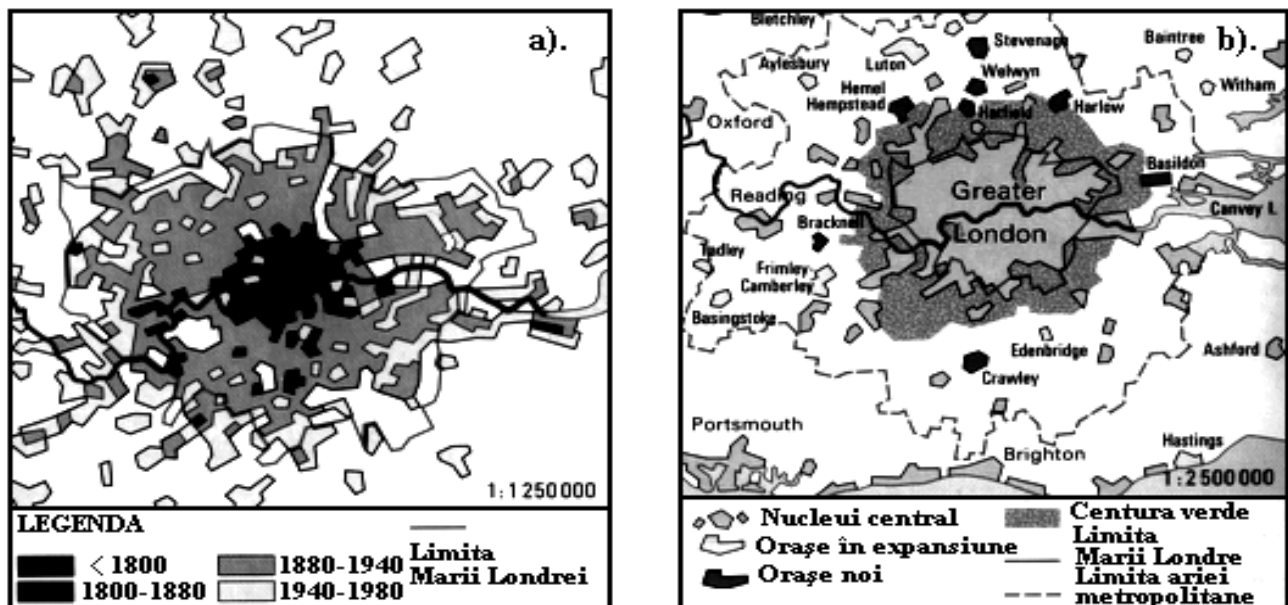

Fig. 74. Evoluția teritorială a Marii Londre (a), și materializarea planului Abercrombie (b) (schiță după Weltatlas Alexander, 1982).

În Japonia expansiunea demografică și industrială dublate de suprafețele de teren foarte restrânse, la care se adaugă dese seisme, au marcat concepte originale de organizare a habitatului urban. Limitarea construirii pe verticală, impusă de cutremurele de pământ, a fost marcată de căutări și organizarea de forme de habitat originale care să răspundă cu suplețe solicitărilor actuale și viitoare. Una dintre aceste soluții constă în realizarea de zone urbane de tip „tehnopolis“, adică de

orașe noi concepute după idei, norme și reguli arhitectonice dintre cele mai îndrăznețe, în proximitatea unor aglomerații urbane, preluând de la acestea o parte din funcții, cum ar fi cea comercială, universitară și de recreere.

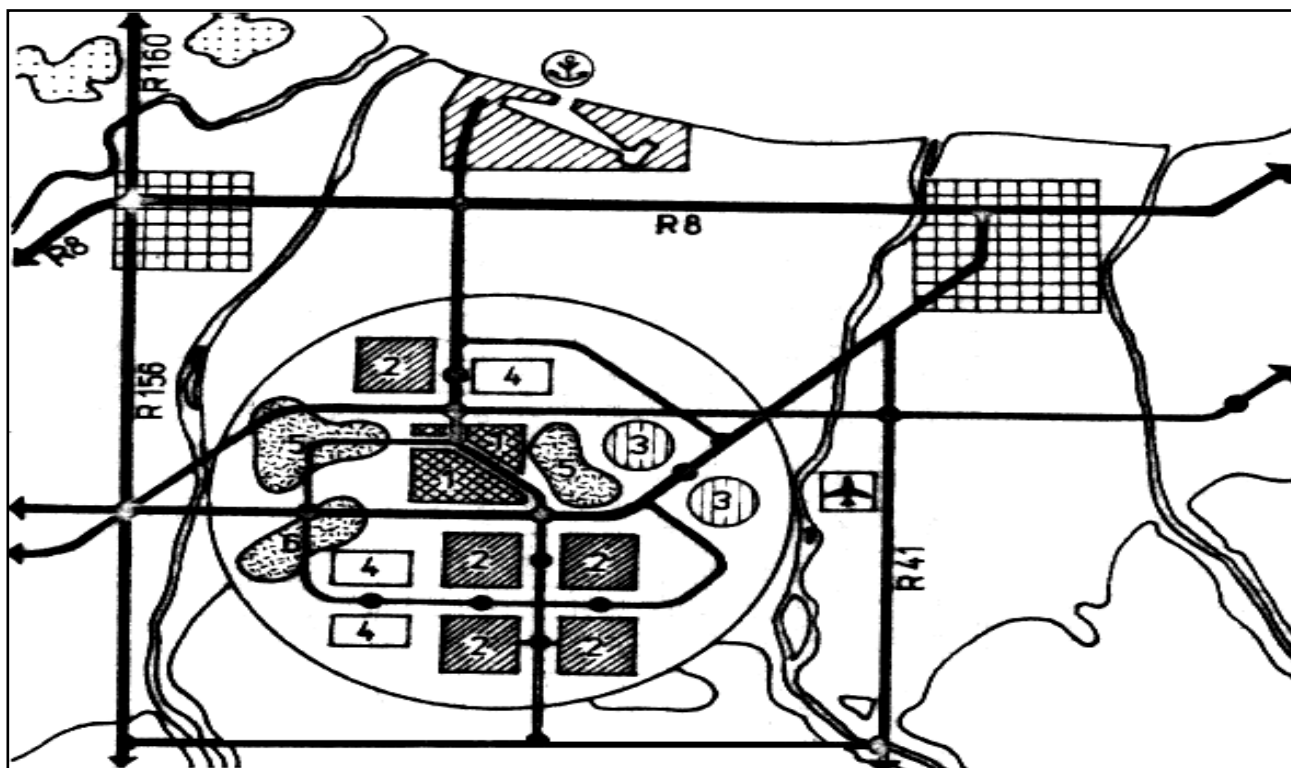

Fig. 75. Tehnopolis. Japonia – model de oraș al viitorului: 1. tehnocentru; 2. zonă de producție; 3. campus universitar; 4. zonă pentru locuit; 5. zonă pentru agrement și sport; 6. parking (după P. Schöller, 1984).

În Japonia, programul de înființare a centrelor de tip tehnopolis a condus la apariția a 26 de asemenea centre, distribuite în toată țara. Acestea nu dezvoltă numai activități din domeniul high-tech, ci asociază și programe de susținere a infrastructurilor universitare (dotări, laboratoare) și a centrelor civice (Knox și Agnew, 1998).

Tehnopolisurile ca și forme de urbanizare planificată, răspund nevoii de locare spațială a *industriilor de tip „high-tech“*, aflate în plin proces de expansiune. Cel mai reprezentativ complex îl reprezintă regiunea Santa Clara cu Silicon Valley, din California. În 1950 regiunea era dominată de agricultură și număra aproximativ 300 000 de locuitori. După 30 de ani a devenit cel mai intensiv complex de tip high-tech din lume, cu o populație de 1,25 milioane locuitori. Fiecare loc de muncă în domeniul high-tech a generat cel puțin altele două locuri de muncă în domeniu auxiliar și în sfera serviciilor. Conexiunea dintre cercetarea universitară și instituțiile de tip high-tech stă la baza promovării activităților industriale de vârf (electronică, biotehnologie, tehnologii spațiale etc.).

Sistemul high-tech reclamă existența a patru nivele operaționale, corelative:

- *lansarea de produse noi, indiferent de domeniu;*
- *promovarea ideilor novatoare;*
- *modificarea și schimbarea radicală a tehnologiei producției;*
- *statuarea unui nou mediu de afaceri și de management a producției.*

Toate aceste procese sunt acompaniate de o circulație extrem de rapidă a informației, care impune participarea egală a salariaților la procesul decizional și la cel de muncă efectiv. Într-un asemenea context dispar sistemele piramidale de conducere, care sunt substituie de sisteme manageriale de tip orizontal. Asistăm la o translație, la nivelul societății, de la capitalismul piramidal, cu elite bogate și mase paupere, la socialismul participativ, ce reclamă o “nivelare” a veniturilor între oameni, care încheie ciclul high-tech prin apariția și statuarea unui nou tip de relații de muncă și de ordin social. Societățile de tipul high-tech se remarcă printr-o creștere rapidă a producției în toate domeniile (dialog cu dr. Sam Topaz, Universitatea Haifa, Israel, 8 noiembrie, 2002).

6.4.4. Funcțiile urbane

Termenul de „*funcție*“, împrumutat din fiziologie, a fost introdus în geografie de Fr. Ratzel, în 1891. Prin funcția unei localități, în sens economico-geografic, înțelegem „profesiunea exercitată de oraș“. Orașul – așa cum se cunoaște – concentrează în cadrul său o mare varietate de activități în care sunt antrenate o parte din populație. Însă, nu toate activitățile definesc funcția. Bunăoară, complexul de activități executate pentru satisfacerea cerințelor populației având o folosință internă, nu relevă funcția orașului (city serving production). *Funcția este definită numai de acele activități care justifică existența și dezvoltarea orașului, care aduce resursele necesare vieții sale.*

Gabriele Schwartz (citată Aurelia Susan, note curs, 1970) distinge pentru orașe două categorii de funcții: *funcții generale* (externe) legate de centralitate, adică de relațiile orașului cu regiunea (Allgemeine Functionen) și *funcții particulare* (interne) (Besondere Functionen). Funcțiile generale relevă rolul orașului în cadrul regiunii și ierarhia sa ca arie de influență. Asupra acestei categorii de funcții vom reveni când vom analiza zonele de influență și rolul orașului în cadrul regiunii.

Activitățile ce deservesc exteriorul și cele pentru nevoile interne formează baza economică a unei așezări urbane.

O anumită parte a populației active se ocupă de servirea exteriorului cu bunuri și servicii (a piețelor externe) și ca urmare a acestui fapt, această categorie de populație atrage fluxurile financiare

spre interior (susține dezvoltarea urbană). Această categorie de populație susține așa-zilele funcții urbane externe și formează *sectorul de bază a structurii economice de ansamblu a orașului*.

Cealaltă categorie a populației active ocupate produce bunuri și angajează servicii pentru bunăstarea locuitorilor din oraș, *activități denumite nonbazice, și care definesc funcția internă a unui oraș*. Aceste activități sunt de importanță primordială pentru buna funcționare internă a orașelor (vânzători, funcționari, bancheri, angajații din sistemul de învățământ, sănătate, transport urban etc.).

Plecând de la premisa că se poate stabili cu destulă precizie ponderea populației ocupate în sectoarele de bază și cea în activități nonbazice, se pot estima anumite proporții între cele două mari categorii de populație.

În general orașele cu aceeași mărime și cu același specific funcțional păstrează aproximativ aceleași proporții între populația activă de bază și populația activă nonbazică. Odată cu creșterea numerică a populației, în ansamblu, populația nonbazică crește mai rapid decât populația activă de bază.

În orașele cu 1 milion de locuitori, populația este de aproximativ două persoane din activități nonbazice la o persoană activă din sectorul de bază.

Prin creșterea numerică a populației din sectoarele de bază rezultă o multiplicare de ansamblu a populației funcționale. Astfel la o creștere cu 10 persoane a populației bazice, creșterea forței de muncă va fi în total de 30 de persoane (10 în activități bazice și 20 în activități nonbazice), la care se adaugă populația dependentă. Acest proces poartă denumirea de *efect multiplicativ* și este asociat cu creșterea economică de ansamblu a unui oraș.

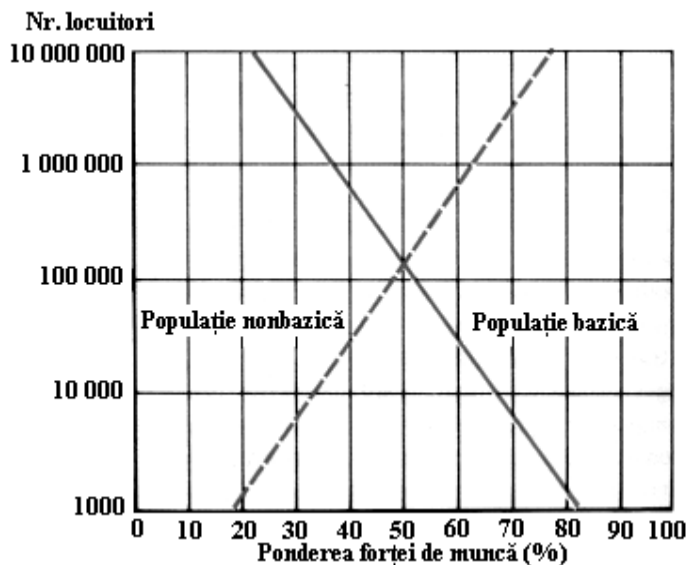

Fig. 76. Relația dintre forța de muncă bazică și nonbazică și mărimea orașului (după J. Fellman, A. Getis, J. Getis, 1990).

Rămâne ca regulă generală faptul că odată cu creșterea numerică a populației, în ansamblu, forța de muncă cuprinsă în activități nonbazice deține ponderi mai mari.

6.4.4.1. Clasificarea funcțiilor

Orașele mici sunt în general monfuncționale, sectorul bazic incluzând în întregime o singură activitate (orașe miniere, orașe agricole, orașe forestiere, orașe universitare, fără alte activități de bază).

Majoritatea orașelor, în special cele mari, au puternice conexiuni cu exteriorul, exportând bunuri și servicii din ce în ce mai diversificate și devenind astfel polifuncționale. Chiar și în orașele cu funcții foarte diversificate, doar o parte redusă dintre acestea domină în structura funcțională de ansamblu.

Specializarea funcțională permite clasificarea orașelor în următoarele categorii: industriale, comerciale, transport, administrative ș.a.m.d.

6.4.4.2. Determinarea funcțiilor urbane

Pentru definirea funcțiilor particulare ar trebui realizat un inventar de detaliu asupra tuturor categoriilor de activități din cadrul orașului și compararea valorică a numărului de locuitori utilizați în acestea. Excluzând populația ocupată în activitățile primare (deși în unele cazuri trebuie luată în calcul) ne rămâne cea cuprinsă în categoria secundarului și terțiarului. Dacă separarea acestora în cadrul unor ramuri ale celor două sectoare este posibilă, în alte cazuri această separare suferă de imprecizie. De exemplu, în transportul feroviar, ca parte componentă a sectorului terțiar, avem și muncitori industriali, dar și funcționari. Dacă luarea globală în considerare este valabilă pentru orașele mari, pentru cele mici, aceasta riscă să nu poată fi oglindită. Existența în cadrul acestora din urmă a unor mici ateliere specializate complică generalizarea.

Dificultatea majoră rezidă însă atunci, când trebuie să deosebim populația care muncește pentru serviciile orașului, de cea care lucrează pentru exterior, singura care trebuie reținută pentru a determina funcția (Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Ghabot, 1971). Această categorie de populație poartă denumirea de *populație funcțională* și poate fi stabilită doar în cazul realizării unor monografii de detaliu. În cazul studierii mai multor orașe, se fixează pentru fiecare procentajul diferitelor activități și se compară între ele. Orașul care are procentajul cel mai scăzut, îl considerăm ca un minim necesar pentru nevoile orașului, iar ce depășește acest nivel se va presupune că este o activitate îndreptată spre exterior, adică o *activitate consacrată exercitării funcției*. De exemplu, avem un număr de 50 de orașe cu populație cuprinsă între 20 000 și 300 000 de locuitori. Unul dintre aceste orașe are o populație activă de 100 000 de locuitori, dintre care 20 000 lucrează în sfera sectorului terțiar și cu valoarea de 20 % a populației active ocupate în acest sector, are valoarea cea

mai scăzută dintre toate cele 50 de orașe. Vom presupune că în fiecare oraș 20 % din populația ocupată în servicii lucrează pentru oraș, iar peste această valoare toți vor fi considerați că lucrează pentru exterior.

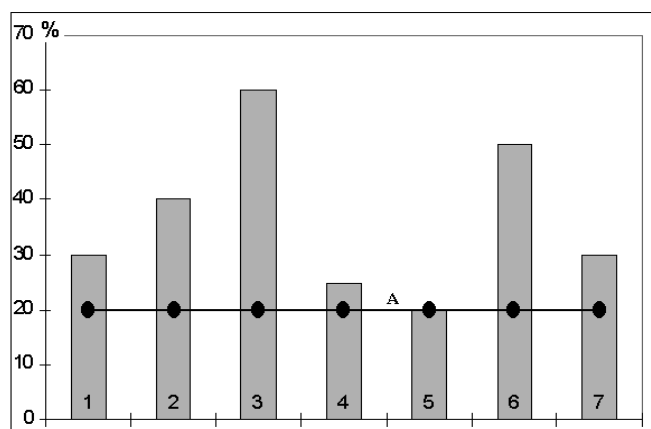

Fig. 77. Determinarea funcțiilor urbane pe cale grafică: A. limita dintre populația bazică și nonbazică; 1, 2 ...n, orașe. (după Jacqueline Beaujeau Garnier, G. Chabot, 1971).

Această metodă trebuie privită cu unele rezerve. Ea nu permite generalizarea decât în cazul unor formațiuni urbane omogene. Pentru 147 de orașe din Franța cu peste 20 000 locuitori s-a fixat valoarea de 40 % ca parte

a populației active ce lucrează pentru necesitățile fiecărui oraș, iar în SUA la 37,7 %. În cadrul Franței în cele 40 % se cuprind: construcții 5 %; industria prelucrătoare 11 %; comerț și bănci 11 %; liber profesioniști 5,2 %; administrație 5,2 %; transporturi 1,9 %.

Valorile diferă însă, în funcție de mărimea orașului, cu cât sunt mai mari, procentajele fiind mai ridicate. Astfel, pentru orașele mici, media este de 24 %, pe când pentru cele mari de peste 1 milion, media ajunge la 56,7 %. Trebuie ținut adesea cont și de importanța unor funcții în raport cu altele, chiar dacă sub aspect cantitativ o categorie de activi este superioară alteia. Spre exemplu, la Frankfurt pe Main 16,7 % din populația activă lucrează în comerț, bănci și asigurări. Dar, această categorie cântărește mai mult în viața economică a orașului, decât cei 21 % utilizați în serviciile publice. În unele situații funcția poate fi definită fără dificultate, cu excepția activităților interne întreaga populație activă fiind cuprinsă în sfera unei singure funcții. Este cazul orașelor miniere, a porturilor ori a unor reședințe administrative (Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Chabot, 1971) (informația trebuie privită cu rezerve, având în vedere evoluția fenomenului urban la nivel mondial și particularitățile naționale ale aceluiași fenomen; bunăoară, odată cu colapsul industrial generalizat de după 1989, orașele susținute puternic de la bugetul centralizat al statului, "rezistă" pe seama populației nonbazice, pe când metropolele provinciale și capitala își adjudecă prosperitatea pe seama creșterii rapide a ponderii populației bazice).

La noi în țară, datorită dificultăților legate de culegerea informației statistice în definirea funcției urbane, se ia în considerare structura profesională a populației active, funcția dominantă fiind dictată de proporția cea mai ridicată. Un studiu pe categorii la nivel național sub acest aspect a fost realizat de S. Neaguț (1997).

6.4.4.2.1. Funcția comercială

Orașele nu pot fi concepute fără a exercita și o activitate comercială pentru locuitorii situați în afara lor. Pentru unii autori funcția comercială este definitivă pentru oraș. Unele orașe s-au născut din necesități comerciale, cum ar fi târgurile și porturile. Populația rurală de pe un areal variabil ca extensiune venea sistematic să-și schimbe produsele agricole cu cele industriale. Aceste „*locuri centrale*“ s-au fortificat cu timpul, fiind mai comod să beneficieze de serviciile orașului apropiat, decât de cele ale unuia aflat la distanță mai mare.

Formele embrionare ale orașelor comerciale sunt târgurile locale și agențiile comerciale.

Târgul local apare din nevoia și dorința membrilor de a face schimburi de mărfuri, ca urmare a diviziunii sociale a muncii, în vederea îmbunătățirii condițiilor de viață. Această formă de habitat apare în evul mediu, când anumite prestații se plăteau în bani, iar o parte din produse trebuiau comercializate. Satul cunoștea animația vieții urbane doar periodic, în zilele afectate târgului. De regulă, deplasarea se făcea pe jos, zona de influență extinzându-se pe o rază medie de cca. 10 km. Cele mai frecvente localități cu statut de târg au luat naștere pe *liniile de contact*, fie geologic, fie morfologic, care se traduce de regulă, prin diferențieri de factură economică. Astfel, în Anglia de est o serie de târguri au luat naștere la contactul dintre argile, nisipuri, pietrișuri și cretă, în Vosgi la contactul dintre gresie și calcar, dintre ariile împădurite și cele agricole. Adesea, unele târguri s-au specializat în comerțul cu vite, fiind plasate, de regulă, la contactul dintre unitățile montane și cele colinare. În țările dezvoltate economic această formă embrionară de manifestare a *funcției comerciale* a cunoscut apogeul în secolul al XIX-lea și în prima parte a secolului XX. Cu toate acestea se mai păstrează caracterul de târg pentru unele așezări rurale și în zilele noastre, frecvența zilelor de târg fiind adesea sezonieră. Localitățile cu acest statut sunt *sate-orașe*. Multe dintre ele au acumulat și funcții administrative și industriale. Pe seama acestora, funcția comercială a fost fortificată în folosul lor și al zonei înconjurătoare. Această categorie de așezări s-a transformat cu timpul în orașe (Jaqueline Beaujeu Garnier, G. Ghabot, 1971).

Agenția comercială constituie forma rudimentară pentru efectuarea schimburilor la distanțe mari. Apare în zonele de contact a două civilizații aflate pe scări diferite de evoluție. Se face, de regulă, schimb între produsele brute, abundente ale populațiilor indigene aflate pe o treaptă inferioară de evoluție din punct de vedere economic, și cele manufacturate ale unor populații cu economie dezvoltată. Bunăoară, comerțul cu blănuri al eschimoșilor cu populațiile situate mai la sud, care oferă în schimb arme și unelte perfecționate, alcool și tutun. Laponii transportă pieile de ren cu săniile la distanțe de sute de kilometri pentru a obține ace de cusut din oțel, și ață. Unele

produse tropicale culese de țărani sunt predate agențiilor comerciale situate la distanțele cele mai mici. În asemenea puncte pot să apară orașe, dacă volumul și intensitatea schimbului justifică acest lucru (Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Ghabot, 1971).

Dezvoltarea comerțului organizat la distanțe mari, continentale și chiar intercontinentale, a fost favorizată de evoluția mijloacelor și căilor de comunicație.

Vechea circulație rutieră, când domina tracțiunea animală a dus la apariția unor puncte de popas și schimb, iar dacă circulația era intensă, *hanurile* se grupau, marcând apariția embrionară a orașului.

Punctele de popas erau avantajate dacă se situau la întretărirea unor drumuri ori la traversarea unor masive montane (Innsbruck era popas pentru traversarea pasului Brenner, Brașovul pentru traversarea pasului Rucăr-Bran, iar Sibiul pentru traversarea pasului Turnu Roșu).

Principalele drumuri ale caravelor sunt marcate de orașe care constituie puncte de popas (Lulan, în depresiunea Tarim, situat pe drumul mătășii, Ghardaia și Tombouctou la periferia Saharei, Fés, situat la răspântia drumurilor caravanier ce plecau din Algeria spre Oceanul Atlantic) (Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Ghabot, 1971).

Progresul mijloacelor de transport a condiționat declinul multora dintre aceste orașe. Apariția și extinderea căilor ferate a dus la mărirea distanțelor pentru popas la cca 200 km, „raza de acțiune” maximă a unei locomotive cu abur. Ca urmare a acestui fapt multe puncte de popas situate pe vechile drumuri rutiere s-au aflat în declin. Au apărut însă altele noi la distanțe convenabile și s-au transformat rapid în orașe. Se citează cazul stației de cale ferată Laroche la jumătatea distanței dintre Paris și Dijon, care a făcut din satul Migennes un orașel cu aproape 6 000 de locuitori (Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Ghabot, 1971). Același lucru este valabil pentru Făurei, Roșiorii de Vede, Caracal și Pașcani. Războieni, cu toată concentrarea traficului feroviar așteaptă de multă vreme privilegiul de a deveni oraș.

Dar, odată cu introducerea și extinderea tracțiunii electrice, opririle intermediare sunt inutile.

În America de Nord calea ferată a dictat organizarea rețelei urbane, majoritatea orașelor mari din vestul SUA și Canadei fiind mai întâi gări. De-a lungul Transsiberianului au apărut o serie de orașe, unele cu o populație ce se apropie ori depășește un milion de locuitori, ca Ufa, Celeabinsk, Novosibirsk ș.a.

Dezvoltarea transporturilor a facilitat dezvoltarea comerțului, luând naștere centrele comerciale (târgurile și marile orașe comerciale). În trecut comerțul la scară mare se organiza în târguri, adesea acestea având un caracter intermitent. Activitatea comercială era legată de evenimentele de ordin religios. Cu timpul unele din aceste centre mici s-au transformat în centre

mari comerciale, mai ales cele situate la încrucișarea unor căi de comunicație. Amintim în acest sens târgul de la Leipzig, care se organizează încă din secolul al XIII-lea în fiecare an, cel de la Lyon, care se ține de patru ori pe an, începând din 1463, și cel de la Gorki (Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Ghabot, 1971).

Marile orașe comerciale au profitat din plin de poziția lor geografică. Lyonul, plasat între zona alpină și cea hercinică este situat la confluența Rhônului cu Saônul, Mainz la confluența Mainului cu Rinul, iar Viena la poarta Moraviei. De regulă, confluențele râurilor navigabile constituie locuri geometrice pentru localizarea orașelor (Khartoum la confluența Nilului Alb cu Nilul Albastru, Saint Louis la confluența fluviilor Mississippi cu Missouri). În schimb, factorii de ordin politic pot anula condițiile naturale favorabile. Belgradul, inclus multă vreme în Imperiul Otoman, nu a putut beneficia de poziția lui geografică excelentă la confluența Savei cu Dunărea (Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Ghabot, 1971).

“Dintre toate funcțiile comerciale, cea financiară pare a scăpa cel mai ușor unei localizări precise, moneda fiind cea mai fluidă dintre mărfuri. În ariile cuprinse în ciclul dezvoltării economice moderne, aeroporturile au prima chemare pentru instalarea funcției financiare înainte de realizarea unui centru comercial (exemple; Anchorage în Alaska, Keflawik în Islanda)” (după Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Ghabot, 1971).

Prin volumul și varietatea mărfurilor, prin specificul lor și pulsul vieții economice de ansamblu, se detașează în categoria orașelor comerciale, porturile. Ele sunt, de regulă, puncte de convergență și desfășurare a comerțului la nivele intercontinentale. De activitatea portuară se leagă existența și evoluția orașului.

Istanbulul, de o parte și alta a Bosforului, se bucură atât de prezența strâmtorii, cât și de poziția lui de verigă de legătură între două continente.

Porturile, situate de o parte și de alta a unei strâmtori, sunt avantajate atât de desfășurarea navigației în sens transversal, cât și longitudinal (Dover-Calais, Regio-Messina ș.a.), după cum promontoriile pătrunse adânc în ocean au facilitat apariția și dezvoltarea unor mari porturi (Singapore, Cape Town). Dar, dezvoltarea orașelor porturi se corelează cu hinterlandul de uscat pe care îl deservește (Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Ghabot, 1971).

În cadrul orașului Cluj-Napoca s-a fortificat funcția comercială a centrului, în paralel cu tendința de migrație a acestei funcții spre principalele cartiere ale orașului. În anul 1960 Cluj-Napoca avea doar două piețe agroalimentare (Piața Cipariu și Piața Mihai Viteazul). Odată cu evoluția spațială și demografică a orașului s-au înființat noi piețe agroalimentare pentru fiecare cartier în parte. În paralel, se conturează formarea a două nuclee comerciale, pe direcția axială est-

vest (Mărăști-Mănăstur) ce se vor putea concretiza ca noi centre în viitoarea configurație urbanistică.

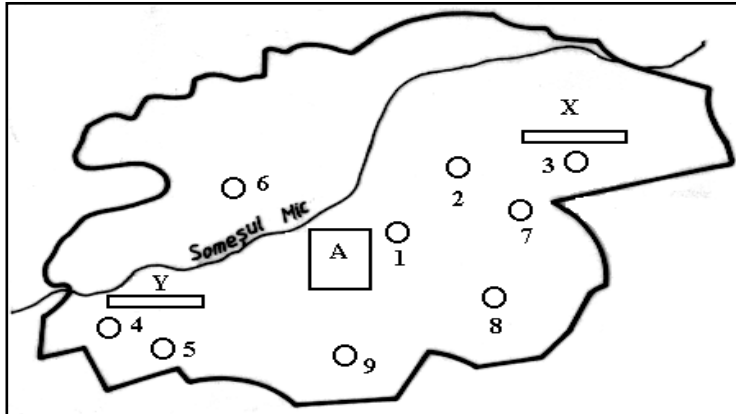

Fig. 78. Localizarea piețelor în cazul orașului Cluj-Napoca și principalele artere comerciale: A. centrul comercial al orașului; X. artera comercială Mărăști; Y. artera comercială Mănăstur; 1. Piața agroalimentară centrală Mihai Viteazul; 2. Piața Abator; 3. Piața Mărăști; 4. Piața Flora; 5. Piața I. Meșter; 6. Piața Grigorescu; 7. Piața Mercur; 8. Piața Hermes; 9. Piața Zorilor.

6.4.4.2.2. Funcția industrială

Dacă orașele comerciale au luat naștere ca urmare a contactului dintre oameni și produsele lor destinate schimbului, orașele industriale se caracterizează printr-o mai pronunțată diversitate genetică. Dacă industria generează adesea orașul, orașul este acela care contribuie în continuare la dezvoltarea industriei. Ele nu se pot dezvolta decât prin aportul mâinii de lucru din exterior. Sunt mai stabile și într-o permanentă metamorfoză. În cadrul orașelor cu *funcții industriale* se disting două mari categorii: orașele miniere și orașele industriei prelucrătoare.

Orașele miniere sunt prezente peste tot, nevoile de materii prime neținând cont de condițiile impuse de cadrul geografic. Nevoile de minereu de fier au dus la apariția orașelor dincolo de limita cercului polar de nord, cele de petrol și aur la apariția orașelor în arii deșertice (Kiruna, Hassi Messaud, Port Radium). Adesea, industria extractivă singulară duce la amenințarea acestor orașe în contextul epuizării zăcămintelor. În cele mai numeroase cazuri, mineritului i se asociază industria prelucrătoare. Diversificarea acesteia atrage după sine dezvoltarea comerțului și a altor funcții urbane, a organismului urban de ansamblu.

În majoritatea cazurilor axioma conform căreia "*industria atrage industrie*" a condus la diversificarea activităților industriale, în paralel cu dezvoltarea unor industrii de marcă, ce au contribuit la fortificarea faimei unor orașe. Bunăoară orașul Stuttgart este asociat cu faima automobilelor Mercedes, după cum Solingen este un nume ce indică și certifică mai degrabă fabricarea oțelurilor de calitate superioară. Orașul Seattle de pe coasta pacifică a SUA își leagă renumele de industria aeronautică (firma Boeing).

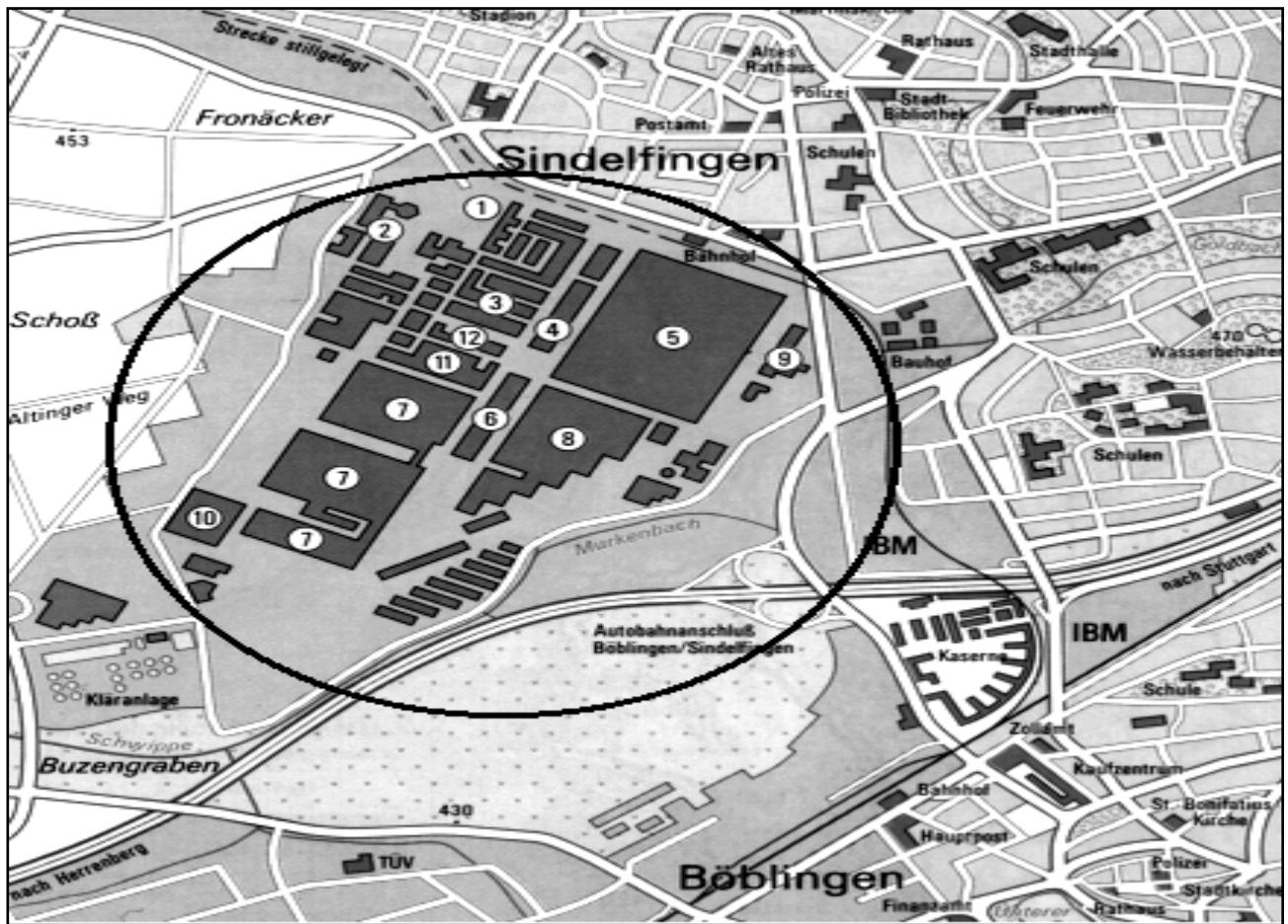

Fig. 79. Localizarea uzinei de automobile Mercedes, la periferia vestică a orașului Stuttgart (schiță după Weltatlas Alexander, 1982).

6.4.4.2.3. Funcția culturală

În această categorie se numără orașele cu predominanța activităților culturale și turistice.

În cadrul orașelor cu *funcții culturale* se deosebesc:

- orașe universitare;
- orașe muzeu;
- orașele festivalurilor și congreselor.

În trecut funcția universitară era asociată cu cea religioasă, învățământul desfășurându-se în cadrul unor instituții cu caracter religios. Dacă elevii sunt recrutați din arealele apropiate, studenții caută *orașul universitar* de la depărtări, uneori foarte mari. În această categorie se includ în general, orașe mai mici, dar care adăpostesc mari universități. Dintre acestea amintim: Heidelberg, Tübingen, Göttingen, Erlangen în Germania; Bologna și Pisa din Italia; Cambridge și Oxford în Anglia; Princetown în SUA; Salamanca în Spania; Uppsala și Lund în Suedia; Aarhus în Danemarca:

Louvain în Belgia ș.a. Specificul acestor orașe constă în dominarea clădirilor destinate studiului și recreerii, a străzilor animate de tineret, a spațiilor pentru sport, a cafenelelor și restaurantelor. Atracția unor asemenea centre cu tradiție este foarte puternică, distanțele fiind subordonate renumelui cucerit în timp.

O altă categorie de orașe cu funcție universitară sunt marile orașe. Acestea cumulează funcția universitară cu alte funcții. *“Este firesc ca populația marilor orașe să-și poată desăvârși ciclurile de studiu în orașul natal”* (Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Ghabot, 1971).

Ca urmare acestor nevoi au fost construite în marile orașe universități, adevărate focare de cultură. Ele răspund mai bine imperativelor și nevoilor locale și regionale, integrează și mai facil tineretul în viața economică, socială și spirituală a comunității. Adesea se edifică cartiere universitare care devin embrionul micilor orașe anexe (Orsay, lângă Paris, Măgurele, lângă București). Cartierele universitare amplasate în marile orașe sunt o reeditare, la scară mai redusă, a orașelor universitare, cărora le aseamănă în multe privințe.

Orașele-muzeu sunt acelea care adăpostesc comori artistice de mare valoare, ori ele însele prin fizionomie, arhitectură și plasamentul lor justifică căutarea. Din numeroasele exemple ce se pot oeri se detașează Veneția și Florența. Remodelarea acestor orașe se realizează în concordanță cu nevoia de a conserva valorile lor artistice.

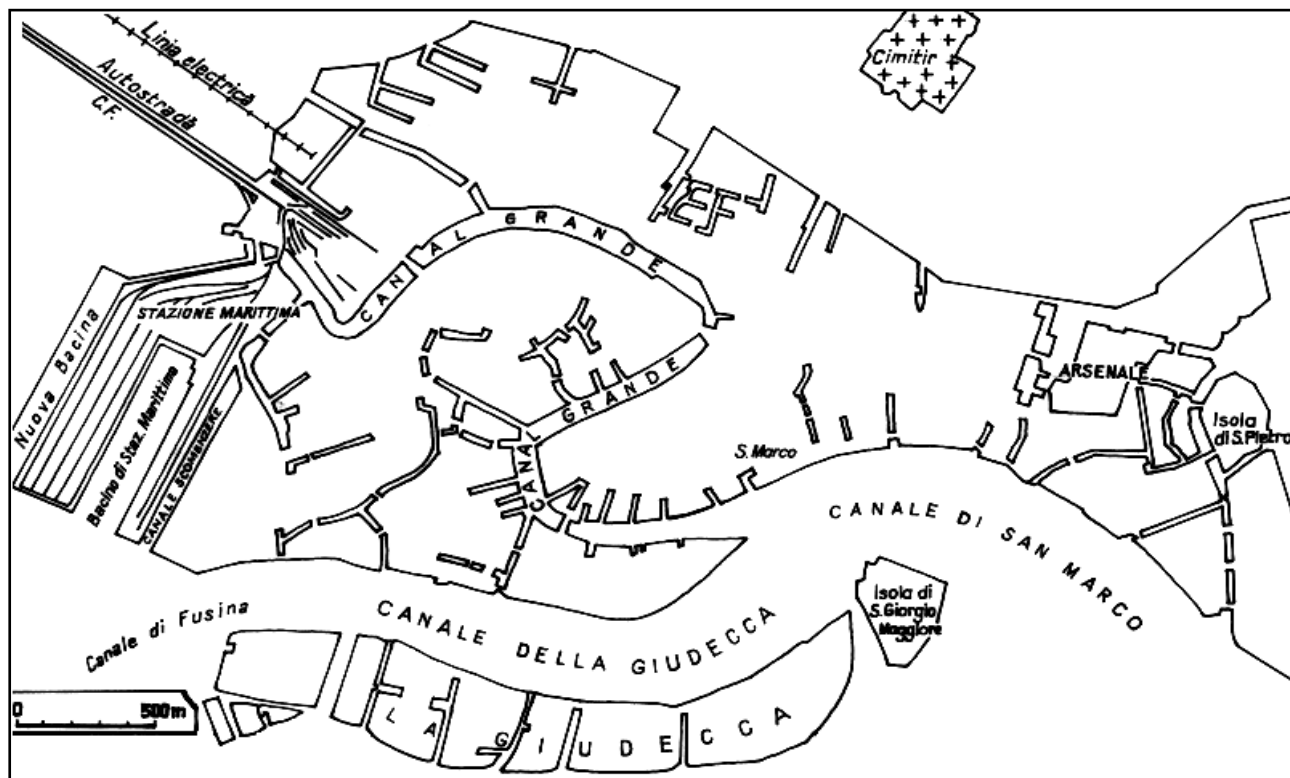

Fig. 80. Planul orașului Veneția (după Der Grosse Brockhaus, 1984).

Orașele festivalurilor și congreselor atrag temporar mase importante de oameni, dispunând de dotări adecvate. Dintre orașele festivalurilor amintim Bayreuth, născut din cultul wagnerian și Salsburgul, din cultul lui Mozart.

Congreșele, adesea cu caracter internațional, concentrează mase de oameni, stațiunile balneare în sezonul mort fiind adesea locuri de organizare. Ele dispun de o infrastructură adecvată și de confortul necesar. Această funcție este adesea cumulată de orașele capitală. Unele însă, de talie mijlocie, prin tradiție, și-au păstrat renumele (Cannes, Dijon, Geneva, Ialta, Evian ș.a.).

6.4.4.2.4. Orașele cu funcții de rezidență temporară

Aici se includ *orașele tip sanatoriu și balneare*, precum și orașele stațiuni de odihnă. În cadrul acestora populația venită la tratament, în majoritatea cazurilor, depășește sub aspect numeric populația cu domiciliul stabil în cadrul lor.

Orașele sanatoriu au luat naștere ca urmare a necesității de vindecare a unor maladii cronice, de lungă durată (tuberculoză, boli psihice). Necesitățile tratamentului sunt cele care obligă la o concentrare urbană, condițiile naturale locale favorizând vindecarea. Adesea, această categorie de orașe include și funcția balneară. Aceasta se datorează prezenței unor izvoare cu proprietăți curative, problema localizării fiind legată de prezența acestor izvoare. Zonele vulcanice par a oferi cele mai numeroase apariții de izvoare cu proprietăți curative. Dar, nici liniile de falie nu fac excepție. Pe lângă prezența apei, orașul reușește să se instaleze dacă sunt întrunite și alte condiții ca accesibilitatea, densitatea demografică ridicată și cu nivel de viață ridicat, cadru natural atractiv.

Dintre stațiunile balneare renumite pe plan european și mondial amintim: Vichy în Franța, Karlovy-Vary în Cehia, Băile Herculane, Slănic Moldova și Călimănești în România.

6.4.4.2.5. Orașele stațiuni de odihnă

Acestea au luat naștere ca urmare a dezvoltării și generalizării fenomenului urban în regiunile dezvoltate ale lumii din nevoia de evadare a omului într-un cadru natural mai puțin afectat de civilizația urbană. Ele sunt, deci, specifice regiunilor dezvoltate ale globului, iar în țările în curs de dezvoltare și cu ruralism pronunțat, apar în jurul marilor orașe, unde străinii sunt mai numeroși.

Clasificarea lor se realizează în funcție de factorul natural căutat. Deosebim astfel orașe *stațiuni maritime* și orașe *stațiuni montane*.

Orașele stațiuni maritime profită din plin de morfologia țărmului. Acesta trebuie să dispună de o plajă largă, pentru satisfacerea nevoilor unui număr cât mai mare de turiști, de nisipuri fine și acces facil. Perioada lungă de insolație și lipsa vânturilor completează tabloul de favorabilitate al stațiunilor maritime.

Dintre cele mai renumite stațiuni maritime amintim pe cele de pe Coasta de Azur în frunte cu Monaco, Biaritz la Golful Biscaya, Soci și Mamaia pe țărmul Mării Negre, Miami în Florida, Acapulco în Mexic. Este de asemenea renumită plajă Copacabana de la Rio de Janeiro.

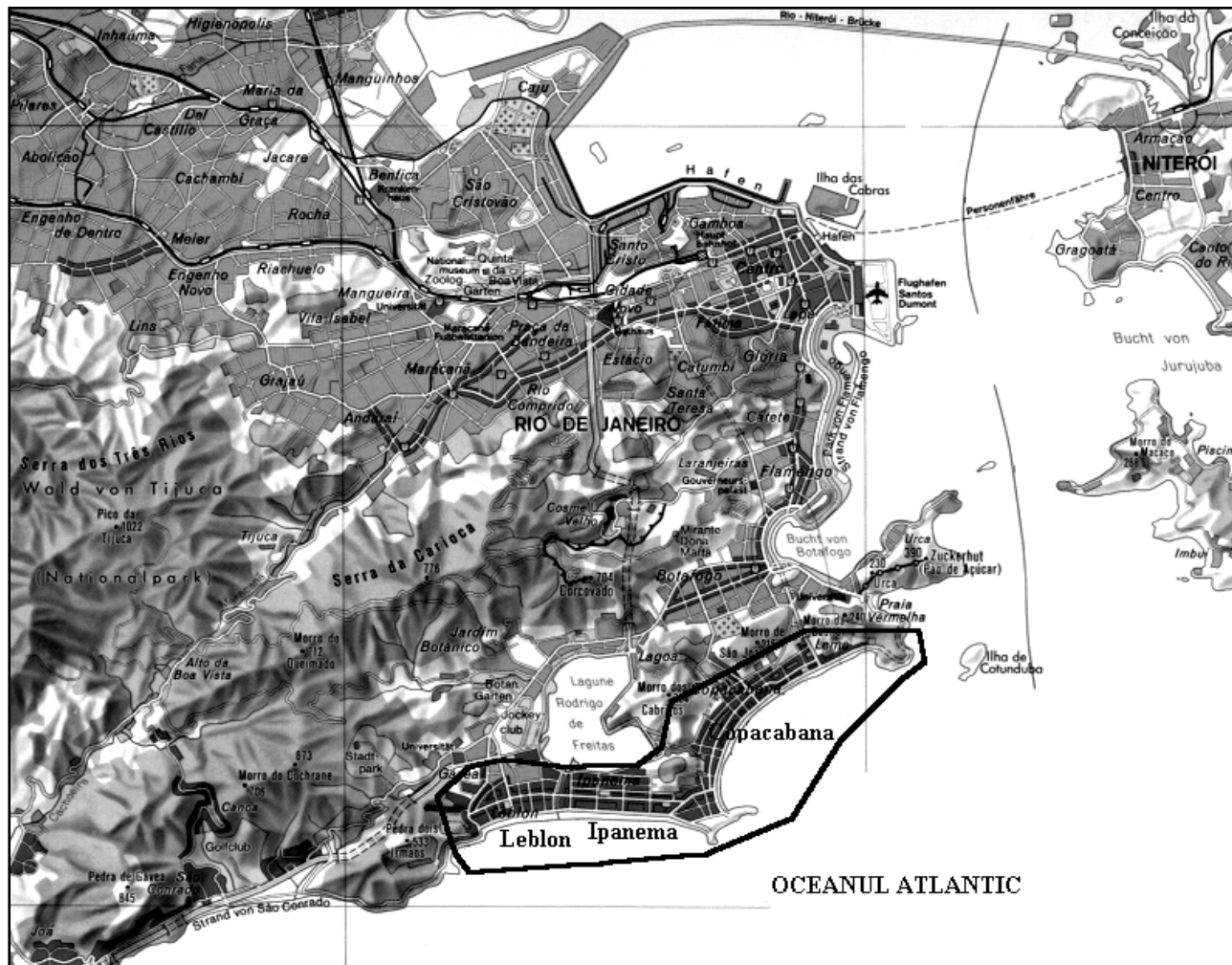

Fig. 81. Orașul Rio de Janeiro cu celebrele plaje Copacabana și Ipanema și Leblon (după Seydlitz Weltatlas, 1984).

Orașele stațiuni montane. Comparativ cu marea, muntele nu favorizează concentrările urbane. Anumite forme de turism, cum ar fi cel de iarnă, contribuie la aglomerarea clădirilor pentru adăpost și deservire, la amenajarea unei infrastructuri favorabile practicării sporturilor de iarnă. Această categorie de orașe este mai frecventă în regiunea Munților Alpi (Davos și St. Moritz în

Elveția, Innsbruck în Austria, Chamonix în Franța, Garmisch-Partenkirchen în Germania, Zakopane în Polonia și Tatranska Lomnica în Slovacia).

Problema cardinală a orașelor stațiuni de odihnă o reprezintă sezonalitatea. Pentru a-și justifica existența, pentru a se menține, trebuie realizate venituri mari în sezonul activ, care să asigure supraviețuirea în restul anului. Din această perspectivă se pare că stațiunile de odihnă montane sunt mai avantajate pentru că își desfășoară activitatea tot timpul anului, cu o maximă solicitare pe durata iernii. Asocierea funcției de odihnă cu cea de tratament pare a fi cea mai judicioasă cale de evoluție. Nu este exclusă nici apariția și prosperarea unor ramuri industriale nepoluante, dispersate prin muncă la domiciliu.

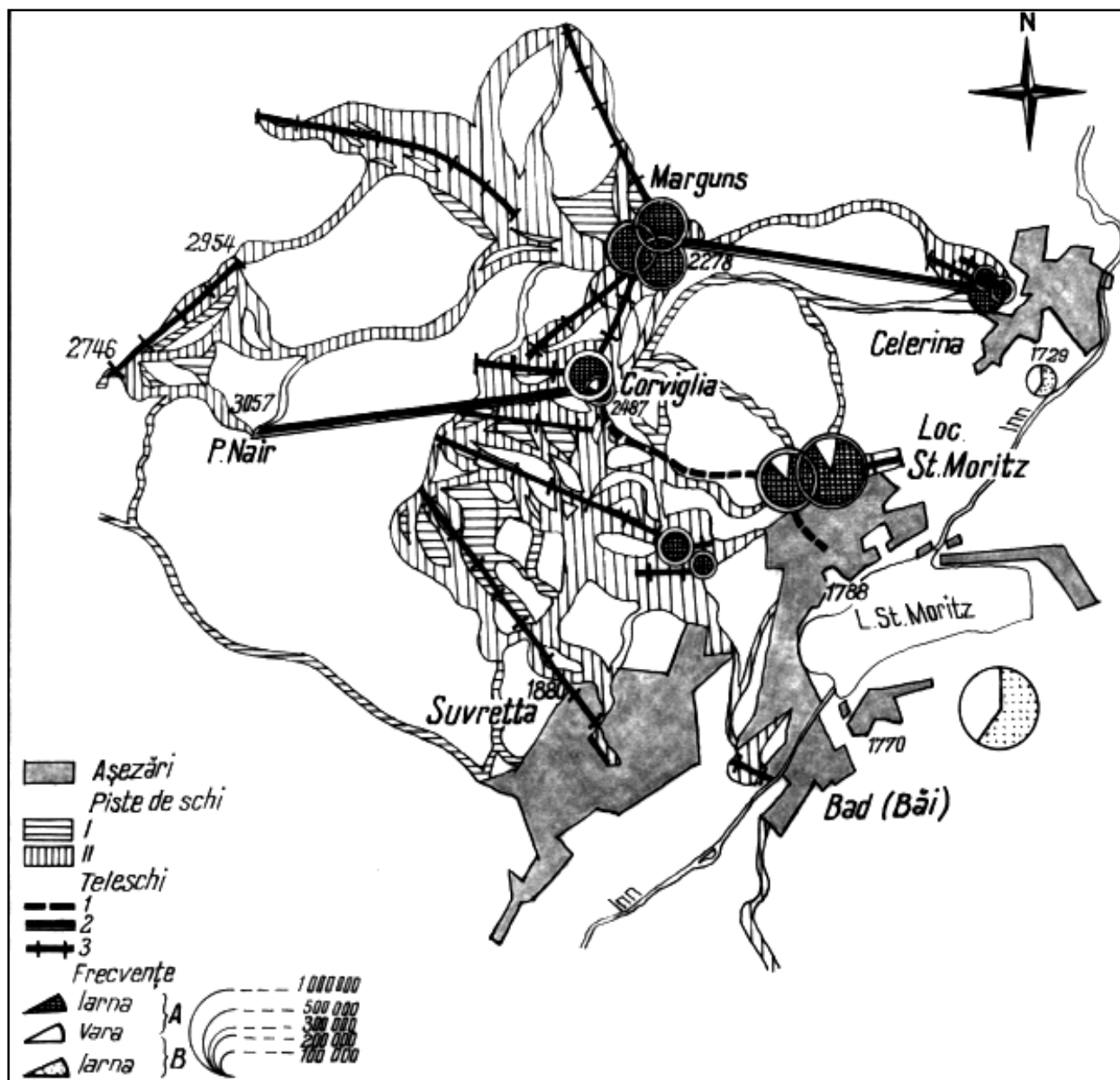

Fig. 82. Stațiunea turistică montană St. Moritz-Elveția (după H. Boesch, 1977).

6.4.4.2.6. Funcția administrativă și politică

Spre deosebire de celelalte categorii de funcții, *funcția administrativă și politică* evită calea apariției spontane. Ea este rezultatul unor chibzuințe anterioare, a unor dispute și rivalități, a unor nevoi de deservire a regiunii. Nu este specifică numai orașului. Ea se manifestă și în cadrul ruralului, dar la dimensiuni mult mai reduse. Atât într-un caz cât și în celălalt, sunt vizate pentru a exercita această funcție, cele mai elevate așezări, în raport cu celelalte, din cadrul regiunii. Odată câștigată, funcția administrativă și politică se bucură de o mai mare stabilitate.

În categoria așezărilor cu funcții administrativ-politice, cele mai expresive și reprezentative, sunt *orașele-capitală*. Această funcție constituie unul dintre cei mai favorabili factori ai dezvoltării marilor orașe.

Orașul-capitală reprezintă expresia sintetică în spațiu a vieții economice, sociale, politice, culturale, științifice și spirituale a unei națiuni. Este orașul principal al unei țări. De regulă, capitalele se plasează în centrul geometric al statelor, acest fapt fiind luat în considerare din raționamente de ordin strategic (Madrid, Moscova, Ankara). Dar, centrul geometric al statelor nu corespunde întotdeauna cu centrul economic, cu focarul de convergență economică a teritoriului unei țări. Astfel, capitalele „refuză” în plasamentul lor principiul centralității geometrice în favoarea principiului centralității economice. În acest sens amintim Parisul, Londra, Stockholm, Cairo, Buenos Aires, Lisabona ș.a (Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Ghabot, 1971).

De regulă, orașele-capitală sunt și cele mai puternice sub aspect demografic, uneori concentrând proporții însemnate din populația țării (exceptând statele pitice, unde majoritatea populației este concentrată în capitală). De exemplu, Budapesta concentrează aproximativ 20 % din populația Ungariei, San Juan peste 50 % în Porto Rico, Buenos Aires cca. 30 %, Santiago de Chile cca. 30 %, Lima cca. 25 %, Ulan Bator cca. 20 %.

Nu întotdeauna capitalele sunt expresia puterii demografice și economice a statelor. Raționamente de ordin politic și economic au determinat alte alegeri. Pentru a nu leza interesele orașelor îndreptățite a aspira la funcția de capitală, au fost create districte federale pentru a-și găzdui capitalele (Brazilia, Washington, Canberra).

Poziția periferică a orașului Karachi în Pakistan cu o puternică activitate portuară, a fost abandonată în favoarea Islamabadului, cu o poziție mai centrală și climat mai plăcut. De regulă, capitalele asigură reședința guvernelor, a conducerii statelor. Cu toate acestea, Amsterdamul este considerat capitală, cu toate că reședința regală este la Haga.

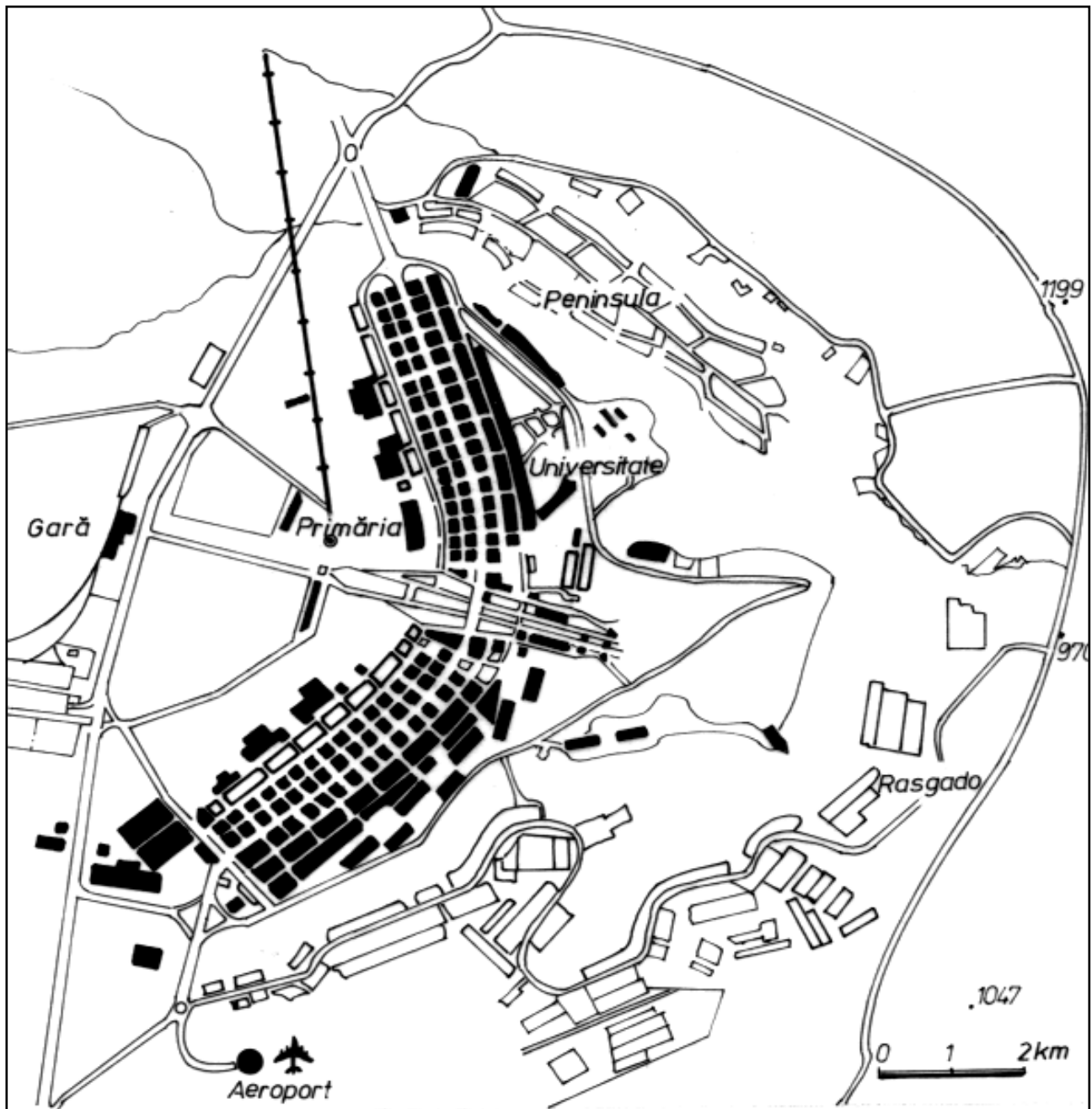

Fig. 83. Planul oraşului Brasilia (după Seydlitz Weltatlas, 1984).

Odată investite cu aceste funcții, orașele prosperă și se dezvoltă rapid. Astfel, Ankara, o fostă așezare rurală în Podișul Anatoției, a depășit 2 milioane de locuitori, apropiindu-se de populația Istanbulului, deși acesta din urmă nu este stânjenit de dezvoltarea de orașul-capitală. Dacă la nivelul orașelor-capitală stabilitatea pare a fi consfințită, la nivelele inferioare, reorganizări de ordin politico-administrativ, conduc la o „deplasare” a acestei funcții și în localități urbane mai puțin expresive, în scopul ridicării lor pe trepte superioare de dezvoltare economico-socială.

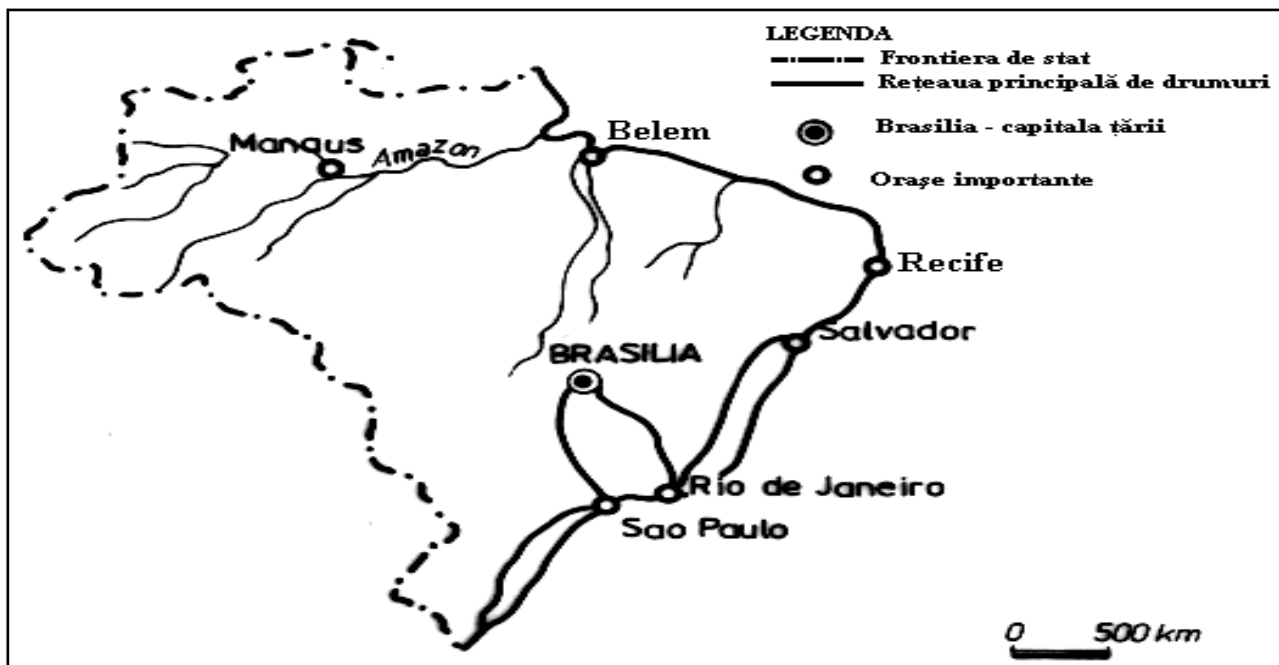

Fig. 84. Poziția spațială a orașului Brasilia în cadrul teritoriului național.

Oricum, rămâne valabil adevărul, ca valoarea axiomatică, conform căruia capitalele sunt orașele favorizate ale națiunilor.

Factorii concurenți, care au stat la baza dezvoltării lor, dar și a altor categorii de orașe devenite arii metropolitane în Europa, cu puternice concentrări demografice sunt următorii (Vandermatten Ch., Vermaesen F., De Lannoy W., De Corté St. –1999):

- poziția (localizarea);
- structura economică;
- structura socială;
- patrimoniul informațional și politico-cultural;
- mediul în care s-au dezvoltat;
- politica urbană.

Poziția (localizarea):

- localizarea într-un spațiu central relativ omogen;
- localizarea pe o axă puternică de transport;
- poziția de „poartă de acces“, cu rol multifuncțional;
- nod al traficului aerian;
- o bună inserție în rețeaua telematică majoră;
- avantajul unei relative dezentralizări teritoriale legat de deschiderea frontierelor.

Structura economică:

- poli importanți ai activităților terțiare de înaltă calitate și ai serviciilor întreprinderilor;
- poziționare excepțională în relație cu localizarea sediilor sociale ale firmelor internaționale;
- localizarea de mari instituții internaționale;
- o bună echipare (infrastructură) pentru desfășurarea reuniunilor internaționale;
- o poziție puternică în termeni de cercetare-dezvoltare și activități de inovare (rezultă o creștere fără precedent a productivității muncii și implicit a numărului de personal angajat);
- centre universitare de renume;
- structura industrială diversificată, axată, în principal, pe mâna de lucru calificată și fără o dezvoltare exagerată a industriilor grele, înființate pe baza exploatării resurselor naturale

Structura socială:

- acces facil la spații de locuit de bună calitate și costuri limitate;
- slabă diferențiere socială din punctul de vedere al veniturilor (datorată unei politici eficiente de redistribuție a veniturilor);
- existența unei clase mijlocii importante;
- o puternică mixtură socială în cadrul cartierelor rezidențiale;
- tradiția antreprenorială locală, bazată pe o burghezie pătrunsă de spiritul „patriotismului local“

Patrimoniul infrastructural și politica culturală:

- un important patrimoniu istoric;
- eforturi considerabile de menținere și conservare a patrimoniului urban;
- conservarea și renovarea sistematică a structurilor urbane de bază;
- dotări urbane de calitate;
- o politică culturală de largă deschidere internațională;
- o politică culturală populară privind integrarea socială

Mediul:

- situri urbane prestigioase, majoritar situate pe cursuri de apă;
- peisaje atractive în jurul orașelor, dominate de spații verzi extinse, munți și unități deluroase;
- dezvoltarea intensivă a spațiilor verzi în cadrul orașelor, cu precădere în centrele rezidențiale;

- eforturi importante de monitorizare și reducere a poluării;
- foarte puternică concentrare a traficului auto;
- politică restrictivă privind parcarile;
- transport în comun eficient.

Politica urbană:

- cadru administrativ adecvat pentru o gestiune urbană globală și autonomă;
- o politică bună de marketing urban;
- un disponibil bugetar la îndemâna autorităților, capabil a susține o politică urbană voluntaristă;
- un management eficient și suplu a conflictelor urbane și a celor vizând securitatea cetățenilor.

6.4.4.3 Clasificarea funcțională a orașelor

Orașele capitalismului timpuriu concentrau de regulă un amalgam de funcții, de la cele culturale, administrative, comerciale și, mai târziu industriale, toate în conexiune intimă cu spațiile adiacente. Multe dintre ele aveau funcții eccleziastice sau de apărare, astăzi în declin vizibil.

Odată cu evoluția civilizației și sporirea complexității acesteia, orașele se înobilează cu funcții noi, cum ar fi cele de odihnă, rezidență, transport, minerit, industrie și diverse servicii.

Multe dintre orașe își amplifică profilul funcțional, îl schimbă ori îl diversifică. Unele orașe cu funcții piscicole, în trecut, au devenit porturi ori au preluat funcții turistice. Oxfordul, un vechi și faimos oraș universitar, și-a dezvoltat mai nou o modernă industrie de automobile.

F. Hudson (1976) distinge nouă categorii funcționale de orașe:

Orașe miniere și de exploatare a produselor de carieră. Acestea cunosc o largă răspândire teritorială și au o evoluție rapidă. Cele mai renumite sunt orașele din bazinele carbonifere și petroliere.

Orașe industriale. Acestea sunt foarte diversificate, în funcție de profilul industrial principal. Astfel, Leverkusen și Onești sunt renumite ca orașe ale industriei chimice, Pittsburg, Solingen și Reșița ca orașe siderurgice, Lille, Ronbruix, Turcoing și Cisnădie ca orașe ale industriei textile, iar Meissen centru renumit al industriei ceramicii.

Orașe-centre de transport. Acestea concentrează de regulă și industrii ale mijloacelor de transport (Detroit – automobile, Philadelphia – locomotive, Wichita – avioane) ori sunt noduri

importante ale căilor de comunicație pe uscat, pe apă și aeriene (Kassel, Teiuș – noduri feroviare; Rotterdam, Cherbourg – porturi; Anchorage, Keflavik – aeroporturi).

Orașe comerciale. În funcție de specificul activității deosebim:

- a. piețe agricole (Winnipeg, Kansas City, Slobozia);
- b. centre bancare și financiare (Frankfurt, Amsterdam);
- c. marile porturi comerciale.

Orașe cu funcții administrative. Acestea sunt de două categorii:

- a. orașele capitală;
- b. capitalele provinciale.

Orașe militare. La rândul lor, acestea sunt de trei categorii:

- a. orașe, vechi fortărețe (Edinburg, Beijing);
- b. baze navale (Brest, Portsmouth, Toulon);
- c. orașe garnizoană (Aldershot, Cutterick);

Orașe centre culturale. Acestea se împart în trei categorii:

- a. eccleziastice (Mecca, Benares, Ierusalim);
- b. universitare (Cambridge, Uppsala, Heidelberg);
- c. pentru conferințe și întâlniri de afaceri (Brighton, Davos).

Centre pentru recreere și îngrijirea sănătății. Acestea pot fi:

- a. stațiuni balneo-climaterice (Vichy, Băile Herculane, Karlovivary);
- b. stațiuni maritime (Biaritz, Miami, Cannes);
- c. stațiuni montane (St. Moritz, Garmisch-Partenkirchen, Predeal);
- d. alte stațiuni (Tucson-Arizona, Palm Springs-California).

Orașe cu funcții rezidențiale. Ele sunt de trei feluri:

- a. orașe dormitor (Ilkley, Harrogate și Wetherby – deserveșc orașul Leeds; Hornchurch și Guillfort – deserveșc Londra);
- b. orașe rezultate prin dezvoltarea suburbiilor (Beverly Hills – lângă Los Angeles);
- c. orașe satelit (New Towns – Londra cu Basildon, Crawley, Harlow).

S. Neguț (1997), realizează o clasificare funcțională a orașelor din România după ponderea activităților de bază. El determină pentru țara noastră trei categorii funcționale majore de orașe, și anume: *orașe cu funcții complexe; orașe polifuncționale; orașe specializate.*

Fig. 85. Categoriile funcționale de orașe din România (după S. Neguț, 1997).

6.4.5. Clasificarea orașelor după vârstă

J. Huston (1976) distinge trei etape care caracterizează *evoluția orașelor* din Europa, și anume:

- a. *etapa nucleului central*, înconjurat de ziduri și bulevarde;
- b. *etapa formativă*, din secolul XIX, rezultată ca urmare a revoluției industriale și a schimbărilor radicale din transporturi și activitățile comerciale; în această etapă orașul se extinde în spațiile nucleului central și în lungul axelor principale de comunicație;
- c. *etapa modernă*, din secolul XX, caracterizată prin dezvoltarea suburbiilor, ca urmare a generalizării transportului auto în cadrul orașelor.

G. Taylor (citat J. Huston, 1976) identifică patru etape principale de dezvoltare a orașelor (cu referire specială la orașele din Canada):

- a. *etapa infantilă*, când nu se pune în evidență o separare spațială a zonelor comerciale de cele rezidențiale și nici diferențieri spațiale pe bază de bogăție (Aklavik, Fort Smith, Meckenzie River);
- b. *etapa juvenilă*, când magazinele încep să se grupeze în centru, când apar case mari la periferie și uzine dispersate (Toronto, la 1842);
- c. *etapa de maturitate* (Toronto la 1885), când are loc o regrupare spațială a tipurilor de locuințe și a industriei (clasa săracă lângă centrul comercial, clasele bogate la periferie, iar industria în lungul căii ferate);
- d. *etapa de senilitate*, marcată de încetarea creșterii și declinul prosperității economice.

L. Mumford (citat J. Huston, 1976) clasifică orașele după două criterii:

- a. *după nivelul echipării tehnice* (care este responsabil de numeroase schimbări sociale);
- b. *după avântul și declinul cultural*.

Astfel, el deosebește următoarele stagii în evoluția orașelor:

- a. *stagiul eotehnic*, când singurele surse de energie erau lemnul, energia apei și energia vântului (orașele Europei au atins acest stadiu între secolele X-XVIII);
- b. *stagiul paleotehnic*, dominat de producția de cărbune și oțel, de dezvoltarea navigației pe canale și de tracțiunea cu aburi, (orașele capătă o estetică respingătoare, ca urmare a poluării cu fum și reziduri de la prepararea cărbunelui – Coketown);
- c. *stagiul neotehnic*, care începe cu anul 1880 în orașele Europei de Vest, prin introducerea utilizării energiei electrice, a metalelor rare, inventarea telefonului, radioului și a motorului cu combustie internă (în această fază orașele sunt supradezvoltate, sporește

considerabil nivelul clădirilor înalte (liftul a fost inventat la 1857); nucleul central se ruinează, se aglomerează traficul, iar orașul se extinde mult în suprafață;

- d. *stagiul biotehnic*, care reprezintă edificarea celui mai nou tip de oraș, când se dezvoltă o civilizație dominată mai mult de aplicarea științelor biologice decât celor fizice, și în care cunoștințele oamenilor în materie de meteorologie sunt aplicate pe larg în medicină și igiena publică; astfel de orașe reprezintă expresia cea mai adecvată a noțiunii de modernitate, ce acumulează, deopotrivă, componente fizice și sociale, într-un tot armonios și eficient.

După avântul și declinul cultural, având ca inspirație evoluția orașului Roma, se pun în evidență șase stadii în dezvoltarea orașelor:

- a. *stagiul de eopolis*, în cadrul căruia avem de a face cu o comunitate rurală ocupată în agricultură, pescuit și minerit;
- b. *stagiul de polis*, ce caracterizează orașele mici, cu funcții comerciale și manufacturi, dezvoltate în spații mai puțin prielnice activităților primare;
- c. *stagiul de metropolis*, în care noul oraș domină un număr de orașe mai mici și sate din proximitate; astfel de orașe sunt populate de locuitori cosmopoliți, cu profesii specializate și cu o largă sferă de influență teritorială. Aceste orașe încep să sufere din cauza divergențelor și conflictelor de clasă, din cauza dificultăților de integrare în diversitatea elementelor culturale și din cauza costurilor exaterate, a puterii comercianților și bancherilor;
- d. *stadiul de megalopolis*, în care orașul este supradimensionat, bunăstarea domină viața materială a cetățenilor, apar produsele standardizate și se intensifică birocrăția;
- e. *stadiul de tyranopolis*, în care etalarea vulgară și scumpetea vieții devin jaloane de măsură a culturii; o apatie morală și un declin al comerțului domină viața orașului;
- f. *stadiul de nekropolis*. În faza de nekropolis avem de a face cu orașe ale morții, în care războiul, foametea și bolile suprasolicitează serviciile urbane, care intră într-o fază de declin; instituțiile culturale decad, iar orașul de dezagregă ca și biblicul Babilon.

Van Den Berg, 1982, (citată G. Barbina, 2000), explică dezvoltarea teritorial-temporală a orașelor în relație cu spațiul adiacent, pe baza evoluției populației în diverse sectoare ale orașului. „Acceptă” existența unui nucleu central, cu o puternică concentrare a clădirilor și a populației, și un sector periferic ce înconjoară zona centrală. Pe baza dinamicii populației din cadrul nucleului central și a sectorului periferic, el distinge patru faze evolutive ale organismului urban, numite „*ciclu vieții unui oraș*”.

În prima fază, crește populație zonei centrale și sectorial, cea din zona adiacentă, înconjurătoare. Asistăm la un proces complex de urbanizare.

În faza a II-a, ca urmare a supraaglomerării nucleului central, compensatoriu, crește populația din cadrul sectorului circular periferic, proces asimilat noțiunii de *suburbanizare* (urbanizarea periferiei).

Faza a III-a presupune o scădere demografică generalizată în toate sectoarele orașului, ca urmare a fenomenului de *dezurbanizare* (saturație urbană).

Faza a IV-a corespunde proceselor de „remodelare urbană“ legate de realocarea de funcții complexe, în strânsă corelație cu recalificarea forței de muncă și redobândirea unui statut urban la cote superioare (*reurbanizare*). În paralel are loc un proces de restructurare, de reajustare și remodelare a fondului construit, prin înlăturarea structurilor „rebele“ (stânjenitoare) și a celor fără valoare arhitectonică. Asistăm la nașterea unor organisme urbane compozite din punct de vedere arhitectural (exemplu, Bruxelles). Crește populația nucleului central și a sectoarelor periferice, în special cele rezidențiale din sectorul extern.

Tabel 1. Fazele evoluției unui oraș (după G. Barbina, *La geografico umana nel mondo contemporaneo*, Ed. Carroci, Roma, 2000, p. 176, cu modificări și adnotări).

Fazele de evoluție	Evoluția demografică		
	Nucleu	Sectorul adiacent intern	Sectorul extern
I. Urbanizare	+	+ -	-
II. Suburbanizare	-	+	+
III. Dezurbanizare	-	-	-
IV. Reurbanizare	+	-	+ -

În majoritatea orașelor mari populația crește ca densitate dinspre centru (C.B.D.) pâna la aproximativ 2 km de acesta, după care începe să scadă lin până în ariile suburbane situate de regulă la distanțe de 6-7 km în raport cu centrul orașului.

Apogeul densității populației urbane se atinge în arealele rezidențiale dominate de clădiri cu mai multe nivele, situate așa cum s-a mai menționat, la distanțe de 1,5-2,5 km față de centru. Această regulă suportă însă, numeroase excepții.

Cartierele supraaglomerate de tip bloc de la periferia marilor orașe, amenajate și construite în perioada regimurilor totalitare din fostele țări socialiste, se abat în mod evident de la această regulă.

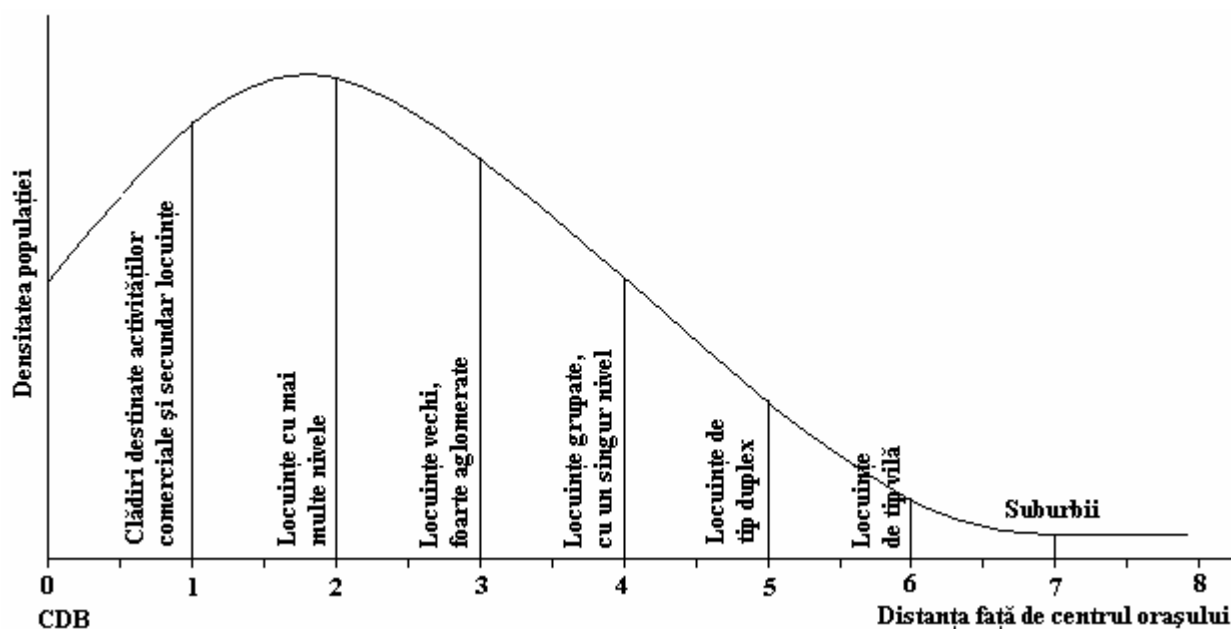

Fig. 83. Curba densității teoretice a populației în cadrul orașului (după J. Fellmann, A. Getis, J. Getis, 1990).

6.4.6. Fizionomia orașelor

Aceasta este dată de către tipul de materiale utilizate în edificarea construcțiilor, de modul de concentrare a acestora, de sistemul de desfășurare pe verticală și de sistemul social-politic.

Tipul de materiale de construcție se află în strânsă legătură cu structura geologică a teritoriului și tipul vegetației forestiere. Bunăoară, în Europa de Nord, Rusia și în majoritatea arealelor montane ale zonei temperate, lemnul reprezintă principalul material pentru construcții. Lemnul de conifere are densitate mică și se fășonează ușor. În areale critice din punct de vedere seismic, majoritatea construcțiilor pentru locuit sunt lucrate din lemn, oferind un plus de siguranță locuitorilor în comparație cu construcțiile grele durate din cărămidă, oțel și beton.

În zona subtropicală piatra constituie materialul cel mai frecvent utilizat în construcții.

Argila, nisipul și cărămida nearsă le întâlnim în cazul majorității așezărilor din ariile semideșertice, pentru ca în zona pădurilor ecuatoriale să domine din nou materialele de origine vegetală (tulpini, crengi, frunze etc.).

Numai edificiile de cult sunt durate din materiale de construcție provenite de la distanțe mari, materiale rezistente la compresiune și la agenții corozivi din mediul hidroatmosferic și cel biotic (marmura, granitul, ardezia ș.a.). Puterea bisericii medievale în Europa de Vest a generat clădiri pentru cult impozante. Același lucru este valabil și în alte părți ale lumii. Construcțiile cu caracter

religios, oriunde, se remarcă prin grandoare și stiluri arhitectonice originale (moscheele musulmane, templele budhiste etc.) (F. Hudson, 1976).

În secolul XIX- asistăm la generalizarea utilizării cărămizii în construcții, aceasta oferind un plus de eleganță și rezistență la foc.

Sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX marchează pragul temporal de trecere la utilizarea cimentului și a betonului în edificarea construcțiilor și a drumurilor. La mijlocul secolului XIX un medic elvețian descoperă accidental asfaltul, pavând porțiunea de drum din fața casei sale cu un amestec de nisip și bitum, ferind astfel casa și gospodăria de praful ridicat la trecerea trăsurilor pe stradă.

În anul 1857 este inventat liftul. Legat de acest eveniment tehnic începe dezvoltarea pe verticală a construcțiilor, care conduce la o expresivă economie de teren în cadrul organismelor urbane și la mutații fizionomice radicale ale orașelor. Începe era construcțiilor de tip „zgârie-nori“ (*skyscraper*).

Construcțiile de tip bloc, ca mod de locuire colectivă nu sunt o “invenție comunistă”. Cazul orașului Seoul, capitala Coreei de Sud, este edificator în acest sens. În schimb, timp de aproximativ o jumătate de secol, acest tip de construcții a modificat radical fizionomia majorității orașelor în țările ce au aparținut blocului comunist, dar nu numai aici. Cartierele de tip vilă ale celor bogați cuprinse în insule de verdeață, contrastează cu densitatea mare a locuințelor din cartierele sărace, cu apariția sporadică a vegetației și lipsa spațiilor de joacă pentru copii.

O altă componentă fizionomică pentru orașe constă în modul de edificare a acoperișurilor. În zona temperată, pentru scurgerea rapidă a apei de ploaie și pentru protecție împotriva zăpezii, acoperișurile au înclinări de până la 45⁰, pe când în zonele calde și uscate, acoperișurile sunt majoritar plate. Construcțiile individuale sunt realizate majoritar cu acoperișuri din țiglă și olane, ori roci extrase din orizontul local și modelate corespunzător (exemplu, ardezie în sud-estul Belgiei și sectorul central-nordic al Franței).

Orașul socialist este dominat de coexistența și dezvoltarea corelativă a zonelor industriale și a celor rezidențiale de tip bloc. Centralizarea puternică a deciziei și procesul de uniformizare calitativă a spațiilor rezidențiale și-a pus puternic amprenta asupra acestor categorii de orașe.

Cartierele rezidențiale de tip bloc, durate adesea pe teren gol și cu confort redus de locuire, marchează aproape peste tot spațiul urban ex-comunist european. Controlul creșterii urbane a fost peste tot generalizat, prin adoptarea unor legislații adecvate.

În fizionomia și structura anumitor orașe și-a pus puternic amprenta „*cartierele speciale*“, cu rol rezidențial și parțial pentru antrenament, ale armatelor de ocupație (Berlin, Esztergom, Kitzingen ș.a.).

6.5. Mărimea orașelor. Orașele milionare

Din punct de vedere al dimensiunii demografice, orașele se eșalonează în limite valorice extrem de largi. Astfel, întâlnim în Peninsula Scandinavă orașele cu 300-500 de locuitori, iar la noi în țară orașul Băile Tușnad abia depășește 1 800 de locuitori (1842 în 1997).

În aceeași ordine de idei, la limitele superioare se situează orașele multimilionare. Aprecierea de mare, mic și mijlociu în cazul orașelor este relativă, întrucât tocmai datorită marii diversități de manifestare a urbanului sub aspectul potențialului demografic, atât la nivele naționale, cât și regionale, clasificările au doar valoare orientativă.

La noi în țară orașele Brașov, Cluj-Napoca, Iași, Constanța și Timișoara, orașe cu peste 300 000 de locuitori sunt considerate orașe mari, pe când în cazul SUA sau Rusia, cu greu își găsesc loc în categoria orașelor mijlocii.

Numărul aglomerațiilor urbane milionare pe glob este astăzi de 408, concentrând o populație de peste 600 milioane de locuitori, ceea ce reprezintă practic peste 10 % din populația globului. Pe primul loc se situează Tokyo (35 100 000 locuitori), urmat de Seoul (21 350 000 locuitori), New York (21 199 865) și Ciudad de Mexico (20 950 000) (T. Brinkhoff, 12. 11. 2002, site <http://www.city population>).

Pe continente, cele mai mari orașe sunt: New York pentru America de Nord, Moscova (13 200 000 locuitori) pentru Europa, Tokyo pentru Asia, Cairo (15 300 000) pentru Africa, Buenos Aires (13 200 000) pentru America de Sud și Sidney (4 150 000) pentru Oceania.

Din cele 408 aglomerații milionare, 91 sunt porturi maritime. Ele s-au dezvoltat mai ales în perioada colonială, de o parte și de alta a Oceanului Atlantic, datorită dezvoltării relațiilor metropolelor cu coloniile subordonate lor.

În interiorul continentelor, *orașele milionare* sunt, de regulă, capitalele, la care mai adăugăm orașele dezvoltate pe seama unor importante resurse energetice, cum ar fi cărbunele și petrolul.

În Lumea slab dezvoltată orașele milionare cresc rapid sub aspect demografic prin proliferarea cartierelor sărace de la periferii.

În țările dezvoltate fenomenul urban este controlat și dirijat din punct de vedere evolutiv. Dar și aici se pune în evidență o segregare calitativă a spațiilor rezidențiale pe criterii de avuție.

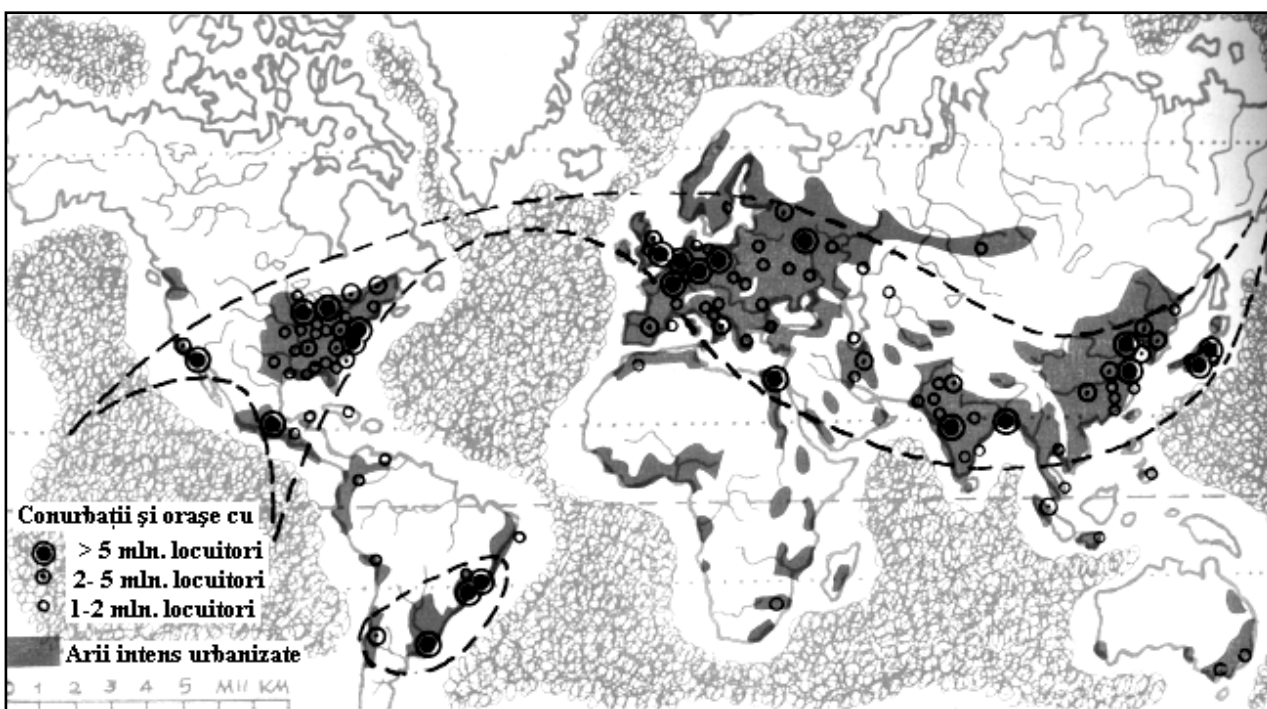

Fig. 84. Gruparea orașelor milionare pe glob (după G.Gusti, 1974, cu ajustarea claselor de valori).

6.6. Planul orașului

În desfășurarea lor spațială, orașele se extind într-o mare varietate de forme, dictate atât de cadrul natural al vetrei, cât și de condițiile social-istorice care au marcat evoluția lor.

Astfel, din această gamă variată de manifestare a modului de desfășurare a spațiului construit, deosebim trei categorii de planuri ale orașelor:

- planul radiar-concentric;
- planul rectangular;
- planul liniar.

Planul radiar-concentric constă în existența unui nucleu central spre care converg rețelele de căi de comunicație și a unor spații construite și rețele de căi de comunicație dispuse concentric față de nucleul central.

O asemenea dispunere facilitează accesul dinspre periferie spre centru, din orice punct al orașului, dar circulația este stânjenită din cauza dispunerii străzilor sub forma arcurilor de cerc care împiedică o bună vizibilitate.

Dezvoltarea radiar-concentrică se pune în evidență de regulă în arealele lipsite de obstacole majore de relief.

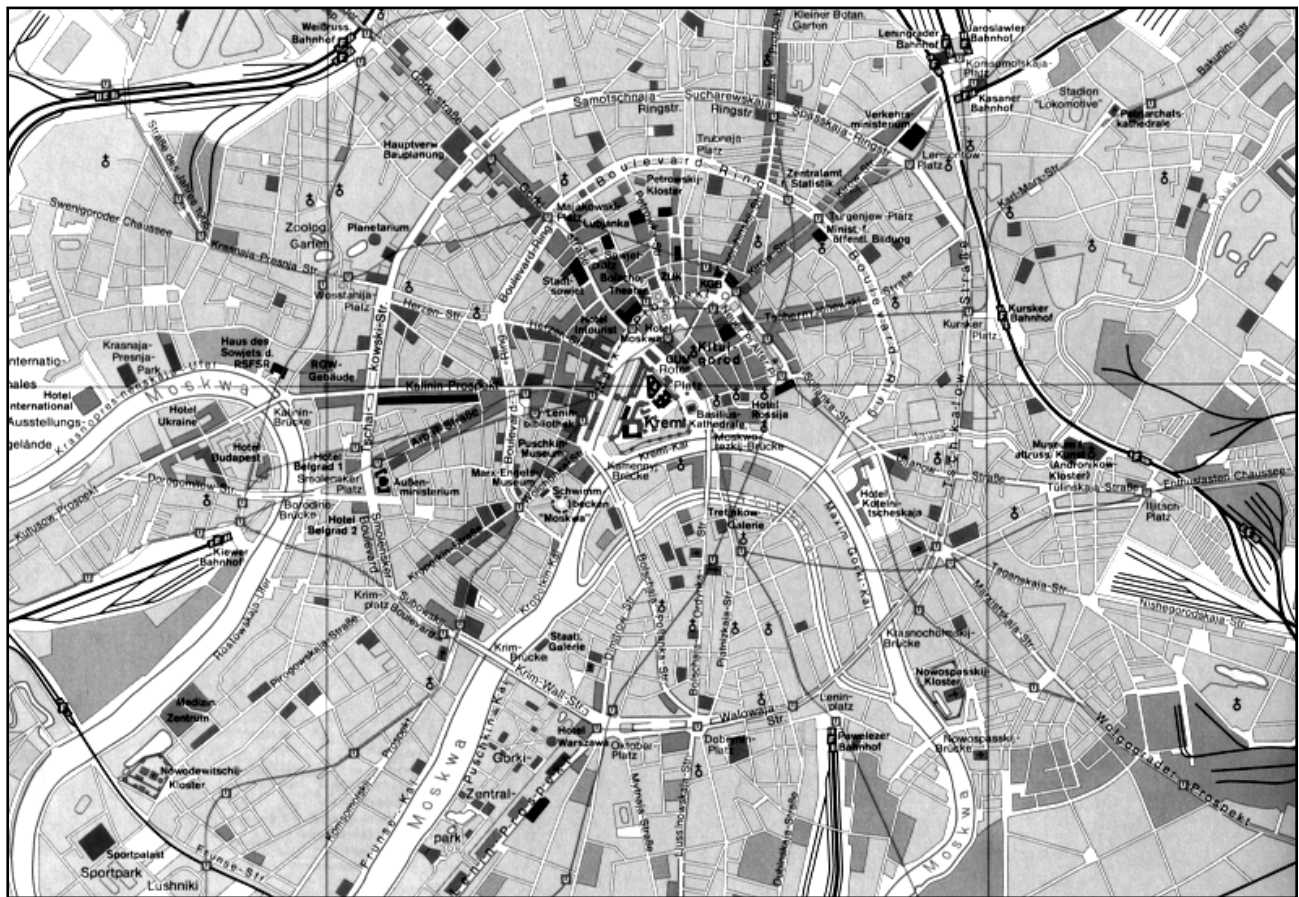

Fig. 85. Plan radiar-concentric. Moscova (după Weltatlas, 1985).

Orașul de formă circulară Mansur de lângă Bagdad, ridicat între anii 762-766 după Chr. are în centrul său moscheea și palatul regal, înconjurare de dotări de interes public. Întreg edificiul central era înconjurat de un sistem de ziduri concentrice, cel din mijloc fiind cel mai solid construit.

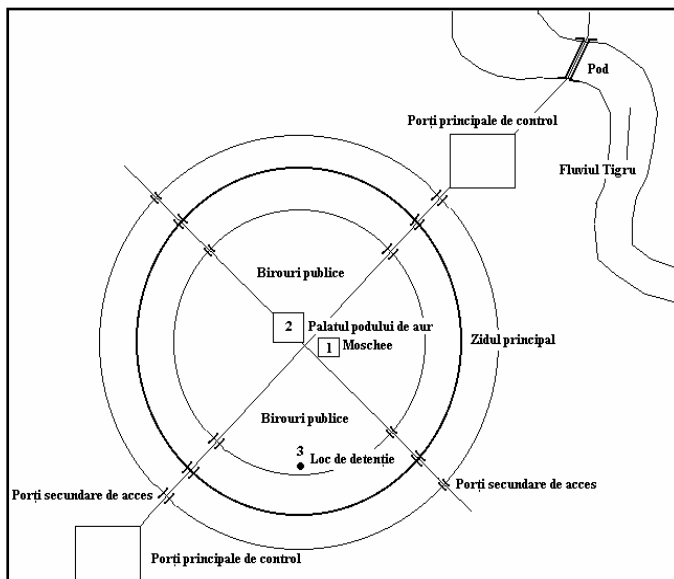

Fig. 86. Planul orașului de formă circulară – Mansur de lângă Bagdad (după I. Tuan, 1974).

Planul *rectangular* constă în dispunerea stărilor și a spațiilor construite în unghiuri drepte. Reprezintă o formă simplă de trasare a vetrelor, ușor de divizat și de parcelat. Vizibilitatea pentru circulație nu prezintă inconveniente, însă, datorită frecvențelor întretăieri se produce o strangulare a traficului.

Acest tip de plan a fost adoptat de romani, care trasau rețeaua de drumuri ținând cont de punctele cardinale: “*carde*” (drum) linie trasată pe direcția nord-sud și “*ducumanus*” (alee) trasată perpendicular pe *carde*, pe direcția vest-est. La noi în țară cel mai reprezentativ exemplu este oferit de orașul Drobeta-Turnu Severin.

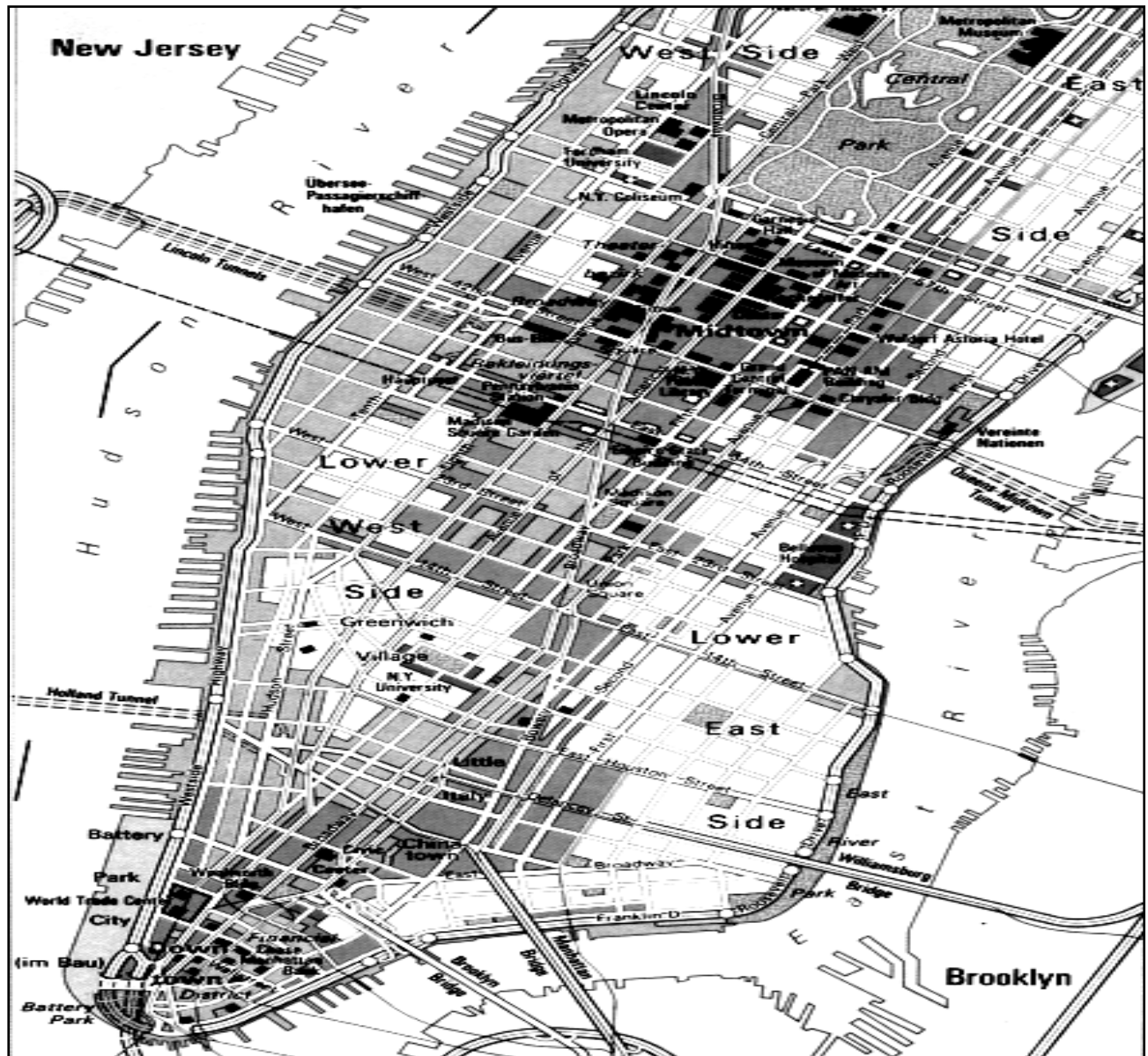

Fig. 87. Planul rectangular al cartierului Manhattan (New York) (după Weltatlas Alexander, 1982).

Formele geometrice regulate adoptate în edificarea și dezvoltarea orașelor își au originea în semnificația cosmologică a lumii antice ce s-a transmis până în zilele noastre: cercul și pătratul simbolizau perfecțiunea Paradisului adus pe Pământ.

Ebenezer Howard (1850-1928) a fost adeptul *orașului circular*, dezvoltând idei și planuri de poziționare circulară a orașelor viitorului. El vede în forma circulară orașul ideal, pe care-l prezintă sub forma orașului grădină. Orașul central dezvoltat sub forma inelelor concentrice, ajuns la un nivel de 58 000 locuitori își încetează creșterea.

În jurul orașului central se dezvoltă șase centre urbane mai mici, cu un număr de 32 000 locuitori. Axial, orașele sunt conectate cu centrul prin canale navigabile. Orașele mici sunt conectate între ele tangențial-interior, printr-o cale ferată de formă circulară secundată de un canal intermunicipal ce traversează centrul fiecărui oraș. Spațiile rezultate din sectoarele de cerc dintre canale, sunt destinate a adăposti persoanele handicapate și azilanții. Ele sunt ocupate de ferme și terenuri împădurite. Izolarea bolnavilor de epilepsie, a alcoolicii, orbilor etc. a dus la catalogarea acestui model ca fiind eugenistic.

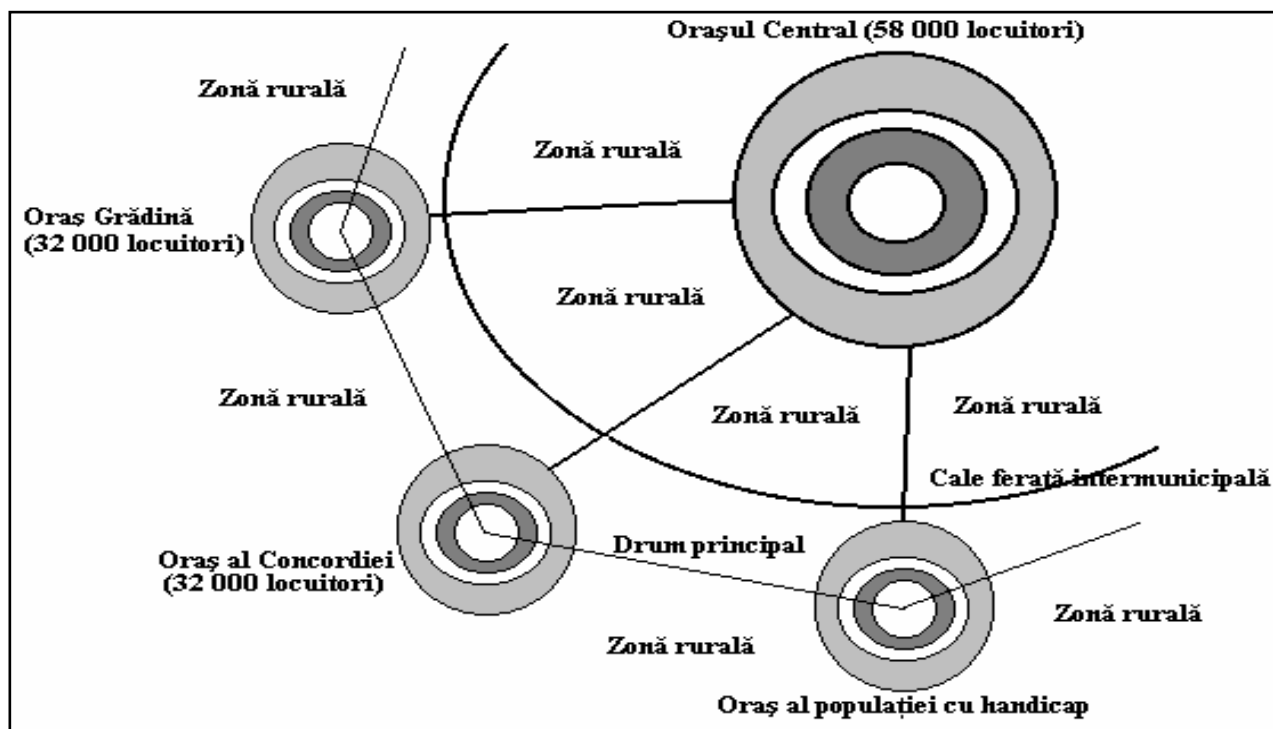

Fig. 88. Modelul orașului grădină (după: I. Tuan, *Topophylia*, 1974 p. 160, W. Voigt, 1989, p. 295. 1989, *The Garden City as Eugenic Utopia*, in „*Planning*“, vol. 4, September, ISSN 0266-5433, reproducere simplificată).

Un model de formă concentrică a stat și la baza elaborării planurilor de descentralizare a Marii Londre, până la cel de al doilea război mondial.

Acesta, denumit și *planul „centurilor verzi“* sau *planul Unwin*, prevedea menținerea a trei zone concentrice dominate de vegetație forestieră, în cadrul cărora funcția de recreere și cea de locuire să prevaleze în raport cu funcția productivă.

Planul Unwin a fost elaborat în patru variante:

- *varianta a*, ce prevedea spații libere pe un cadru potențial construibil;
- *varianta b*, spații construite, proiectate pe un cadru teritorial deschis spre exterior;
- *varianta c*, cu păstrarea „centurii verzi” și un cadru nelimitat spre exterior, pentru construcții;
- *varianta d*, localități satelit și un spațiu pentru dezvoltare, proiectat pe un cadru teritorial deschis.

Planul Unwin a fost abandonat în favoarea planului Abercrombie, dezvoltat în timpul celui de al doilea război mondial, și care prevedea dezvoltarea orașelor satelit în afara „centurii verzi”.

În același timp, în Olanda, se elaborează *planul orașului grădină*, ce urma să se edifice pe un polder în apropierea orașului Amsterdam.

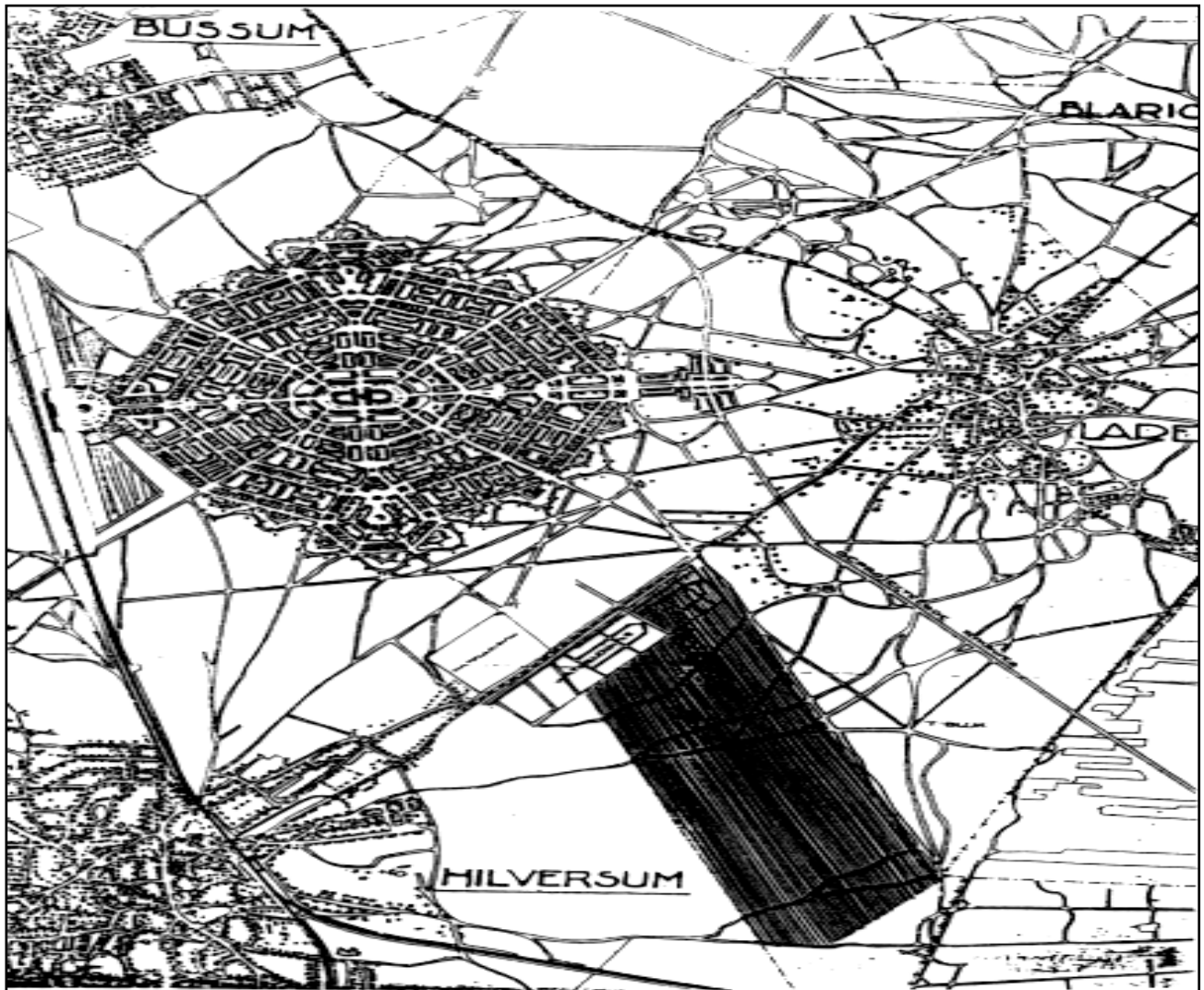

Fig. 89. Planul orașului grădină lângă Amsterdam (după S. R. de Miranda, 1920, citat I. Rooijen, 1989).

Orașul București s-a dezvoltat spațial după modelul radiar-concentric, fapt ce a fost accentuat după victoria împotriva Imperiului Otoman, la 1877, prin construirea a 18 forturi (1833-1900) dispuse circular în jurul orașului. Acest cadru a stat la baza elaborării planului urbanistic din 1934 sub direcția lui Cincinat Sfințescu (citată după F. Machedon, Luminița Machedon, E. Schaffhau, 1999).

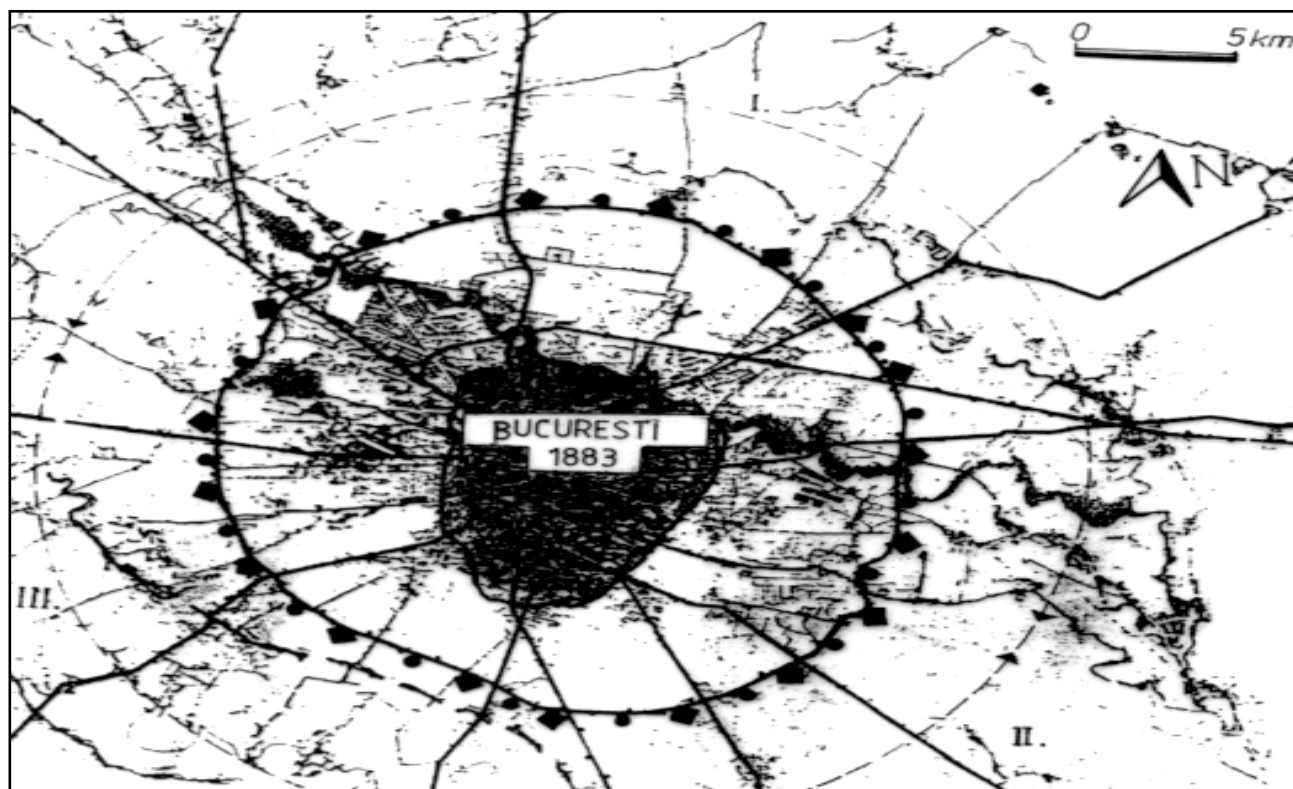

Fig. 90. Planul fortificațiilor orașului București după Războiul de Independență (1877), (după F. Machedon, Luminița Machedon, E. Schaffhau, 1999).

Acest tip de plan prezintă marele dezavantaj de a „radia“ în evoluția lui componentele naturale și de a crea un mediu ultraartificial, în paralel cu creșterea progresivă a distanțelor față de centru și strânjenirea traficului prin amplificarea intersecțiilor.

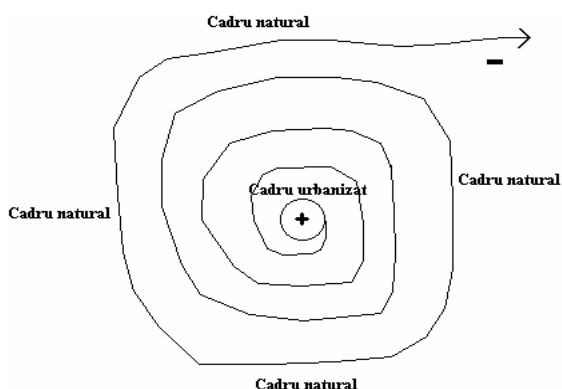

Fig. 91. Planul radiar-concentric elimină componentele naturale (sistem ciclon)

Planul rectangular. Hippodamus din Millet este „tatăl“ planului de tip rectangular „grătar-gridion“ (Planning Perspectives, 1987). În concepția acestuia, forma ideală a planului unui oraș este cea de tip rectangular-pătrat, parcelele rezultând din divizarea terenului, având aceeași mărime (suprafață).

Se deosebesc parcelări de tip „open grid“ (pătrate deschise) și „closed grid“ (pătrate închise), acestea din urmă fiind adoptate din considerente de apărare.

Etnocentrismul tradițional chinez cu privire asupra lumii a condus la aplicarea și dezvoltarea planului de formă pătrată, în perioada dinastiei Han (202 î. Chr.- 200 d. Chr.).

Orașul era închis între ziduri, spațiul intramuros fiind divizat în cartiere. Fiecare cartier se compunea din 100 gospodării individuale. Cartierul comunica cu strada printr-o poartă.

Pentru accesul înafara orașului, locuitorii treceau prin trei porți:

- a casei lor;
- a cartierului;
- a orașului.

Pe timpul nopții toate porțile erau închise și bine păzite.

Acest tip de oraș a fost generat din nevoia de siguranță și de apărare la care se mai adaugă un element esențial – disponibilul de teren plan.

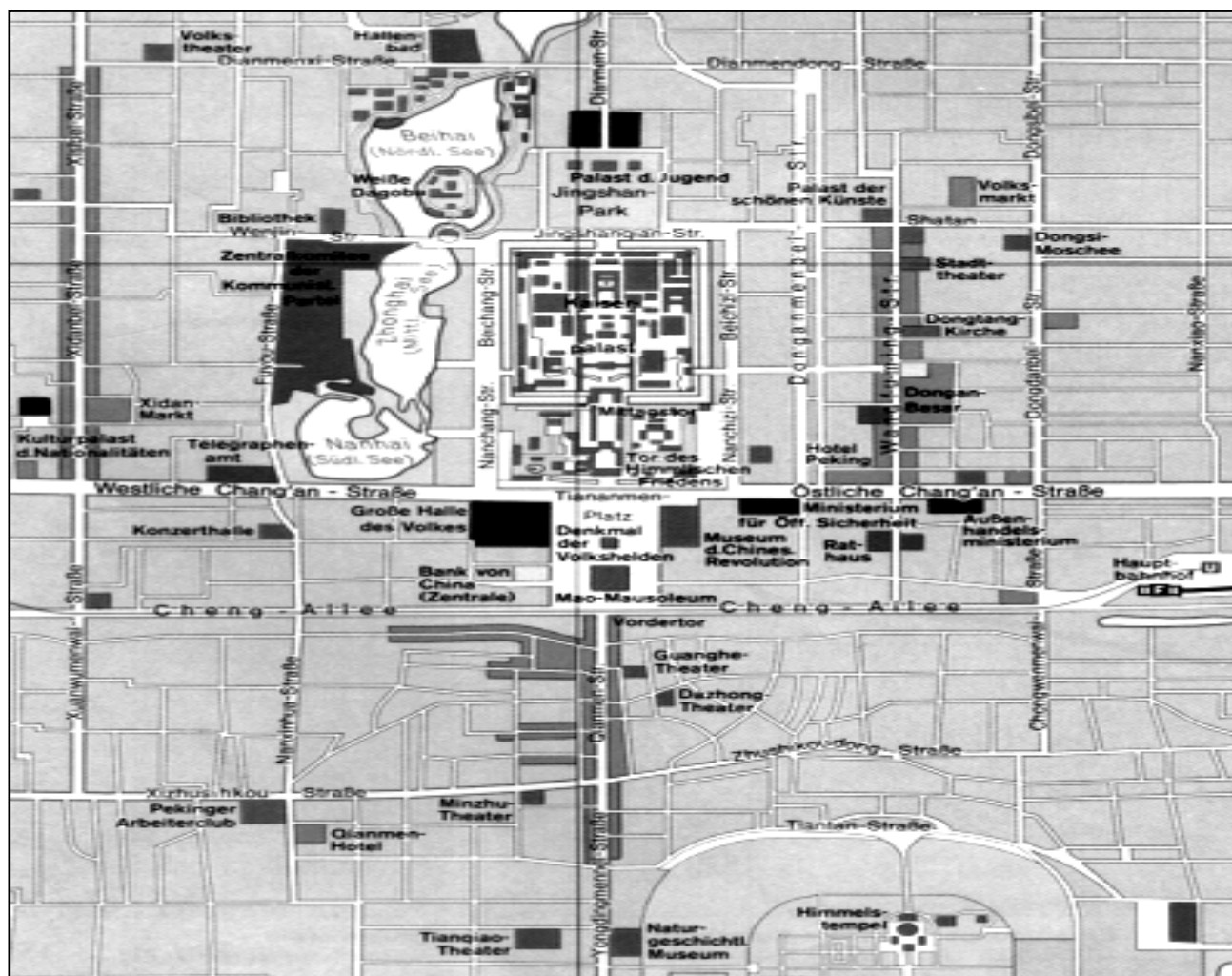

Fig. 92. Planul de tip „grid“ al orașului Beijing (după Siedlitz Weltatlas, 1984).

Orașul Adelaide din nord-vestul Australiei are la bază un plan rectangular elaborat în anul 1837.

Forma rectangulară (de tip grătar) a fost adoptată și în cazul orașului New York, în anul 1811.

După opinia lui P. Marcuse (The Grid City Plan, New York City and Laissez-Faire Planning in the Nineteenth Century, în „Planning Perspectives“, 1987, September) acest tip de plan este cel mai rău adoptat pentru orașele mari în țările dezvoltate ale lumii. Iată câteva din obiecțiile aduse acestui plan, în cazul orașului New York:

- uniformitate rigidă a întregului sistem;
- este neigienic (ignoră orientarea față de soare și adăpostul față de vânt);
- este plictisitor (monoton) din cauza geometriei invariabile;
- este asocial (oferă puțin spațiu pentru nevoi publice);
- este inefficient, întrucât ignoră topografia terenului;
- este neeconomic;
- este murdar.

Explicațiile adoptării acestui plan sunt următoarele:

- ignoranța în materie de planning a celor din comisia de avizare;
- forța de convingere a membrilor comisiei.

Legat de acest aspect, Lewis Mumford relatează următoarele: „*Capitalismul resurgent al secolului XVII-lea trata totul individual, blocul și strada, ca entități abstracte, destinate cumpărării și vânzării, fără a respecta valorile și utilitățile de factură istorică, condițiile topografice și nevoile sociale. Pentru omul de afaceri totul se reduce la standarde de unități monetare pentru achiziție și vânzare. Terenul urban devine acum o marfă, la fel ca și munca. Privit ca marfă orașul se diseminează (împrăștie) în toate direcțiile*”.

Planul liniar este mai răspândit în cazul orașelor mici. Obstacolele naturale nu permit totdeauna aplicarea unui astfel de plan orașelor mari. Pe de altă parte, o asemenea dispunere în cazul orașelor mari ar duce inevitabil la mărirea distanțelor. Suedezul Sven Dahl (citat, Jaqueline Beaujeu Garnier, G. Ghabot, 1971) a elaborat un astfel de plan, conform căruia orașele sunt dispuse de o parte și de alta a unei artere de circulație, largă de 1 km, pe o adâncime de 2 km. De-a lungul arterei principale sunt amplasate spațiile comerciale, unitățile administrative, de învățământ și cele industriale. În spatele acestora se desfășoară, pe o distanță de maximum 2 km, spațiile rezidențiale, care dispun de mari suprafețe de spații verzi. Acest model se bucură de o simplitate remarcabilă și de ordine teritorială perfectă. Orientarea spațială este antagonică: pe de o parte induce iluzia unei

percepții facile a reperelor spațiale, iar pe de altă parte crează nesiguranță orientativă prin repetarea acelorași repere.

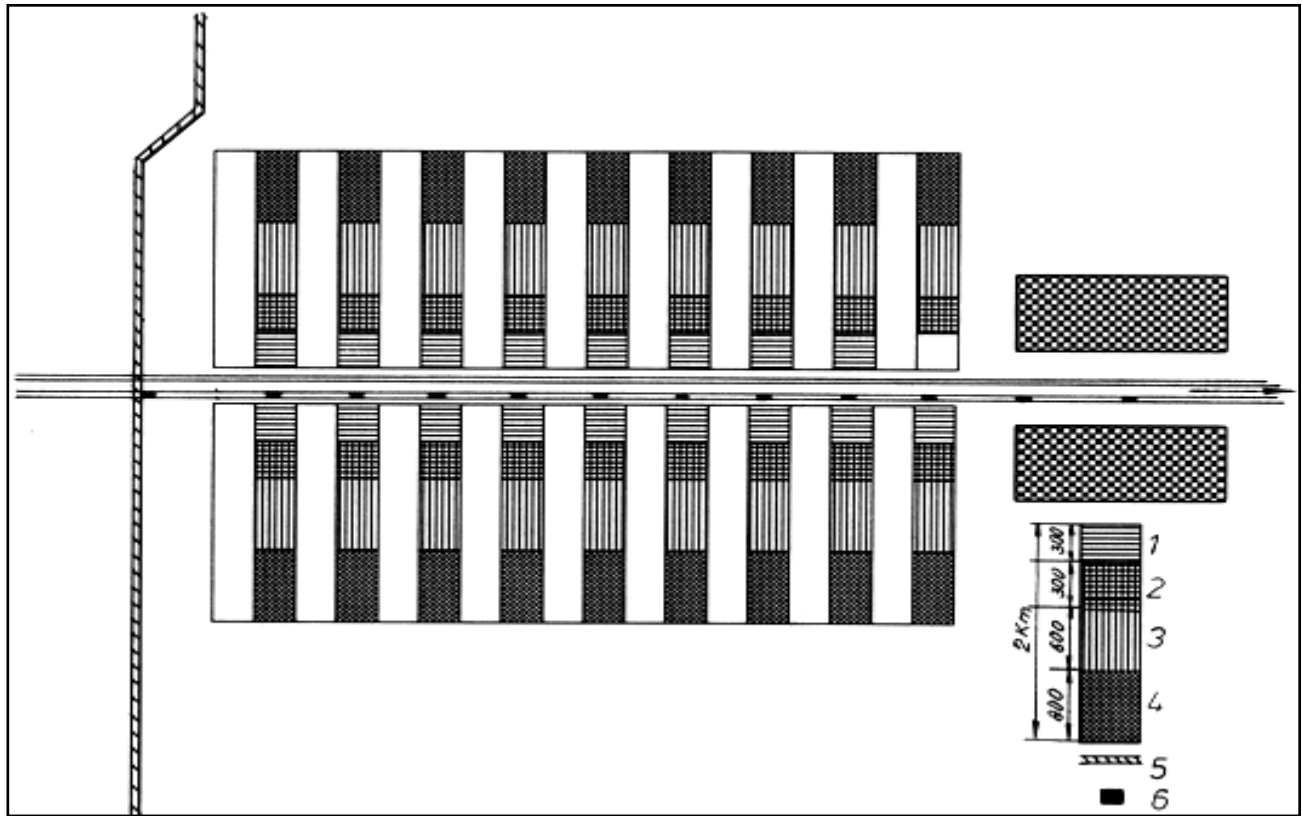

Fig. 93. Planul liniar. Modelul lui Sven Dahl: 1. locuri de muncă; 2. locuințe; 3. grupări de locuințe; 4. locuințe de tip vilă; 5. cale ferată; 6. stație de metrou (preluat după Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Ghabot, 1971).

Fiecare dintre ariile rezidențiale (locuințe individuale, grupări de locuințe, vile, adăpostesc în medie 1 700 de locuitori).

La noi în țară o desfășurare liniară o au orașele Câmpulung-Muscel, Câmpulung-Moldovenesc, precum și orașele Petroșani și Petrila, din bazinul huilifer al Văii Jiului.

Planul palmat. Acesta este dezvoltat și susținut de către R. Schmidt în amenajarea parcurilor publice din bazinul Ruhr, în etapa economiei „orașului de fum“ (1900-1930). Acest plan preconizează dezvoltarea radiară a orașelor cu intercalarea de spații verzi, care penetrează până în proximitatea zonei centrale.

La rândul ei, zona centrală este prevăzută cu un sistem circular de parcuri, conectate cu drumuri de acces pe jos sau cu bicicleta.

Industria este plasată periferic, ocupând aproximativ 1/3 din suprafața orașului. Zona industrială, la rândul ei, este înconjurată de un spațiu verde.

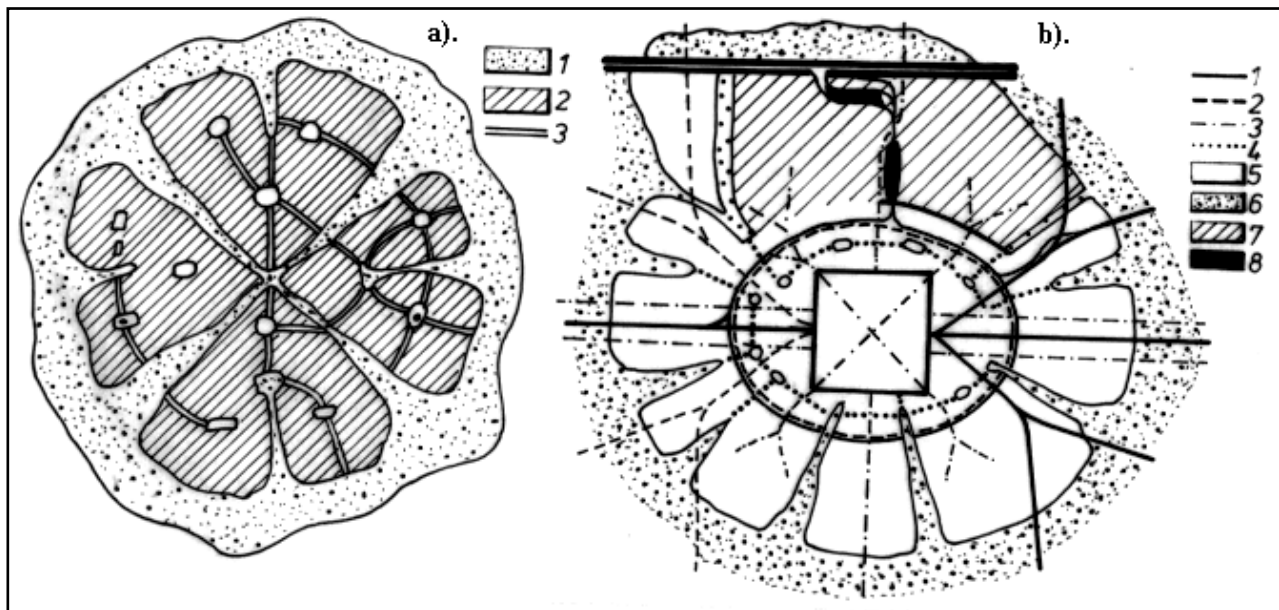

Fig. 94. Planul radiar-palmat: a). Spațiu urban în cadrul natural intact: 1. pădure; 2. teritoriu construit de slabă densitate; 3. drum. b). Dezvoltarea structurii palmat radiare: 1. cale ferată; 2. drum de acces autostradă-centru; 3. drumuri secundare; 4. drumuri pietonale; 5. spațiu construit de mare densitate; 6. perdea de protecție forestieră; 7. spațiu construit de slabă densitate; 8. autostradă. (după R. Schmidt, citat Ursula von Petz, în „Robert Schmidt and the Public Park Policy in the Ruhr District, 1900-1930“, în „Planning“, vol. 14, nr. 2, April, 1999).

Extinderea spațială a orașului Copenhaga s-a realizat după modelul palmat, „spațiile interdigitale“ fiind păstrate ca zone verzi. În acest mod, accesul la spațiile de recreere se realizează mai ușor, arterele de circulație principale fiind trasate pe „mediana digitală“.

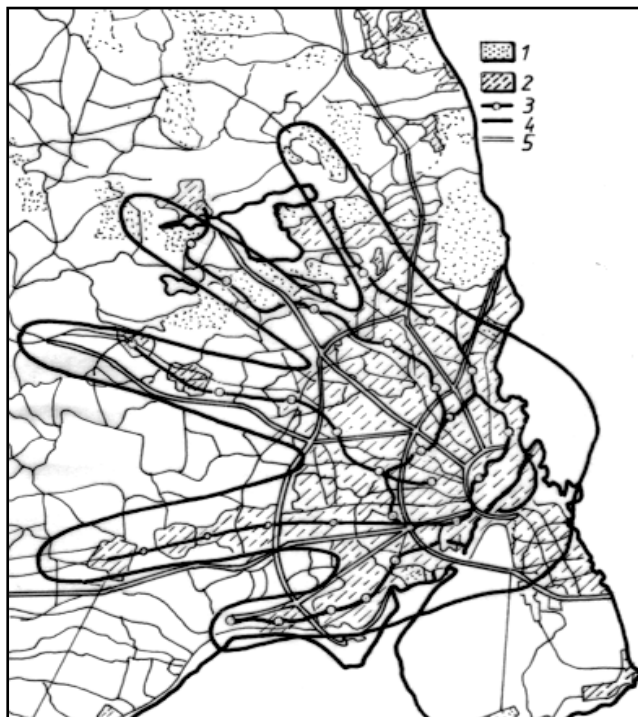

Fig. 95. Planul de extensiune spațială palmat-deschis a orașului Copenhaga: 1. spațiu împădurit; 2. spațiu construit; 3. linie de tramvai; 4. limita de extindere urbană; 5. drumuri principale (după R. Schmidt, citat Ursula von Petz, în „Robert Schmidt and the Public Park Policy in the Ruhr District, 1900-1930“, în „Planning“, vol. 14, nr. 2, April, 1999).

6.7. Extinderea spațială a orașelor

Datorită amplificării funcțiilor sale și a presiunii demografice, orașul este supus inevitabil extinderii. „Expansiunea orașului este un proces ce operează în toate timpurile” (D. Denecke, S. Gareth, 1988).

Din acest punct de vedere deosebim două tipuri de forme:

- *extinderea spontană*;
- *extinderea dirijată* (planificată).

6.7.1. Extinderea spontană

Formele de extindere spontană sunt; aglutinarea, *extinderea în formă de stea*, *extinderea polinucleară*, absorbția satelor și proliferarea cartierelor de tip „bidonville“.

Agglutinarea constă din alipirea sistematică și fără reguli precise de noi construcții la vechiul nucleu urban. La porțile orașelor medievale încadrate de ziduri s-au îngrămădit locuințele săracilor. Zidurile vechi au fost distruse și linia de fortificații s-a extins înglobând noul cadru construit. Această formă de extindere poate fi bine pusă în evidență în cazul orașelor circulare și nu numai în cadrul lor.

Extinderea în formă de stea se realizează în contextul dezvoltării orașului în lungul căilor de comunicație, dezvoltare începută în momentul în care deplasarea spre locul de muncă nu se mai poate realiza pe jos, transporturile în comun favorizând îndeosebi acest mod de evoluție.

Extinderea polinucleară reprezintă opusul extinderii prin aglutinare. Acest mod de extindere este specific evului mediu, când în numeroase situații la periferia fortificațiilor se dezvoltă un nou centru, de regulă, comercial. Asemenea moduri de asociere au fost dictate și de considerente de segregare socială și rasială. Astfel, clasele avute și-au construit totdeauna orașul lor, dar alături de cei săraci. Coloniștii sosiți în orașele Africii și-au durat cartierele de vile separate de ale băștinașilor. Calea ferată, din considerente de ordin tehnic, adesea a fost construită la distanță de oraș. În jurul ei s-au dispus anexele necesare și câteva case, care, cu timpul, au atras și alte necesități (după Jaqueline Beaujeu Garnier, G. Ghabot, 1971).

Absorbția satelor se realizează în contextul în care orașul în evoluția sa atinge satele limitrofe pe care le înglobează cu timpul și sub aspect administrativ.

Localitățile rurale Mănăștur și Someșeni, de la periferia vestică și estică a orașului Cluj-Napoca, au fost “absorbite” de evoluția orașului. Dacă în cazul Someșenilor caracterele rurale se mai păstrează, satul fiind inclus la oraș mai recent, în cazul Mănășturului aceste caractere s-au șters prin transformarea satului într-un mare cartier rezidențial.

Extinderea intravilanului îmbracă uneori un caracter voluntarist, în ideea legiferării unor realități teritoriale ce s-au derulat înafara cadrului legislativ existent. Bunăoară, în anul 2001 intravilanul municipiului Cluj-Napoca ce se extindea pe cca. 4 000 ha, a fost “extins” cu încă

2 000 ha, pentru a include în intravilan rezidențele de lux construite după 1989 în sectorul sudic al orașului, inclusiv perimetrul Pădurii Făget, acesta din urmă decretat încă din anul 1956 rezervație naturală (discuții asupra P.U.G., Cluj-Napoca, întâlnire A.U.C., 25. 01. 2003).

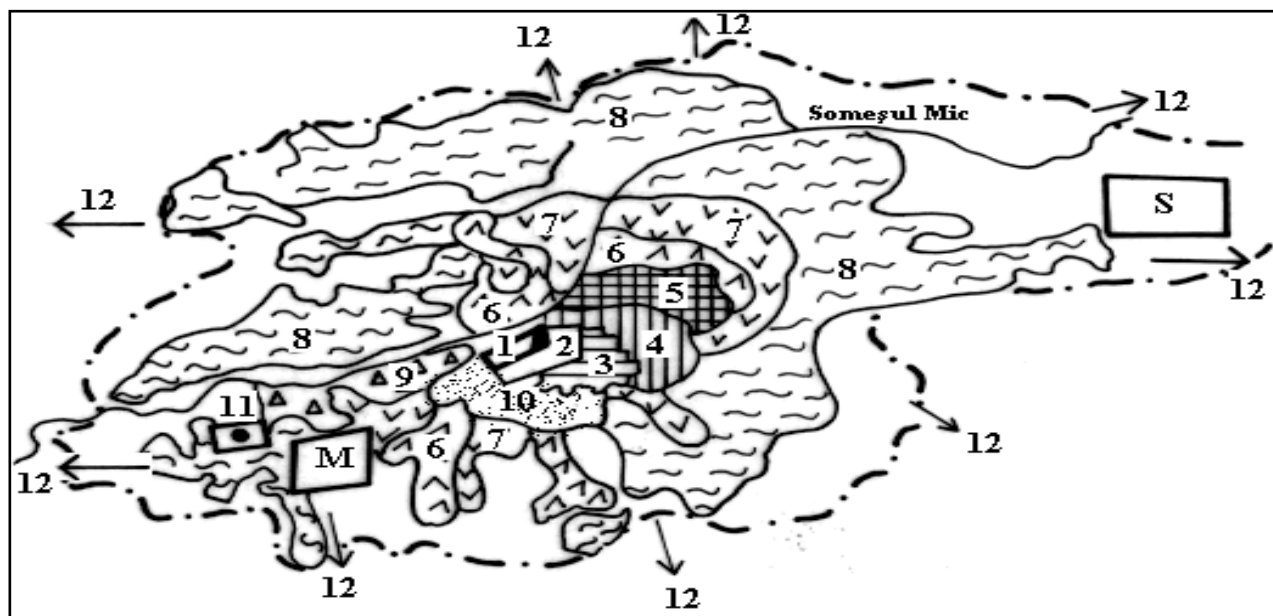

Fig. 96. Evoluția teritorială a municipiului Cluj-Napoca: 1. Cetatea Clujului (castrum) în sec. XII-XIII; 2. Locuințe în jurul cetății, în sec. XII-XIII; 3. Orașul Cluj în interiorul zidurilor, sec. XIV-XV; 4. Suburbiile Clujului din afara zidurilor, sec. XV; 5. Suburbiile Clujului din afara zidurilor, sec. XVI; 6. Orașul Cluj, în sec. XVII; 7. Orașul Cluj, în sec. XVIII; 8. Orașul Cluj între 1918-1970; 9. Parcul orașului; 10. Orașul Cluj în sec. XIX-XX (până în 1918); 11. Satul Mănăștur cu mănăstirea în sec. XV-XVI; M. Satul Mănăștur încorporat orașului Cluj, la sfârșitul sec. XIX. S. Satul Someșeni; 12. Direcții de extindere (fostele sate Mănăștur și Someșeni sunt astăzi incluse în cadrul orașului) (după Șt. Pascu și T. Morariu, 1974, cu completări).

Cartierele de tip „bidonville” reprezintă tot o extindere prin aglutinare, dar în modul cel mai mizerabil. Adăposturile celor nevoiași se lipsesc la periferia orașului de cartierele statornicite ale săracilor. Adăposturile realizate în pripă, din cartoane, deșeuri metalice și din lemn, lipsa apei și a energiei electrice, întregesc tabloul unor asemenea cartiere mizere. Ele constituie „anexe” ale marilor orașe din țările în curs de dezvoltare și o piedică în calea evoluției urbanismului pe coordonatele modernizării.

6.7.2. Extinderea dirijată

Această formă de evoluție teritorială a unui oraș constă în anticiparea și dirijarea fenomenului urban în teritoriu în funcție de scopurile urmărite. Nu se poate nega faptul că în cazul evoluției spontane nu au existat sau nu există acțiuni “dirijiste”. Acestea, chiar dacă există, se

limitează doar la acțiuni asupra părților și nu a întregului. Ele sunt consecințe ale viziunii înguste asupra orașului, fără a-i determina poziția, ierarhia și rosturile într-un ansamblu mai larg, fie regional, fie la scară națională sau continentală.

În accepțiunea actuală, extinderea dirijată constă în abordarea studiului și modelării fenomenului urban pe baza principiilor sistemice, conform cărora se tinde de la „transferul“ de rețele de așezări la sisteme de așezări care se caracterizează prin organicitate, complexitate și integritate și adaptabilitate.

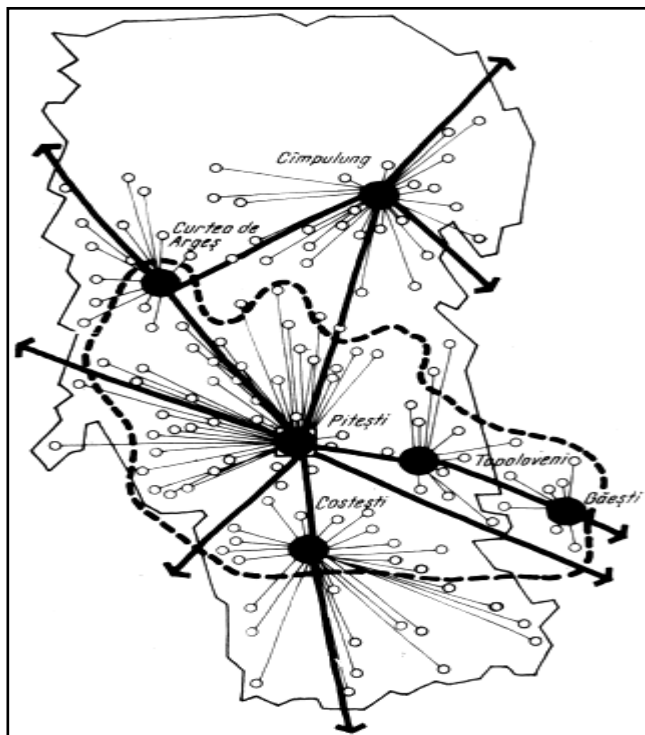

Fig. 97. Evoluție de tip sistemic (după C. Lăzărescu, 1977).

Evoluția spațială a orașelor se corelează strâns cu evoluția mijloacelor de transport. (după W. E. Rees, din vol. „The Earthscan Reader in Sustainable Cities“, editat de David Sutterthwaite, Earthscan Publications Ltd., London, 1999, p. 237, 238).

Astfel, orașul tradițional s-a modelat spațial în funcție de mersul pe jos. Distanțele între ariile rezidențiale și dotările cu frecvență zilnică erau mici datorită dimensiunilor reduse ale organismului urban.

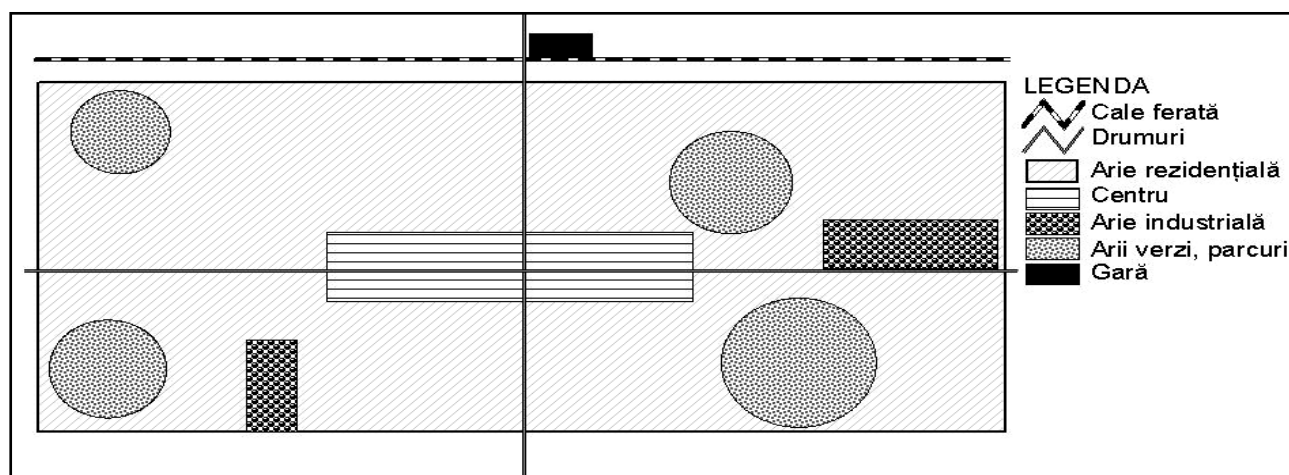

Fig. 98. Orașul tradițional (al mersului pe jos) (după W. E. Rees, din vol. „The Earthscan Reader in Sustainable Cities“, editat de David Sutterthwaite, Earthscan Publications Ltd., London, 1999, p. 237, 238).

Zona centrală era abordabilă în limitele izocroniei de o jumătate de oră, iar parcurile și spațiile verzi erau accesibile tuturor. Mijlocul de transport în comun era trăsura, care făcea mai ales legătura cu gara.

Odată cu introducerea și generalizarea transportului în comun, cu tramvaiul, orașul se dezvoltă multiaxial, în lungul căii de rulare.

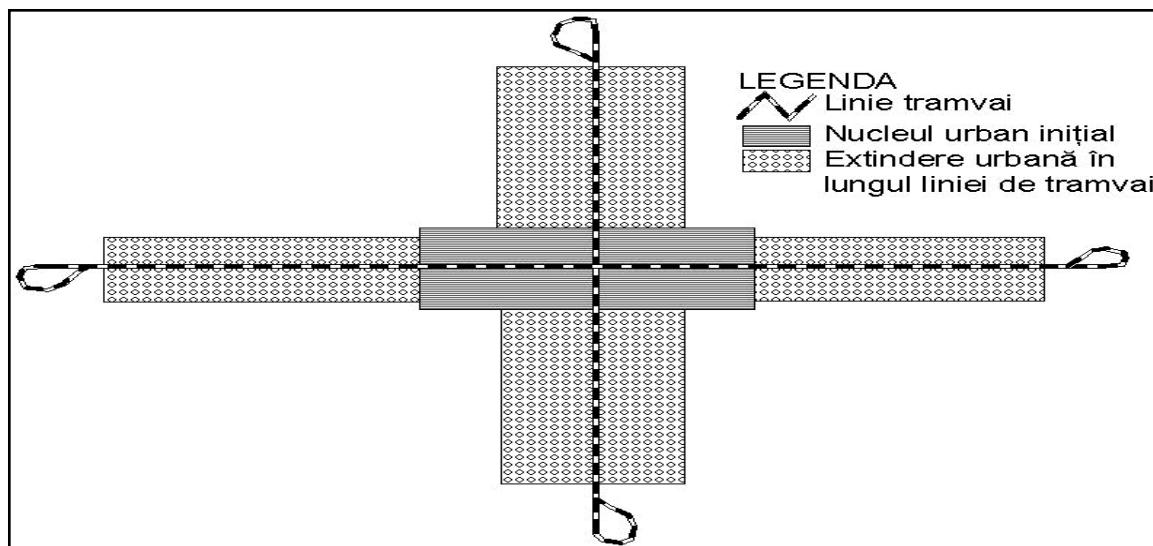

Fig. 99. Evoluția orașului dependent de tramvai (după W. E. Rees, din vol. „The Earthscan Reader in Sustainable Cities“, editat de David Sutterthwaite, Earthscan Publications Ltd., London, 1999, p. 237, 238).

Transportul de persoane cu trenul a generat subcentre urbane în jurul stațiilor.

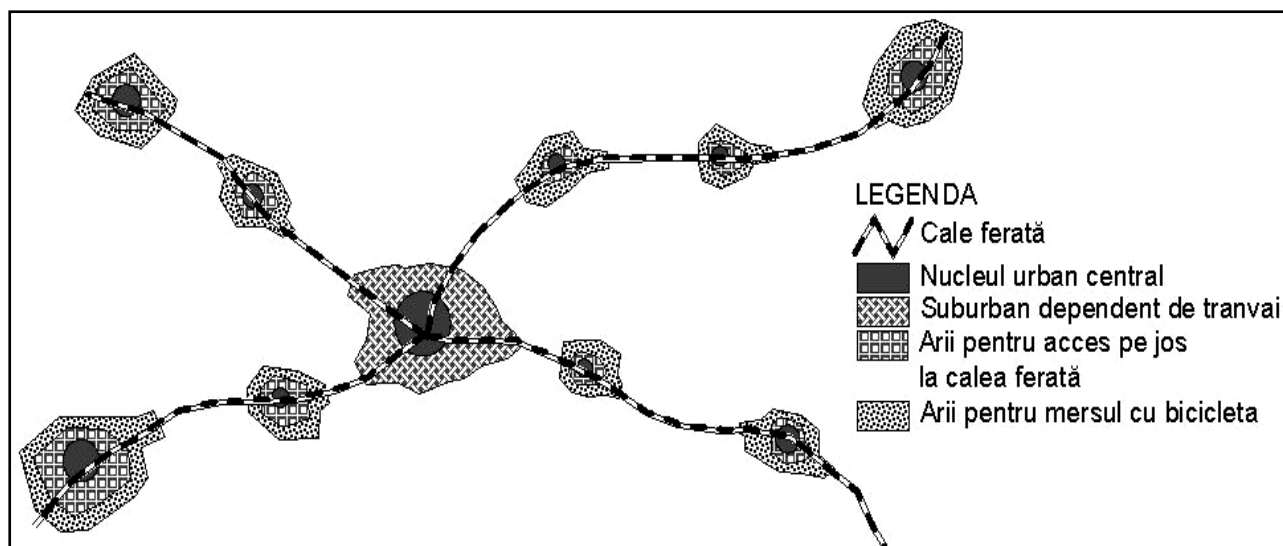

Fig. 100. Evoluția orașului dependent de tren (după W. E. Rees, din vol. „The Earthscan Reader in Sustainable Cities“, editat de David Sutterthwaite, Earthscan Publications Ltd., London, 1999, p. 237, 238).

Utilizarea pe scară largă a automobilului pentru transportul urban de persoane a condus la o dezvoltare spațială explozivă a orașului, în general de tip concentric, prin valorificarea terenurilor rămase libere între căile ferate.

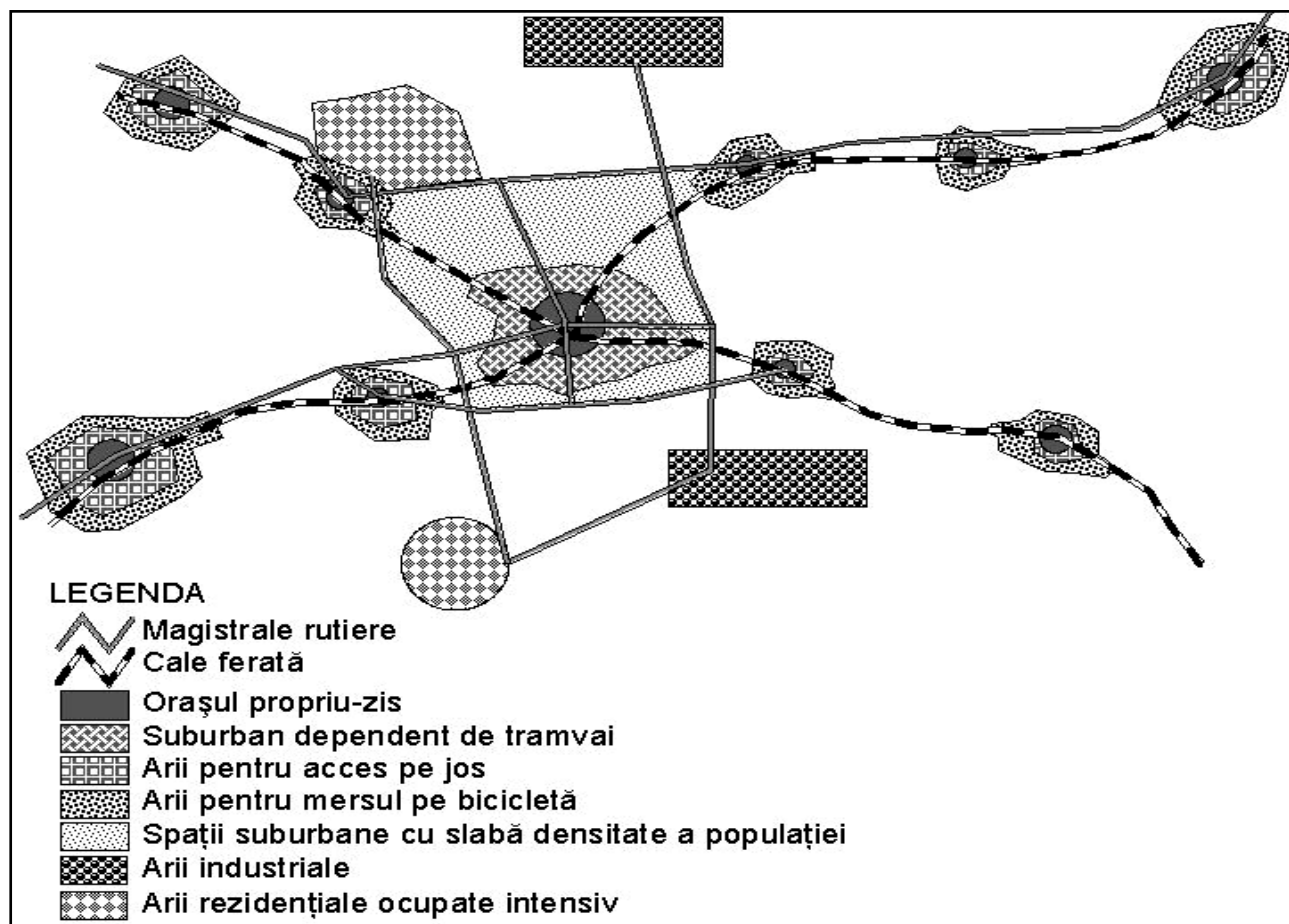

Fig. 101. Evoluția orașului dependent de automobil (după W. E. Rees, din vol. „*The Earthscan Reader in Sustainable Cities*“, editat de David Sutterthwaite, Earthscan Publications Ltd., London, 1999, p. 237, 238).

6.8. Influența orașului asupra regiunii

Odată „instalată”, orașul își exercită influența pe arii de extensiune variabilă în raport de mărimea lui, de rangul și activitățile pe care le concentrează, de posibilitățile de conexiune cu exteriorul. Relațiile pe care orașul le are cu exteriorul sunt extrem de variate, cu direcții și intensități diferite care, la un loc, asigură existența și prosperitatea acestuia, determină *zona lui de influență*.

Teoretic, *puterea de influență a orașului asupra regiunii este direct proporțională cu mărimea acestuia și invers proporțională cu distanța față de acesta*. Aria de influență a orașelor mici este totdeauna inclusă în cea de influență a orașelor mari pe principii de subordonare funcțională.

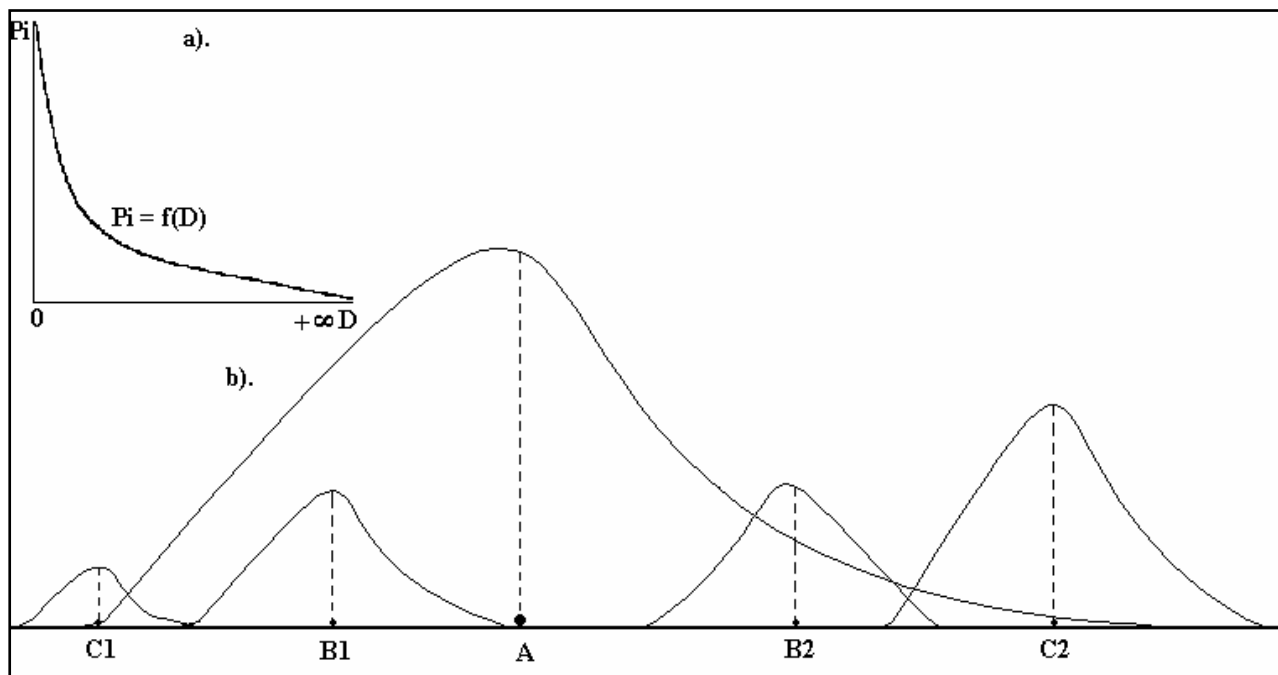

Fig. 102. a). Relația teoretică dintre puterea de influență a orașului și distanță și **b).** Secțiune ipotetică prin zonele de influență ale unui sistem de orașe (după I. Ianoș, 1987).

După I. Ianoș (1987) „*structura internă a zonei de influență relevă legături foarte strânse între toate așezările rurale și urbane, care se ierarhizează în sisteme proprii, la nivelul superior aflându-se orașul coordonator. Aceasta înseamnă că zona de influență se constituie într-un element fundamental în individualizarea principalelor sisteme de localități, fiind foarte utilă în depistarea celor mai semnificative relații teritoriale*“.

Modalitățile și formele prin care orașul este influențat sau influențează zona sa adiacentă sunt multiple. Unele au caracter centripet, iar altele, caracter centrifug.

Dintre influențele cu caracter centripet, adică de convergență, evidențiem:

- deplasările pentru muncă în oraș;
- influența comercială;
- aprovizionarea cu alimente și materii prime;
- atracția medicală și școlară;
- atracția culturală, administrativă și judecătorească.

Deplasările pentru muncă constituie forma cea mai expresivă sub care orașul își manifestă influența asupra zonei înconjurătoare. Ca urmare a puternicei concentrări a industriei și serviciilor, mase mari de oameni se deplasează zilnic, sub forma navetismului, dinspre sate spre orașe. Deplasarea este puternic influențată de potențialul de comunicație al regiunii, de facilitatea

legăturilor cu orașul și distanța față de acesta. Navetismul se consideră rezonabil în contextul în care deplasările au loc în limitele izocroniei de o oră (1 h). Peste acest prag de timp se reduce sensibil capacitatea de muncă a individului și se prelungește în mod artificial ziua de muncă. *Izocroniele* reprezintă linii imaginare, ce unesc puncte până la care deplasarea se efectuează în aceeași cantitate de timp, de la un punct central, luat ca bază. Rezultă de aici că izocroniele sunt funcție de distanță și viteză. Sub acest aspect, la distanțe egale, izocroniele diferă în funcție de tipul și viteza mijlocului de transport utilizat. Punctele centrale luate ca bază pot fi gările, autogările sau locurile de muncă.

Aria de influență a unui oraș poate fi sesizată și prin analiza provenienței populației care a migrat definitiv în acesta. În acest caz se ia în considerare doar teritoriul adiacent urbanului și se va analiza intensitatea fenomenului în funcție de distanța față de oraș.

Influența comercială rezidă din incapacitatea dotărilor din cadrul ruralului de a asigura cererea de produse de uz casnic, alimentar și general locuitorilor de la sate. Acest lucru se traduce prin satisfacerea parțială a acestor nevoi și apel la serviciile orașului. Astfel, la noi în țară, pentru zonele montane, structura mărfurilor cumpărate de la cele mai apropiate orașe relevă ponderea ridicată a produselor alimentare, pe când pentru zonele de câmpie primul loc îl dețin produsele de uz casnic, gospodăresc și articole de îmbrăcăminte (I. Ianoș, 1987).

În general, în realizarea volumului de vânzări în centrele urbane, un loc important îl dețin locuitorii din arealul rural adiacent. Volumul vânzărilor este cu atât mai mare, cu cât orașul este mai important. Atracția comercială a centrelor urbane mici este ocazională, și se manifestă prin organizarea periodică a zilelor de târg. Populația navetistă a orașelor mari, în schimb, se aprovizionează ritmic din acestea.

În concluzie, rolul comercial al unui oraș în teritoriu este cu atât mai pregnant, cu cât atrage mai multă forță de muncă. „*Aceasta influențează decisiv asupra conturării și extinderii arealului de atracție comercială. La noi în țară orașele industriale au, de regulă, arealul de atracție comercială suprapus pe cel al recrutării forței de muncă. În afara acestuia atracția comercială se manifestă doar ocazional*“ (citată, I. Ianoș, 1987).

Aprovizionarea cu alimente și materii prime se constituie ca urmare a faptului că prin concentrarea demografică și a industriei, orașul reprezintă un debușeu pentru produsele agricole excedentare ale ruralului. O parte a necesarului de produse alimentare se realizează în perimetrul administrativ al orașului. Astfel, structura folosințelor agricole ale acestor spații este dominată de legumicultură și pomicultură la care se asociază horticoltura și profilarea spre producția de lapte. Este o cerință impusă de nevoile stringente ale orașului, de perisabilitatea produselor și costul transportului.

O atare structură a modului de utilizare a terenului agricol este „împinsă“ pe spații mai largi dacă nevoile orașului reclamă acest lucru. Adesea zonele agricole preorașenești își au organizate spații extinse pentru „culturi forțate“ (sere). *Regula generală este aceea că aria de influență agricolă a orașului încetează acolo unde structura modului de utilizare a terenului agricol „trădează“ caractere extensive.*

Aprovizionarea cu materii prime a orașului și exercitarea influenței în funcție de acest criteriu este mai greu de sesizat. Lâna, bunăoară, se adună de la distanțe mari pentru prelucrarea industrială, după cum se cunoaște existența unor orașe care trăiesc pe seama acestui produs obținut din apropiere (Cisnădie, de exemplu).

Satele se specializează în producerea acelor materii prime care sunt necesare marilor uzine ale orașului către care gravitează. Prezența în oraș a unei fabrici de zahăr, duce la extinderea culturilor de sfeclă de zahăr în arealul apropiat.

Influența orașului asupra ruralului se manifestă și prin atracția medicală și școlară. Chiar dacă ruralul dispune de o oarecare asistență și dotare sanitară, orașul concentrează, de regulă, serviciile medicale specializate și de înaltă calificare.

Prezența unor specialiști recunoscuți extinde, adesea, în mod exagerat aria de influență a orașului. Același lucru este valabil și pentru atracția universitară. Este mai indicat a se lua în considerare proveniența elevilor în școlile profesionale și medii.

Atracția culturală, administrativă și judecătorească acționează cu intensități diferite, funcție de rangul, mărimea și poziția orașului.

Influențele cu caracter centrifug se manifestă prin:

- deplasările pentru muncă în afara orașului;
- migrarea industriei;
- influența politico-administrativă;
- deplasările și relațiile pentru recreere.

Deplasările pentru muncă, în afara orașului, de regulă, sunt mai reduse, predominând forța de muncă cu înaltă calificare. În funcție de rețeaua căilor de comunicație, aceste deplasări pot depăși cu mult aria de proveniență a populației navetiste pentru oraș.

Migrarea industriei în zonele rurale este un fenomen mai recent și are drept cauză incapacitatea orașului de a asigura forță de muncă, la care se adaugă și eliminarea *deplasărilor pendulatorii*, adesea obositoare. Nici prețul terenului nu constituie un element de neglijat. Ca urmare a acestui fapt, unele secții sau chiar fabrici întregi sunt plasate în mediul rural; apar, astfel, relații de cooperare între sat și oraș pe linia industrială. Totodată, în unela așezări rurale, iau ființă unități de

industrializare a materiilor prime de proveniență locală, ruralul căpătând treptat o independență relativă în raport cu orașul. Aria de influență a orașului asupra ruralului trebuie să se limiteze din acest punct de vedere doar la arealele în care este prezent fenomenul de cooperare și complementaritate.

Influența politico-administrativă a urbanului asupra ruralului se datorează concentrării instituțiilor specializate ale statului, de ordin juridic, politic, administrativ, care deservește ruralul pe arii variate ca extensiune, în funcție de profilul acestor instituții, de distanță, de arondările preconizate și statuate prin divizări politico-administrative. Arealul de distribuție zilnică a presei din marile orașe se constituie ca factor de conturare a zonei de influență.

Relațiile pentru recreere sunt evidente în cazul orașelor mari, fără a lipsi nici la cele mijlocii. Aceste relații sunt strâns corelate cu bugetul de timp și posibilitățile de deplasare ale cetățenilor. Acest tip de relații au dus la apariția în preajma orașelor a unor spații funcționale pentru recreere și agrement, care se extind mereu și „migreză“ la distanțe din ce în ce mai mari de oraș, pe măsura dezvoltării acestuia. Nu trebuie să luăm în considerare doar acele locuri cu destinație specială. Deplasările de sfârșit de săptămână în mediul rural a unei însemnate părți din populația orașului, pot fi luate în considerare ca factor auxiliar în conturarea zonei de influență.

6.8.1. Zonele de influență ale orașului. Teorii ale locului central

Prin natura și intensitatea relațiilor orașului cu regiunea și prin gradul de subordonare a acesteia „comenzii“ orașului, se formează *zone de influență urbană*.

În literatura geografică li s-au dat diverse denumiri care, în general, au aceeași semnificație (*banlieu, suburbe, urban fringe, vorort, bazin urban, mediu urban înconjurător*). Alți termeni ca arie de convergență (E. Molnar, A. Maier, N. Cianga, 1975), *regiune polarizată* (J. Boudeville, 1971), *regiune funcțională* (H. Carel, 1971), depășesc sfera noțiunii de zonă de influență. În țara noastră, cu înțeles identic sau aproape identic, se utilizează în afară de noțiunea de zonă de influență și cea de *zonă periurbană și zonă preorașenească*, toate având sensul de arii ce sunt influențate sau influențează în mod direct orașul.

„*Locul central*“ îl reprezintă o așezare oarecare, indiferent că aparține urbanului sau ruralului, care furnizează pentru propria-i populație și pentru a celor situate în proximitate ori la distanțe mai mari, bunuri și servicii. O așezare cu rol de loc central poate fi un sat ce concentrează dotări și funcții vitale pentru populația locală și a satele din jur, ori un oraș, care deopotrivă polarizează sate și/ori orașe de pe areale diferite ca mărime.

Se reține ca regulă generală, faptul că, odată cu creșterea numărului populației unei așezări, crește numărul funcțiilor și complexitatea acestora.

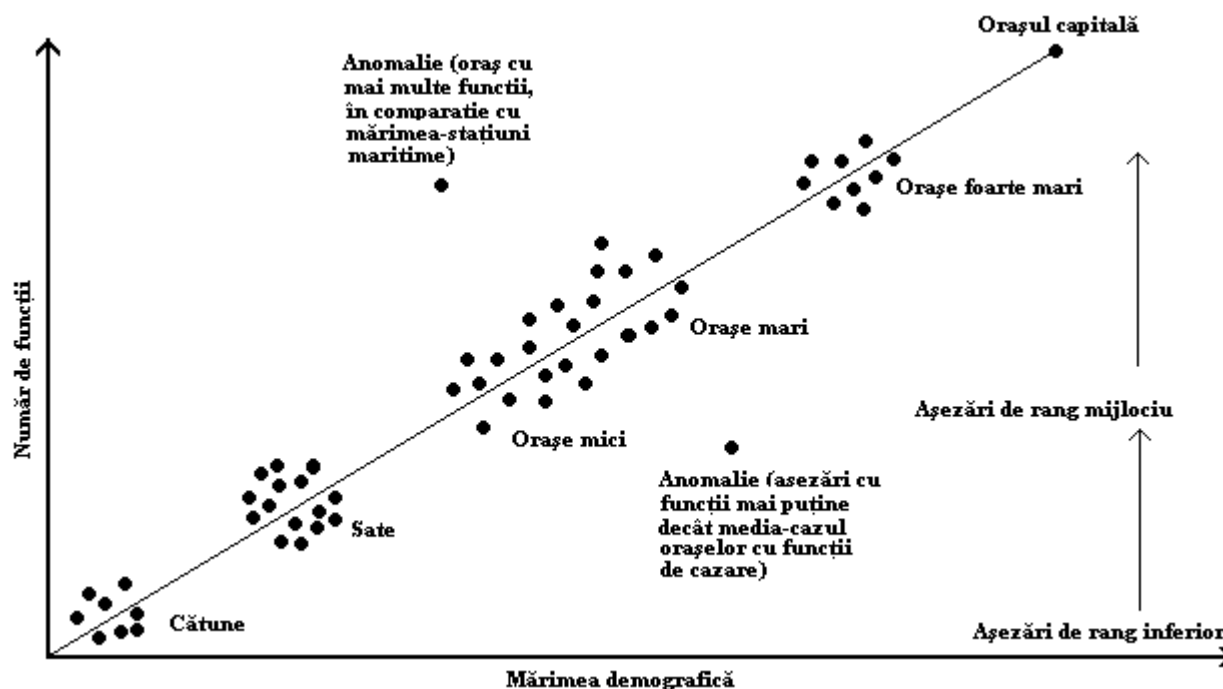

Fig. 103. Relația dintre mărimea așezărilor și concentrarea numărului de funcții (după D. Waugh, 2000).

Suprafața (spațiul) asupra căreia se manifestă influența economică, socială, administrativă și politică a unei așezări, poartă denumirea de “sferă de influență sau hinterland”.

Funcțiile „locurilor centrale“ (ale așezărilor cu rol de loc central) sunt în principal cele terțiare (bunuri și servicii oferite populației locale, dar și celei răspândite pe areale mai extinse).

Sferele de influență și interacțiunile dintre așezări se modifică în timp, în funcție de competiția dimensională și funcțională. Într-o primă fază orașele apar și se dezvoltă independent. În a doua fază se dezvoltă un singur centru puternic ce subordonează periferii de extensiune variabilă. Este perioada ce coincide temporal cu începuturile industrializării. În faza a treia se dezvoltă puternic un singur centru național, care de regulă este orașul capitală, în paralel cu dezvoltarea unor centre regionale puternice. Faza a patra coincide cu formarea unor sisteme de așezări funcțional interdependente, fapt ce marchează organizarea complexă a teritoriilor naționale și coordonarea proceselor de creștere urbană.

Limita de deservire cu bunuri și servicii reprezintă distanța maximă de la care populația face apel la „locurile centrale“ pentru asigurarea diverselor necesități (bunuri de uz casnic și gospodăresc, servicii medicale, de învățământ, juridice etc.). Aceasta (limita de deservire) depinde de calitatea bunurilor și serviciilor, de durata de deplasare și de frecvența apelului la ele.

Pragul de bunuri și servicii este dat de numărul minim de persoane solicitate pentru a le susține pe acestea. În Marea Britanie, de exemplu, s-a estimat că sunt necesare minimum 300 de persoane pentru ființarea unui magazin sătesc, 500 de persoane (locuitori) pentru a se susține o școală primară, 2 500 de locuitori pentru deservire medicală curentă și peste 1 milion de locuitori pentru o universitate (F. Hudson, 1976).

Pragul de bunuri și servicii diferă însă mult, de la o țară la alta, în funcție de gradul de dispersie al așezărilor, de potențialul demografic și politica în domeniul dezvoltării teritoriale. Bunăoară, la noi în țară, magazinele sătești le întâlnim frecvent și în așezări cu populație sub 100 de persoane, după cum, de asemenea, așezări rurale mai mici (sub 200 de locuitori) dispun de lăcașuri pentru învățământ primar, (acolo unde se impune).

Așa după cum s-a remarcat, zona de influență a unui oraș este rezultatul suprapunerii și interferenței unor influențe individuale sau reciproce a urbanului asupra ruralului adiacent. Dar, cum se poate ușor constata, diversele tipuri de influențe nu coincid ca arie de propagare. Bunăoară, *aria de recrutare a forței de muncă* este mult mai restrânsă decât influența funcției universitare.

Se pune, deci, problema găsirii unor elemente definitorii și reprezentative în stabilirea limitelor ariilor de influență.

Din punct de vedere teoretic, avându-se în vedere că zona de influență (Z_i) este constituită din mai multe arii corespunzătoare elementelor sale componente (A_{ij}), s-ar putea considera limita medie de extensiune a acesteia, intersecția ariilor de influență a cel puțin trei elemente:

$$Z_i = \sum_{j=1}^n A_{ij} \quad (n \geq 3)$$

Pe plan mondial au existat asemenea preocupări, dintre care cele mai cunoscute sunt cele ale lui Von Thünen, Weber, W. Christaller și V. J. Reilly.

După cel de al doilea război mondial preocupările în acest domeniu nu și-au pierdut importanța, ci, din contră, au existat și există preocupări de perfecționare a metodelor și metodologiilor de determinare a zonelor de influență (Jaqueline Beaujeu Garnier, G. Chabot, H. Bobeck, E. Molnár, I. Ianoș).

Modelul von Thünen are ca idee principală organizarea spațiului rural adiacent în funcție de distanța față de oraș și perisabilitatea produselor. El dezvoltă această teorie în lucrarea „Der Isolierte Staat“ (1826), bazându-se pe analize econometrice asupra regiunii Mecklenburg.

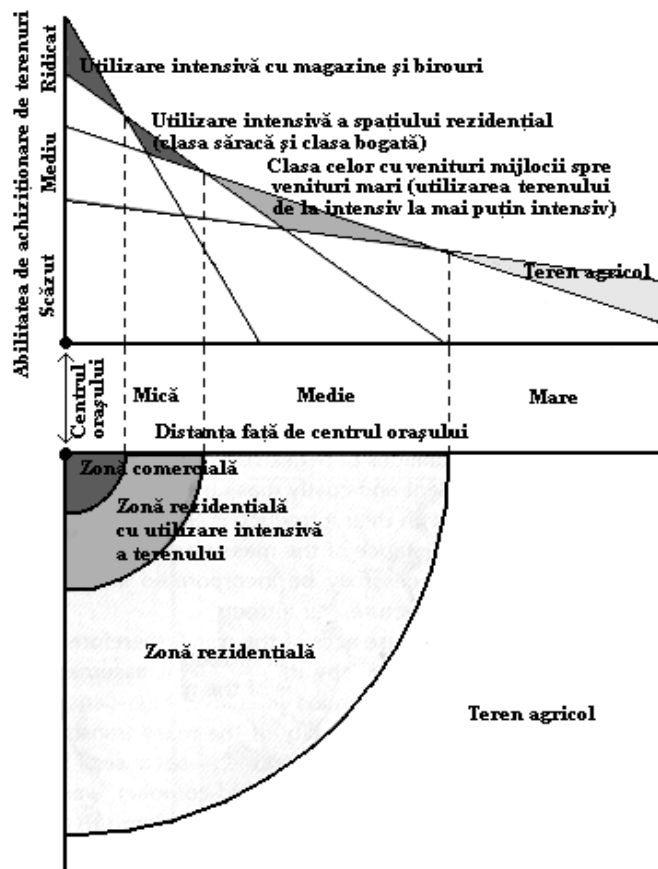

Fig. 104. Modelul valorii diferențiate a terenului - von Thünen aplicat la spațiul urban (după, J. Fellmann, A. Getis, J. Getis, 1990).

Conform acestei teorii se admite existența unui stat izolat, a unui oraș situat în centru, ca piață de desfacere, o suprafață uniformă care înconjoară orașul, numai un singur mijloc de transport, calul și căruța, și o masă de fermieri care aprovizionează orașul. Prețurile de piață și costurile de producție sunt aceleași pentru toți fermierii iar prețul de piață diferă în funcție de produs. Maximizarea profitului fermierilor este în relație de distanță față de piața centrală, care este orașul. Prețul ce revine fermierului este prețul de piață, minus costul transportului, care crește proportional cu distanța față de piață.

Cu cât distanța față de piață crește, cu atât nivelul de intensivizare a agriculturii scade. În jurul centrului se dezvoltă zone concentrice ale utilizării terenului, în arealul central fiind localizate culturile cu cartofi, urmate de cultura grâului, pășuni, iar la periferie pădure pentru lemn de foc. Acest model aplicat în cadrul sistemelor urbane “se traduce” prin desfășurarea concentrică de areale funcționale ale orașului în raport cu gradul de intensivizare a utilizării spațiului urban, respectiv accesul și prețul terenului. Astfel, în zona centrală se pune în evidență o utilizare intensivă a spațiului legată de concentrarea magazinelor și a birourilor de toate categoriile. Urmează un al doilea sector situat la distanță mică față de centrul orașului, marcat de o utilizare intensivă a terenului ca urmare a concentrării rezidențelor, deopotrivă ale clasei înstărite și ale clasei sărace. La o distanță medie față de centrul orașului se dezvoltă de asemenea un spațiu rezidențial ocupat de clasa cu venituri mijlocii și mari. La distanță mare față de centru se desfășoară terenul agricol, în cele mai numeroase cazuri cu utilizare intensivă (sere, solarii, livezi, terenuri legumicole etc.).

Modelul Christaller. Acest model a fost creat de către geograful german Walter Christaller (1893-1969) în anul 1933 pe baza investigațiilor făcute în partea de nord a Germaniei. Asumțiile care au stat la baza construirii modelului sunt următoarele (D. Waugh, 2000):

- existența unui spațiu plan de câmpie, fără bariere de ordin orografic, în cadrul căruia transportul este la fel de ușor și de ieftin în toate direcțiile; costul transportului crește proporțional cu distanța de la locul central (se utilizează doar un singur mijloc de transport);
- populația este distribuită uniform în spațiu și are aceleași afinități, aceleași nevoi și același venit;
- resursele sunt uniform distribuite în spațiu și nu există variații ale producției agricole;
- bunurile și serviciile sunt procurate întotdeauna de la cel mai apropiat loc central, micșorându-se astfel distanța de transport, fapt transpus în practică în mod mutual de către toți clienții;
- locurile centrale de rang mai înalt satisfac nevoile de bunuri și servicii, deopotrivă și pentru cele de rang inferior, precum și pentru cele corespunzătoare locului ocupat în ierarhia rangurilor;
- fiecare loc central va fi plasat cât mai departe de un posibil rival, evitându-se realizarea unui exces de profit pe seama locului central de același rang;
- multitudinea de locuri centrale ce oferă aceleași bunuri ori servicii, la aceleași prețuri, va determina clienții să graviteze spre unul sau spre altul dintre aceste centre, de pe areale situate la mijlocul distanței dintre ele;
- rangul locurilor centrale este determinat de puterea de cumpărare, de cerere și de tipul bunurilor și serviciilor, realizându-se praguri de ordine în jurul fiecărui loc central; cu cât distanța până la locul central va fi mai mare, cu atât va crește prețul de achiziție al bunurilor ori prețul serviciilor;
- această regularitate comportamentală a clienților, presupune că fiecare loc central este înconjurat de o regiune complementară asupra căreia orașul deține monopolul vânzării, în relație strânsă cu distanța și avantajul prețurilor.

Un astfel de spațiu uniform trebuie divizat în întregime în regiuni complementare, fără a exista spații înafara influenței locurilor centrale. Acest fapt conduce la ideea că regiunile complementare nu pot avea formă circulară, deoarece ar rămâne locuri libere. Forma ideală de insiprație naturală, de ocupare în întregime a teritoriului, o reprezintă hexagonul.

În cadrul acestei figuri geometrice plasamentul spațial al așezărilor poate fi ales în centru hexagonului, vârfurile hexagonului ori pe mijlocul laturilor acestuia. Hexagonul, așa cum s-a mai remarcat “acoperă” întregul spațiu, neexistând inserții în afara modelului ideal de atracție.

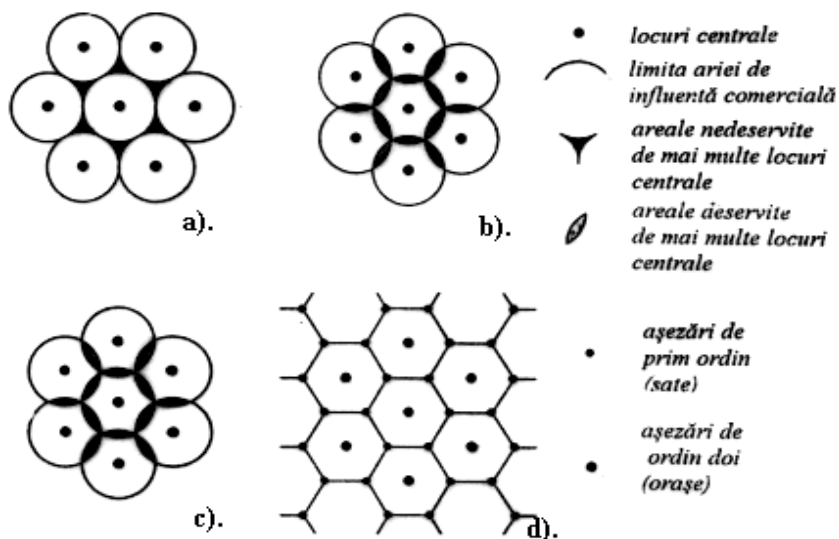

Fig. 105. Sferile de influență în jurul așezărilor: a). cercuri tangente; b). cercuri suprapuse; c). construcția hexagonului ariei de influență comercială; d). configurația finală a hexagoanelor (după, D. Waugh, 2000; Oxford Dictionary of Geography, 1997).

Cea mai mare suprafață hexagonală reprezintă spațiul de deservire cu bunuri și servicii de la nivelele cele mai joase, până la cele mai înalte.

În interior, hexagoanele mai mici deservesc areale mai restrânse, pentru un număr mai mic de populație și oferă un număr mai restrâns de bunuri și servicii. Se realizează, astfel, o ierarhie a locurilor centrale a cărui echilibru trebuie să fie menținut ori restabilit în permanență. Așezările de același nivel în categoria locurilor centrale, vor avea aceeași mărime și același profil funcțional.

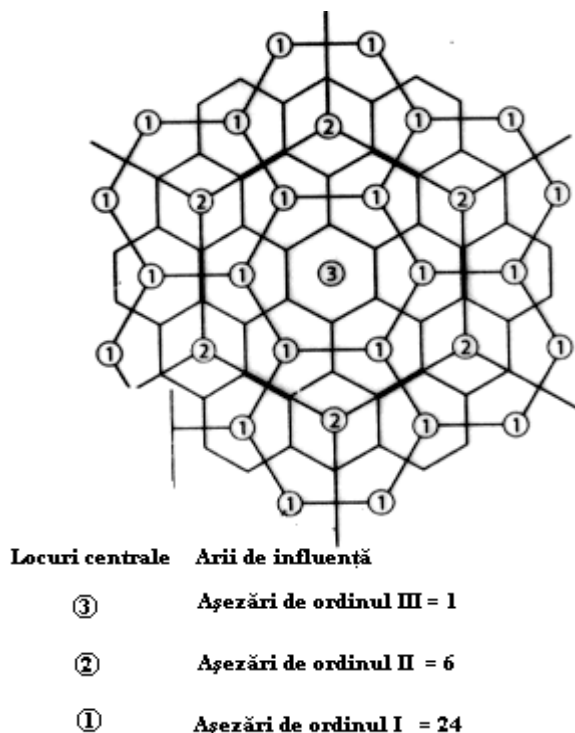

Fig. 106. Locurile centrale și ariile de influență (după, D. Waugh, 2000; Oxford Dictionary of Geography, 1997).

Aplicând *principiul marketingului*, se admite existența unui singur centru de rangul cel mai înalt și un număr de locuri centrale de ranguri mai mici, care cresc în mod invers proporțional cu rangul, valoare de creștere ce poartă denumirea de *valoarea K*, sau, într-o altă formulare, K reprezintă numărul de locuri dependente de următorul loc central de nivel mai înalt. În funcție de aceasta, avem un centru de rangul cel mai înalt, două centre de ordinul doi, șase centre de ordinul trei, 18 centre de ordinul patru, 54 centre de ordinul cinci, ș.a.m.d.

Prin dispunerea hexagonală în diverse moduri se obțin categorii diferite de suprafețe modelare pentru servicii și comerț.

Când $K = 3$ (3, numărul de locuri dependente de următorul loc central de nivel mai înalt), suprafața deservită de centrul de ordinul trei este de trei ori mai mare, decât cea deservită de cel de ordinul doi, iar a acestuia din urmă tot de trei ori mai mare decât cea deservită de centrul de ordinul unu (de la nivelul cel mai de jos).

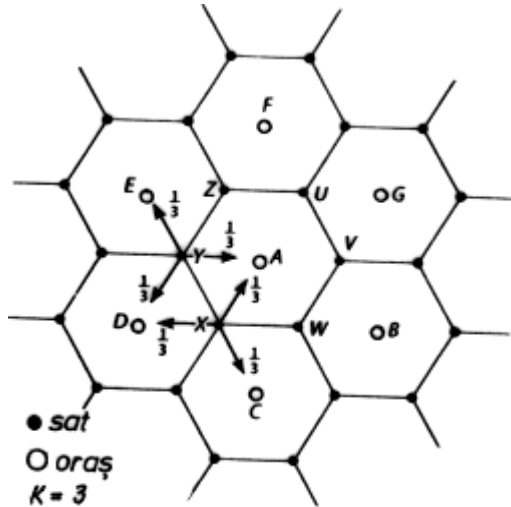

Fig. 107. Modelul Christaller. Locurile centrale, când $K=3$: *A* – locul central de ordinul trei; *B, C, D, E, F, G* – locuri centrale de ordinul doi, subordonate lui *A*; *U, V, W, X, Y, Z* – sunt șase din cele 24 de așezări de ordinul unu, ce se interpun între așezarea de ordinul unu (*A*) și așezările de ordinul doi (după, *D. Waugh, 2000; Oxford Dictionary of Geography, 1997*).

În ideea că doar o treime din locuitorii așezării *Y* vor efectua cumpărături în *A*, o treime în *D* și o treime în *E*, rezultă că *A* va atrage câte o treime din clienții de la *U, V, W, X, Y* și *Z* ($6 \times 1/3 = 2$), la care se adaugă proprii clienți (1) și, deci *A* va deservi ca echivalent trei locuri centrale ($2 + 1$).

În contextul în care $K = 4$, așezările de ordinul unu, *U, V, W, X, Y, Z* vor fi locat pe mijlocul laturii hexagonului în loc de punctul de convergență a laturilor celor trei hexagoane.

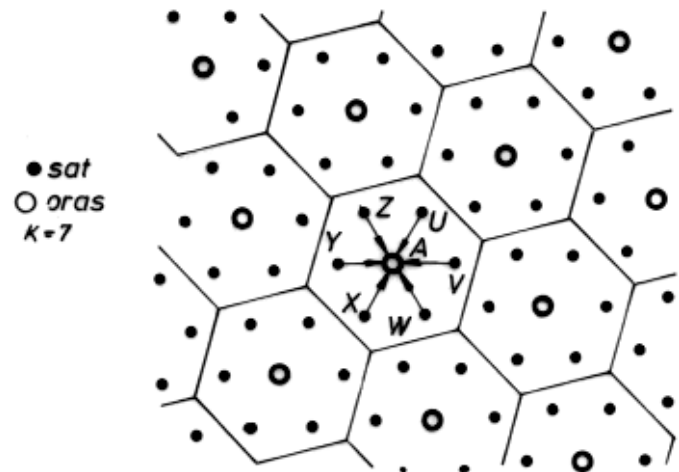
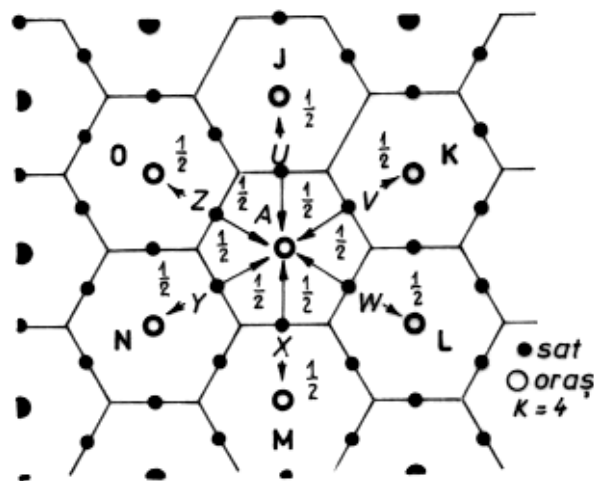

Fig. 108. Modelul Christaller. Locurile centrale. $K=4$ și $K=7$, (după, *D. Waugh, 2000*).

Clienții din *Y* vor avea posibilitatea de a alege numai două piețe, *A* și *N*, acceptând ideea că jumătate se orientează spre *N*, iar cealaltă jumătate spre *A*. La fel, jumătăți din clienții lui *X* se vor îndrepta spre *A*, iar ceilalți spre *M*. *A* va atrage deci, jumătate dintre clienții din cele șase așezări (*U, V, W, X, Y, Z*) ($6 \cdot \frac{1}{2} = 3$), la care se adaugă clienții proprii ($3 + 1$). Acest model are la bază principiul traficului, conform căruia drumul între două centre să fie cât mai scurt și cât mai ieftin.

Locurile centrale se vor plasa de o asemenea manieră, încât să conexeze un număr maxim de drumuri între așezările mai mari.

Când $K = 7$, modelul include toate cele șase așezări de ordin inferior (U, V, W, Y, X, Z) în cadrul unui hexagon ce delimitează spațiul de deservire comercială a așezării de rang superior, A.

În acest caz toți clienții din cele șase așezări de ordin inferior ($6 \times 1 = 6$) vor beneficia de serviciile comerciale ale așezării A (1), aceasta însemnând că A va deservi șapte locuri centrale. În contextul acestui model s-a aplicat principiul administrativ, conform căruia locitorii din cadrul așezărilor mai mici se subordonează centrului, care dispune de pârghii eficiente de control și aprovizionare a așezărilor adiacente. Acest model se poate aplica cu succes polderelor din Olanda, unde noul spațiu de uscat obținut în detrimentul mării se pretează unei modelări geometrice perfecte (este un *spațiu izomorf*).

Limite ale modelului Christaller (comentariu, după D Waugh, 2000):

- se întâlnesc foarte rar suprafețe mari de câmpie netede, fără asperități (barierele orografice sunt mai dependente de regulă, decât excepții ; la aceasta se mai adaugă utilizarea diverselor mijloace de transport, ceea ce conduce la schimbarea relației de proporționalitate cost-distanță;
- populația și bogăția nu sunt uniform distribuite în spațiu;
- populația nu va alege întotdeauna locul central cel mai apropiat și va prefera, din când în când, supermarketurile situate la distanțe mai mari;
- populația diferă în privința nevoilor și a puterii de cumpărare;
- guvernele joacă un rol important în privința controlului plasamentului spațial al industriei și al noilor orașe;
- o competiție perfectă între firme nu poate fi reală, unele adjudecându-și profituri mai mari în raport cu altele;
- Christaller a imaginat fiecare loc central ca având anumite funcții particulare, imuabile; în realitate așezările cu loc central au mai multe funcții, ce se schimbă în timp;
- modelul nu ține cont de deformările spațiale ce pot apărea ca urmare a implantării industriei.

Cu toate aceste limite, modelul Christaller ne oferă un instrument de testare a stărilor teritoriale reale. În același timp, sprijină deciziile de planning în locarea noilor funcții terțiare (comerțul cu amănuntul, în special) și a trasării drumurilor.

Modelul gravitațional sau al interacțiunii (Reilly). Acesta se inspiră din legea gravitației formulată de Newton, al cărei enunț este următorul: „, două corpuri se atrag unul pe altul cu o forță

direct proporțională cu produsul maselor lor și invers proporțională cu pătratul distanței dintre ele“.

În cazul nostru, „corpurile“ sunt orașele cu populația lor. Odată cu creșterea numerică a populației crește și intensitatea relațiilor dintre orașele în cauză. Modelul poate fi utilizat pentru determinarea teoretică a limitelor de migrație între două teritorii adiacente, a ponderii populației ce utilizează un loc central, aflat în rivalitate cu un altul, precum și la determinarea ariei de influență a unei localități cu rol de loc central, în raport cu alta învecinată, prin stabilirea *punctului de atracție zero*.

Pe baza considerentelor mai sus expuse, Reilly elaborează, în anul 1931. *Legea gravitației comerțului cu amănuntul*, lege care îi poartă numele. Această lege are următorul enunț: „*atracția comercială a două centre asupra spațiului intermediar lor este direct proporțională cu mărimea centrelor și invers proporțională cu pătratul distanței dintre ele“.*

Conform acestui enunț, arealele de atracție comercială sunt variabile ca formă și mărime, ori pot să interfereze și să se modifice odată cu creșterea numerică a orașelor ori a modificărilor calitative din punctul de vedere al potențialului de comunicație.

Formula de calcul al punctului de atracție zero este următoarea:

$$D_b = \frac{D_{ab}}{1 + \sqrt{\frac{P_a}{P_b}}},$$

unde:

D_b - punctul de atracție zero;

D_{ab} – distanța (sau timpul) dintre orașele A și B;

P_a – populația orașului mai mare;

P_b – populația orașului mai mic.

Luând exemplul orașelor Cluj-Napoca (360 000 de locuitori) și Turda (60 000 de locuitori) cu distanța de 30 km dintre ele, *punctul de atracție zero*, D_b , va fi egal cu:

$$D_b = \frac{30}{1 + \sqrt{360000/60000}} = \frac{30}{1 + 2,5} + \frac{30}{3,5} = \mathbf{8,5 \text{ km}}$$

Rezultă că punctul de atracție zero este situat la 8,5 km de Turda și la 21,5 km de Cluj-Napoca, fapt ce corespunde în linii mari cu realitatea (*valorile privind distanța și numărul populației au fost rotunjite în mod voit*).

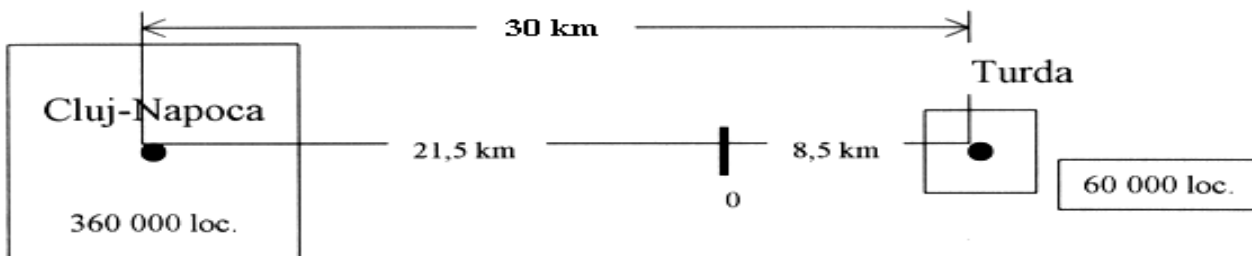

Fig. 109. Punctul de atracție zero în cazul orașelor Cluj-Napoca și Turda.

Limite ale modelului Reilly (comentariu, după D. Waugh, 2000). În construcția modelului se lansează ideea că acesta nu poate fi aplicabil întotdeauna în situații reale; cu cât orașele sunt mai mari, cu atât este mai puternică influența acestora. În virtutea logicii elementare, populația caută centre comerciale cele mai apropiate ca distanță și timp. Aceste adevăruri nu sunt însă, întotdeauna valabile. În condiții de trafic dificile, centrele mai mici sunt preferate în locul celor mari.

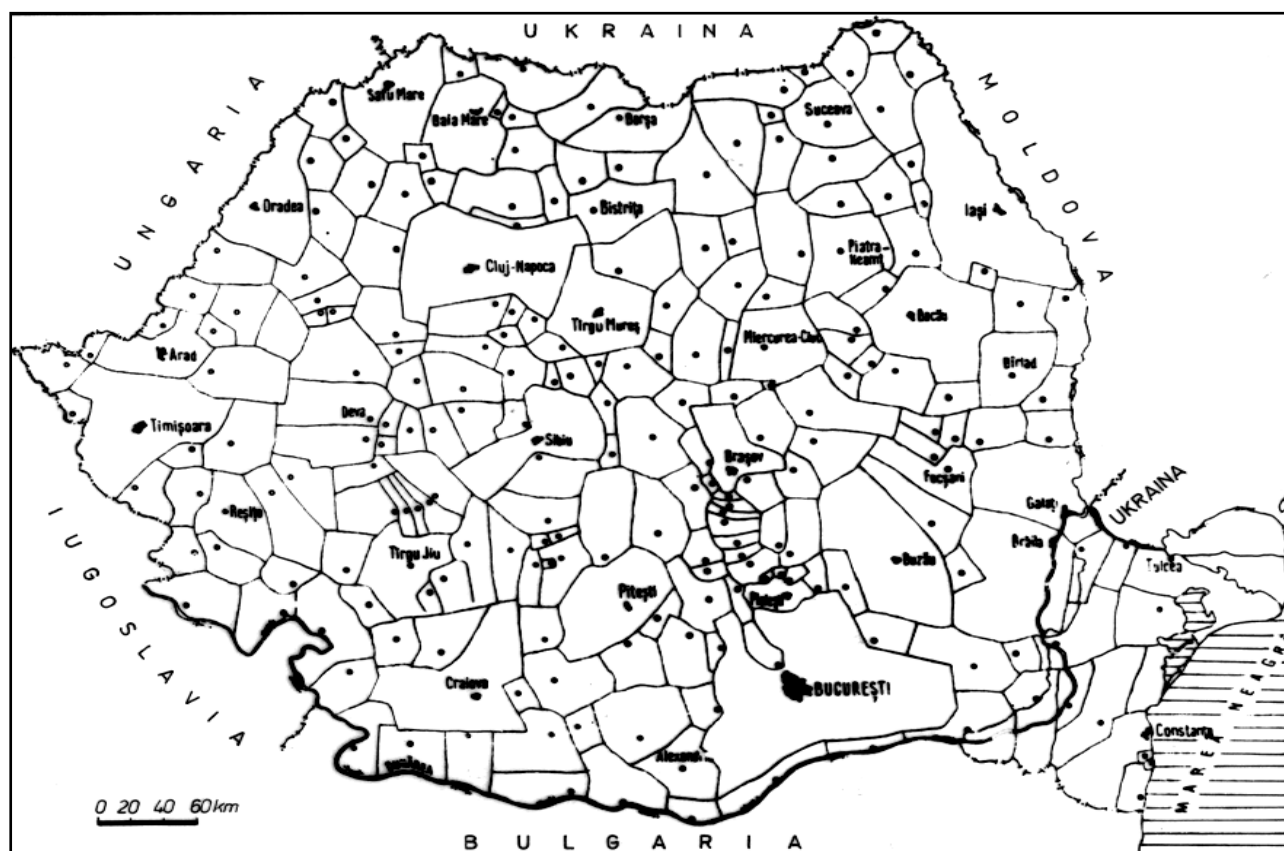

Fig. 110. Aria teoretică de influență a orașelor în România (după I. Ianoș, 1987).

Centrele mici pot, în numeroase situații, să ofere o gamă mai diversificată de mărfuri, sunt mai sigure și oferă servicii de calitate mai bună, la care se adaugă, nu de puține ori, prețurile mai atractive. Ele răspund cu o mai mare suplețe la solicitările externe.

Dacă toate cele 263 de orașe ale țării (1999) ar fi repartizate uniform, fiecăruia i-ar reveni o suprafață de cca 900 km². Calculele zonelor de influență teoretică și transpunerea lor pe hartă pun în evidență faptul că se manifestă o strânsă dependență între mărimea zonei de influență și densitatea centrelor urbane (comentariu, după I. Ianoș, 1987).

Astfel, se constată dimensiuni reduse ale zonelor de influență în județul Prahova și părțile limitrofe ale județelor vecine (Brașov, Dâmbovița), în județul Hunedoara, în centrul Depresiunii Colinare a Transilvaniei, supusă presiunii a trei centre urbane mari – Cluj-Napoca, Sibiu și Târgu Mureș. Cele mai mari zone de influență teoretică le au orașele mari care, în majoritatea cazurilor au împiedicat dezvoltarea unor centre similare în apropierea lor. Bucureștiul are aria de influență teoretică cea mai mare, depășind 10 000 km².

Urmează a doua categorie de orașe cu zonă de influență mai mare de 4.000 km²: Iași (5 200 km²), Cluj-Napoca (5 000 km²), Timișoara (4 300 km²), Buzău (4 000 km²) și Craiova (4 000 km²).

Orașele Ploiești și Brașov, deși sunt orașe mari, cu populație de peste 250 000 de locuitori, au zone de influență teoretică redusă (800 km, respectiv 1300 km), din cauza densității ridicate a orașelor mici.

În Câmpia Română și partea nordică a Carpaților Orientali ariile de influență teoretică ale orașelor sunt mari din cauza numărului mai redus de orașe.

Orașele mici au cele mai reduse zone de influență teoretică. Pe lângă potențialul demografic redus contribuie și plasarea lor în areale cu densități ridicate ale localităților urbane (Ocnele Mari 25 km², Plopeni 30 km², Eforie 35 km²). Băile Tușnad are o arie teoretică de influență mai mică de 30 km², din cauza monofuncționalității și a potențialului demografic redus.

Stabilirea zonelor de influență teoretică a sprijinit într-o oarecare măsură delimitarea zonelor de influență urbană. Aceasta s-a realizat luând în considerare ariile de proveniență a forței de muncă, de cooperare industrială, de aprovizionare cu produse agroalimentare, de influență social-culturală și comercială. În conturarea teoretică a zonelor de influență s-a luat înm considerare și frecvența autobuzelor și trenurilor perechi, spre orașul din apropiere.

Zona de influență urbană este rezultatul interferenței a cel puțin trei arii de atracție. Ea se traduce printr-o accentuată mobilitate teritorială și puternică influență social-economică. Zonele de influență urbană acoperă peste 60 % din teritoriul național. Dacă s-ar fi luat în considerare și relațiile periodice s-ar fi realizat o acoperire integrală a teritoriului național. Grade mai reduse de acoperire se constată în arealul carpatic, slab populat, unele arii depresionare fiind lipsite de centre urbane, polarizarea fiind exercitată de către o localitate rurală: Depresiunea Almăjului-Bozovici, Culoarul

Arieșului-Baia de Arieș, Depresiunea Zarandului-Gurahonț, Valea Bistriței-Broșteni, Culoarul Bârgaielor-Prundul Bârgăului etc.

Grad ridicat de acoperire cu zone de influență urbană se constată în partea de vest a țării (90 %), unde densitatea redusă a rețelei urbane este compensată de prezența unor centre urbane mari (Timișoara, Arad, Oradea, Satu Mare), în Subcarpații Moldovei (82 %) și în Depresiunea Colinară a Transilvaniei. Valorile cele mai reduse le întâlnim în Câmpia Moldovei, Podișul Bârladului, Dobrogea centrală și de sud, sud-vestul Olteniei, Câmpia Transilvaniei și Podișul Someșelor.

Totodată, se pun în evidență arii exagerat de mari, care sunt sub influența unui singur oraș (cea de sub influența Bucureștiului, a orașelor Cluj-Napoca, Timișoara, Craiova, Iași, Galați). Pentru a evita o dezvoltare disproporționată a acestor orașe, cu consecințe negative asupra localităților rurale aflate în zona lor de influență, se impune promovarea unor localități rurale din aceste zone, în categoria urbanului.

6.8.2. Regula rang-mărime

Această regulă postulează ideea că mărimea unei așezări este invers proporțională cu rangul acesteia (cu cât rangul este mai mic, populația așezării în cauză este mai mare). Se pornește de la asumția că așezarea de rangul doi va avea jumătate din populația așezării celei mai mari (de rangul unu), cea de rangul trei, o treime din populația așezării de rangul unu, cea de rangul patru un sfert, ș.a.m.d.

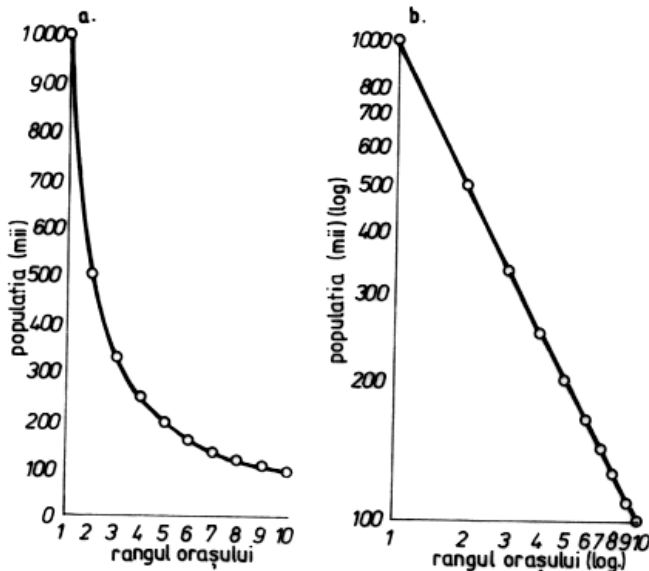

Fig. 111. Relația dintre rangul și mărimea unei așezări: a) scară normală; b) scară logaritmică (după D. Waugh 2000).

Formula de calcul este următoarea:

$$P_n = \frac{P_1}{n}$$

unde:

P_n - populația orașului

P_1 - populația celui mai mare oraș

n - rangul, în funcție de mărime, al orașului.

Exemple: dacă orașul cel mai mare are 2 100 000 de locuitori (rangul unu), atunci, în mod teoretic, orașul de rangul doi va avea 1 050 000 de locuitori ($2\ 100\ 000 : 2 = 1\ 050\ 000$), iar cel de rangul trei 700 000 de locuitori ($2\ 100\ 000 : 3 = 700\ 000$).

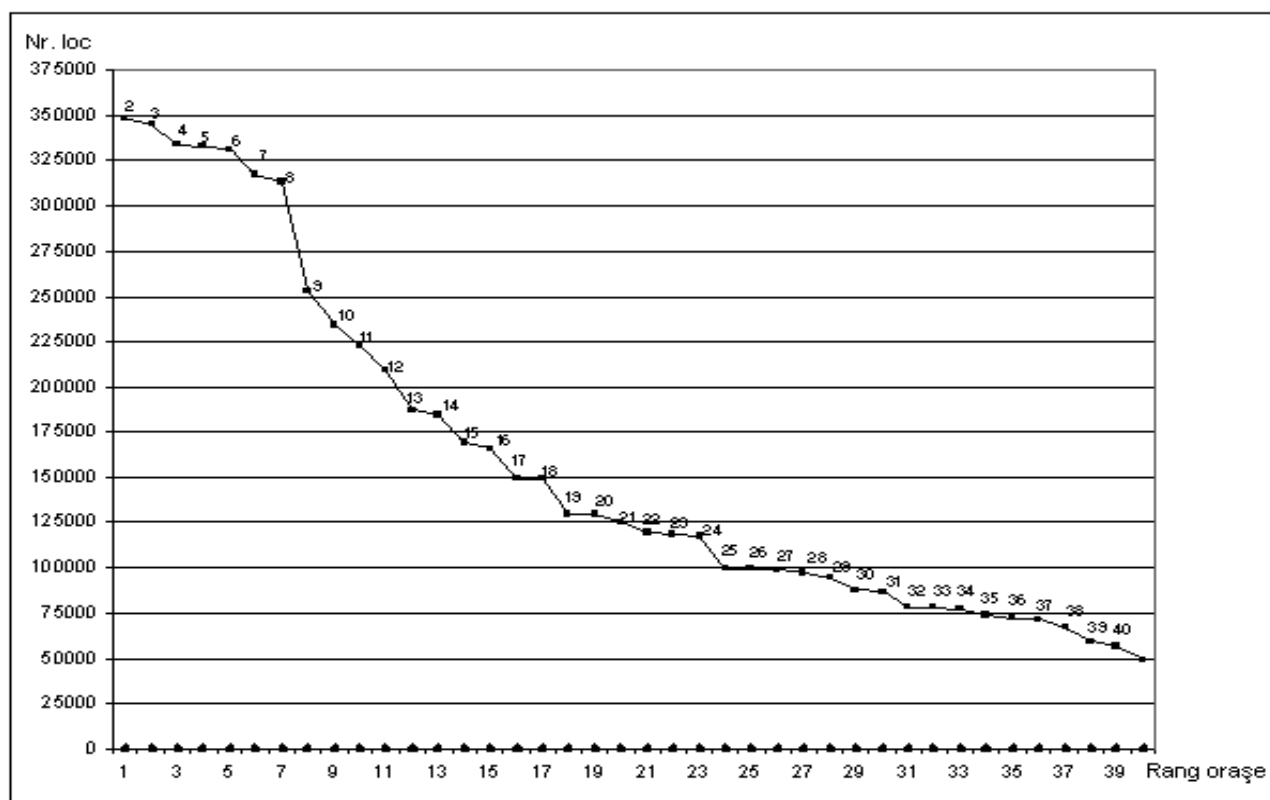

Fig. 112. Relația rang-mărime a orașelor reședință de județ din România.

Conform acestei reguli orașele de rangul doi în ierarhia națională ar trebui să dispună de un potențial demografic de cca. 1 milion locuitori. În contextul actual asistăm la o hipertrofiere a orașului-capitală, fapt ce se răsfrânge în chip negativ asupra echilibrului demografic și economic la nivel național. Este unanim acceptată ideea conform căreia creșterea capitalei să se realizeze în ritmuri mai scăzute, în opoziție cu metropolele provinciale (Constanța, Galați, Iași, Craiova, Brașov, Timișoara, Cluj-Napoca), care trebuie să devină competitori redutabili cu capitala, și deci să cunoască ritmuri de dezvoltare mai accelerate. Metropolele provinciale trebuie să ajungă într-un interval de timp de 15-25 ani la o populație de cca. 1 milion locuitori, în timp ce capitala, în același interval de timp, să nu depășească 3 milioane locuitori. În același timp, metropolele provinciale trebuie fortificate cu funcții administrative suplimentare care rezultă în urma procesului de descentralizare decizională și administrativă, ca atribute esențiale ale exercițiului și demonstrației democratice din țările cu economie avansată.

Tabel 2. Relația rang-mărime a orașelor reședință de județ din România.

Orașul	Rangul	Populația actuală	Populația estimată după regula rang-mărime
București	1	2.027.512	-
Iași	2	348.399	1.013.756
Constanța	3	344.876	675.837
Timișoara	4	334.098	506.878
Cluj-Napoca	5	332.792	405.502
Galați	6	331.360	337.918
Brașov	7	317.772	289.644
Craiova	8	312.891	253.439
Ploiești	9	253.414	225.279
Brăila	10	234.648	202.751
Oradea	11	223.288	184.319
Bacău	12	209.689	168.959
Pitești	13	187.181	155.962
Arad	14	184.619	144.822
Sibiu	15	168.949	135.167
Tg. Mureș	16	165.534	126.799
Baia Mare	17	149.496	119.265
Buzău	18	149.080	106.711
Satu Mare	19	129.886	112.639
Botoșani	20	129.285	101.375
Piatra Neamț	21	125.121	96.548
Râmnicu Vâlcea	22	119.340	92.159
Suceava	23	118.162	98.152
Drobeta Turnu Severin	24	117.882	84.479
Focșani	25	99.812	81.100
Târgoviște	26	99.486	77.981
Târgu Jiu	27	98.587	75.093
Tulcea	28	97.282	72.482
Reșița	29	94.531	69.914
Slatina	30	87.623	67.583
Bistrița	31	86.942	65.403
Vaslui	32	77.955	63.359
Călărași	33	77.906	61.439
Deva	34	77.061	59.632
Câmpina	35	73.586	57.928
Alba-Iulia	36	72.410	56.319
Zalău	37	70.856	59.797
Sfântu Gheorghe	38	67.142	55.585
Alexandria	39	59.007	51.987
Slobozia	40	56.925	50.687
Miercurea Ciuc	41	48.893	49.481

Prin aplicarea regulii rang-mărime se pun în evidență două tipuri principale de variante, și anume (F. Hudson, 1976):

a). *distribuție primară*, întâlnită în țările în care capitala se detașează net, sub aspectul mărimii demografice, față de celelalte orașe, cât și sub aspectul concentrării de funcții urbane principale (de exemplu, orașul Montevideo, este de aproape 17 ori mai mare decât orașul de rangul doi, Colonia, iar Buenos Aires de circa 10 ori mai mare decât Cordoba);

b). *distribuție binară*, în cazul în care, în cadrul țărilor sau regiunilor întâlnim orașe de mărime aproape egală, care își dispută rolul de loc central în cadrul teritoriilor în cauză (Madrid – Barcelona în Spania, Quito - Guayaquil în Ecuador).

Distribuția primară o întâlnim cel mai frecvent în țările cu suprafață mică, în fostele colonii și, în general, în cele cu o economie slab dezvoltată, la care se mai adaugă situațiile mai recente, de schimbare a frontierelor (spațiul fostei Uniuni Sovietice și al fostei Federații Iugoslave). Întâlnim însă și unele excepții, cum ar fi Franța și Austria, în cazul cărora orașele capitală nu au, deocamdată, rivali redutabili.

În cazul țării noastre, orașul București, este de cca. șase ori mai mare decât al doilea clasat în ierarhia națională, orașul Iași. Deocamdată nu are concurent și rival la funcția de capitală, dar centralitatea în teritoriul național, „indică” competiția cu orașul Brașov.

Distribuția binară o întâlnim în statele dezvoltate economic și cu grad înalt de urbanizare, în cadrul cărora s-a stimulat de timpuriu competiția regională, din punct de vedere al dezvoltării. În unele situații disputarea întâietății conduce la accenturarea mișcărilor separatiste (Canada, Italia), ori chiar la divizare teritorială (fosta Cehoslovacie).

Situațiile modelare prezentate (teoria celei mai apropiate vecinătăți, regula rang-mărime, teoria lui Christaller și modelul interacțional Reilly) reprezintă situații ideale, dificil de transpus cu rigoare în lumea reală. Importanța lor rezidă în faptul că acestea se constituie ca instrumente teoretice de bază în descifrarea “ordinii spațiale”.

6.9. Sisteme de așezări

Sistemul de așezări este definit de o asociere liberă a unor așezări învecinate, indiferent că aparțin urbanului ori ruralului, între care s-au stabilit relații de cooperare strânse, ca urmare a plasării teritoriale diferențiate și inegale dimensional și calitativ a funcțiilor, respectiv a dotărilor cu rol de loc central.

La nivelul țării noastre s-au stabilit nouă nivele ierarhice de centre sistemice care asociază tot atâtea sisteme teritoriale.

La nivelul cel mai de jos se află *centrul subcomunal* (Sc), care în majoritatea cazurilor polarizează unul sau mai multe sate, ca urmare a concentrării funcției de învățământ, și mai rar de altă factură. Urmează *centrele de comună* (C), care pe lângă funcția administrativă, localizează funcția medicală, cea de învățământ până la clasa a VIII-a și centrele de poliție.

La un nivel superior în ierhia centrelor rurale se află cele *supracomunale* (Spc) care dispun de regulă de dotări de rang superior din domeniul învățământului (licee, școli profesionale), ocrotirii sănătății (spitale, sanatorii), comerțului (restaurante), industriei, majoritatea profilate pe industria alimentară. Exemplul localităților rurale Rieni și Sudrigiu, jud. Bihor, în perimetrul cărora a fost amplasate unitățile firmei „European Drinks“, profilată pe producerea de băuturi răcoritoare și alcoolice, este edificator.

Urmează apoi sistemele de așezări cu centre de coordonare urbană. Aici se desprind șase categorii sistemice ierarhice: *local* (L), *zonal* (Z), *județean* (J), *regional* (R), *provincial* (P), *național* (N).

Cele cu influență locală sunt, de regulă, orașe monofuncționale (profil minier sau balneo-climaterice) care au o arie de convergență foarte restrânsă (Nucet, Sovata, Baia Sprie etc.).

Centrele cu influență zonală cuprind în aria lor de atracție, unul sau mai multe sisteme rurale (Huedin, Luduș, Brezoi ș.a.)

Centrele cu polarizare județeană sunt formate din orașele capitală de județ rezultate în urma divizării administrativ-teritoriale din anul 1968, și care au fost puternic susținute cu investiții industriale în perioada comunistă (exemplul: Zalău, Slobozia, Vaslui etc.).

Centrele sistemice de rang regional sunt reprezentate de orașe cu rază de influență extrajudețeană și care, de regulă, depășesc, sub aspect demografic pragul de 175 000 locuitori (Sibiu, Oradea, Bacău, Arad).

Centrele sistemice provinciale își exercită influența pe suprafețe mari, aproximativ la nivelul provinciilor istorice. Ele concentrează funcții superioare din domeniul învățământului, culturii, ocrotirii sănătății, informației și a administrației și sistemului juridic.

Toate depășesc pragul demografic de 300 000 de locuitori (Cluj-Napoca, Timișoara, Iași, Galați, Brașov și Craiova).

Capitala țării, orașul București, se află în vârful ierarhiei centrelor de coordonare cu caracter sistemic, aria lui de influență suprapunându-se cu teritoriul național.

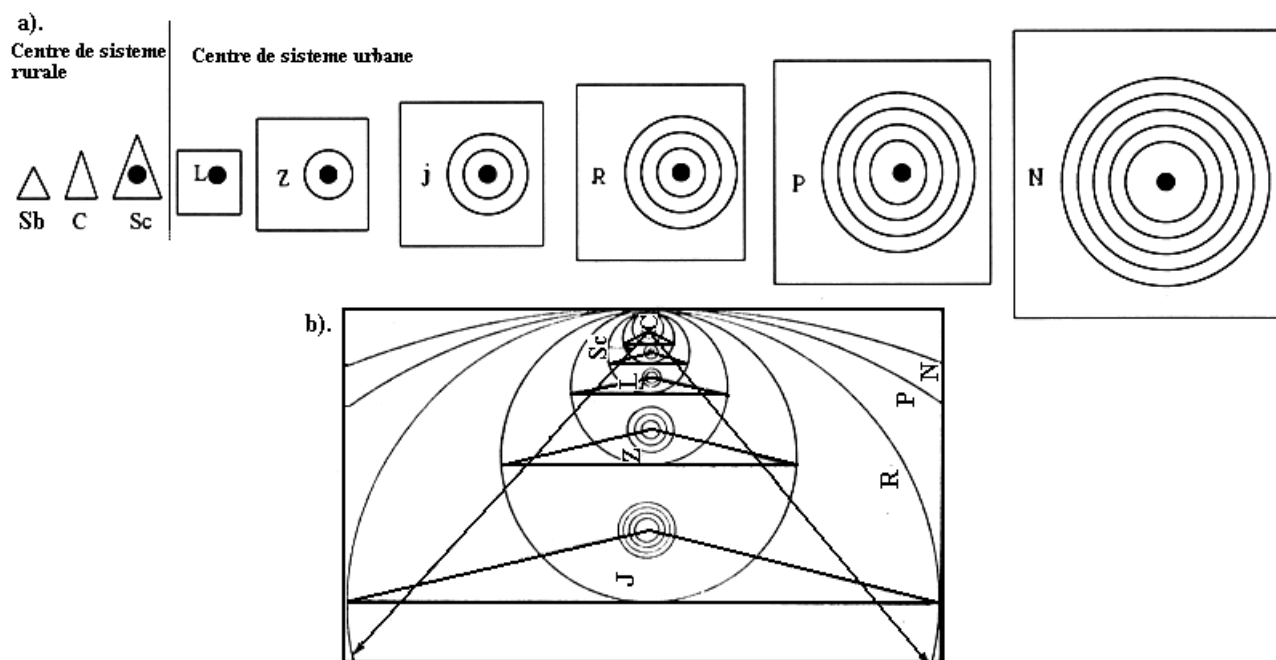

Fig. 113. Ierarhia sistemelor de așezări din România: a). relații ierarhice; b). relații de subordonare.

E. Molnár, A. Maier și N. Ciangă (1975) arată că puterea de polarizare a unei așezări este direct proporțională cu potențialul socio-economic al acesteia și invers proporțională cu distanța. În cadrul potențialului socio-economic, din punct de vedere al polarizării, cea mai mare importanță prezintă serviciile. De factorul potențial se leagă ierarhizarea centrelor de polarizare, iar de cel distanță stabilirea ariilor de convergență. Ordonarea centrelor de polarizare, în concepția autorilor mai sus menționați, se realizează printr-o ierarhizare sistemică integrantă, ceea ce înseamnă că, centrele polarizante superioare includ succesiv și funcțiile celor de rang inferior. Delimitarea ariilor de convergență se face printr-o regionare concentrică, ariile centrelor mai mici încadrându-se în cele ale unor centre de treaptă superioară.

Centrele de convergență sunt tipuri sistematice ce așezări care în spațiu, apar dispersat, spre deosebire de ariile de convergență, care sunt segmente spațiale sau regiuni nodale.

Centrele de convergență din țara noastră au fost categorisite pe baza următoarelor criterii (după A. Molnár, A. Maier, N. Ciangă, 1975):

- numărul și calitatea dotărilor;
- raportul activilor ocupați în servicii, la 1 000 de locuitori;
- numărul populației (indicator indirect, dar sintetic al potențialului socio-economic);
- funcție administrativă prezentă și în trecutul apropiat;
- tradiții în legături.

Ariile de convergență au fost delimitate în urma fixării centrelor pe *principiul „vecinătății celei mai apropiate“* conform căruia limita dintre două centre de același rang se află la jumătatea drumului dintre ele.

Pe baza criteriilor de mai sus s-au determinat șapte categorii de centre de convergență, dintre care cinci cu caracter urban și două categorii cu caracter rural. Astfel, ca *prim centru de convergență* este Bucureștiul, aria lui de convergență suprapunându-se cu cea a teritoriului național.

Pe *treapta a doua* se situează așezările centre provinciale (Cluj-Napoca, Timișoara, Iași, Brașov, Craiova, Galați). Se găsesc la o distanță medie unele de altele de circa 300 km și au o arie de polarizare de circa 35 000 km² fiecare. Cea mai extinsă arie de convergență o are Cluj-Napoca (50 000 km²), fiind urmat de Iași, iar cea mai redusă o are Brașovul și Galați, cu cca. 20 000 km².

Treapta a treia este formată din centrele extrajudețene sau regionale (Suceava, Bacău, Brăila, Constanța, Ploiești, Pitești, Oradea, Baia-Mare, Târgu Mureș, Sibiu, Arad). Distanța medie dintre ele este de 200 km, iar aria medie de polarizare este de 15 000 km².

Treapta a patra o formează centrele județene. Distanța medie între ele este de 140 km și polarizează teritorii de circa 6 000 km².

În *treapta a cincea* se includ orașele cu dotări administrative și de altă natură inferioare celor județene și cu arii de convergență intrajudețeană. Distanța medie între ele este de 40 km și polarizează arii de circa 1 000 km².

În cadrul acestei categorii s-au desprins trei variante (după A. Molnár, A. Maier, N. Ciangă, 1975):

- orașe în a căror sferă de influență intră și alte centre urbane (influență interurbană);
- orașe care își exercită influența asupra unui număr mai mare de sisteme supracomunale și comunale;
- orașe cu arii de convergență foarte restrânse sau fără zone de polarizare, ele fiind de regulă, stațiuni balneo-climaterice sau orașe ale industriei extractive.

Treapta a șasea în ierarhizarea centrelor de convergență o formează localitățile rurale mari sau foarte mari, cu servicii supracomunale (spitale, școli speciale, internate etc.). Distanța medie dintre ele este, în general, sub 20 km, iar aria de convergență medie de 500 km².

Treapta a șaptea este cea a centrelor comunale. Un centru comunal, în condițiile actualei divizări politico-administrative, polarizează în medie patru sate.

Din cele prezentate reiese că există un raport indirect între gradul ierarhic al centrelor și frecvența teritorială a acestora, și un raport direct între treapta ierarhică a centrelor și mărimea ariilor de convergență. Totodată, în cadrul aceleiași arii, puterea de polarizare este mai puternică în

vecinătatea centrului polarizator și scade din intensitate spre periferie. În zonele agrare ariile de convergență sunt în general mai mari, iar în cele industrializate, cu o densitate mai ridicată de orașe, mai mici.

Ca tendințe de evoluție menționăm (după, A. Molnár, A. Maier, N. Ciangă, 1975):

- toate centrele de convergență cunosc o dezvoltare economică și socială continuă, iar numărul populației lor va crește până la limita corespunzătoare rangului (București 2 000 000, centrele provinciale 300 000-400 000 locuitori);
- centrele de treapta a șasea tind spre treapta a cincea (centrele comunale cu caracter urban vor deveni orașe).

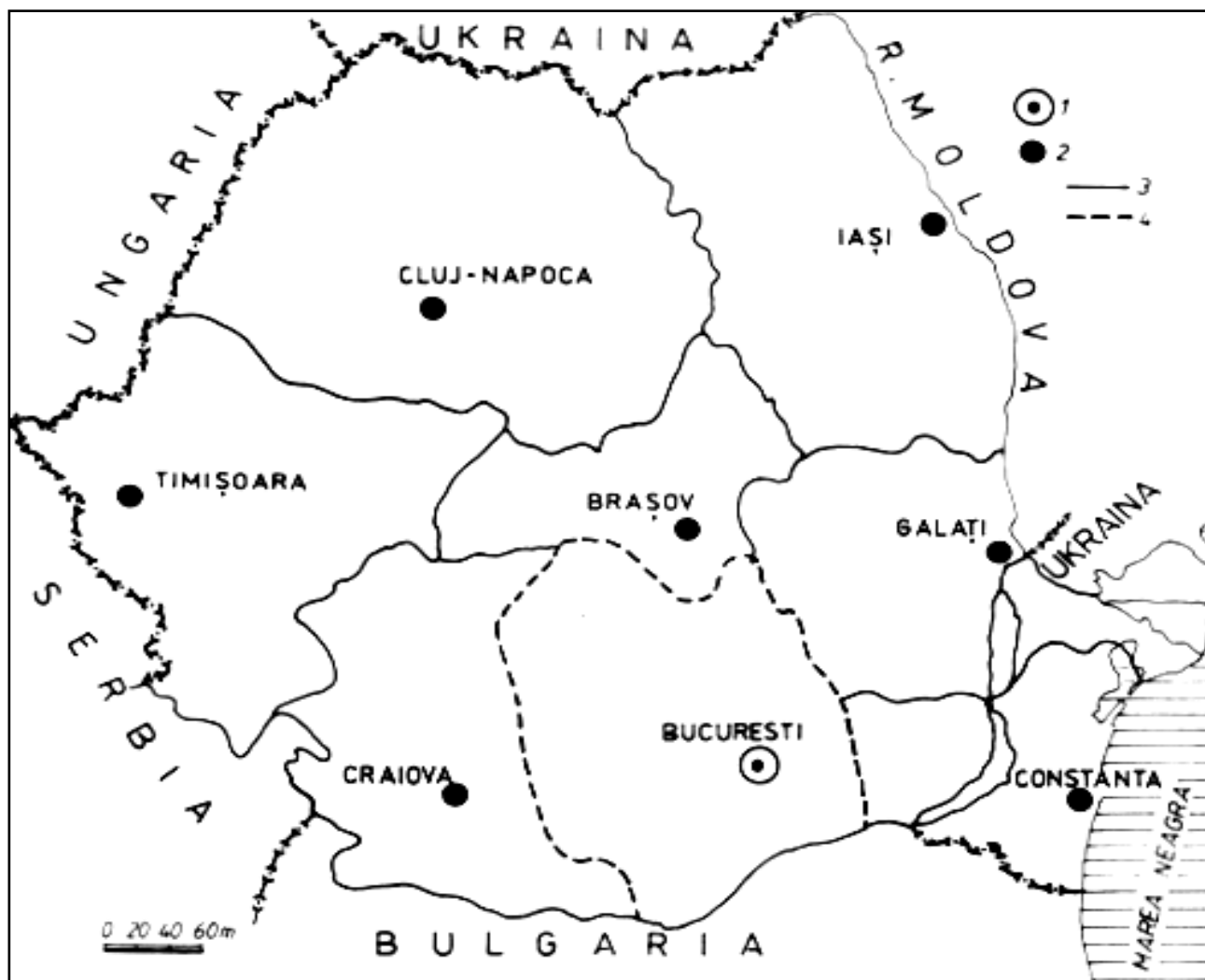

Fig. 114. Centrele și ariile de convergență de rang provincial: 1. Capitala; 2. Metropole provinciale; 3. Limita ariilor de influență provincială; 4. Limita de influență directă a Capitalei (după E. Molnár, A. Maier, N. Ciangă, 1975).

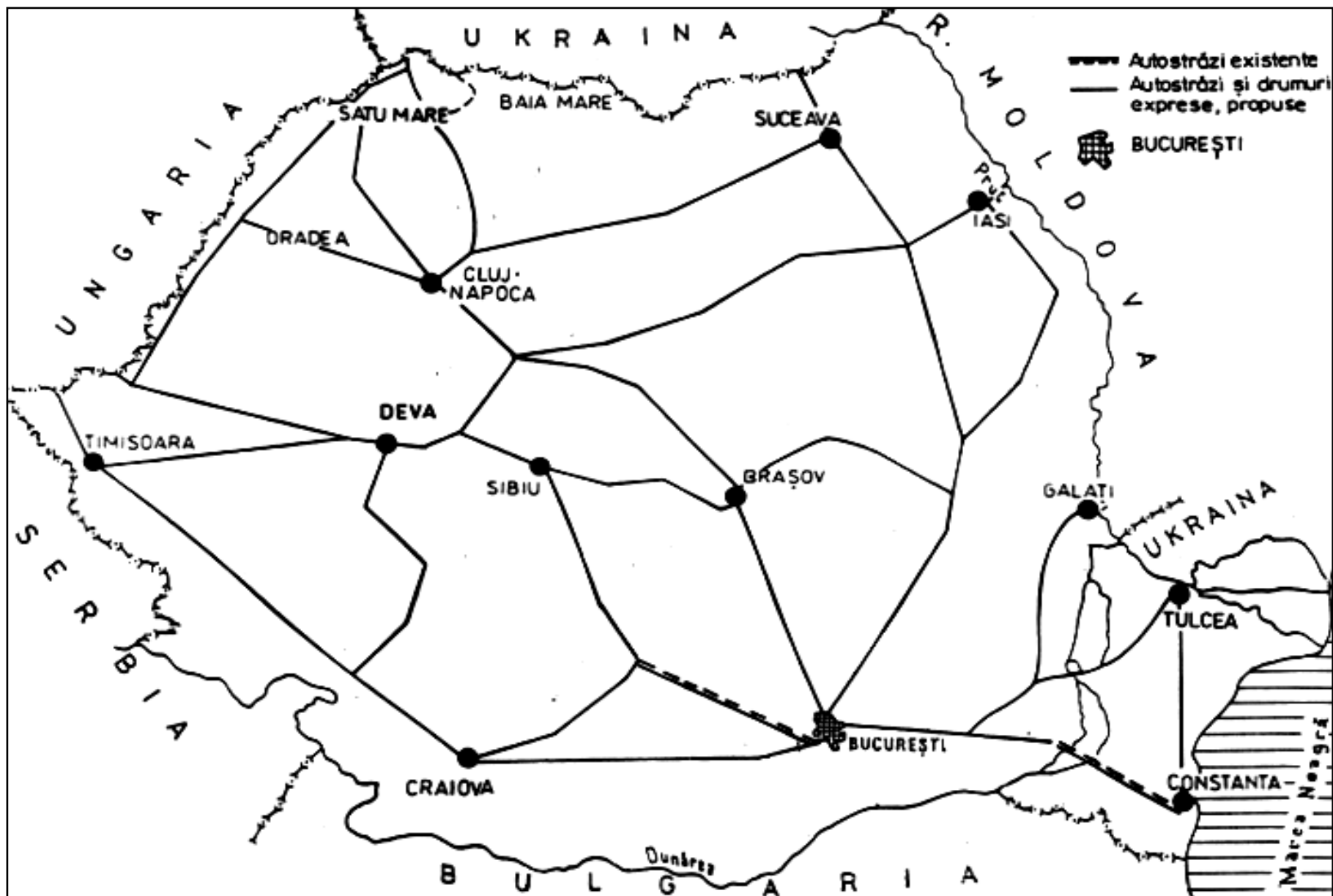

Fig. 115. Principale orașe și căi rutiere (după P.A.T.N., 1998).

Fig. 116. Viitoarele centre urbane (după P.A.T.N., 1998).

6.10. Modele ale structurii urbane

“Orice proces, orice fenomen ce nu poate fi modelat, nu poate fi studiat” (M. Botez, Mariana Celac, 1976).

În literatura de specialitate se disting trei mari categorii de modele ale structurii urbane:

- modelul concentric;
- modelul sectorial;
- modelul multinuclear (multicentric)

Din categoria modelelor concentrice cele mai reprezentative sunt *modelul Burgess și modelul Alonso*.

Modelul Hoyt este cel mai reprezentativ din categoria modelelor sectoriale, iar *modelul Ullman-Harris* este cel de referință în categoria modelelor multinucleare.

Acestora li se adaugă o serie de modele „sintetice“ (*modelul Mann*) ori tangente cu modele sectoriale ori concentrice (*modelul valorii diferențiate a terenurilor, modelul Van Den Berg*) și *modelul axial, hispano-american*.

Orașele se prezintă într-o mare varietate de exprimare spațială, atât ca urmare a condițiilor fizice diferențiate, în care se dezvoltă cât și datorită impactului economic și social asupra lor, în diverse perioade de timp.

Modelul dezvoltării concentrice sau modelul Burgess se inspiră din expansiunea teritorială a orașului Chicago și pe gruparea teritorială a populației acestui oraș pe criteriul socio-economic, rasial și etnic.

Premisele de bază ale construcției modelului sunt (F. Rees, 1987, D. Waugh, 2000):

- orașul a fost construit pe un teren plan, cu egale avantaje pentru extindere în toate direcțiile;
- sistemele de transport sunt accesibile, rapide și ieftine în toate direcțiile;
- clădirile cele mai vechi se află în centru, și devin din ce în ce mai noi, pe măsură ce ne apropiem de periferie;
- orașul este structurat pe o varietate bine definită de sectoare socio-economice și etnice;
- clasele sociale sărace s-au stabilit în apropierea centrului orașului și a locului de muncă, evitând costurile ridicate ale transportului și a taxelor mari de locuire;
- industria grea este dispersă în cadrul orașului.

Modelul se remarcă printr-o geometrie perfectă, și pune în evidență cu claritate segregacionismul etnic, rasial și cel pe bază de venit. Acesta are și o inspirație biologică preluată din *Legea substituirii speciilor în cadrul unor nișe ecologice omogene*.

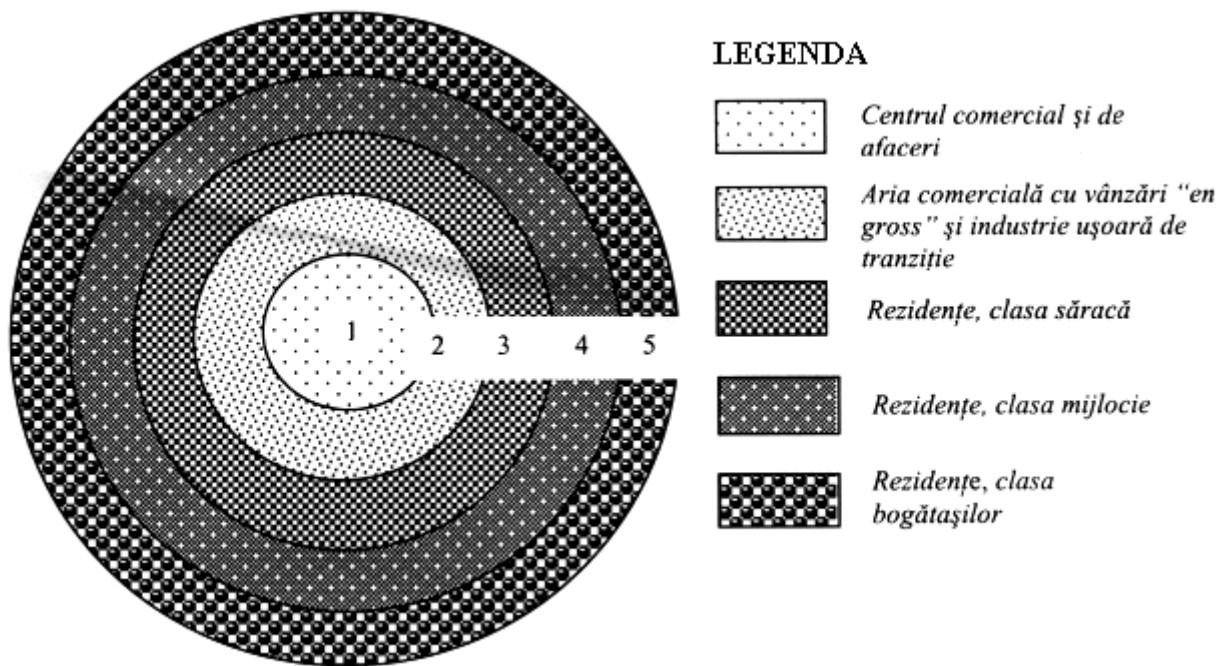

Fig. 117. Modelul de tip concentric (după Oxford Dictionary of Geography, 1997).

Rezultă un model definit de cinci zone concentrice, după cum urmează (D. Waugh, 2000).

Centrul comercial și de afaceri (C.B.D.). Central Business District grupează principalele magazine ale comerțului cu amănuntul, birourile și băncile, constituind inima comercială a orașului și locul de gravitație a axelor principale de transport. Centrul comercial și de afaceri (C.B.D.) reprezintă "inima" teritoriului orașului, de obicei situat în punctul de întâlnire a sistemelor majore de transport. Aici se concentrează cel mai mare număr de magazine, birouri și bănci. Valoarea ridicată a terenului în C. B. D. este dată de gradul ridicat de accesibilitate, iar utilizarea intensivă a terenurilor acoperă costurile ridicate de închiriere. C.B.D. este de regulă în expansiune, odată cu combinarea sistemelor de transport și amenințat, totodată, datorită aglomerării traficului, zgomotului, noxelor din atmosferă și crizei locurilor de parcare, precum și datorită dezvoltării comerțului în afara marelui oraș (supermarket).

Zona de tranziție (inelul 2) cu clădiri vechi, deteriorate, de tip mahala, ocupate de oameni nevoiași și ramuri ale industriei ușoare.

Al treilea sector este ocupat de locuințe ale clasei sărace, ce a migrat din sectorul doi și din generația a doua de imigranți, care lucrează în fabricile din proximitate.

Al patrulea sector, cu clădiri rezidențiale ale clasei mijlocii (medium-class housing), în parte private.

Sectorul al cincelea (exterior), situat la periferie, include ariile rezidențiale ale celor mai bogați, cu locuințe private, peluze și spații verzi (majoritatea sunt navetiști, suportând costurile din ce în ce mai ridicate de transport, în favoarea unui spațiu de locuit agreabil).

Limite ale modelului (D. Waugh, 2000). În ciuda simplității lui, acesta se inspiră doar din realitatea teritorială a unui singur oraș – Chicago, și la o anumită dată (1920). Modelul este de inspirație ecologistă și pornește de la asumția că invazia grupurilor se produce din exterior, invadatorii devenind dominanți în raport cu autohtonii. Energia de menținere a dinamicii sistemului provinde din exterior, printr-o continuă instalare a valurilor de imigranți în centru, fapt ce obligă la o repliere sistematică, de tip centrifug, înspre periferie, a celor anterior instalați. Bunăstarea, care se reflectă în calitatea spațiului de locuit, crește dinspre centru spre periferie. Zona centrală (C.B.D.) este preferată de regulă de persoane tinere (sub 20 de ani) și de cele vârstnice (peste 60 de ani), în timp ce persoanele de vârstă mijlocie și familiile cu copii preferă periferiile. Segregarea spațială pe criterii etnice s-a produs odată cu stabilirea, de timpuriu, a coloniștilor albi, a căror bunăstare a crescut în timp, și care au emigrat spre periferii, centrul fiind ocupat de către populație mai nouă, compusă din imigranți din sudul Europei și, mai târziu, de către populațiile de negri, care au migrat din sud-estul SUA.

În anul 1972 s-a inaugurat sistemul de *transport urban rapid METRA*, ce se dezvoltă radiar, dinspre centru spre periferii. Astfel, zonele rezidențiale ale celor bogați se dezvoltă spre periferie, navetismul spre centrul orașului realizându-se cu două mijloace de transport: de la domiciliu până la stația METRA cea mai apropiată cu autoturismul propriu (aici a crescut rolul spațiilor de parcare) și de aici cu trenul de oraș METRA, până în centru. Extensiunea periferiilor este limitată în direcția aeroportului internațional O'Hare, atât din cauza instalațiilor aeroportuare, cât și din cauza zgomotului produs de avioane.

William Alonso (1964) (după Oxford Dictionary of Geography, 1997) explică utilizarea diferențiată a terenului în cadrul orașelor și legat de acesta prețul diferit, sub care se prezintă teritoriul în cadrul marilor orașe (centrul de regulă oferă terenuri la prețuri ridicate, datorită chiriilor mari, care se percep, îndeosebi pentru spațiile comerciale, birouri etc., în timp ce periferiile oferă terenuri cu prețuri și chirii mai scăzute).

Avantajele mai mari se pot obține ca rezultat al poziției terenului în cadrul orașului, și reprezintă totdeauna un succes financiar sigur pentru licitatori. La această asumție se adaugă suprafața de teren solicitată și variațiile disponibilului de venituri rezultate din folosirea pământului precum și costul transportului de o parte, și toate bunurile și serviciile oferite pe de altă parte. Dacă

cantitatea de bunuri și varietatea serviciilor rămâne constantă, prețul pământului va scădea odată cu creșterea distanței față de centrul orașului.

În aceste condiții cei cu situație financiară bună, vor alege să locuiască în ariile cu densitate scăzută de la periferii, săracii rămânând în ariile de mare densitate din proximitatea centrului orașului. Suprafața de teren ce poate fi cumpărată crește cu distanța față de centrul orașului, dar costurile legate de navetism vor crește cu distanța față de centru. În acest mod câștigul rezultat din prețul mai scăzut al terenului va fi diminuat cu prețul mai ridicat al transportului zilnic.

Fiecare locuință reprezintă un punct de echilibru între pământ, bunuri și accesibilitatea la locul de muncă. Asumpția de bază de la care pornește construcția modelului este aceea că terenul se distribuie uniform din punct de vedere calitativ și este lipsit de constrângeri izvorâte din politicile locale de planning.

Modelul sectorial Hoyt. Acesta s-a construit ca urmare a cartării a opt variabile de locuire din 142 orașe americane, pornind de la următoarele premise (D. Waugh, 2000):

- populația înstărită, în competiție cu prețul terenului, a ocupat cele mai bune locuri;
- ariile rezidențiale ale celor înstăriți permit accesul cu autoturismul propriu ori prin intermediul transportului în comun, și astfel s-au putut distanța de ariile industriale ori cele traversate de căile de comunicație principale;
- o utilizare asemănătoare a terenului atrage după sine o altă utilizare de același fel, ceea ce conduce la dominanța spațială a unei funcții într-un spațiu anume și respingerea altor funcții; rezultă de aici o dezvoltare spațial-urbană de tip sectorial-pană.

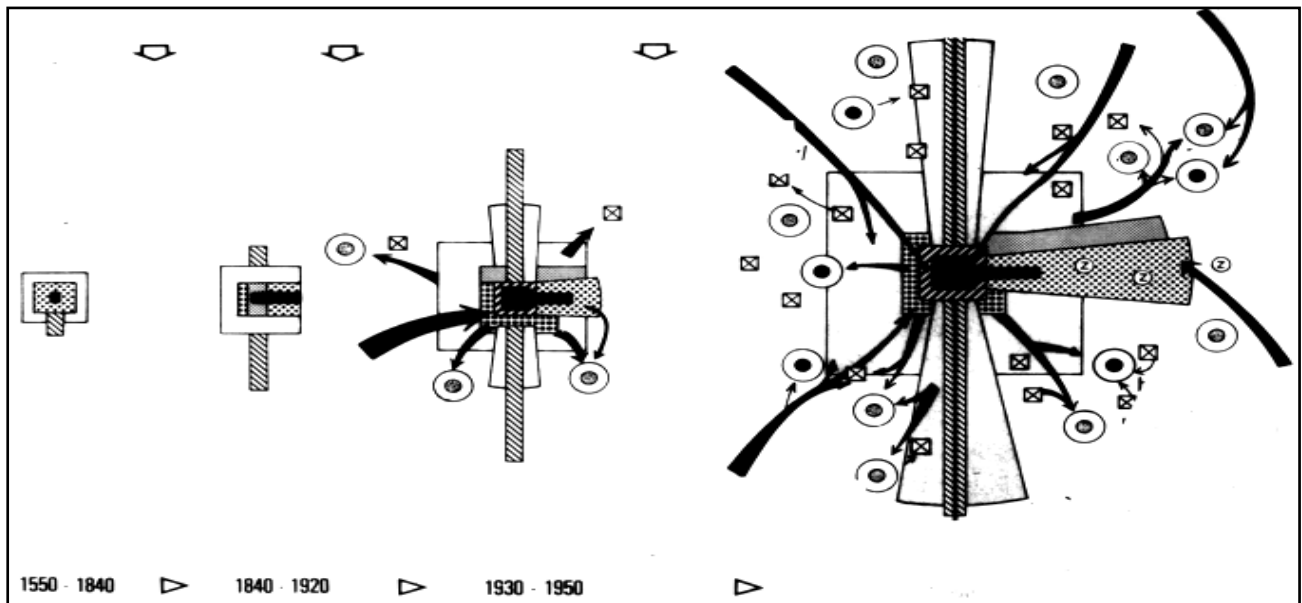

Fig. 118. Fazele de evoluție ale modelului de tip sectorial-pană (după B. Hofmeister, 1982).

Conform modelului Hoyt spațiile cu valoarea cea mai mare au tendința de a se desfășura în lungul principalelor axe de comunicație, orașul crescând într-o succesiune de sectoare de tip pană . Odată ce un sector a dobândit o anumită utilizare a terenului, și implicit o anumită funcție, acestea tind să se extindă cu același specific până la periferie. ”Obiectul” de inspirație a fost cel al orașului Calgary din Canada.

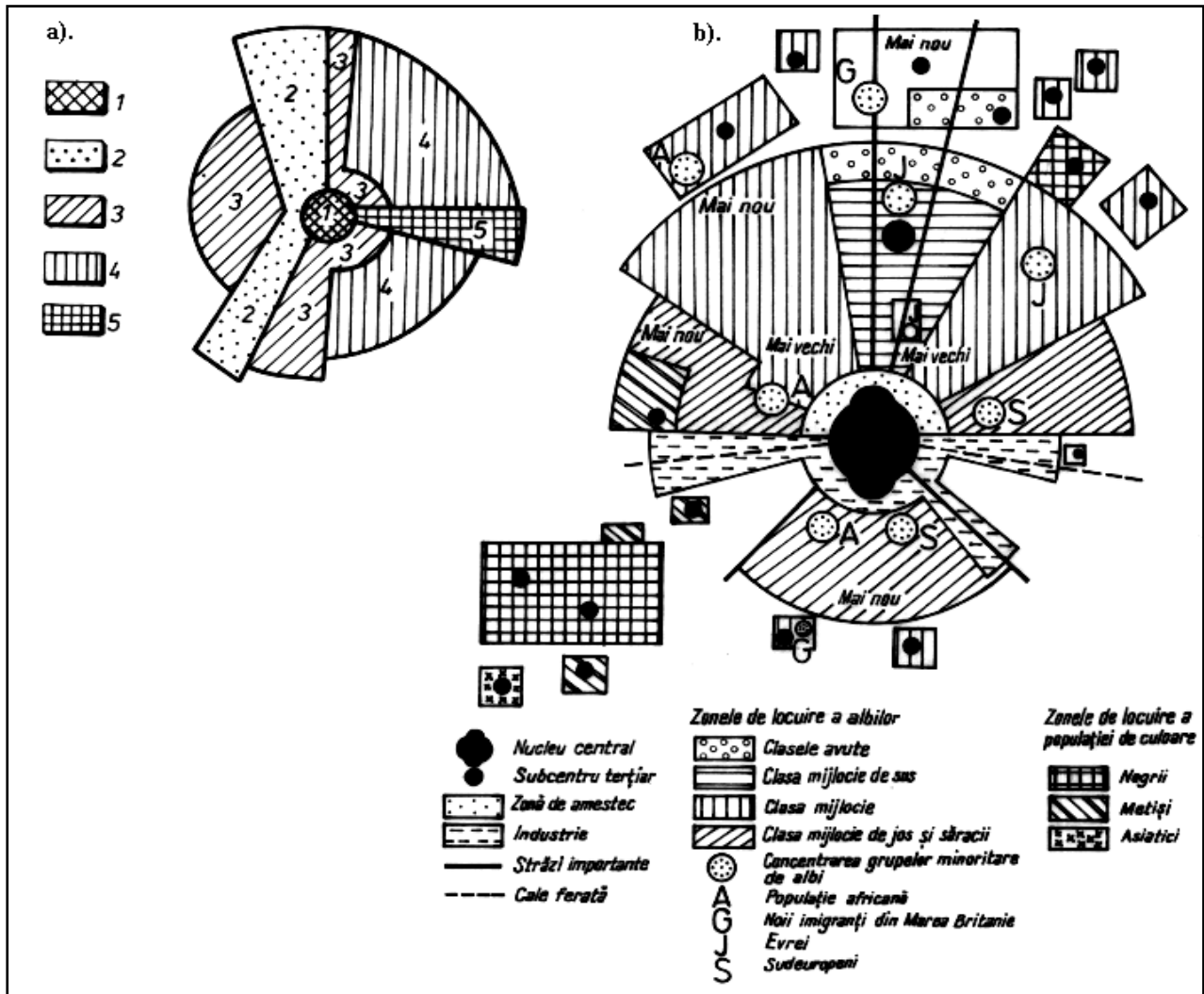

Fig. 119. Modelul sectorial Hoyt: a). simplificat: 1. C.D.B.; 2. vânzări cu amănuntul și industrie ușoară, 3. rezidențe clasă săracă; 4. rezidențe clasă mijlocie; 5. rezidențe clasă bogată (D. Waugh, 2000), b). adaptat la orașul latino-american (după B. Hofmeister, 1982).

Modelul Ullman-Harris. Acesta reprezintă o sinteză mai complexă a modelelor Burgess și Hoyt.

Premisele construcției acestui model sunt următoarele:

- orașele moderne nu au o structură mai complexă decât cea prezentată în modelele Burgess și Hoyt;

- orașele nu cresc de la un nucleu central (C. B. D.), ci din mai multe nuclee independente;
- fiecare nucleu funcționează ca și un centru de creștere, și probabil, are funcție diferită față de alte nuclee din interiorul orașului;
- în evoluția temporală se manifestă tendințe de expansiune a nucleelor preexistente, până ce acestea se vor uni, formând un mare centru urban (exemplu: Barnet și Croydon, ce fac acum parte din ” Marea Londră”);
- dacă orașul devine prea mare și aglomerat, anumite funcții pot fi diseminate în nuclee noi.

Dezvoltarea multinucleară reprezintă un răspuns la nevoile de maximă accesibilitate la centru, de diferențele de valoare a terenului și la procesul de descentralizare funcțională a orașelor.

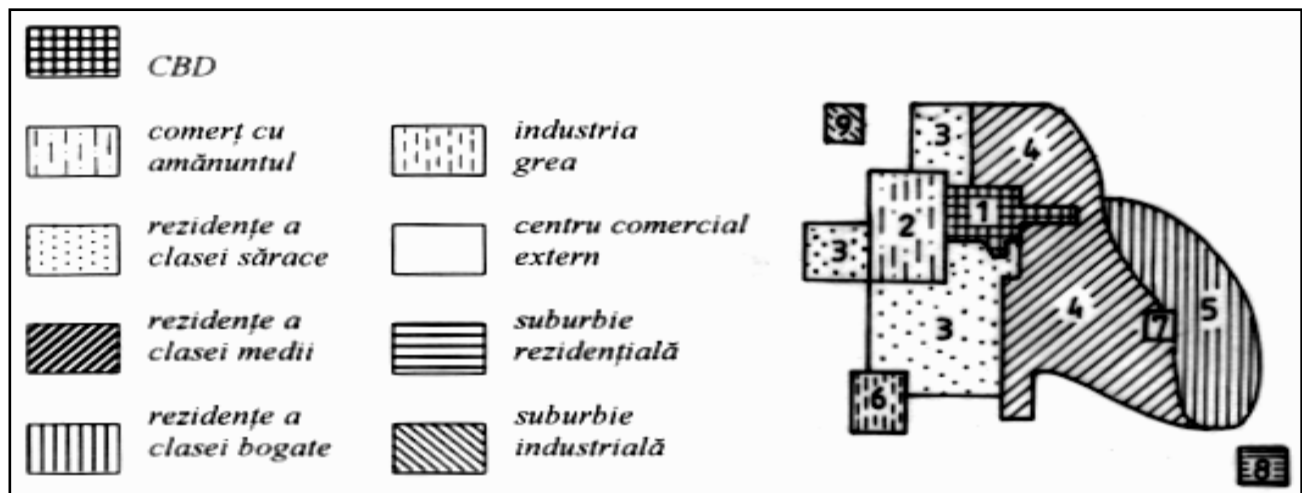

Fig. 120. Modelul multinuclear (D. Waugh, 2000).

Modelul Mann (1965). Reprezintă o sinteză de compromis între modelul concentric Burgess și cel sectorial Hoyt, plecând de la realitățile a trei orașe industriale din Anglia (Huddersfield, Nottingham și Sheffield) în cadrul cărora dominanța vânturilor din direcția sud-vest a determinat localizarea cartierelor celor bogați în sud-estul orașelor mai sus amintite, iar a industriei în direcția opusă (nord-est).

Concluziile ce derivă din analiza acestui model sunt următoarele:

- industria grea este amplasată în lungul axelor principale de comunicație;
- zona de locuit a celor săraci poate fi numită zona de locuire a celor vârstnici (o clasificare mai degrabă după vârstă, decât după criteriul social);
- zona de locuit a claselor bogate este amplasată la distanță mai mare în raport cu sursele de emanație a noxele industriale;
- autoritățile locale au jucat un anumit rol în segregarea spațială, pe principii de venit.

Acest model a fost aplicat în anul 1975 de către Robson, asupra orașelor Belfort și Sunderland.

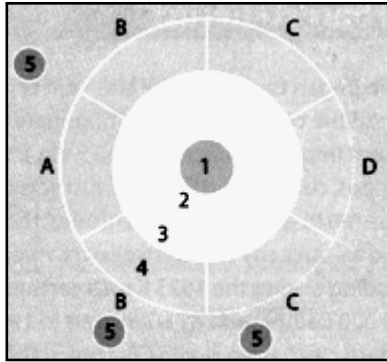

Fig. 121. Modelul Mann: 1. Centrul orașului; 2. Zonă de tranziție; 3. Zonă rezidențială anterioară anului 1918; 4. Zonă rezidențială după 1918 și după 1945; 5. Sate de navetiști; A. sectorul clasei mijlocii; B. sectorul clasei mijlocii de jos; C. sectorul clasei muncitoare; D. industrie și sectorul clasei muncitoare celei mai sărace (D.Waugh, 2000).

Modelul valorii diferențiate a terenului sau teoria cererii și ofertei.

Acest model reprezintă o aplicare a modelului von Thünen la spațiul urban.

Principala asumție de la care se pornește în elaborarea modelului este aceea conform căreia în economia de piață cea mai ridicată rată a cererii este acolo unde se obține un profit maxim, ca urmare a închirierii ori a cumpărării terenului.

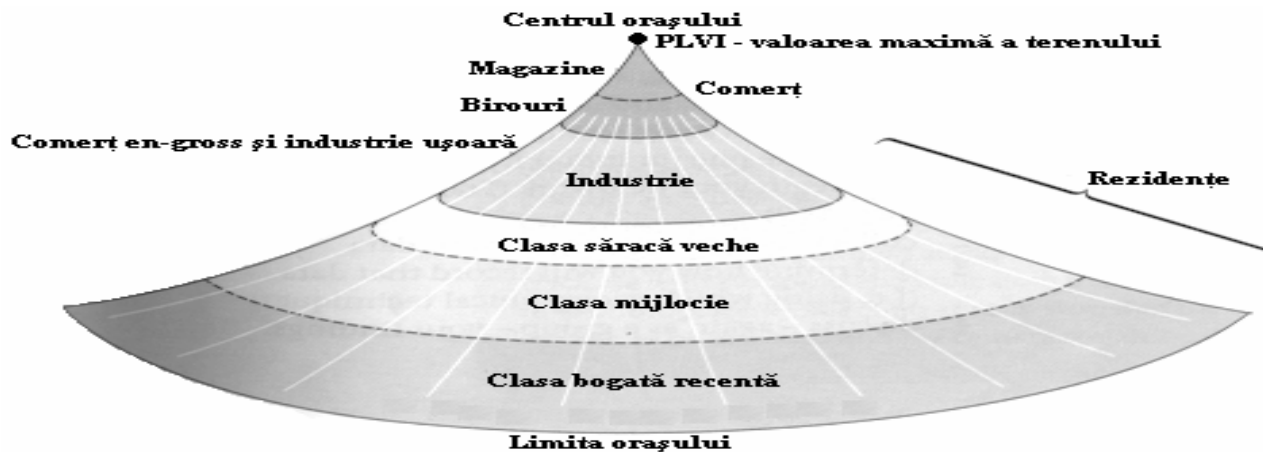

Fig. 122. Modelul valorii diferențiate a terenului (după Oxford Dictionary of Geography, 1997).

Conform figurii 122, în majoritatea orașelor cel mai scump teren este cel din zona centrală (C.B.D.), în principal datorită accesibilității sporite și de aici a fluxului zilnic ridicat de persoane ce străbat zonele centrale.

Concentrarea magazinelor pe suprafețe restrânse de teren și solicitarea zilnică excesivă a acestora, determină prețuri ridicate de vânzare a terenului și implicit rate mari de închiriere, de unde rezultă o utilizare intensivă a spațiilor. Terenurile cu cea mai mare valoare, situate în ariile centrale, (C.B.D.) poartă denumirea de *intersecție de vârf a valorii terenului* (*pick land value intersecțion-*

PLVI). La distanțe mari față de centrul orașului terenul devine mai puțin atractiv pentru activități comerciale.

În ariile industriale, unde spațiul are de regulă o utilizare mai extensivă, chiriile sunt mai mici datorită solicitărilor mai puține asupra acestor terenuri.

Terenul pentru destinație rezidențială se alege la distanță mare față de nucleul central, acolo unde competiția pentru spațiu este mai redusă.

Acest model facilitează explicarea densităților diferențiate de populație și terenuri construite în spațiul urban.

Populația ce nu poate suporta costurile transportului zilnic, ca urmare a navetismului, este constrânsă să locuiască în apropierea nucleului central, unde prețul mai ridicat al terenului conduce la parcelări excesive, rezultând densități mari de locuire, și implicit de populație.

Revoluționarea comerțului cu amănuntul după anul 1960, prin localizarea supermagazinelor la periferia marilor orașe, anulează cel puțin parțial, asumțiile modelului. Într-o situație similară se află localizarea mării industrii și a centrelor high-tech, care sunt atrase de intersecțiile principalelor axe rutiere.

Indiferent de modul diferențiat în care se prezintă configurația spațială a orașelor, fiecare dintre zonele analizate are un specific funcțional. Acest specific se află în relație strânsă cu vârsta construcțiilor, valoarea terenului și cu accesibilitatea.

Astfel, așa cum s-a mai menționat, centrul comercial și de afaceri concentrează, de regulă, magazine specializate (comerțul cu amănuntul), birouri, unități financiar-bancare, precum și principalele edificii de interes public (primarie, poliție etc.). Vârsta construcțiilor, de regulă, crește dinspre periferie spre centru, exceptând C. B. D., unde majoritatea clădirilor au fost renovate și modernizate, ori s-au construit altele noi.

Orașele mari își dezvoltă mai multe centre de afaceri, mai multe nuclee centrale (exemple Londra, Tokyo).

Magazinele din C. B. D. cunosc o gamă diversă de specializări, de la cele cu profil alimentar, până la cele cu produse cosmetice și electronice, de înaltă calitate. Așa cum s-a mai menționat, aici sunt concentrate majoritatea construcțiilor de interes public. În orașele americane centrul este ocupat de cele mai înalte construcții (skyscrapers) ca urmare a prețului ridicat al chiriilor pe unitatea de suprafață. Centrele concentrează de regulă cel mai intens trafic urban și cel mai mare număr al persoanelor ce se deplasează pe jos.

Studii mai recente pun în evidență fenomenul evoluției mai multor orașe milionare în două direcții: a). spre o asimilare a unor segmente din sectorul B și fortificarea statutului rezidențial de

utilitate mai bună (evoluție dinspre centru spre exterior); b). spre o izolare aproape totală față de sectoarele adiacente.

Zona B în sectorul interior vechi cuprinde rezidențele clasei sărace, edificate de regulă înainte de secolul XIX și depozite de mărfuri pentru larg consum. În multe situații zona B a fost modernizată și cuprinde în continuare rezidențe cu preț scăzut și unități ale industriei mici.

Zona C s-a dezvoltat în majoritatea cazurilor, între cele două războaie mondiale, și cuprinde rezidențele clasei mijlocii.

Zona D include ariile periferice ale orașului și spațiile suburbane, cu rezidențe ale clasei bogate. Este dominată de spații deschise, cu suprafețe mari de vegetație. Aici întâlnim frecvent și campusurile universitare, complexele comerciale, centrele high-tech și unitățile industriale noi comerciale.

În cazul municipiului Cluj-Napoca competiția pentru primatul importanței centrului se duce între Piața Unirii – dominată de turnul bisericii Sfântul Mihail și a statuii evestre a lui Matei Corvin – și Piața Avram Iancu – cu Teatrul Național, Catedrala Ortodoxă și statuia impunătoare a lui Avram Iancu. Piața Unirii concentrează o bună parte a comerțului cu amănuntul, pe când în Piața Avram Iancu sunt puține unități de acest gen.

Prima are mai degrabă o valență comercial-simbolică pe când cea de a doua o valoare cultural-sentimentală.

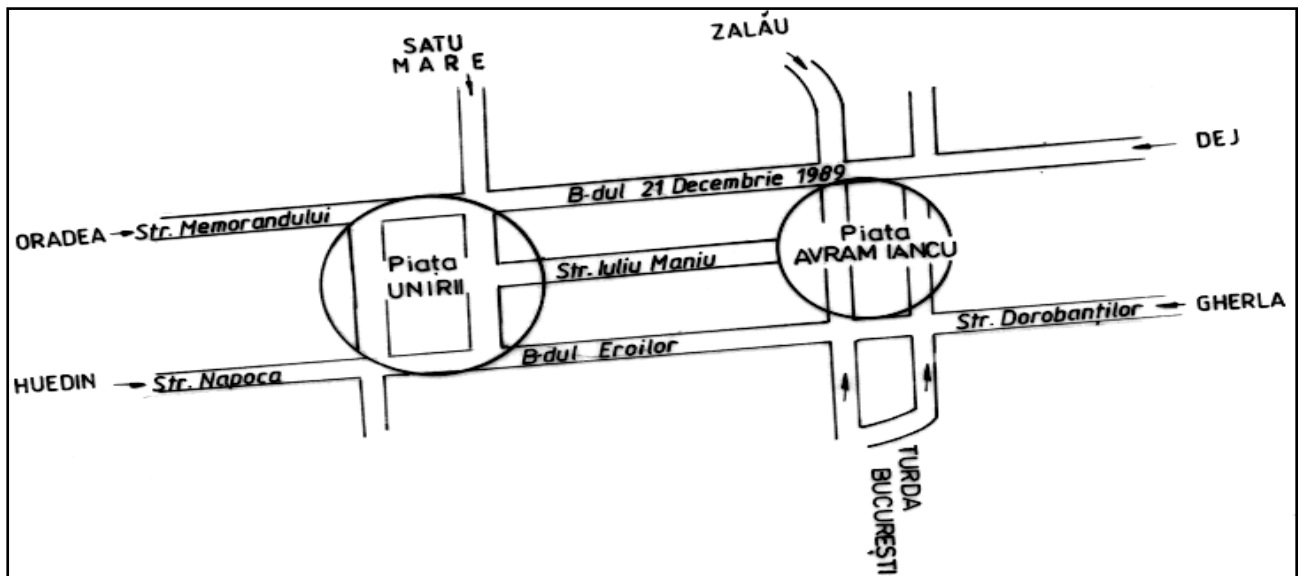

Fig. 123. Centrul orașului Cluj-Napoca și axele majore de convergență (schiță).

Cele două piețe sunt unite prin două străzi principale, ce sunt dominate de unități comerciale, de servicii și clădiri cu statut rezidențial.

6.11. Opoziția rural – urban

Mediu amenajat - mediu natural, opoziția dintre ele, s-a manifestat de-a lungul timpului în diverse moduri de exprimare, în strânsă corelație cu raporturile spațiale dintre natura intactă și mediul transformat de om.

Astfel, I.Tuan (1974) desprinde șase etape ale oglindirii raporturilor spațiale și calitative dintre mediul natural și cel amenajat:

- a). Idealul edenic;
- b). Revoluția urbană și idealul cosmic;
- c). Idealul cosmic și edenic;
- d). Idealul peisajului de mijloc (intermediar) sau „middle landscape“;
- e). Valorile secolului al XIX-lea târziu;
- f). Valorile secolului XX, mijlociu și târziu.

Idelaul edenic, specific perioadei neolitice a fost dominat de egalitatea dintre natura intactă și profană, și edificiile umane. “Grădina și satul” făceau parte din natura virgină.

Revoluția urbană și idealul cosmic au transpus orașul în poziție centrală, acesta fiind înconjurat de sate și terenuri agricole.

Idealul cosmic și edenic pun pe același plan importanța orașului și a naturii, fiind corespondent perioadei renascentiste din Europa și începuturilor industrializării în Anglia.

Idealul peisajului de mijloc (intermediar) interpune între oraș și natura sălbatică peisajul rural, în accepțiunea cea mai largă a termenului de „țară“ (countryside), amenințat pe de o parte de către oraș și pe de altă parte, de către natura virgină.

Valorile secolului XIX târziu, dezavuează soarta orașului în declin (*amorphous city*) și elogiază peisajul edenic de la țară și natura ca spațiu pur și loc pentru recreere.

Valorile secolului XX, mijlociu și târziu, evidențiază pericolul “radierii naturii pure” de către om, prin extinderea necontrolată a orașelor și dezvoltarea suburbiilor.

„Sălbăticia“ se transferă din cadrul naturii pure, în mediul urban, evoluția teritorială haotică și amenințările vieții zilnice găsindu-și reflexia edenică în edificarea noilor orașe la dimensiuni umane și la cultul pentru păstrarea naturii amenințate. *Paradigma ecologică* domină gândirea și practica modelării spațiului. Inserția paradigmei ecologice în gândirea și practica urbanismului contemporan se dovedește a fi doar parțială, presiunile crescânde asupra organismelor urbane contemporane conducând, în cele mai numeroase cazuri, la plasarea ei pe un loc secundar.

6.12. Formele de evoluție urbană

Pe plan mondial sunt recunoscute cinci mari forme prin care orașul în dezvoltarea lui spațială poate să le atingă. Acestea sunt (Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Chabot, 1971):

Suburbanizarea

Conurbația

Aglomerarea

Megalopolisul

Orașele satelit

Suburbanizarea constituie un fenomen de urbanizare a vechiului spațiu rural. “*Este mai degrabă un fenomen, decât o determinare spațială*” (Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Chabot, 1971):

Constă în migrația parțială a unor funcții urbane spre periferie, pe arii de extensiune diferită și în subordonarea spațiilor adiacente orașului, nevoilor acestuia. Fenomenul este favorizat de dezvoltarea transporturilor, manifestându-se o migrație a suburbanului, care este determinată de facilitatea relațiilor cu orașul. Aceste relații au fost pe larg analizate în definirea zonelor de influență urbană care, de fapt, sunt arii suburbane. Intensitatea relațiilor dintre oraș și zona suburbană scade pe măsura creșterii distanței față de acesta.

Pornind de la această premisă se pot diferenția, în cadrul ariilor suburbane sau de influență urbană, două categorii de zone:

- zonă suburbană internă (*innersuburb*);
- o zonă suburbană externă.

Unii autori admit și existența unei zone suburbane îndepărtate.

Zona suburbană a fost delimitată pe criterii cantitative și structurale. Astfel, în definirea ei se ia în considerare structura populației active și structura culturilor agricole.

Zona suburbană internă poate fi extinsă până la așezările rurale, în care cel puțin 50 % din populația activă lucrează în oraș, cuprinzând și spațiile agricole cu utilizare dominantă pentru cultura legumelor și a nutrețurilor în vederea asigurării cu lapte și produse lactate a orașului.

Zona suburbană externă se extinde asupra așezărilor rurale cu funcții rezidențiale, a spațiilor a căror industrie și comerț depind de oraș. Totodată, aici se concentrează o bună parte a populației pentru scopuri recreative, în special de tip week-end.

Conurbațiile constituie un ansamblu de două sau mai multe orașe învecinate, independente, care, în evoluția lor, au impus necesitatea conlucrării în vederea rezolvării unor probleme de interes comun (administrativ, alimentarea cu apă, energie, organizarea spațiilor de agrement etc.) Termenul

a fost introdus de urbanistul englez Patrik Geddes, în 1912, și provine de la latinescul con = cu, și urbe = oraș.

Pentru a defini o conurbație trebuie îndeplinite două condiții (Jaqueline Beaujeu Garnier, G. Chabot, 1971):

a) o primă condiție se referă la geneză; orașele în cadrul conurbației s-au dezvoltat independent; juxtapunere a orașelor, care s-au dezvoltat separat, ca urmare a nevoii de a conlucra în vederea rezolvării optime a unor probleme de interes reciproc, dă naștere unei conurbații, chiar în contextul în care unul dintre orașe ajunge să dețină întâietatea;

b) trebuie să existe o anumită densitate urbană, atât ca număr de orașe, cât și ca număr de locuitori; două orașe mici, chiar dacă sunt învecinate, nu au de rezolvat probleme comune, și deci nu pot forma o conurbație.

În cadrul conurbației orașele rămân distincte cu toate că sunt înglobate într-un singur ansamblu. Cele mai tipice exemple de conurbații sunt orașele dublet: Minneapolis – St. Paul în SUA; Mannheim-Ludwigshafen în Germania; Reggio-Messina, în Italia. Conurbații au luat naștere în zonele carbonifere, conurbația Ruhrului constituind cel mai clasic exemplu, aceasta concentrând cca. 10 milioane de locuitori.

Conurbații s-au dezvoltat și în ariile cu vechi tradiții industriale (Lille-Rubaix-Tourcoing). Conurbațiile pot depăși și limitele frontierelor. Astfel, se citează cazul conurbației daneze-suedeze peste strâmtoarea Sund, formată din orașele Helsingör și Hålsingborg. Se preconizează, tot aici, realizarea ansamblului urban Oresund, prin construirea a două poduri peste strâmtoarea Sund între Copenhaga și Malmö, și între Helsingör și Hålsingborg. Pe insula daneză Galthom se amenajează un aeroport comun, iar pe cea suedeză Vem, din mijlocul strâmtoării, o zonă de agrement a întregului ansamblu.

“Conurbațiile se află în echilibru instabil, orașele care le comun păstrându-și cu greu individualitatea”(idem, 1971). Evoluția spațială convergentă, la care se adaugă amplificarea legăturilor prin mijloacele de transport, duce la apropierea orașelor. Orașele „vin unul spre celălalt“, încât nu-și mai păstrează individualitatea. Unul dintre acestea câștigă în rivalitate cu celelalte, care devin suburbii. Saint Paul și Minneapolis formează deja un singur oraș, care ocupă ambele maluri ale fluviului Mississippi.

În ultima fază a evoluției unei conurbații nu se mai pot distinge orașele inițiale. Însă conurbația nu înseamnă neapărat fuziune. Orașele din Ruhr marchează tendințe de specializare: orașe industriale, orașe comerciale și orașe financiare.

Fig. 124. Conurbația Mannheim-Ludwigshafen (după *Weltatlas Alexander*, 1982).

Interurbațiile reprezintă un ansamblu de două sau mai multe orașe vecine care, nefiind dotate cu toate serviciile, nu se pot dispensa unul de celălalt. Este vorba de orașe noi, care au apărut brusc lângă cele vechi, cele noi fiind, de regulă, centre industriale. Până ce orașul nou creat își organizează serviciile comerciale, de exemplu, face apel la cele ale orașului vechi. Este o formă tranzitorie. Exemplul orașelor poloneze Kracovia și Nowa Huta ni se pare edificator. Nowa Huta a apărut ca un oraș industrial, lipsit de servicii comerciale și spații rezidențiale. La început dependența față de Kracovia, sub aspectele menționate, era aproape totală. Cu timpul noul oraș și-a creat propriile spații comerciale și rezidențiale.

Aglomerările reprezintă un proces de continuă evoluție a orașului prin înmulțirea spațiilor rezidențiale și industriale ale suburbanului. Este un proces de amplificare a urbanului prin „adăugiri” sistematice la orașul inițial. Orașul propriu-zis presupune o continuitate a spațiilor clădite și a celor rezervate vieții cotidiene a populației. Sunt însă situații când în jurul orașului gravitează o populație mai numeroasă decât cea a orașului propriu-zis, fiind foarte greu de precizat limitele acestuia.

Oricum, aglomerația este o noțiune mai largă, mai cuprinzătoare decât cea de oraș și mai exactă decât cea de zonă suburbană. Au existat mai multe opinii asupra delimitării aglomerației. Unele propun delimitarea aglomerațiilor la limita externă a migrațiilor navetiste, rezultând în acest caz o exagerare în trasarea limitelor aglomerației. Astfel, limitele pot fi restrânse doar asupra așezărilor rurale în care mai mult de ½ din populația activă lucrează în oraș. Alt criteriu ar fi acela al trasării limitelor, până la așezările rurale a căror densități încetează a fi în creștere.

Universitatea Berkeley (citată, Jaqueline Beaujeau Garnier, G. Chabot, 1971) a adoptat criteriul statistic în definirea ariilor metropolitane (metropolitan area), care, de fapt, corespund aglomerațiilor.

Astfel este definită arie metropolitană sau aglomerație o grupare de cel puțin 100 000 de locuitori, cuprinzând un oraș (aria urbană continuă) de cel puțin 50 000 de locuitori, la care se adaugă diviziunile administrative alăturate, care prezintă caractere asemănătoare și, mai ales, în care mai mult de 65 % din populație exercită activități neagricole. Dacă se acceptă acest criteriu, se pot ivi situații în care populația aglomerației să fie de 10-20 de ori mai mare decât cea a orașului propriu-zis.

Definirea extensiunii aglomerațiilor depinde de relațiile cu nucleul central, rezultând mai multe zone în cuprinsul aglomerației, stabilite mai ales pe seama densității populației care, de regulă, crește din interior spre exterior. Cel mai frecvent se întâlnesc trei zone:

- zonă centrală;
- o zonă suburbană internă cu creștere rapidă a populației;
- o zonă suburbană externă cu densități demografice mai reduse și creștere moderată.

În cazul orașelor care s-au dezvoltat și au evoluat independent, având dezvoltate ariile suburbane, densitățile acestora din urmă pot fi egale sau mai mari decât ale nucleului central, rezultând o extensiune a orașului și o dezvoltare spre exterior a altei zone suburbane, această evoluție decând la slăbirea limitelor administrative ale orașului.

În cadrul aglomerațiilor de un tip aparte, prin mărimea lor, se includ orașele metropolă, denumire derivată, dată vechilor *orașe-state* de către antichitatea grecească (mater = mamă, polis = oraș). Aici se includ, de regulă, marile orașe cu funcții de capitală, dar nu numai acestea (New York, Londra, Paris, Moscova, Ciudad de Mexico, Buenos Aires, Shanghai, Calcutta ș.a.).

Între aglomerație și conurbație există similitudini, dar și diferențieri. Pentru a le deosebi trebuie făcut în permanență apel la factorul genetic.

Concepțiile pe plan mondial privind definirea și trasarea limitelor aglomerațiilor păstrează o oarecare doză de subiectivism. De aceea se manifestă tendința de transpunere administrativă a aglomerațiilor.

Agglomerația poate îngloba o conurbație dacă în evoluția sa a atins sau depășit unul sau mai multe orașe, care până atunci se dezvoltau independent (acestea au fost radiate ca urmare a evoluției aglomerației). În acest caz conurbația nu este decât un element, “o piesă” în cadrul aglomerației, deci, aglomerația primește un sens mai larg decât conurbația.

Se pot ivi însă situații când două sau mai multe orașe incluse în conurbație, să fie ele însele aglomerații. Fiecare s-a dezvoltat ca aglomerații prin evoluția lor teritorial-funcțională, radiind spațiul urban adiacent și interpus, ajungând la faza de „a avea de rezolvat probleme comune“. Ia naștere astfel o conurbație de grad superior, o conurbație de aglomerații, o *conglomerație*. Se pune, deci, întrebarea firească, dacă acest mod de evoluție și manifestare a fenomenului urban nu poate fi luat în considerare în definirea megalopolisului.

Megalopolisul (*mega* = mare, *polis* = oraș). Reprezintă stadiul de gigantism al conurbațiilor, teritoriul organizat într-o imensă conurbație policentrică.

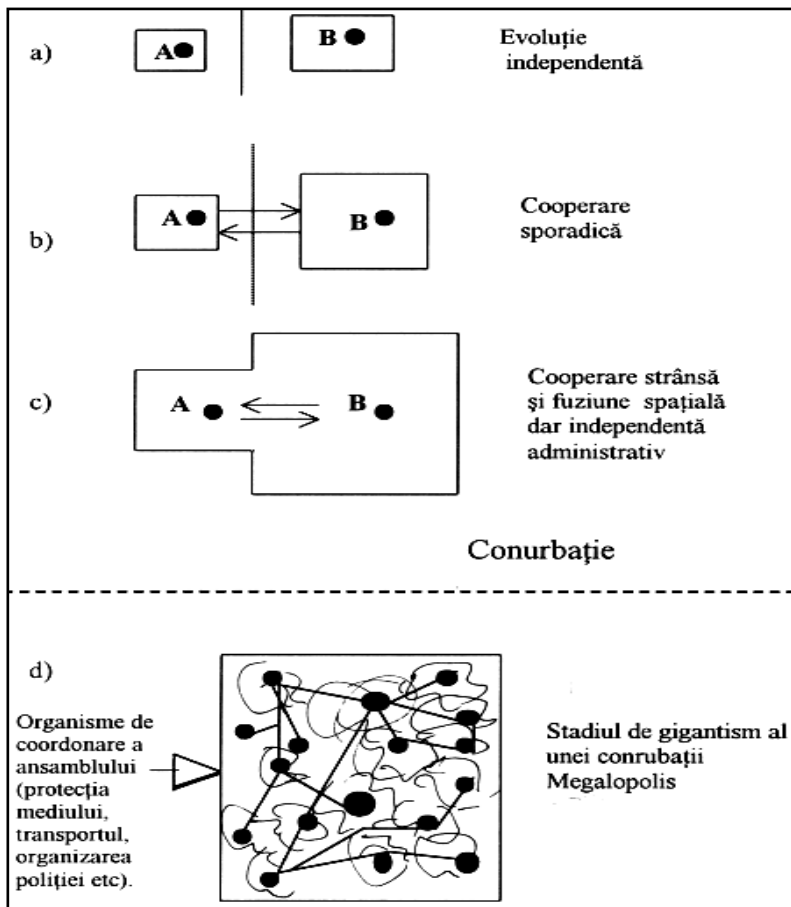

Fig. 125. Etapele tranziției de la orașe independente la conurbații și aglomerații urbane de tip megalopolis.

Termenul a fost introdus de către J. Gottman (1961) pentru a defini concentrarea urbană de pe coasta nord-estică a SUA (Boswash).

Aici, pe o lungime de aproximativ 1 000 km, de la Boston la Washington, se concentrează mai multe orașe milionare, între care sunt intercalate orașe mai mici. Această conurbație a beneficiat, în dezvoltarea sa de condiții excepționale: prezența în apropiere

a Appalachilor, cu resurse minerale și energetice, legături lesnicioase pe calea apei cu „Lumea Veche“ și nu numai cu aceasta, condiții foarte prielnice pentru amenajări portuare, substrat litologic foarte rezistent, lipsa cutremurelor etc. Aici s-au stabilit primele grupuri de coloniști europeni și de aici s-a pornit expansiunea spre vest. Populația acestui megapolis numără peste 40 milioane de locuitori. Stilul arhitectural îmbracă forme specifice, ieșind în evidență „pădurea de zgârie-nori“ din beton, fier, sticlă și aluminiu a Manhattanului.

Fig. 126. Megapolisul Boswash (după Weltatlas Alexander, 1982).

Așa cum am mai amintit, de la Boston și până la sud de Washington, spațiul este complet urbanizat, în cele mai frecvente cazuri, trecerea dintr-un oraș într-altul fiind marcată doar de panouri indicatoare.

Pe glob se conturează mai multe zone cu evoluție spre megapolis. Amintim, dintre acestea, conurbația Ruhrului, care tinde să fuzioneze și cu marile orașe ale Belgiei și Olandei; Rio de Janeiro-Sao Paulo; Kobe-Osaka; Manchester-Birmingham-Leeds ș.a.

La noi în țară pentru anumite teritorii cu grad ridicat de urbanizare, compus din mai multe orașe apropiate, cu densități ridicate de populație, dezvoltate în condiții fizico-geografice și economico-geografice de excepție, s-a dat denumirea de micro-regiune urbană (bazinul Petroșani, Valea Prahovei, Valea Trotușului). În cadrul *microregiunii urbane* se includ și așezările rurale interpuse.

Orașele satelit. O formă relativ recentă de organizare a noi orașe o reprezintă orașele satelit. Din punct de vedere teoretic reprezintă o categorie de orașe mai mici, care gravitează în jurul unui oraș mai mare, acesta din urmă având rolul de centru coordonator. Apariția și dezvoltarea unor asemenea orașe se înscrie în acțiunile cu caracter dirijat ale fenomenului urban.

În realitate se întâlnesc două situații opuse privind modul de formare a unui sistem urban de tip satelit (Jaqueline B eaujeau Garnier, G. Chabot, 1971):

- când din cauza puternicei concentrări demografice și economice este oportună decongestionarea pentru a păstra la cote rezonabile calitatea vieții urbane;
- când dezvoltarea unor centre mici reclamă înființarea unui centru coordonator.

V. G. Davidovici definește orașele satelit prin trei caractere (cit. Jaqueline B eaujeau Garnier, G. Chabot, 1971):

- locuitorii sateliților lucrează în orașul-centru;
- orașul-centru asigură un anumit număr de servicii, îndeosebi servicii culturale pentru sateliți;
- sateliții primesc populația orașului care rămâne aici pentru perioade relativ scurte, cu scopul de a se odihni.

Dar aceste precizări sunt depășite de realitatea fenomenului urban. Conform opiniilor lui V. G. Davidovici sateliții ar avea doar funcția de orașe-dormitor sau sateliți de consum. Dar, majoritatea orașelor-satelit au și funcții industriale (*sateliți de producție*).

Fiind în jurul unui oraș cu rol coordonator, sateliții pot fi adesea confundați cu zona suburbană. Trebuie avută în vedere o anumită distanță pentru a nu se crea confuzii. În jurul Londrei

s-au creat sateliți (*new towns*) ca urmare a creșterii în mod anarhic a populației și industriei, situați la distanță medie de 30 km față de centru.

Sateliții (*sputnik*) din jurul Moscovei se găsesc la distanțe de 100-200 de km față de capitală, iar cei ai Sankt Petersburgului până la 70 de km.

Sateliții Londrei, prin însăși modul cum au fost concepuți, funcționează ca și entități urbane independente, iar cei din Rusia urmează aceeași cale.

În Polonia centrele vechi textile, situate între cursurile superioare ale Warthei și Pilica, reclamau un centru coordonator. Așa a luat ființă un oraș nou, Łódz, situat în poziție centrală, cu rol coordonator, care a întrecut sub aspect demografic vechile centre textile.

Oricum, crearea centrelor urbane de tip satelit se înscrie ca un experiment reușit în urbanistica mondială.

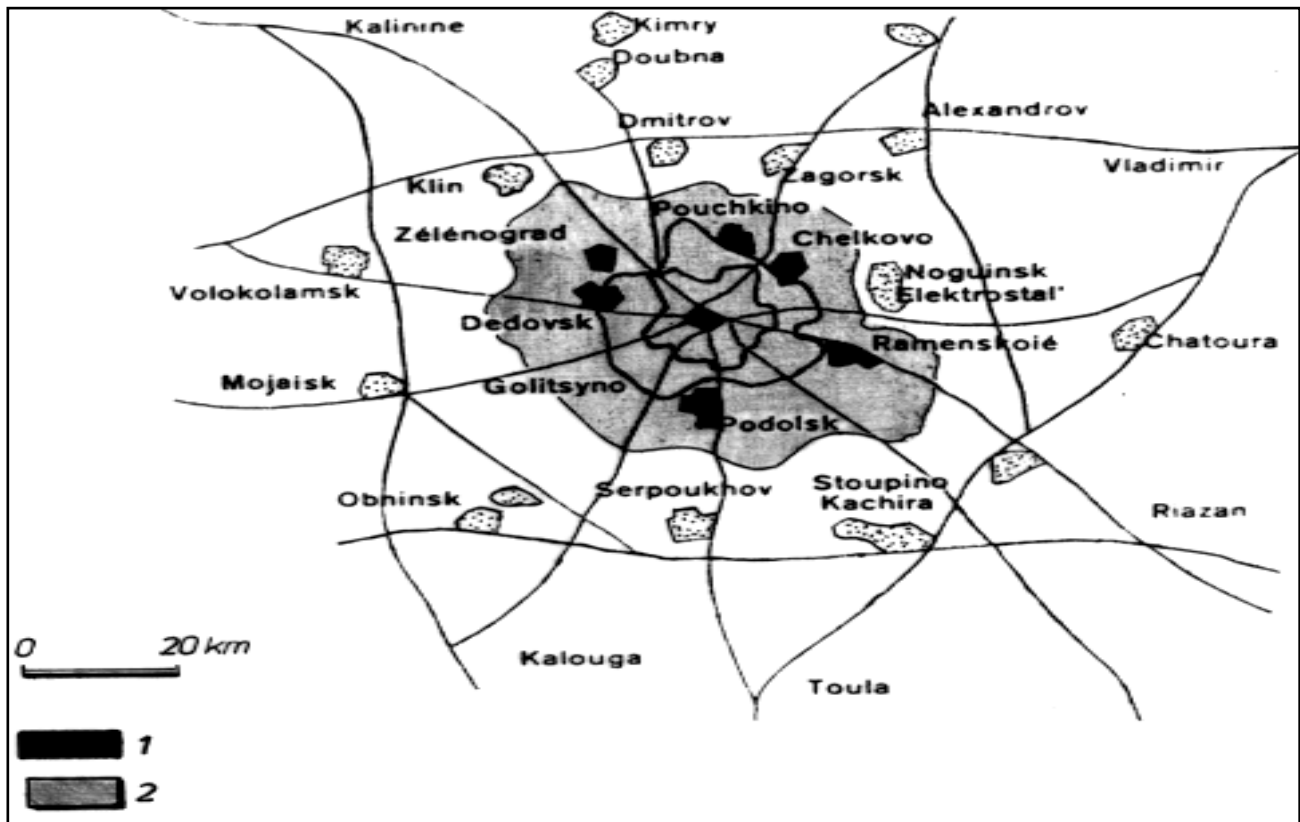

Fig. 127. Orașele satelit ale Moscovei: 1. orașe satelit de primă generație; 2. orașe satelit de generația a doua (după J. M. Bernard, 1982).

Dezvoltarea orașelor mari devine explozivă, ritmul de creștere a populației urbane fiind superior creșterii populației în ansamblu. Asigurarea nevoilor minime ale populației în marile aglomerații urbane ale lumii constituie cea mai expresivă provocare la adresa guvernelor și edililor pentru acest început al mileniului trei.

7. POLITICA DE DEZVOLTARE A LOCALITĂȚILOR LA NIVEL NAȚIONAL

Planul de Amenajare a Teritoriului Național (P. A. T. N. - 1998) aduce precizări asupra definirii termenilor de localitate, unitate administrativ-teritorială de bază, comună, teritoriu administrativ, zonă de dezvoltare, zonă de influență, zonă metropolitană etc., și stabilește ierarhia localităților urbane și rurale din România pe ranguri, și funcțiile aferente acestora. Redăm în continuare conținutul anexelor 1, 2 și 3 din P.A.T.N. cu privire la localitățile urbane și rurale.

7.1. Definirea principalilor termeni utilizați

Localitate - formă de așezare stabilă a populației în teritoriu, alcătuind un nucleu de viață umană, cu structuri variabile, diferențiate în funcție de specificul activităților de producție dominante ale locuitorilor, caracteristicile organizării administrativ-teritoriale, numărul de locuitori, caracterul fondului construit, gradul de dotare social-culturală și de echipare tehnico-edilitară.

După specificul și ponderea activității economice dominante, număr de locuitori, caracterul fondului construit, densitate de populație și de locuințe, nivel de dotare social-culturală și echipare tehnică, localitățile se împart în două mari grupe: localități urbane și localități rurale.

Localitate urbană - localitate în care majoritatea resurselor de muncă este ocupată în activități neagricole, densitatea populației și a locuințelor este mai ridicată și există un nivel diversificat de dotare și echipare exercitând o influență socio-economică și semnificativă asupra zonei înconjurătoare.

Localitate rurală (sat) - localitate în care:

a). majoritatea forței de muncă se află concentrată în agricultură, silvicultură, pescuit, oferind un mod specific și viabil de viață locuitorilor săi, și care prin politicile de modernizare își vor păstra și în perspectivă specificul rural;

b). majoritatea forței de muncă se află în alte domenii decât cele agricole, silvice, piscicole, dar care oferă în prezent o dotare insuficientă, necesară declarării lor ca orașe și care prin politicile de echipare și modernizare vor putea evolua spre localitățile de tip urban.

Unitate administrativ-teritorială de bază - teritoriul din cadrul unui județ delimitat prin lege. Unitățile administrativ-teritoriale de bază sunt orașele și comunele care cuprind una sau mai multe localități.

Oraș - unitate administrativ-teritorială de bază alcătuită fie dintr-o singură localitate urbană, fie din mai multe localități, dintre care cel puțin una este o localitate urbană.

Ca unitate administrativ-teritorială de bază și ca sistem social-economic și geografic, orașul are două componente:

a). componenta teritorială - *intravilanul*, care reprezintă suprafața de teren ocupată sau destinată construcțiilor și amenajărilor (de locuit, social-culturale, industriale, de depozitare, de producție, circulație, de recreere, comerț și altele) pe o perioadă determinată și *extravilanul*, care reprezintă restul teritoriului administrativ al orașului;

b). componenta demo-socio-economică care constă din grupările de populație și activitățile economice, sociale și politico-administrative ce se desfășoară pe teritoriul localității.

Dimensiunea, caracterul și funcțiile orașului prezintă mari variații, dezvoltarea sa fiind corelată cu cea a teritoriului căruia îi aparține.

Orașele care au un număr mai mare de locuitori și o însemnătate deosebită în viața economică, social-politică și cultural-științifică a țării sau care au condiții de dezvoltare în aceste direcții sunt declarate municipii.

Comună - unitate administrativ teritorială de bază care cuprinde populația rurală reunită prin comunitatea de interese și tradiții, alcătuită din unul sau mai multe sate în funcție de condițiile economice, social-culturale, geografice și demografice. Satele în care își au sediul organele de conducere ale comunei sunt sate reședință.

Teritoriu administrativ - suprafață delimitată prin Legea de organizare administrativ-teritorială pentru județe, municipii, orașe, comune. Este constituit din suprafața agricolă (teren arabil, pășuni și fânețe, vii și livezi), suprafața fondului forestier, suprafața ocupată de construcții și amenajări de infrastructură (căi de comunicații, altele decât cele aparținând domeniului public al statului, echipare energetică, lucrări de gospodărirea apelor), ape și bălți și suprafața aferentă intravilanului (construcții și amenajări) delimitată prin planurile urbanistice.

Rețea de localități - totalitatea localităților de pe un teritoriu (național, județean, zonă funcțională) a căror existență și dezvoltare este caracterizată printr-un ansamblu de relații desfășurate pe multiple planuri (politico-administrative, social-culturale, economice și altele). Rețeaua de localități este constituită din localități urbane și localități rurale.

Ierarhizarea funcțională a localităților urbane și rurale - clasificarea localităților pe ranguri în funcție de importanța în rețea și rolul teritorial asigurându-se un sistem de servire a populației eficient din punct de vedere economic și social și o dezvoltare echilibrată a localităților în teritoriu.

Rang - expresie a importanței actuale și în perspectivă imediată a unei localități în cadrul rețelei din punct de vedere administrativ, politic, social, economic, cultural etc. în raport cu

dimensiunile ariei de influență polarizate și cu nivelul de decizie pe care îl implică în alocarea de resurse. Această importanță trebuie să-și găsească corespondentul și în nivelul de modernizare.

Zonă metropolitană - zonă constituită prin asociere, pe bază de parteneriat voluntar, între marile centre urbane (capitala României și municipiile de rangul I) și localitățile urbane și rurale aflate în zona imediată la distanțe de până la 20-30 km, între care s-au dezvoltat relații de cooperare pe multiple planuri.

Centură verde - zonă delimitată în jurul capitalei și a municipiilor de rangul I în vederea protejării elementelor cadrului natural, a prevenirii extinderii necontrolate a acestor municipii și a asigurării spațiilor suplimentare de agrement și recreere.

Zonă de dezvoltare - perimetrul delimitat în cadrul teritoriului administrativ al unui municipiu sau în cadrul unei zone metropolitane în care se propun unele facilități de natură fiscală, în scopul favorizării dezvoltării economice prin atragerea de investiții de capital sau autohton.

Zonă de influență - teritoriul și localitățile care înconjoară un centru urban și sunt influențate direct de evoluția orașului și de relațiile de intercondiționare și de cooperare ce se dezvoltă pe linia activităților economice, a aprovizionării cu produse agroalimentare, a accesului la dotările sociale și comerciale, a echipării cu elemente de infrastructură și cu amenajări pentru odihnă, recreere și turism. Dimensiunile zonei de influență sunt în relație directă cu mărimea și funcțiunile centrului urban polarizator.

7.2. Ierarhizarea localităților urbane existente, pe ranguri (anexa 2):

S-au stabilit patru ranguri de așezări urbane. În categoria rangului 0 se include capitala țării iar în categoria rangului I municipiile cu statut de metropole provinciale. În rangul II s-au inclus celelalte categorii de orașe cu titlu de municipiu. În rangul III s-au inclus celelalte așezări urbane.

Tabel. 3. Ierarhia așezărilor urbane existente, după ranguri.

Rangul	Statutul localității	Număr localități
0	Municipiu-capitală	1
I	Municipiu	7
II	Municipiu	74
III	Oraș	181
Total așezări urbane		263

7.2.1. Ierarhia așezărilor urbane

7.2.1.1. Localizare geografică favorabilă

Situarea geo-strategică de interes internațional sau european, constituind centre de dezvoltare și atractivitate, localizate în lungul axelor majore de căi de comunicație de importanță internațională/europeană.

7.2.1.2. Populația

Sub aspect demografic localitățile urbane de rangul 0 și rangul I trebuie să dispună de:

- număr important de locuitori – minim 300 000 locuitori;
- formare profesională de înaltă specializare;
- forță de muncă cu o calificare superioară și pregătire continuă, caracterizată prin flexibilitate/dinamism;
- identitate proprie: identificarea caracterului specific al orașului simultan cu conștiința apartenenței sale la grupa orașelor de același rang.

7.2.1.3. Accesibilitate

La nivel internațional, paneuropean: accesibilitate directă la rețeaua majoră de căi de comunicații paneuropene (rutiere, feroviare, navale și aeriene).

La nivel național: accesibilitate la rețeaua de căi de comunicație naționale (autostrăzi, drumuri, expres, căi ferate cu viteză mare/sporită, căi navigabile maritime sau fluviale, porturi, aeroporturi).

7.2.1.4. Funcțiuni economice

Aceste centre trebuie să construiască o bază economică la înalt nivel tehnologic și flexibilă (sector secundar, servicii productive, socio-culturale și de natură informatică).

7.2.1.5. Nivel de dotare/echipare

Localitățile asigură un potențial de găzduire a unor funcții și echipamente a căror importanță, calitate și capacitate corespund standardelor/cerințelor europene. Caracterul internațional sau

european al acestor localități constă în caracterul și dimensiunea internațională sau europeană a funcțiilor și echipamentelor lor.

7.2.1.6. Principalele categorii și tipuri de dotări, echipamente pentru rangul 0 și 1

Aceste așezări urbane trebuie să dispună de instituții de decizie politică, juridică și economică de importanță internațională, națională sau regională:

- parlament, guvern, ministere și alte instituții centrale, instanțe supreme (Curte Supremă de Justiție, Curte Constituțională, Consiliu Legislativ), ambasade ș.a.;
- sedii ale administrației publice locale, sedii de servicii descentralizate în teritoriu ale ministerelor și ale altor organe centrale, judecătoria, tribunale, parchete, sedii ale organizațiilor politice, sedii de sindicat, fundații, sedii ale unor organizații neguvernamentale ș.a.;
- instituții naționale și regionale de reputație internațională (europeană) sau active în domeniul relațiilor internaționale europene;
- sedii ale filialelor organismelor internaționale, mari instituții naționale cu caracter științific de deschidere internațională europeană (academie, centre și institute naționale de cercetare etc.);
- sedii pentru congrese și conferințe, sedii pentru expoziții și târguri, hoteluri de lux și de mare capacitate, școli internaționale, birouri pentru profesioniști recunoscuți pe plan internațional, de arbitraj internațional etc;
- instituții străine și internaționale cu sediu permanent: firme și bănci străine, diverse alte instituții socio-economice, culturale și științifice, organizații internaționale non-guvernamentale, instituții științifice străine (școli, universități), consulat și alte reprezentanțe diplomatice, comerciale, turistice etc;
- diferite organizații cu sucursale, filiale și agenții în străinătate: sedii financiar-bancare, de asigurări, sedii ale unor organizații culturale și științifice;
- alte dotări/echipamente: educație, cercetare științifică (universități, institute de învățământ superior diversificate, institute naționale de cercetare sau filiale ale acestora;
- sănătate: clinici universitare și spitale;
- cultură: muzee, teatre dramatice, de comedie, de revistă, de păpuși, operă, operetă, filarmonică, săli de concerte, săli polivalente, mari biblioteci, edituri, tipografii;

- comerț, servicii comerciale prestate populației și agenților economici: centre de comerț și de afaceri, burse de valori și mărfuri, servicii comerciale diversificate și de înaltă calitate;
- mass-media: sistem cu rază de difuzare și acoperire internațională europeană sau regională, agenții de presă, posturi naționale și regionale de radio și televiziune;
- sport, agrement: complexe sportive, stadioane, săli de competiții sportive de nivel internațional, european, național sau regional, baze turistice și de agrement, parcuri, grădini botanice, zoologice, cazinouri, cluburi pentru sport și agrement etc.;
- protecția mediului: agenții de protecția mediului și servicii ecologice dotate cu echipamente specifice pentru menținerea unui mediu de calitate (organizarea auditului de mediu, igiena urbană etc.);
- alimentare cu apă și canalizare: rețele de alimentare cu apă, sistem colector de canalizare, stație de epurare;
- culte: centre ecumenice, mitropolii, episcopii, arhidieceze, diaceze, centre ale cultelor autorizate;
- ordine publică, apărarea țării și siguranța națională: instituții specifice și racordate la organizații internaționale.

7.2.1.6.1. Localități urbane de rangul 0

Aici se include doar capitala țării ce ce numără peste 2 000 000 locuitori.

Tabel. 4. Localitățile urbane de rang 0.

Nr. crt.	Localitatea	Statutul localității		Număr locuitori la 1. 01. 1999
1.	București	Municipiu	Capitala României	2 021 063

7.2.1.6.2. Localități urbane de rangul 1

În cadrul localităților urbane de rangul I, sunt incluse, așa cum s-a mai menționat următoarele localități urbane: Brașov, Cluj-Napoca, Constanța, Craiova, Galați, Iași și Timișoara. Aceste șapte orașe își exercită influența asupra provinciilor istorice din care fac parte, de unde derivă și denumirea de "*metropole provinciale*". Acestea se constituie ca și principalele pârgii de echilibru la nivel macroteritorial, în contrapondere cu tendința de hipertrofiere a orașului de rangul 0, capitala țării.

Tabel 5. Localitățile urbane de rangul I.

Nr.crt.	Localitatea	Statutul localității	Județul	Nr. locuitori la 1.01.1998
1.	Brașov	municipiu reședință de județ	Brașov	315.842
2.	Cluj-Napoca	municipiu reședință de județ	Cluj	333.607
3.	Constanța	municipiu reședință de județ	Constanța	343.986
4.	Craiova	municipiu reședință de județ	Dolj	314.437
5.	Galați	municipiu reședință de județ	Galați	332.154
6.	Iași	municipiu reședință de județ	Iași	349.544
7.	Timișoara	municipiu reședință de județ	Timiș	326.958

7.2.1.6.3. Elemente și nivel de dotare ale localităților urbane de rangul II

Această categorie de așezări urbane se prezintă sub forma a două categorii: orașe-municipii cu rol de reședință județeană și orașe-municipii.

7.2.1.6.3.1. Municipii reședință de județ

Acestea joacă un rol important în ceea ce privește distribuția de servicii și bunuri. Acestea dispun de un potențial demografic cuprins între 50 000 și 300 000 locuitori iar numărul populației polarizate din aria de influență fiind de 200 000-500 000 locuitori. Rază de deservire este cca. 60-80 km.

Accesul la căile de comunicație: acces direct la cel puțin două sisteme majore de căi de comunicație (traseu de cale ferată principală, drumuri naționale ce tranzitează sau pornesc din acel loc, eventual aeroport, porturi și/sau gări fluviale).

Funcțiuni economice: capacități de producție din sectorul secundar și al serviciilor productive, socio-culturale și informative cu rază de servire prioritar județeană.

Nivel de dotare-echipare: instituție de decizie politică, administrativă, juridică de importanță județeană:

- sedii ale administrației publice locale, sedii de servicii descentralizate în teritoriu ale ministerelor și ale altor organe centrale neguvernamentale, sedii de partid, de sindicat, serii ale organizațiilor neguvernamentale;
- judecătoria, tribunale, procuratură, parchet și alte instituții juridice.

Educație, cercetare științifică: institute de învățământ superior sau filiale ale acestora, colegii, institute sau filiale ale unor instituții naționale de cercetare.

Sănătate, asistență socială: spital clinic universitar sau spital general, spitale de specialitate, stație de salvare județeană, asistență de specialitate (boli cronice, handicapați, recuperări funcționale, centre psihiatrice), cămine de bătrâni, centre de recuperare, orfelinate etc.

Cultură: case de cultură cu săli de spectacol, eventual teatre, săli de concert, de expoziție, de conferințe, săli polivalente, cluburi, muzee, biblioteci, edituri, tipografii ș.a.

Comerț: servicii comerciale prestate populației și agenților economici: centre comerciale, cameră de comerț, centre de afaceri, burse de valori și mărfuri, magazine de prezentare, servicii diversificate de înaltă calitate, posibilități de organizare a unor târguri importante.

Turism: hoteluri de trei stele cu cel puțin 200 de locuri.

Mass-media: mass-media județeană (posturi de radio și televiziune), publicații cotidiene sau periodice.

Finanțe-bănci, asigurări: sucursale sau filiale ale unităților financiar-bancare și de asigurări.

Sport, agrement: zone de recreere și agrement, grădini zoologice, săli de competiții sportive de nivel internațional/regional, județean, stadioane și alte dotări diversificate pentru petrecerea timpului liber și sport (săli polivalente, terenuri de sport, piscine, eventual patinoare artificiale ș.a.

Protecția mediului: agenții de protecția mediului și servicii dotate cu echipamente specifice pentru menținerea unui mediu de calitate și a igienei urbane.

Alimentare cu apă și canalizare: rețele de alimentare cu apă, sistem colector, stații de epurare.

Culte: lăcașe de cult, episcopii, sedii eparhiale, vicariate, subcentre ale cultelor autorizate.

Transport-comunicații: gări, autogări, transport în comun, centrale telefonice automate, FAX, poștă ș.a.

Ordine, securitate: instituții specifice cerințelor la nivel județean.

7.2.1.6.3.2. Alte municipii

Această categorie de orașe trebuie să se înscrie într-un ecart demografic cuprins între 25 000 și 70 000 locuitori ce polarizează un potențial demografic de la 30 000 la 100 000 locuitori.

Raza medie de deservire, este de cca. 20 km, aceste orașe având acces direct la calea ferată drum național, drum județean, și accese facile ale localităților din zona de influență.

Funcțiuni economice: capacități de producție diversificate din sectorul secundar și terțiar, eventual și din agricultură.

Nivel de dotare - echipare:

- administrație publică, autorități judecătorești, partide politice, sindicat;
- sedii ale administrației publice locale, judecătorie, parchet, sedii de partid, de sindicat și alte asociații.

Educație, cercetare științifică:

- gimnazii, licee generale și de specialitate: colegii, școli de maiștri;
- filiale ale unor institute de cercetare.

Sănătate, asistență socială: spital general, stație de salvare, dispensar, leagăn de copii, creșe, cămine de bătrâni.

Cultură: casă de cultură, cinematograful, biblioteci publice, muzee, săli de expoziție, club ș.a.

Comerț, servicii comerciale:

- unități comerciale diversificate, magazine universale și specializate, supermagazine, piață agroalimentară;
- unități pentru prestări servicii diversificate și/sau flexibile.

Turism: hotel cu 3 stele cu minim 50 locuri.

Finanțe-bănci, asigurări: sucursale sau filiale ale unităților financiar-bancare și de asigurări.

Sport, agrement: stadioane, terenuri și săli de sport (competiții de nivel județean sau local) alte spații destinate sportului, grădini publice și alte spații verzi amenajate pentru petrecerea timpului liber.

Protecția mediului: servicii dotate cu echipamente specifice pentru protecția mediului, monitorizarea emisiilor poluante și igiena urbană.

Alimentare cu apă și canalizare: rețele de alimentare cu apă, sistem colector de canalizare, stație de epurare.

Culte: protopopiate, parohii.

Transport-comunicații: gară, autogară, poștă, centrală telefonică;

Ordine, securitate: poliție, obiective specifice.

În categoria așezărilor urbane de rangul II se include o paletă largă de așezări urbane înglobează deopotrivă municipii reședință de județ și orașe cu statut de municipiu.

Din punct de vedere al potențialului demografic, această categorie de orașe se înscrie într-un ecart valoric destul de expresiv (Brad, jud. Hunedoara cu 18 244 locuitori și Ploiești, jud. Prahova cu 253 068 locuitori). Același lucru este valabil din punctul de vedere al dimensiunii și calității funcționale, la care se adaugă diferențe mari în privința ariilor de polarizare. În cadrul acestei categorii de municipii trebuie realizat un subsistem ierarhic, funcțional.

Tabel 6. Localitățile urbane de rangul II.

Nr. crt.	Localitatea	Statutul localității	Județul	Număr locuitori la 1.01.1998
1.	Aiud	Municipiu	Alba	29.172
2.	Alba Iulia	Municipiu reședință de județ	Alba	72.405
3.	Alexandria	Municipiu reședință de județ	Teleorman	59.308
4.	Arad	municipiu reședință de județ	Arad	185.272
5.	Bacău	municipiu reședință de județ	Bacău	210.042
6.	Baia Mare	municipiu reședință de județ	Maramureș	149.735
7.	Bârlad	municipiu	Vaslui	78.758
8.	Bistrița	municipiu reședință de județ	Bistrița-Năsăud	87.169
9.	Blaj	municipiu	Alba	21.934
10.	Botoșani	municipiu reședință de județ	Botoșani	128.888
11.	Brad	municipiu	Hunedoara	18.244
12.	Brăila	municipiu reședință de județ	Brăila	234.201
13.	Buzău	municipiu reședință de județ	Buzău	149.025
14.	Calafat	municipiu	Dolj	21.394
15.	Caracal	municipiu	Olt	39.263
16.	Caransebeș	municipiu	Caraș-Severin	31.289
17.	Carei	municipiu	Satu Mare	25.517
18.	Călărași	municipiu reședință de județ	Călărași	77.819
19.	Câmpina	municipiu	Prahova	40.755
20.	Câmpulung	municipiu	Argeș	44.289
21.	C. Moldovenesc	municipiu	Suceava	21.672
22.	C. de Argeș	municipiu	Argeș	35.135
23.	Dej	municipiu	Cluj	41.191
24.	Deva	municipiu reședință de județ	Hunedoara	77.259
25.	Dorohoi	municipiu	Botoșani	35.482
26.	Drăgășani	municipiu	Vâlcea	22.625
27.	D. T. Severin	municipiu reședință de județ	Mehedinți	118.734
28.	Făgăraș	municipiu	Brașov	44.792
29.	Fălticeni	municipiu	Suceava	33.993
30.	Fetești	municipiu	Ialomița	36.546
31.	Focșani	municipiu reședință de județ	Vrancea	99.527
32.	Giurgiu	municipiu reședință de județ	Giurgiu	73.260
33.	Hunedoara	municipiu	Hunedoara	80.196
34.	Huși	municipiu	Vaslui	33.483
35.	Lugoj	municipiu	Timiș	48.974
36.	Mangalia	municipiu	Constanța	44.083
37.	Medgidia	municipiu	Constanța	47.078
38.	Mediaș	municipiu	Sibiu	62.851
39.	Miercurea Ciuc	municipiu reședință de județ	Harghita	47.073
40.	O. Secuiesc	municipiu	Harghita	39.768
41.	Oltenița	municipiu	Călărași	31.695
42.	Onești	municipiu	Bacău	60.497
43.	Oradea	municipiu reședință de județ	Bihor	223.190
44.	Oraștie	municipiu	Hunedoara	24.604
45.	Pașcani	municipiu	Iași	45.809
46.	Petroșani	municipiu	Hunedoara	52.195
47.	Piatra Neamț	municipiu reședință de județ	Neamț	125.050

48.	Pitești	municipiu reședință de județ	Argeș	187.558
49.	Ploiești	municipiu reședință de județ	Prahova	253.068
50.	Rădăuți	municipiu	Suceava	32.165
51.	Râmnicu Sărat	municipiu reședință de județ	Buzău	42.040
52.	R. Vâlcea	municipiu reședință de județ	Vâlcea	119.581
53.	Reghin	municipiu	Mureș	39.199
54.	Reșița	municipiu reședință de județ	Caras-Severin	94.320
55.	Roman	municipiu	Neamț	82.110
56.	Roșiori de Vede	municipiu	Teleorman	36.893
57.	Satu Mare	municipiu reședință de județ	Satu Mare	130.573
58.	Sf. Gheorghe	municipiu reședință de județ	Covasna	67.108
59.	Sibiu	municipiu reședință de județ	Sibiu	170.038
60.	S. Marmăției	municipiu	Maramureș	44.537
61.	Sighișoara	municipiu	Mureș	36.269
62.	Slatina	municipiu reședință de județ	Olt	87.608
63.	Slobozia	municipiu reședință de județ	Ialomița	56.913
64.	Suceava	municipiu reședință de județ	Suceava	118.670
65.	Târgoviște	municipiu reședință de județ	Dâmbovița	99.137
66.	Târgu Jiu	municipiu reședință de județ	Gorj	98.897
67.	Târgu Mureș	municipiu reședință de județ	Mureș	165.835
68.	Tecuci	municipiu	Galați	46.485
69.	Tulcea	municipiu reședință de județ	Tulcea	96.813
70.	T. Măgurele	municipiu	Teleorman	35.879
71.	Turda	municipiu	Cluj	61.227
72.	Urziceni	municipiu	Ialomița	19.179
73.	Vaslui	municipiu reședință de județ	Vaslui	79.658
74.	Zalău	municipiu reședință de județ	Sălaj	71.580

7.2.1.6.4. Așezări urbane de rangul III

Această categorie de orașe se înscrie cu un potențial demografic cuprins între 5 000 și 30 000 locuitori ce polarizează o zonă de influență ce include 5 000-40 000 locuitori. Rază medie de deservire este cuprinsă între 10-20 km.

Accesul la căile de comunicație: acces direct la drum național sau județean, la centrul de rang superior și legături facile cu localitățile din zone de influență.

Funcțiuni economice: capacități de producție din domeniul secundar (industrie prelucrătoare și construcții), terțiar (servicii sociale și comerciale) și primar (industrie extractivă, agricultură, piscicultură, silvicultură).

Nivel de dotare – echipare:

➤ administrație publică, autorități judecătorești și asociații:

primărie, judecătorie, parchet, tribunal, notariat, sedii pentru diferite asociații.

- educație: învățământ preșcolar, primar, gimnazial, liceal.
- sănătate, asistență socială: spital general sau secție spital, maternitate, dispensar policlinic, stație salvare, creșă, farmacie, cămin bătrâni.
- cultură: casă de cultură, cinematograful, bibliotecă publică, muzeu, sală de expoziții, club ș.a.;
- comerț, prestări-servicii: magazine universale și magazine specializate, piață agroalimentară.

Turism: hotel de două stele cu minim 50 locuri.

Finanțe-bănci, asigurări: sucursale sau filiale de bănci, instituții de credit și societăți de asigurare, CEC.

Sport, agrement: terenuri eventual stadion mic, săli de sport, eventual pentru competiții locale, grădini publice și alte spații verzi amenajate.

Protecția mediului: serviciu de protecția mediului.

Alimentare cu apă și canalizare: rețele de alimentare cu apă, sistem colector de canalizare, stație de epurare.

Culte: lăcaș de cult.

Transport, comunicații: autogară, eventual gară, poștă, centrală telefonică.

Ordine, securitate: sedii de poliție și jandarmerie.

În categoria centrelor urbane de rangul III se include celelalte 181 de orașe.

Tabel 7. Localitățile urbane de rangul III.

Nr. crt.	Localitatea	Statutul localității	Județul	Nr. locuitori la 1. 01. 1998
1.	Abrud	oraș	Alba	7.011
2.	Adjud	oraș	Vrancea	20.825
3	Agnita	oraș	Sibiu	12.258
4.	Aleșd	oraș	Bihor	10.893
5.	Anina	oraș	Caraș-Severin	10.863
6.	Aninoasa	oraș	Hunedoara	6.212
7.	Avrig	oraș	Sibiu	16.177
8.	Azuga	oraș	Prahova	6.224
9.	Babadag	oraș	Tulcea	10.853
10.	Baia de Aramă	oraș	Mehedinți	5.772
11.	Baia de Arieș	oraș	Alba	4.905
12.	Baia Sprie	oraș	Maramureș	15.836
13	Balș	oraș	Olt	23.266
14.	Baraolt	oraș	Covasna	10.514
15.	Basarabi	oraș	Constanța	11.063

16.	Băicoi	oraș	Prahova	20.251
17.	Băile Govora	oraș	Vâlcea	3.180
18.	Băile Herculane	oraș	Caraș-Severin	6.147
19.	Băile Olănești	oraș	Vâlcea	4.836
20.	Băile Tușnad	oraș	Harghita	1.820
21.	Băilești	oraș	Dolj	22.237
22.	Bălan	oraș	Harghita	9.604
23.	Beclean	oraș	Bistrița-Năsăud	11.985
24.	Beiuș	oraș	Bihor	12.275
25.	Berești	oraș	Galați	3.873
26.	Bicaz	oraș	Neamț	8.898
27.	Bocșa	oraș	Caraș-Severin	19.171
28.	Boldești-Scăieni	oraș	Prahova	11.531
29.	Bolitín-Vale	oraș	Giurgiu	11.552
30.	Borsec	oraș	Harghita	3.114
31.	Borșa	oraș	Maramureș	27.311
32.	Breaza	oraș	Prahova	19.000
33.	Brezoi	oraș	Vâlcea	7.650
34.	Budești	oraș	Călărași	9.649
35.	Buftea	oraș	Ilfov	19.807
36.	Buhuși	oraș	Bacău	21.872
37.	Bumbești-Jiu	oraș	Gorj	11.925
38.	Bușteni	oraș	Prahova	11.843
39.	Buziaș	oraș	Timiș	8.158
40.	Cavnic	oraș	Maramureș	5.543
41.	Călan	oraș	Hunedoara	14.725
42.	Călimănești-Căciulata	oraș	Vâlcea	9.084
43.	Câmpeni	oraș	Alba	8.537
44.	Câmpia Turzii	oraș	Cluj	29.948
45.	Cehu Silvaniei	oraș	Sălaj	8.599
46.	Cernavodă	oraș	Constanța	20.762
47.	Chișineu-Criș	oraș	Arad	8.798
48.	Cisnădie	oraș	Sibiu	17.144
49.	Codlea	oraș	Brașov	24.668
50.	Comarnic	oraș	Prahova	13.573
51.	Comănești	oraș	Bacău	25.960
52.	Copșa Mică	oraș	Sibiu	5.110
53.	Corabia	oraș	Olt	22.140
54.	Costești	oraș	Argeș	12.340
55.	Covasna	oraș	Covasna	12.362
56.	Cristuru Secuiesc	oraș	Harghita	11.274
57.	Cugir	oraș	Alba	30.599
58.	Curtici	oraș	Arad	9.682
59.	Dărbăni	oraș	Botoșani	11.970
60.	Dărmănești	oraș	Bacău	14.198
61.	Deta	oraș	Timiș	7.111
62.	Drăgănești-Olt	oraș	Olt	13.222
63.	Dumbrăveni	oraș	Sibiu	8.872
64.	Eforie	oraș	Constanța	9.426
65.	Făget	oraș	Timiș	7.520
66.	Făureni	oraș	Brăila	4.593

67.	Fieni	oraș	Dâmbovița	8.202
68.	Filiași	oraș	Dolj	20.254
69.	Fundulea	oraș	Călărași	6.220
70.	Găești	oraș	Dâmbovița	16.887
71.	Gheorgheni	oraș	Harghita	21.550
72.	Gherla	oraș	Cluj	24.276
73.	Gura Humorului	oraș	Suceava	16.839
74.	Hațeg	oraș	Hunedoara	12.604
75.	Hârlău	oraș	Iași	12.223
76.	Hârșova	oraș	Constanța	11.160
77.	Horezu	oraș	Vâlcea	7.412
78.	Huedin	oraș	Cluj	10.114
79.	Ianca	oraș	Brăila	12.826
80.	Iernut	oraș	Mureș	9.842
81.	Ineu	oraș	Arad	10.332
82.	Isaccea	oraș	Tulcea	5.627
83.	Însurăței	oraș	Brăila	7.478
84.	Întorsura Buzăului	oraș	Covasna	9.042
85.	Jibou	oraș	Sălaj	12.262
86.	Jimbolia	oraș	Timiș	10.615
87.	Lehliu Gară	oraș	Călărași	6.666
88.	Lipova	oraș	Arad	11.614
89.	Luduș	oraș	Mureș	18.691
90.	Lupeni	oraș	Hunedoara	31.869
91.	Măcin	oraș	Tulcea	11.972
92.	Mărășești	oraș	Vrancea	13.125
93.	Marghita	oraș	Bihor	18.699
94.	Mihăilești	oraș	Giurgiu	7.184
95.	Mioveni	oraș	Argeș	35.563
96.	Mizil	oraș	Prahova	17.199
97.	Moinești	oraș	Bacău	25.665
98.	Moldova Nouă	oraș	Caraș-Severin	15.416
99.	Moreni	oraș	Dâmbovița	23.418
100.	Motru	oraș	Gorj	26.435
101.	Nădlac	oraș	Arad	8.403
102.	Năsăud	oraș	Bistrița-Năsăud	11.454
103.	Năvodari	oraș	Constanța	34.670
104.	Negrești	oraș	Vaslui	10.285
105.	Negrești-Oaș	oraș	Satu Mare	16.347
106.	Negru Vodă	oraș	Constanța	5.632
107.	Nehoiu	oraș	Buzău	12.693
108.	Novaci	oraș	Gorj	6.326
109.	Nucet	oraș	Bihor	2.928
110.	Ocna Mureș	oraș	Alba	15.798
111.	Ocna Sibiului	oraș	Sibiu	4.240
112.	Ocnele Mari	oraș	Vâlcea	3.601
113.	Odobești	oraș	Vrancea	7.968
114.	Oravița	oraș	Caraș-Severin	15.351
115.	Orșova	oraș	Mehedinți	15.487
116.	Oțelu Roșu	oraș	Caraș-Severin	13.188
117.	Ovidiu	oraș	Constanța	13.279

118.	Panciu	oraș	Vrancea	9.841
119.	Pâncota	oraș	Arad	7.407
120.	Petrila	oraș	Hunedoara	29.076
121.	Piatra Olt	oraș	Olt	6.590
122.	Plopeni	oraș	Prahova	10.272
123.	Pogoanele	oraș	Buzău	7.621
124.	Predeal	oraș	Brașov	6.825
125.	Pucioasa	oraș	Dâmbovița	16.624
126.	Râșnov	oraș	Brașov	16.487
127.	Rovinari	oraș	Gorj	13.065
128.	Rupea	oraș	Brașov	6.192
129.	Salonta	oraș	Bihor	20.227
130.	Săcele	oraș	Brașov	29.876
131.	Săveni	oraș	Botoșani	8.665
132.	Sângeorz Băi	oraș	Bistrița-Năsăud	10.648
133.	Sânnicolau Mare	oraș	Timiș	12.933
134.	Scornicești	oraș	Olt	13.714
135.	Sebeș	oraș	Alba	29.806
136.	Sebiș	oraș	Arad	6.936
137.	Segarcea	oraș	Dolj	8.716
138.	Seini	oraș	Maramureș	9.428
139.	Simeria	oraș	Hunedoara	14.548
140.	Sinaia	oraș	Prahova	14.939
141.	Șimleu Silvaniei	oraș	Sălaj	17.045
142.	Siret	oraș	Suceava	10.130
143.	Slănic	oraș	Prahova	7.311
144.	Slănic Moldova	oraș	Bacău	5.385
145.	Solca	oraș	Suceava	4.684
146.	Sovata	oraș	Mureș	12.112
147.	Strehaia	oraș	Mehedinți	12.495
148.	Sulina	oraș	Tulcea	5.209
149.	Ștei	oraș	Bihor	9.530
150.	Tâlmăciu	oraș	Sibiu	9.140
151.	Tășnad	oraș	Satu Mare	10.128
152.	Târgu Bujor	oraș	Galați	8.052
153.	Târgu Cărbunești	oraș	Gorj	9.324
154.	Târgu Frumos	oraș	Iași	13.902
155.	Târgu Lăpuș	oraș	Maramureș	14.107
156.	Târgu Neamț	oraș	Neamț	22.598
157.	Târgu Ocna	oraș	Bacău	14.161
158.	Târgu Secuiesc	oraș	Covasna	22.646
159.	Târnăveni	oraș	Mureș	29.996
160.	Techirghiol	oraș	Constanța	7.321
161.	Teiuș	oraș	Alba	7.331
162.	Titu	oraș	Dâmbovița	10.827
163.	Toplovița	oraș	Harghita	16.774
164.	Topoloveni	oraș	Argeș	10.272
165.	Țândăeni	oraș	Ialomița	14.549
166.	Țicleni	oraș	Gorj	5.147
167.	Uricani	oraș	Hunedoara	12.494
168.	Urlați	oraș	Prahova	12.081

169.	Valea lui Mihai	oraș	Bihor	10.683
170.	Vaşcău	oraș	Bihor	3.106
171.	Vatra Dornei	oraș	Suceava	17.937
172.	Vălenii de Munte	oraș	Prahova	13.905
173.	Vânju Mare	oraș	Mehedinți	7.193
174.	Victoria	oraș	Brașov	10.918
175.	Videle	oraș	Teleorman	12.571
176.	Vișeu de Sus	oraș	Maramureș	18.553
177.	Vlăhița	oraș	Harghita	7.432
178.	Vulcan	oraș	Hunedoara	34.222
179.	Zărnești	oraș	Brașov	26.563
180.	Zimnicea	oraș	Teleorman	16.825
181.	Zlatna	oraș	Alba	9.336

7.2.1.7. Arii cu slabă acoperire urbană

La nivel național s-au identificat 17 asemenea areale, situate majoritar în spațiul extracarpatic. Aceste areale impun măsuri prioritare prind echiparea tehnico-edilitară și fortificarea funcțiilor care concură în chip pozitiv la stabilizarea populației în aceste teritorii.

Tabel 8. Zone lipsite de orașe pe o rază de circa 25-30 km care necesită acțiuni prioritare pentru dezvoltarea de localități cu rol de servire intercomunală.

Zona	Județul	Suprafața orientativă (Ha)	Nr. locuitori la 1.01.1997	Nr. comune	Nr. sate
Zona 1	Constanța	147.156	25.319	8	31
	Tulcea	181.397	40.221	14	52
	Total zona 1	328.553	65.540	22	83
Zona 2	Constanța	157.150	35.966	11	51
	Total zona 2	157.150	35.966	11	51
Zona 3	Brăila	36.115	13.826	4	15
	Călărași	30.834	11.893	2	6
	Ialomița	80.898	31.304	10	26
	Total zona 3	147.847	57.023	16	47
Zona 4	Argeș	84.586	44.592	13	52
	Olt	57.019	33.305	10	27
	Teleorman	82.339	46.339	14	50
	Total zona 4	223.944	124.236	37	129
Zona 5	Dolj	177.423	104.363	21	52
	Total zona 5	177.423	104.363	21	52
Zona 6	Dolj	33.764	12.436	4	41
	Gorj	65.823	41.488	11	74
	Vâlcea	184.012	120.905	35	279
	Total zona 6	283.599	174.829	50	394
Zona 7	Dolj	102.778	40.057	17	72
	Mehedinți	79.882	39.368	11	31
	Total zona 7	182.660	79.425	28	103

Zona 8	Arad	152.554	30.579	12	83
	Timiș	53.713	7.192	6	28
	Total zona 8	206.267	37.771	18	111
Zona 9	Arad	29.019	8.560	3	19
	Bihor	75.393	34.731	10	60
	Total zona 9	104.412	43.291	13	79
Zona 10	Sălaj	141.983	32.544	13	70
	Total zona 10	141.983	32.544	13	70
Zona 11	Maramureș	41.417	24.466	5	33
	Sălaj	48.481	14.673	7	52
	Total zona 11	89.898	39.139	12	85
Zona 12	Bistrița-Năsăud	82.187	31.849	11	67
	Cluj	44.716	19.436	8	42
	Mureș	68.322	40.922	14	104
	Total zona 12	195.225	92.207	33	213
Zona 13	Botoșani	118.290	71.093	17	89
	Iași	59.072	29.270	7	39
	Total zona 13	177.362	100.363	24	128
Zona 14	Iași	49.789	32.174	9	31
	Vaslui	46.054	24.415	8	41
	Total zona 14	95.843	56.589	17	72
Zona 15	Bacău	134.037	66.728	20	176
	Iași	43.213	35.076	8	60
	Neamț	22.398	12.595	4	28
	Vaslui	222.906	99.253	27	198
	Total zona 15	422.554	213.652	59	462
Zona 16	Buzău	159.832	98.670	29	241
	Vrancea	228.597	75.703	22	149
	Total zona 16	388.429	174.373	51	390
Zona 17	Brăila	59.288	15.812	7	27
	Buzău	13.203	4.687	2	6
	Galați	94.792	72.897	13	26
	Vrancea	33.965	14.193	4	17
	Total zona 17	201.248	107.589	26	76

7.3. Ierarhia așezărilor rurale

În cadrul P.A.T.N. se detașează două categorii ierarhice de așezări rurale și tot atâtea ranguri.

7.3.1. Ierarhizarea localităților rurale pe ranguri

În cadrul așezărilor rurale se evidențiază două ranguri, cel al satelor reședință de comună și cel al satelor componente ale comunelor, respectiv cele aparținând municipiilor s-au orașelor. Atât satele reședință de comună cât și cele din cadrul sistemelor comunale se înscriu într-o paletă foarte largă de valori, din punct de vedere pozițional, demografic și al potențialului economic.

Tabel 9. Ierarhizarea localităților rurale pe ranguri.

Nr. crt.	Rangul	Statutul localității
1.	IV	sate-reședință de comună
2.	V	Sate componente ale comunelor și sate aparținând municipiilor sau orașelor

7.3.1.1. Elemente și nivel de dotare ale localităților rurale de rang IV

Rangul IV este atribuit satelor reședință de comună. Dotările minime obligatorii necesare servirii tuturor satelor din cadrul comunei respective sunt: sediu primărie; grădiniță, școală primară și gimnazială; dispensar medical, farmacie sau punct farmaceutic; poștă, servicii telefonice; sediu de poliție și jandarmerie; cămin cultural cu bibliotecă, magazin general, spații pentru servicii; teren de sport amenajat; parohie; cimitir; stație/haltă C.F. sau stație transport auto; dispensar veterinar; sediu serviciu de pompieri; puncte locale pentru depozitarea controlată a deșeurilor.

7.3.1.2. Elemente și nivel de dotare ale localităților rurale de rang V

Rangul V aparține satelor componente ale comunelor și satelor aparținând municipiilor sau orașelor. Existența unor dotări publice sau comerciale și dimensiunea acestora este determinată de numărul de locuitori și de specificul așezării. Dotările minime obligatorii în satele având peste 200 de locuitori sunt: școala primară, punct sanitar; magazin pentru comerț alimentar și nealimentar.

Aceste dotări sunt necesare și în cazul satelor având o populație de până la 200 de locuitori, când satele respective sunt izolate, situate la distanțe de peste 3-5 km față de satul cel mai apropiat care dispune de astfel de dotări.

7.3.2. Condiții necesare pentru înființarea de comune noi

În vederea înființării de noi centre administrative în spațiul rural se stabilesc praguri cantitative și atribute calitative, precum și reflexii asupra statutului administrativ anterior. Bunăoară, populația minimă a viitoarelor comune trebuie să fie de minimum 1 500 de locuitori, la care se adaugă faptul că în trecut să fi avut rolul administrativ de comună. Criteriul potențialului demografic și trecutul administrativ trebuie să - după opinia noastră - cu potențialul pozițional și capacitatea de viabilitate a viitoarelor structuri administrative rurale. În paralel, trebuie descurajat, în forme rezonabile, excesul de patriotism local, în spatele căruia se ascund apetituri tutelare și încărcătură birocratică excesivă.

Tabel. 10. Criterii pentru înființarea de comune noi.

1.	Populația minimă – cca. 1.500 locuitori
2.	Potențial economic care să asigure echilibrul bugetar al comunei
3.	Legături între satul reședință de comună și celelalte sate componente pe drumuri pietruite sau pe calea ferată
4.	Deținerea în trecut a statutului de comună
5.	Reducerea distanței dintre satul reședință de comună și celelalte sate componente, de la peste 10 km la mai puțin de 5 km
6.	Spații construite pentru instituții și dotări: - primărie; - școală primară și gimnazială; - dispensar uman, farmacie sau punct farmaceutic; - post poliție; - stație/haltă CF sau stație transport auto. După declararea de noi comune este necesară completarea dotărilor minime obligatorii în satul reședință de comună conform anexei nr. IV, capitolul 2.

Condițiile menționate la capitolul 4 trebuie să fie îndeplinite și de comuna care rămâne după desprinderea unei comune noi.

7.3.3. Arii rurale critice

În cadrul fiecărui județ s-au pus în evidență unități administrative rurale (comune) care se remarcă prin-un recul demografic masiv în ultimii 40 de ani. La nivel național sunt 681 de asemenea comune (25,4 % din totalul comunelor) ce concentrează aproape 20 % din totalul populației rurale. Aceste unități administrative comunale evoluează regresiv, pentru menținerea și revitalizarea lor fiind necesare acțiuni concertate de susținere (economică, tehnico-edilitară, ecologică, socială, educativă etc.). În contextul economic și social-politic actual este greu de presupus o refortificare a acestora (comunelor) și o redresare capabilă de un trend pozitiv.

O anumită categorie de sate din cadrul comunelor defavorizate se plasează în domeniul unei dezvoltări imposibile, ca urmare a unui handicap demografic, incapabil a susține o economie rurală unilaterală.

Tabel 11. Comune în care s-au produs scăderi accentuate de populație în perioada 1966-1997 necesitând acțiuni de sprijin și revitalizare.

Nr. crt.	Județul	Comune cu scăderi de populație							
		Scăderi de 30,1%-50 %				Scăderi de peste 50 %			
		Nr. comune	% din nr. total de comune	% din suprafața totală	% din populația totală	Nr. comune	% din nr. total de comune	% din suprafața totală	% din populația totală
1.	Alba	24	36,4	27,5	27,4	9	13,8	9,3	5,9
2.	Arad	20	29,9	44,5	22,3	5	7,5	7,0	2,8
3.	Argeș	20	21,5	20,6	17,0	3	3,2	14,1	3,0
4.	Bacău	14	17,7	13,1	10,7	2	2,5	2,0	1,0
5.	Bihor	23	26,7	21,6	21,1	4	1,2	1,5	0,7
6.	Bistrița-Năsăud	4	7,5	5,0	4,9	3	5,7	2,9	2,2
7.	Botoșani	34	50,0	45,8	40,5	1	1,6	1,0	1,2
8.	Brașov	12	27,9	2,9	18,1	2	4,7	2,6	1,6
9.	Brăila	17	43,6	39,2	35,3	2	5,1	3,0	2,1
10.	Buzău	29	35,8	29,5	25,5	4	4,9	2,0	1,2
11.	Caraș-Severin	22	31,9	27,4	25,4	7	10,1	5,1	4,7
12.	Călărași	16	33,3	32,2	27,1	4	8,3	6,2	3,9
13.	Cluj	29	39,2	37,7	31,6	18	24,3	22,7	18,8
14.	Constanța	11	21,2	19,8	14,4	3	5,8	5,1	1,7
15.	Covasna	2	6,1	2,0	3,1	-	-	-	-
16.	Dâmbovița	1	1,3	1,6	0,5	-	-	-	-
17.	Dolj	36	38,3	33,1	27,5	4	4,3	3,9	2,1
18.	Galați	16	28,6	24,2	15,2	-	-	-	-
19.	Giurgiu	13	28,3	25,5	18,8	3	6,5	6,2	3,7
20.	Gorj	2	3,2	1,6	1,6	-	-	-	-
21.	Harghita	6	12,2	12,1	7,1	1	2,0	1,1	0,7
22.	Hunedoara	18	32,1	21,8	28,3	11	19,6	11,9	8,7
23.	Ialomița	22	44,9	36,1	35,0	3	6,4	6,8	8,0
24.	Iași	10	11,8	9,7	6,8	1	1,2	0,5	0,3
25.	Ilfov	3	7,9	9,1	3,0	-	-	-	-
26.	Maramureș	5	8,1	4,1	2,9	-	-	-	-
27.	Mehedinți	25	42,4	35,3	33,1	6	10,2	8,8	6,6
28.	Mureș	27	30,0	20,3	19,5	8	8,9	5,5	4,0
29.	Neamț	10	14,3	9,4	8,3	-	-	-	-
30.	Olt	16	17,0	17,1	12,6	1	1,1	0,8	0,4
31.	Prahova	3	3,5	2,6	1,0	1	1,2	0,6	0,2
32.	Satu Mare	24	42,9	68,0	31,0	-	-	-	-
33.	Sălaj	26	47,3	48,3	40,9	5	9,1	9,5	4,7
34.	Sibiu	15	28,3	25,5	25,8	8	15,1	11,1	7,4
35.	Suceava	1	1,1	0,5	0,5	-	-	-	-
36.	Teleorman	36	43,4	40,8	38,8	4	4,8	3,7	2,2
37.	Timiș	26	34,7	34,8	28,1	4	5,3	3,6	0,8
38.	Tulcea	14	32,6	44,4	24,2	3	7,0	5,6	2,5
39.	Vaslui	31	43,7	39,9	35,6	1	1,4	0,9	0,7
40.	Vâlcea	10	13,0	12,1	7,9	-	-	-	-
41.	Vrancea	8	13,6	11,2	9,5	-	-	-	-
TOTAL		681	25,4	23,7	17,5	128	4,8	4,3	1,8

Bibliografie

1. **Airinei, Șt.** (1982), *Pământul ca planetă*, Edit. Albatros, București.
2. **Alexander, J. W.** (1963), *Economic geography*, New York, Biblioteca Univ. Leicester.
3. **André, C., Couderc, M., Grandi, J.** (1989), *L'avenir d'un continent. Puissances et perils en Amérique du Sud*, FEDN, Paris.
4. **Angell, I.** (2000), *The newbarbarian manifesto. How to survive the information age*, Kogan Page Ltd., London.
5. **Atschko G. et all.** (1987), *Der Mensch in Raum und Wirtschaft 3*, Westermann, Wien.
6. **Bailly, A. S.** (1991), *Les concepts de la géographie humaine*, Masson, Paris.
7. **Barbina, G.** (2000), *La geografia umana nel mondo contemporaneo*, Carocci, Roma.
8. **Bartelett, A. C., Ghoshal, S.** (1989), *Le management sans frontières*, Les éditions d'organisation, Paris.
9. **Bašovský, O., Lauko, V.** (1990), *Uvod do regionalnej geografie*, Slovenske pedagogicke nakladolelstvo, Bratislava.
10. **Beaujeu-Garnier, Jaqueline, Chabot, G.** (1971), *Geografia urbană*, Edit. Științifică, București.
11. **Bernard, J. M. A., Roche, M.** (1982), *Civilisation et terre lointaines*, Magnard.
12. **Berry, B. J. L.** (1961), *City size distributions and economic development*, Economic Development and Cultural Change, 9, 573-88.
13. **De la Blache, Vidal** (1922), *Principes de géographie humaine*, Paris, biblioteca ULB.
14. **Bobek, H.** (1967), *The hierarchy of central place and their hinterland in Austria and their rol in economic organization*, în: Preceedings of the 4th general neeting of the U.I.G., Brno, 1965, Czechoslovak Academy of Science, Brno, biblioteca Institutului de Geografie, Viena.
15. **Boesch, H.**, (1977), *Raum Gesellschaft Wirtschaft*, Holzels, Wien
16. **Bold, I.** (1973), *Organizarea teritoriului. Noțiune, metodologie, eficiență*, Edit. Ceres, București.
17. **Bold, I., Crăciun, A.** (1999), *Organizarea teritoriului*. Edit. Mirton, Timișoara.
18. **Bold, I., Matei, Mioara, Săbădeanu, P.** (1974), *Sistematizarea rurală*, Edit. Tehnică, București.
19. **Boldur, L., Ciobanu, G., Băncilă, I.** (1982), *Analiza sistemelor complexe*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București.
20. **Botez, M., Celac, Mariana** (1980), *Sistemele spațiului amenajat*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București.
21. **Bonnamour Jaqueline**, (1993), *Geographie rurale. Position et methode*, Masson, Paris, Bonn.
22. **Brian K. R.** (1987), *The making of the English village. A study in historical geography*, Longman Group Limited, Essex, England.
23. **Brinchof, T.** (2000), *World urban agglomeration*, site <http://www/city population>, 12.11.2002.
24. **Brinkman, G.** (1974), *The development of rural America*, University Press of Kansas, biblioteca Univ. Tubingen.
25. **Brown, T. G., Shi, D.** (1996), *America, o istorie narativă*, Edit. Enciclopedică, București.
26. **Butură, V.** (1989), *Străvechi mărturii de civilizație românească*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București.
27. **Cherry, G. et all.** (1977), *The problems of rural planning*, Harpers Row Publ., Great Britain.
28. **Chisholm, M. D. J.** (1962), *Rural settlement and land use: an essay in location*, Hutchinson, London.
29. **Chorley, R. J., Haggett, P.** (1968), *Socio-Economic Models in Geography*, Methuen, London.
30. **Chouraqui, A.** (2001), *Statul Israel*, Edit. Corint, București.
31. **Christaller, W.** (1966), *Central places in Southern Germany* (translated by C. Baskin), Englewood Cliffs, New York, biblioteca Univ. Leicester.
32. **Clark, P. J.** (1956), *Gruping in spatial distribution*, Science, 123, 373-4.
33. **Clepan, D.** (1999), *Poluarea mediului*. Edit. Altip, Alba-Iulia.
34. **Cloke, P., Philo, Ch., Sadler, D.** (1991), *Approaching Human Geography. An introduction to contemporary theoretical debates*, Paul Chapman Publishing.
35. **Clout, H.** (1972), *Rural geography. An introductory survey*, Pergamon Press, Oxford, NY, Sydney.
36. **Cucu, V.** (2000), *Geografia așezărilor rurale*, Edit. Domino, Tîrgoviște.
37. **Cucu, V., Vlăsceanu, Gh., Urucu, Veselina** (1987), *Orașele milionare ale lumii*, Edit. Albatros, București.

38. **Dacey, M. F.** (1962), *Analysis of central-place and point patterns by a nearest-neighbor method*, în: K. Norborg (ed.), *Proceedings of the IGU Symposium in Urban Geography*, Lund 1960, 55-76.
39. **Dănescu, A. et al.** (1980), *Utilizarea energiei solare*, Edit. Tehnică, București.
40. **Defour, D., Baucher, I.** (1977), *Sistematizarea localităților rurale*, Edit. Ceres, București.
41. **Deneke, D., Gareth, S.** (1988), *Urban expansion*, Planning, vol. 3.
42. **Dickinson, R. E.** (1964), *City and Region: a geographical interpretation*, Routledge and Kegan Paul, London.
43. **Drăgănescu, M.** (1979), *Profunzimile lumii materiale*, Edit. Politică, București.
44. **Enache, M.** (1974), *Urbanismul britanic contemporan*, Edit. Tehnică, București.
45. **Enyedi, G., Veldman, J.** (1986), *Rural development issues in industrialized countries*, Centre for regional studies, Pecs.
46. **Erdely, G. et al.** (1999), *Dicționar. Geografie umană*, Edit. Corint, București.
47. **Felmann, J., Getis, A., Getis, J.** (1990), *Human Geography*, Wm. C. Brown Publishers.
48. **Geddes, P.** (1949), *Cities in evolution*, Benn, Biblioteca Universității Leicester.
49. **Furon R.** (1967), *Problema apei în lume*, Edit. Științifică, București.
50. **Frantz, K.** (2000), *Gates communities in the USA. A new trend in urban development*, extras vol., Space, Population, Societes, Universitat Innsbruck.
51. **Georgescu-Roegen, N.** (1979), *Legea entropiei și procesul economic*, Edit. Politică, București.
52. **Gherry, G. E. et al.** (1976), *The problems of rural planning*, International Textbook Co. Ltd, Library of Congress, U.S.A.
53. **Giurcăneanu, C.** (1988), *Populația și așezările din Carpații Românești*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București.
54. **Gottmann, J.** (1961), *Megalopolis*, Twentieth Century Found, New York. biblioteca Univ. Leicester
55. **Gourou, P., Papy, L.** (1971), *Géographie. Classes terminales*, Clasiques Hachette, Paris.
56. **Hägerstrand, T.** (1952), *The propagation of innovation waves*, Lund Studies in Geography, series B, Human Geography, 4, 3-19, Biblioteca Univ. Leicester.
57. **Haggett, P.** (1973), *Einführung in die kultur – und sozialgeographische Regionalanalyse*, Walter de Gruyter, Berlin, New York.
58. **Hall, P.** (1974), *Urban and regional planning*, Penguin Books.
59. **Hall, P.** (1999), *Orașele de mâine. O istorie intelectuală a urbanismului în secolul XX*, Edit. All, București.
60. **Harris, C. D., Ullman, E. L.** (1945), *The nature of cities*, Annals of the American Academy of Political and Social Science, 242, 7-17.
61. **Herbert, D. T., Johnston, R. J.** (1978), *Geography and the urban environment*, John Wiley and Sons, Chichester, New York, Brisbane, Toronto.
62. **Henkel G.**, (1995), *Der Landliche Raum*, B.G. Teubner Stuttgart.
63. **Hitz, H. V., Kramer, G., Malcik, W., Zach, F.** (1989), *Raum-Gesellschaft-Wirtschaft in Wandel der Zeit*, Hölzel, Wien.
64. **Hofmeister, B.** (1982), *Die Stadtstruktur in interkulturen verligh*, Geographische Rundscow, II.
65. **Hoggart, K., Buller, H.** (1987), *Rural development*, Croom Helm, London, NY, Sydney.
66. **Hoover, E. M.** (1948), *The location of economic activity*, New York.
67. **Hudson, F. S.** (1976), *Geography of settlements*, Second edit., Macdonald end Evans Ltd., Estover, Plymouth.
68. **Ianos, I.** (1987), *Orașele și organizarea spațiului geografic*, Edit. Academiei R.S.R., București.
69. **Ianoș, I.** (2000), *Sisteme teritoriale. O abordare geografică*, Edit. Tehnică, București.
70. **Isard, W.** (1956), *Location and space economy*, John Wiley, New York.
71. **Iuhazs, Amalia** (1999), *Modele de sate de colonizare din Banat*, Lucrare de licență, Univ. "Babeș-Bolyai", Facultatea de Geografie.
72. **Jakle, A. J., Brunn, S., Roseman, C. C.** (1976), *Human spatial behavior. A social geography*, Duxburi Press, Massachusetts.
73. **Jefferson, M.** (1939), *The Land of the Primate City*, Geographycal Review, vol. 29.
74. **Johnson, J. H.** (1967), *Urban Geography*, Pergamon Press.
75. **Jones, E.** (1964), *Human Geography*, London.
76. **Karger, A., Pawlitta, M.** (1991), *New York city*, Eberhard-Karls-Universitat Tubingen.
77. **Knox, P., Agnew, J.** (1998), *The geography of the world economy*, Arnold, London, Sydney.
78. **Knudsen, T.** (1982), *International influences and professional rilvari in early Danish plannind*, Planning, Vol. 3, nr. 3.

79. **Lăzărescu, C.** (1977), *Urbanismul în România*, Edit. Tehnică, București.
80. **Lindert van, P., Verkoren, O.** (1997), *Small towns and beyond (Rural tranformation and small urban centres in Latin America)*, Thela Publishers, Amsterdam.
81. **Lloyd, P., Dicken, P.** (), *Location in space. A Theoretical Aproache to Economic Geography*. Second Edit., Hurper end Row, London.
82. **Lörinczi, F.** (2002), *Influențele etnice în organizarea spațiului geografic din cadrul comunei Moșna, județul Sibiu*, Lucrare de licență, Univ. "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca, Facultatea de Geografie.
83. **Lösch, A.** (1954), *The economics of location*, Yale University Press, New Haven, biblioteca Univ. Glasgow.
84. **Lumperdean, I.** (2002), *Întroducere în istoria economiei de piață*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
85. **Machedon F., Machedon Luminița, Schaffan, E.** (1999), *Inter-war Bucharest, in Planning*, volume fourteen, Number three, July.
86. **Malița, M., coord.** (1979), *Sisteme în științele naturii*, Edit. Academiei R.S.R., București.
87. **Marcuse, P.** (1987), *The grid city plan . New York city and laissez-faire planning in the nineteenth century*, in: Planning Perspectives.
88. **Matei, I., Mihăilescu, I.** (1985), *Satul românesc. Studii*, Edit. Academiei R.S.R., București.
89. **Mayhew, Susan** (1997), *Oxford dictionary of geography*, Second edit. Oxford University Press, Oxford.
90. **Mănescu, Lucreția** (1999), *Orașul Buzău și zona sa de influență*, Edit. Univ. București.
91. **Mehediți, S.** (1994), *Terra. Introducere în geografie ca știință*, Vol. II, Ediția a II-a, Edit. Enciclopedică, București.
92. **Miller, M.** (1989), *The alusive green background: Raymond Unvin and greater London regional plan*, în Planning, vol.4, nr.1.
93. **Mihăilescu, V.** (1934), *O hartă a principalelor tipuri de așezări rurale din România*, Bul. Soc. Geogr., vol. XLVI.
94. **Mihăilescu, V.** (1937-38), *Omul ca fenomen antropogeografic*, Studii și cercetări geografice, Ser. II-a, Vol. I, Tiparul universitar, București.
95. **Mihăilescu, V.** (1971), *Trei teme de geografie urbană. Termeni de bază, tipuri geografice, rețea de orașe*, Progresele științei, nr. 3.
96. **Mihăilescu, V.** (1972), *Sensul geografic al așezărilor rurale*, Progresele științei, nr. 7-8, București.
97. **Molnár, E., Maier, A., Ciangă, N.** (1975), *Centre și arii de convergență din România*, Studia Univ. Babeș-Bolyai, Ser. Geographia.
98. **Morrill, R. L.** (1963), *The development and spatial distribution of towns in Sweden: an historical-predictive approach*, Annals of the Asociation of American Geographers, 53, 1-14.
99. **Mumford, L.** (1947), *City development*, Secker and Worbury, Biblioteca Univ. Leicester.
100. **Neagu, V., Stanciu, Gh.** (1996), *România. Carta europeană a spațiului rural*, Edit. Ceres, București.
101. **Neguț, S.** (1997), *Modelarea matematică în geografia umană*, Edit. Științifică, București.
102. **Nistor, I.** (2000), *Comuna și județul în evoluția istorică*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca.
103. **Onodera, J.** (1999), *A mecanisim of urban formation in developeing Asia: a case of the Pearl River Delta Region, China*, Geographical review of Japan, no. 1.
104. **Owen, G.** (1974), *Teoria jocurilor*, Edit. Tehnică, București.
105. **Pascu Șt., Morariu T.,** (1957), *Evoluția urbanistică a orașului Cluj*, Buletin Științific, Secția de Geologie și Geografie, Tom II, nr. 1.
106. **Philip, N.** (1998), *City of Hull, a fairer and noble city. Lutyens and Abercrombie's plan for the city of Hull, 1945*, Planning, vol. 13, nr. 3.
107. **Pop, Gr., Benedeck, J.** (1996), *Satele mici din România și specificul activității lor*, Studia Univ. Babeș-Bolyai, Ser. Geographia, nr. 1-2.
108. **Popa, N.** (1999), *Țara Hațegului: potențialul de dezvoltare al așezărilor omenești. Studiu de geografie rurală*, Edit. Brumar, Timișoara.
109. **Popa, N.** (2000), *Tipuri de așezări în Țara Hațegului*, Edit. Brumar, Timișoara.
110. **Popa-Bota, H.** (2003), *Organizarea spațiului geografic în Depresiunea Maramureșului*, Teză de doctorat, Univ. Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie, Cluj-Napoca.
111. **Popovici, I.** (1973), *Așezările din Delta Dunării*, Litografiat, Univ. București
112. **Popovici, I.** (1978), *Terra: prezent și viitor*, Edit. Albatros, București.
113. **Puiu, O.** (1996), *Energia – o prioritate de interes planetar*, Edit. Independența Economică, Brăila.

114. **Rees, E. W.** (1999), *The earthscan reader in sustainable cities*, în: D. Satterthwaite , Earthscan Publications Ltd., London.
115. **Rey, R.** (1985), *Civilizație montană*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București.
116. **Roberts, B. K.** (1987), *The making of the rural English village*, Longmann, Scientific and Technical, Singapore.
117. **Roojijen, V.** (1990), *Garden city versus green town. The case of Amsterdam 1910 – 1935*, în *Planning*, vol.14, nr. 3, July.
118. **Roșu, Al.** (1987), *Terra – geosistemul vieții*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București.
119. **Sakurai, A.** (1985), *Land use transformation in the village of Nauheim, Limburg Basin, West Germany*, în: Science raport of the Institut of Geoscience, University of Tsukuba, vol.6.
120. **Shurp, T.** (1946), *The Autonomy of the Village*, Penguin Books.
121. **Self, P.** (1961), *Cities in Flood*, Faber, Biblioteca Univ. Glasgow.
122. **Siirilä, S.** (1984), *Spatial structure and social well-being*, *Fennia*, 162:1, 117-26.
123. **Smith, D. M.** (1975), *Industrial location. An economic geographical analysis*, John Wiley and Sons, NY, London, Sydney, Toronto.
124. **Smith, W.** (1955), *The location of industry*, Institute of British Geographers, Publications, 21, 1-18.
125. **Stanislawski, D.** (1946), *The origin and spread of the grid-pattern town*, *Geographical Review*, 36, 105-20.
126. **Stacate J. L.** (2000), *Un dicționar al lumii moderne. Politică, economie, istorie, geografie*, Edit. Lucman, București.
127. **Stugren, B.** (1994), *Ecologie teoretică*, Edit. Sarmis, Cluj-Napoca.
128. **Surd, V.** (1993), *Așezările din bazinul inferior al Arieșului*, Edit. Interferențe, Cluj-Napoca.
129. **Surd, V.** (1999), *Rural preservation*, *Studia Univ. Babeș-Bolyai, Ser. Geographia*, nr. 2.
130. **Surd, V. ed.** (1999), *Rural space and regional development*, Edit. Studia, Cluj-Napoca.
131. **Surd, V.** (2001), *Introducere în geografia spațiului rural*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
132. **Susan, Aurelia** (1970), *Geografia așezărilor*, Note de curs, Univ. Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.
133. **Șandru, I.** (1970), *Geografia așezărilor omenesci, I. Așezările rurale*. Note de curs, Iași – Debrecen.
134. **Taylor, G.** (1949), *Urban Geography*, Methuen, London, biblioteca Univ. Glasgow.
135. **Tălângă, C.** (2000), *Transporturile și sistemele de așezări din România*, Edit. Tehnică, București.
136. **Tindal, G. B., Shi, D.** (1996), *America, o istorie narativă*, Edit. Enciclopedică, București.
137. **Tuan, I. F.** (1974), *Topophilia: A study of environmental perception, cittitudes and values*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ.
138. **Țuiu, F.** (1987), *Niponism. Teorie și acțiune*, Edit. Politică, București.
139. **Udroiu, N.** (1988), *Terra, casa în care locuim*, Edit. Sport – Turism, București.
140. **Ullman, E. L., Dacey, M. F.** (1957), *American commodity flow: a geographic interpretation of rail and water traffic based on principle of spatial interchange*, Seattle.
141. **Vandermotten, C., Marissal, P.** (1998), *La production des espaces economiques*, Tome 1, Edit. de l'Université de Bruxelles.
142. **Vandermotten, C., Vermoesen, F., De Lannoy, W., De Corte, St.** (1999), *Villes d'Europe. Cartographie comparative*, în: Bulletin du credit communal, Trimestriel, 53e année, no. 207-208, 1-2, Belgique.
143. **Varja, U.** (1984), *Changes in farming in Finland in 1969 – 1975*, *Fennia*, 162:1, 103-15.
144. **Vasile, R.** (1987), *Economia mondială. Drumuri și etape ale modernizării*, Edit. Albatros, București.
145. **Vese, V., Ivan, L.** (2001), *Istoria integrării europene*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
146. **Vincze, Maria** (2000), *Dezvoltarea regională și rurală. Idei și practici*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
147. **Voigt, W.** (1989), *The garden city as eugenic utopia*, *Planning*, Vol. 4.
148. **Von Petz Ursula** (1999), *Robert Schmidt and the public park policy in the Ruhr distric, 1900-1930*, în: *Planning*, vol 14, nr. 2.
149. **Walmsley, D. J., Lewis, G. J.** (1985), *Human geography. Behavioural approaches*, Longman, London, NY.
150. **Waugh, D.** (2000), *Geography. An Integrated Approach*. Third Edit., Nelson, Mayfield Road, Surrey, U.K.
151. **Weber, A.** (1909), *Über den Standort der Industrien*, Tübingen.

152. **Zotic, V.** (2001), *Organizarea spațiului geografic în Culoarul Mureșului între Alba Iulia și Deva*, Teză de doctorat, Cluj-Napoca.
153. *** (1984), *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Academiei R.S.R., București.
154. *** (1987), *Planning perspectives*. An international journal of history, planning and environment, Volume 2, no. 3, september, University of Birmingham, U.K.
155. *** (1988), *Petit Larousse illustré*, Librairie Larousse, Paris.
156. *** (1994), *European Spatial Research and Policy*, Volume 1, no. 2, Lodz University Press, Poland.
154. *** (1998), *Planul de Amenajare a Teritoriului Național*.
155. *** (2000), *Industrial park administration*, *Tetarom S.A.*, Cluj-Napoca.

ANEXA 1. ORAȘELE MILIONARE ALE LUMII

Nr. crt.	Orașul	Țara	Nr. popul.	Observații
1	Tokyo	Japonia	35100000	incl. Yokohama, Kawasaki
2	New York	S.U.A.	21650000	incl. Newark, Paterson
3	Seoul	Coreea de Sud	21350000	incl. Inchon, Songnam
4	Ciudad de México	Mexic	20950000	incl. Nezahualcōyotl, Ecatepec, Naucalpan
5	Sao Paulo	Brazilia	19900000	incl. Guarulhos
6	Bombay	India	18400000	incl. Kalyan, Thane, Ulhasnagar
7	Osaka	Japonia	18050000	incl. Kobe, Kyoto
8	New Delhi	India	17500000	incl. Faridabad & Ghaziabad
9	Los Angeles	S.U.A.	16900000	incl. Riverside, Anaheim
10	Jakarta	Indonezia	16050000	incl. Bekasi, Bogor, Depok, Tangerang
11	Cairo	Egipt	15300000	incl. Al-Jizah, Shubra al-Khaymah
12	Calcutta	India	14700000	incl. Haora
13	Buenos Aires	Argentina	13800000	incl. San Justo, La Plata
14	Manilla	Filipine	13650000	incl. Kalookan, Quezon City
15	Moscova	Rusia	13200000	
16	Karachi	Pakistan	12550000	
17	Shanghai	China	12350000	
18	Rio de Janeiro	Brazilia	12050000	incl. Nova Iguaçu, Sao Gonçalo
19	Londra	Marea Britanie	11850000	
20	Teheran	Iran	11150000	incl. Karaj
21	Istanbul	Turcia	10650000	
22	Dacca	Bangladesh	10500000	
23	Paris	Franța	9800000	
24	Chicago	S.U.A.	9400000	
25	Lagos	Nigeria	9350000	
26	Beijing	China	9300000	
27	Lima	Peru	8000000	
28	Washington	S.U.A.	7850000	incl. Baltimore
29	Bogotá	Columbia	7800000	
30	Bangkok	Thailanda	7600000	
31	Johannesburg	Africa de Sud	7550000	incl. Soweto, East Rand, West Rand
32	Chongqing	China	7350000	
33	San Francisco	S.U.A.	7300000	incl. Oakland, San Jose
34	Madras	India	7150000	
35	Hong Kong	China	7050000	incl. Kowloon
36	Kinshasa	Congo (Rep. Dem.)	6700000	
37	Taipei	Taiwan	6700000	
38	Lahore	Pakistan	6650000	
39	Bangalore	India	6450000	
40	Philadelphia	S.U.A.	6300000	
41	Hyderabad	India	6250000	
42	Ruhr	Germania	6100000	
43	Khartoum	Sudan	6000000	
44	Boston	S.U.A.	5950000	
45	Detroit	S.U.A.	5850000	incl. Windsor (Canada)
46	Tianjin	China	5800000	

47	Dallas	S.U.A.	5600000	incl. Fort Worth
48	Sankt-Peterburg	Rusia	5550000	
49	Belo Horizonte	Brazilia	5200000	
50	Ahmadabad	India	5150000	
51	Madrid	Spania	5150000	
52	Nagoya	Japonia	5150000	
53	Santiago	Chile	5150000	
54	Bagdad	Irak	5050000	
55	Alexandria	Egipt	5000000	
56	Houston	S.U.A.	4950000	
57	Toronto	Canada	4950000	
58	Guangzhou	China	4750000	
59	Wuhan	China	4750000	
60	Yangon	Myanmar	4750000	
61	Riyadh	Arabia Saudită	4550000	
62	Atlanta	S.U.A.	4500000	
63	Harbin	China	4500000	
64	Caracas	Venezuela	4450000	
65	Shenyang	China	4400000	
66	Ho Chi Minh	Vietnam	4300000	
67	Alger	Algeria	4250000	
68	Berlin	Germania	4200000	
69	Guadalajara	Mexic	4150000	incl. Zapopan
70	Pune	India	4150000	incl. Pimpri-Chinchwad
71	Sydney	Australia	4150000	
72	Miami	S.U.A.	4100000	incl. Fort Lauderdale
73	Abidjan	Côte d Ivoire	3950000	
74	Kuala Lumpur	Malaysia	3900000	
75	Porto Alegre	Brazilia	3900000	
76	Barcelona	Spania	3800000	
77	Milano	Italia	3800000	
78	Pusan	Coreea de Sud	3800000	
79	Casablanca	Maroc	3750000	
80	Monterrey	Mexic	3750000	
81	Recife	Brazilia	3750000	
82	Seattle	S.U.A.	3750000	
83	Chengdu	China	3650000	
84	P'yongyang	Coreea de Nord	3650000	
85	Phoenix	S.U.A.	3600000	
86	Ankara	Turcia	3550000	
87	Montréal	Canada	3550000	
88	Athena	Grecia	3500000	
89	Melbourne	Australia	3500000	
90	Singapore	Singapore	3500000	
91	Chittagong	Bangladesh	3450000	
92	Medellín	Columbia	3450000	
93	Jiddah	Arabia Saudită	3350000	
94	Salvador	Brazilia	3350000	
95	Roma	Italia	3300000	
96	Brasília	Brazilia	3250000	
97	Fortaleza	Brazilia	3250000	

98	Surat	India	3250000	
99	Kiev	Ucraina	3200000	
100	Cape Town	Africa de Sud	3100000	
101	Kano	Nigeria	3100000	
102	Minneapolis	S.U.A.	3100000	
103	Nanjing	China	3100000	
104	Luanda	Angola	3050000	
105	Addis Abeba	Etiopia	3000000	
106	Amman	Iordania	3000000	
107	Bandung	Indonezia	3000000	
108	Changchun	China	3000000	
109	Cleveland	S.U.A.	3000000	
110	Curitiba	Brazilia	3000000	
111	Kanpur	India	3000000	
112	Napoli	Italia	3000000	
113	Surabaya	Indonezia	3000000	
114	San Diego	S.U.A.	2950000	
115	Tel Aviv-Jaffa	Israel	2950000	
116	Xi'an	China	2950000	
117	Dalian	China	2900000	
118	Lisabona	Portugalia	2900000	
119	Santo Domingo	R. Dominicană	2900000	
120	Katowice	Polonia	2850000	
121	Denver	S.U.A.	2800000	
122	Kaohsiung	Taiwan	2800000	
123	Harare	Zimbabwe	2750000	
124	Ibadan	Nigeria	2750000	
125	Nairobi	Kenya	2750000	
126	Qingdao	China	2750000	
127	Durban	Africa de Sud	2700000	
128	Kabul	Afganistan	2700000	
129	Stuttgart	Germania	2700000	
130	Damasc	Siria	2650000	
131	Jaipur	India	2650000	
132	St. Louis	S.U.A.	2650000	
133	Birmingham	Marea Britanie	2600000	
134	Dar Es Salaam	Tanzania	2600000	
135	Faisalabad	Pakistan	2600000	
136	Hamburg	Germania	2600000	
137	Izmir	Turcia	2600000	
138	Taegu	Coreea de Sud	2600000	
139	Budapesta	Ungaria	2550000	
140	Cali	Colombia	2550000	
141	Campinas	Brazilia	2550000	
142	Halab	Siria	2550000	
143	Lucknow	India	2550000	
144	San Juan	Puerto Rico	2550000	
145	Bruxelles	Belgia	2500000	
146	Colombo	Sri Lanka	2500000	
147	Manchester	Marea Britanie	2500000	
148	Rawalpindi	Pakistan	2500000	incl. Islamabad

149	Tampa	S.U.A.	2500000
150	Accra	Ghana	2450000
151	Hangzhou	China	2450000
152	Havana	Cuba	2450000
153	Portland	S.U.A.	2450000
154	Mashhad	Iran	2400000
155	Taşkent	Uzbekistan	2400000
156	Varşovia	Polonia	2400000
157	Dakar	Senegal	2350000
158	Jinan	China	2350000
159	Nagpur	India	2350000
160	Pittsburgh	S.U.A.	2350000
161	Zhengzhou	China	2350000
162	Sapporo	Japan	2300000
163	Shijiazhuang	China	2250000
164	T'aichung	Taiwan	2250000
165	Guayaquil	Ecuador	2200000
166	Bucureşti	România	2150000
167	Irbil	Irak	2150000
168	Medan	Indonezia	2150000
169	San Salvador	Salvador	2150000
170	Amsterdam	Olanda	2100000
171	Beirut	Liban	2100000
172	Leeds	Marae Britanie	2100000
173	Taiyuan	China	2100000
174	Tunis	Tunisia	2100000
175	Vancouver	Canada	2100000
176	Cincinnati	S.U.A.	2050000
177	Fukuoka	Japonia	2050000
178	Maracaibo	Venezuela	2050000
179	Conakry	Guinea	1975000
180	Frankfurt	Germania	1975000
181	Kunming	China	1975000
182	Port-au-Prince	Haiti	1975000
183	Ad-Dammam	Arabia Saudită	1950000
184	Belém	Brazilia	1950000
185	Changsha	China	1950000
186	Donetsk	Ucraina	1925000
187	München	Germania	1925000
188	Niznij Novgorod	Rusia	1925000
189	Patna	India	1925000
190	Puebla	Mexic	1925000
191	Baku	Azerbaijan	1900000
192	Rabat	Maroc	1900000
193	Sacramento	S.U.A.	1900000
194	Chungli	Taiwan	1875000
195	Köln	Germania	1875000
196	Lusaka	Zambia	1875000
197	Ciudad de Guatemala	Guatemala	1850000
198	Indore	India	1850000
199	Kansas City	S.U.A.	1850000

200	Harkov	Ucraina	1850000	
201	Minsk	Belarus	1850000	
202	Viena	Austria	1850000	
203	Nanchang	China	1825000	
204	Antananarivo	Madagascar	1800000	
205	Belgrad	Sebia și Muntenegru	1800000	
206	Goiânia	Brazilia	1800000	
207	Las Vegas	S.U.A.	1800000	
208	Montevideo	Uruguay	1800000	
209	Tbilisi	Georgia	1800000	
210	Douala	Camerun	1775000	
211	Esfahan	Iran	1775000	
212	Orlando	S.U.A.	1775000	
213	Barranquilla	Columbia	1750000	
214	Fuzhou	China	1750000	
215	Yaoundé	Camerun	1750000	
216	Hanoi	Vietnam	1725000	
217	Hiroshima	Japonia	1725000	
218	Maputo	Mozambic	1725000	
219	Milwaukee	S.U.A.	1725000	
220	Brisbane	Australia	1700000	
221	La Paz	Bolivia	1700000	
222	Stockholm	Suedia	1700000	
223	Al-Kuweit	Kuwait	1675000	
224	Indianapolis	S.U.A.	1675000	
225	Lanzhou	China	1675000	
226	San Antonio	S.U.A.	1675000	
227	Valencia	Venezuela	1675000	
228	Mannheim	Germania	1650000	
229	Vadodara	India	1650000	
230	Zibo	China	1650000	
231	Bhopal	India	1625000	
232	Jilin	China	1625000	
233	Norfolk	S.U.A.	1625000	
234	Anshan	China	1600000	
235	Charlotte	S.U.A.	1600000	
236	Coimbatore	India	1600000	
237	Columbus	S.U.A.	1600000	
238	Fushun	China	1600000	
239	Guiyang	China	1600000	
240	Gujranwala	Pakistan	1600000	
241	Makkah	Arabia Saudită	1600000	
242	Palembang	Indonezia	1600000	
243	Santos	Brazilia	1600000	
244	Buffalo	S.U.A.	1575000	incl. St. Catharines (Canada)
245	Glasgow	Marea Britanie	1575000	
246	Quito	Ecuador	1575000	
247	Ludhiana	India	1550000	
248	Manaus	Brazilia	1550000	
249	Ningbo	China	1550000	
250	Semarang	Indonezia	1550000	

251	Vitória	Brazilia	1550000	
252	Cebu	Filipine	1525000	
253	Córdoba	Argentina	1525000	
254	Hyderabad	Pakistan	1525000	
255	Kitakyushu	Japonia	1525000	
256	Pretoria	Africa de Sud	1525000	
257	Hefei	China	1500000	
258	Multan	Pakistan	1500000	
259	Novosibirsk	Rusia	1500000	
260	Torino	Italia	1500000	
261	Agra	India	1475000	
262	Ekaterinburg	Rusia	1475000	
263	Kochi	India	1475000	
264	Visakhpatnam	India	1475000	
265	Erevan	Armenia	1475000	
266	Ciudad Juárez	Mexic	1450000	
267	Kwangju	Coreea de Sud	1450000	
268	León	Mexic	1450000	
269	Taejon	Coreea de Sud	1450000	
270	Tijuana	Mexic	1450000	
271	Toluca	Mexic	1450000	
272	Dnepropetrovsk	Ucraina	1425000	
273	Kaduna	Nigeria	1425000	
274	Copenhaga	Danemarca	1425000	
275	Marseille	Franța	1425000	
276	Salt Lake City	S.U.A.	1425000	
277	Tangshan	China	1425000	
278	Valencia	Spania	1425000	
279	Austin	S.U.A.	1400000	
280	Lyon	Franța	1400000	
281	Perth	Australia	1400000	
282	Shenzhen	China	1400000	
283	Tripoli	Libia	1400000	
284	Urumqi	China	1400000	
285	Wuxi	China	1400000	
286	Kampala	Uganda	1375000	
287	Khulna	Bangladesh	1375000	
288	Liverpool	Marea Britanie	1375000	
289	Rosario	Argentina	1375000	
290	Samara	Rusia	1375000	
291	Tabriz	Iran	1375000	
292	Volgograd	Rusia	1375000	
293	Bursa	Turcia	1350000	
294	Düsseldorf	Germania	1350000	
295	Lille	Franța	1350000	incl. Kortrijk (Belgia)
296	New Orleans	S.U.A.	1350000	
297	Santa Cruz	Bolivia	1350000	
298	Greensboro	S.U.A.	1325000	
299	Nashik	India	1325000	
300	Nashville-Davidson	S.U.A.	1325000	
301	Porto	Portugalia	1325000	

302	Sendai	Japonia	1325000
303	Varanasi	India	1325000
304	Davao	Filipine	1300000
305	Madurai	India	1300000
306	Meerut	India	1300000
307	Mogadicho	Somalia	1300000
308	Praga	Cehia	1300000
309	Raleigh	S.U.A.	1300000
310	Ujungpandang	Indonezia	1300000
311	Brazzaville	Congo	1275000
312	Peshawar	Pakistan	1275000
313	Sheffield	Marea Britanie	1275000
314	T'ainan	Taiwan	1275000
315	Vereeniging	Africa de Sud	1275000
316	Adana	Turcia	1250000
317	Ghazzah]	Palestina	1250000
318	Phnom Penh	Cambodgia	1250000
319	Sanaa	Yemen	1250000
320	San José	Costa Rica	1250000
321	Antwerpen	Belgia	1225000
322	Asansol	India	1225000
323	Asunción	Paraguay	1225000
324	Baotou	China	1225000
325	Celjabinsk	Rusia	1225000
326	Helsinki	Finlanda	1225000
327	Jabalpur	India	1225000
328	Jamshedpur	India	1225000
329	Lubumbashi	Congo	1225000
330	Mbuji-Mayi	Congo	1225000
331	Nanning	China	1225000
332	Providence	S.U.A.	1225000
333	Sevilla	Spania	1225000
334	Tegucigalpa	Honduras	1225000
335	West Palm Beach	S.U.A.	1225000
336	Ciudad de Panamá	Panama	1200000
337	Hartford	S.U.A.	1200000
338	Maracay	Venezuela	1200000
339	Omsk	Rusia	1200000
340	Qiqihar	China	1200000
341	Shiraz	Iran	1200000
342	Sofia	Bulgaria	1200000
343	Xuzhou	China	1200000
344	Dhanbad	India	1175000
345	Jacksonville	S.U.A.	1175000
346	Kazan	Rusia	1175000
347	Luoyang	China	1175000
348	Memphis	S.U.A.	1175000
349	Rostov-pe-Don	Rusia	1175000
350	Rotterdam	Olanda	1175000
351	Sao Luís	Brazilia	1175000
352	Wahran	Algeria	1175000

353	Allahabad	India	1150000
354	Amritsar	India	1150000
355	Auckland	Noua Zeelandă	1150000
356	Grand Rapids	S.U.A.	1150000
357	Handan	China	1150000
358	Kathmandu	Nepal	1150000
359	Natal	Brazilia	1150000
360	Rajkot	India	1150000
361	Saratov	Rusia	1150000
362	Tanjungkarang	Indonezia	1150000
363	Adelaide	Australia	1125000
364	Almaty	Kazakstan	1125000
365	Benin City	Nigeria	1125000
366	Managua	Nicaragua	1125000
367	Odessa	Ucraina	1125000
368	Oklahoma City	S.U.A.	1125000
369	Ottawa	Canada	1125000
370	Rochester	S.U.A.	1125000
371	Ufa	Rusia	1125000
372	Barquisimeto	Venezuela	1100000
373	Lódz	Polonia	1100000
374	Okayama	Japonia	1100000
375	Perm	Rusia	1100000
376	Vijayawada	India	1100000
377	Maceió	Brazilia	1075000
378	Newcastle	Marea Britanie	1075000
379	Srinagar	India	1075000
380	Ulsan	Coreea de Sud	1075000
381	Bucaramanga	Columbia	1050000
382	Chandigarh	India	1050000
383	Freetown	Sierra Leone	1050000
384	Louisville	S.U.A.	1050000
385	Nürnberg	Germania	1050000
386	Port Elizabeth	Africa de Sud	1050000
387	Richmond	S.U.A.	1050000
388	Al-Mawsil	Irak	1025000
389	Bamako	Mali	1025000
390	Benxi	China	1025000
391	Bhilai	India	1025000
392	Calgary	Canada	1025000
393	Datong	China	1025000
394	Dublin	Irlanda	1025000
395	Fas	Moroc	1025000
396	Greenville	S.U.A.	1025000
397	Hanovra	Germania	1025000
398	Mendoza	Argentina	1025000
399	Ouagadougou	Burkina Faso	1025000
400	Port Harcourt	Nigeria	1025000
401	Shambajinagar	India	1025000
402	Al-Hufuf	Arabia Saudită	1000000
403	Al-Madinah	Arabia Saudită	1000000

404	Cartagena	Columbia	1000000	
405	Edmonton	Canada	1000000	
406	Hohhot	China	1000000	
407	Joinville	Brazilia	1000000	
408	Torreón	Mexic	1000000	

INDEX DE TERMENI

Activități,

- bazice, 117.
- nonbazice, 117.

Adăpost, 5.

Aglomeratie, 191.

Aglutinare, 152.

Agricultură,

- mixtă, 32.
- sedentară, 1.

Aldeo, 14.

Arii,

- de convergență, 177.
- de recrutare a forței de muncă, 162.

Amorphous city, 190.

Asolament, 32.

Așezare, 3-6.

- de păstori nomazi, 50.
- de pescari, 18.
- – primitivi, 50.
- de vânători, 18.
- – avansați, 50.
- de tranziție, 3.
- din oase, 73.
- dispersată, 27.
- izolată, 13, 32.
- paleolitică, 53.
- pentru culturi cu sapa, 50.
- pentru culturi cu plugul, 50.
- pentru muncă, 27.
- permanentă, 27, 32.
- rurală,
- – cu structură adunată, 28.
- – cu structură aglomerată, 55.
- – cu structură compactă, 28.
- – cu structură răsfirată, 29, 56.
- – cu structură risipită, 29, 56.
- – timpurie, 34.
- seminomadă, 50.
- temporară, 5.
- umană, 6.

Așezări,

- *agropolis*, 79.
- *aza*, 72.
- *baliche*, 79.
- burg, 54.
- *buraku*, 72.
- de pigmei, 74.
- *duare*, 73.
- *fazendas*, 79.
- *fäbod*, 54.
- fermă, 41.
- fortificate, 52.
- galerie, 7.
- *goati*, 55.
- *kraal*, 5, 24, 57.
- miniere,
- – *compounds*, 75.
- pueblo, 80.
- *rang*, 76.
- *tätort*, 54.

Așezări agricole administrative, 3.

- – comerciale, 3.
- – industriale, 3.

Așezări rurale cu funcții turistice, 3.

- – rezidențiale (dormitor), 3.

Axe majore de transport, 86.

Banlieu, 160.

Barriadas, 103.

Bazin urban, 160.

Beduini, 66.

Bidonville, 103.

Bordeie, 42.

Brebu Nou (com.), 14.

By, 84.

C.A.P., 41.

Calități extrinseci ale terenului, 36, 37.

Calități intrinseci ale terenului, 36, 37.

Campusuri,

- de rulote, 5.
- militare, 5.

Carde, 144.

Cartiere speciale, 141.

Castă, 71.

Cătun, 13-17.

Câmpuri agricole,

- închise (enclosedfields), 40.
- deschise (openfields), 40.

Ceaihanaua, 64.

Cele mai vechi așezări rurale din România, 13.

Central Buisnes District, 83, 101.

Centre de servicii, 38.

Centru,

- de comandă, 21.
- de convergență, 176.
- istoric, 101.
- rural,
- – comunal, 175.
- – subcomunal, 175.
- – supracomunal, 175.
- urban,
- – județean, 175.
- – local, 175.
- – național, 175.
- – provincial, 175.
- – regional, 175.
- – zonal, 175.

Centrul comercial și de afaceri (C.B.D.), 182.

Centură verde, 201.

Chupiguina, 7.

Cité, 84.

City, 84, 101.

Clasificarea așezărilor rurale,

- după poziția vetrei, 48.
- după rețeaua habitatului, 48.
- după structura profesională, 49.

Closed grid, 148.

Colhoz, 41, 51.

Componentă teritorială, 98.

- social-economică, 98.

Comună (adm.), 200.

Conac, 14.
Condiții de grupare a așezărilor, 27.
Conglomerație, 195.
Continuum urban – rural, 83.
Conurbație, 191.
Cortul conic, 63.
Countryside, 190.
Crâng, 14, 16.
Criterii de definire a,
– ruralului, 19.
– urbanului, 19.
Cultivarea cerealelor, 12.
Cultura Cucuteni, 13.
Culturi “forțate”, 159.
Curba densității teoretice a populației, 139.

Dedublarea nucleului urban, 101.
Deficit de energie, 95.
Deplasări pendulatorii, 159.
Dezurbanizare, 2, 138.
Difuzie arborescentă, 11.
Difuzia spațială a așezărilor, 10.
Dijmă, 68.
Dimensiunea vetrei, 21.
Disipare normală, 97.
Dispersie,
– intercalată, 39.
– primară, 38.
– secundară, 39.
Distribuție,
– aleatoare, 8, 9.
– binară, 174.
– grupată, 8, 9.
– lineară, 11.
– primară, 174.
– uniformă, 8, 9.
Domeniu real al așezării, 1.
Domesticirea animalelor, 12.
Dotări de interes comun (public), 29, 44.
– pentru învățământ, cultură, culte, 44.
– pentru transport și telecomunicații, 45.
– cu caracter,
– – administrativ, 45.
– – comercial, 45.
– – special, 45.
– cu frecvență
– – curentă, 45.
– – ocazională, 45.
– – periodică, 45.
– – zilnică, 45.
– de rang,
– – comunal, 45.
– – subcomunal, 45.
– – supracomunal, 45.
– sanitare, 45.
– pentru producție, 45.
Down town, 101.
Ducumanus, 144.

Echilibru,
– relativ, 100.
– termodinamic, 95.

Economie primară, 41.
Efect multiplicativ, 117.
Energie,
– de ieșire, 100.
– de intrare, 100.
Entropie pozitivă, 95, 97.
Eschimoșii din Groenlanda, 32, 76.
Estancios, 13, 79.
Estetica gospodăriilor, 42.
Etnocentrism, 148.
– tradițional chinez, 26.
Evoluția orașelor, 136.
Evoluție în “pete de ulei”, 52.
Extindere,
– dirijată, 152, 153.
– în formă de stea, 152.
– policiclică, 152.
– spontană, 152.
– – tip “săritură de broască”, 111.
Extravilan, 18.
Extravilanul orașului, 98.

Familii de așezări rurale, 52.
Fază preindustrială, 3.
Favellas, 103.
Fazendas, 13.
Felahi, 74.
Fenomen de,
– dispersie, 37.
– grupare, 37.
– suprapopulare, 30.
Fermă, 14, 76.
– *charra*, 79.
– din pampas, 38.
– din prerie, 38.
– izolată, 17.
– *runs*, 81.
– *stations*, 81.
– *tambos*, 79.
– *tanya*, 39.
Ființă gregară, 1.
Fog, 113.
Fondul agricol al așezărilor rurale, 32.
Forma vetrei, 21.
Funcții, 116.
– administrative și politice, 129.
– comerciale, 120.
– culturale, 123.
– generale, 116.
– industriale, 123.
– interne, 117.
– particulare, 116.
– pastorale, 37.
– primare, 20.
– urbane, 100.
Funcțiile vetrei, 21.

Generații de așezări rurale, 52.
Geneza așezărilor, 12.
Gewarre, 32.
Gospodărie, 13.
– cu componente,

- – disperse, 43.
- – monobloc, 41, 43.
- izolată, 40.
- rurală, 42.
- – cu profil nonprimar, 42.
- – cu profil tradițional, 42.
- tradițională, 42.

Habitat rural grupat,

- Hameau*, 14.
- Hamelet*, 14.
- Hanuri, 121.
- Hauli*, 64.
- Head-man*, 71.
- Hinterland, 18, 161.
- agrar, 98.
- Hodaie, 14, 37.
- Hutor*, 14, 63.

Iakuții, 63.

Ierarhizarea funcțională a localităților, 200.

Ierihon, 7.

Iglu, 4, 76.

Indienii,

- nordamericani, 76.
- Pueblo, 25.
- Yurok, 26.

Industrii,

- curate, 104.
- “high-tech”, 115.
- poluante, 104.

Influente etnice, 40.

Infrastructuri,

- de rezistență, 105.
- de servicii în sprijinul dezvoltării, 106.
- de susținere, 105.
- generale, 106.

Intersecție de vârf a valorii terenului, 187.

Interurbație, 193.

Intravilan, 18, 199.

Intravilanul orașului, 98.

Iurtă, 4, 63.

- mongolă, 64.

Izocrone, 158.

Izodapane, 88, 89.

Izolinie, 88, 89.

***Kala*, 64.**

***Kibutz*, 36, 40, 66.**

***Kon*, 32.**

***Köping*, 84.**

***Kurgaucea*, 64.**

Kurzi, 50.

Laponi, 5, 53.

Latifundii, 79.

Legea,

- gravitației comerțului cu amănuntul, 168.
- substituirii speciilor, 181.

Legi,

- biologice, 15.

Limita de deservire, 161.

Linii de contact, 120.

Loc central, 120.

Localitate, 17.

Localizare,

- dispersă, 104.
- grupată, 104.
- în alternanță, 105.
- în “pană”, 105.
- în paralel, 104.

Locuință,

- *balagan*, 63.
- *felidj*, 73.
- *izba*, 63.
- *maloca*, 77.

Lotizarea terenului, 40.

- pătrată, 41.
- dreptunghiulară, 41.

***Mahy*, 72.**

Marile migrații ale popoarelor, 52.

Masă,

- de ieșire, 100.
- de intrate, 99.

Matrice,

- de accesibilitate, 87.

Mărimea așezărilor rurale, 19.

Mediu urban înconjurător, 160.

Megalopolis, 191.

Mereaua, 16.

Metoda,

- bonității, 48.
- celei mai apropiate vecinătăți, 8.
- indicelui de dispersie, 49.

Metropole provinciale, 204.

Micoregiuni urbane, 197.

Modelul,

- Alonso, 181, 183.
- axial, 181.
- Burgess, 181.
- cognitiv al așezării, 18.
- Christaller, 163.
- Hoyt (sectorial), 181, 184.
- Reily (gravitațional), 168.
- Smith, 89.
- Ullman – Harris, 185.
- valorii diferențiate a terenului, 187.
- Van Den Berg, 181.
- von Thünen, 162.
- Weber, 88.

Modele de difuzie spațială a așezărilor, 11.

Moșia, 16, 17.

Movile artificiale, 35.

***Municipal samhällen*, 84.**

***Mura*, 72.**

Nevoi de apărare, 36.

***New towns*, 198.**

Nuclee,

- de comasare, 27.
- de concentrare, 27.

Nucleu central, 101.

Open grid, 148.

Opoziția dintre sat și oraș, 2.

Oraș, 13, 84, 199.

- al festivalurilor și congreselor, 126.
- balnear, 126.
- capitală, 129.
- colonial, 86.
- comercial, 134.
- cu funcții,
 - – administrative, 134.
 - – de transport, 133.
 - – rezidențiale, 134.
- cultural, 134.
- dormitor, 84.
- grădină, 113.
- industrial, 133.
- milionar, 141.
- militar, 134.
- minier, 133.
- muzeu, 125.
- polifuncțional, 134.
- sanatoriu, 126.
- satelit, 113, 191, 197.
- – de producție, 197.
- specializat, 134.
- universitar, 124.

Orașe-state, 194.

Orașul,

- circular, 145, 147.
- “grădină”, 145, 146.

Organisme urbane, 97.

Pagi, 13.

Paradigma ecologică, 190.

Pays de bocages, 40.

Pășunat de tip nomad, 32.

Penurie energetică, 96.

Perimetrul constructibil, 98.

Plan urbanistic general (PUG), 18.

Planul Abercronbie, 113.

Planul Unwin, 145.

Planul orașului,

- liniar, 142, 143.
- palmat, 150.
- radiar concentric, 142, 147.
- rectangular, 142, 143.

Ploni, 79.

Poldere, 38.

Populația,

- arabo-berberă, 73.
- daco-romană, 13.
- Djebel, 66.
- osetiacă, 25.

Populație, 17.

- funcțională, 118.
- nonurbană, 15.
- rurală, 19.
- țărănească, 14.

Potențialul,

- demografic, 14, 20, 46.
- de dotare, 46.
- de poziție (comunicație), 47.

– economic, 47.

– general, 47, 48.

– hidrologic, 47.

– natural, 47.

– reliefului vetrei, 47.

– socio-economic, 46, 47.

Prag inferior de toleranță energetică, 95.

Pragul de bunuri și servicii, 162.

Principiul,

- marketingului, 165.
- maximei generalizări, 19.
- vecinătății celei mai apropiate, 177.

Proces,

- de concentrare, 39.
- de dispersie, 37, 38.
- de roire demografică, 30.

Procese de feed-back, 96.

Profesii neagricole, 20.

Profil,

- agricol mixt, 33.
- nonprimar, 42.

Puerto Williams, 7.

Puncte,

- centrale, 2.
- uscate, 35.

Punctul de atracție zero, 168.

Ranch, 76.

Rang, 200.

Raport intrări – ieșiri, 100.

Reforme agrare, 37.

Regiune,

- funcțională, 160.
- polarizată, 160.

Regula rang – mărime, 171.

Rețea,

- de localități, 200.
- de transport în comun, 106.

Reurbanizare, 138.

Ricșe, 107.

Risc geografic, 43.

Rural, 15, 16.

Rural autentic, 14.

Rural farm, 15, 20.

Rural non-farm, 15, 20.

Rurbanizare, 2.

Sat, 6, 12, 13, 16.

– *Drubbel*, 56.

– *fätert*, 57.

– *ferrogial*, 60.

– *Haufendorf*, 56.

– *hill top village*, 59.

– linie de mlaștină, 33.

– linie de pădure, 33.

– *Marschdorf*, 57.

– *Marschhofendorf*, 57.

– *Rundling*, 57.

– *Stadtdorf*, 61.

– tip *ciflik*, 31.

– tip *dehesa*, 61.

– tip *haciendas*, 62.

- tip *hauz*, 64.
 - tip *huerta*, 61.
 - tip *kislak*, 64.
 - tip “*kule*”, 60.
 - tip obște, 33.
 - *togoli*, 68.
 - *Urweiler*, 56.
 - *Waldhaufendorf*, 57.
 - Sat cu funcții miniere, 16.
 - Sate,
 - carbonifere, 3.
 - compacte, 40.
 - concentrate, 40.
 - cu indice de dispersie,
 - mijlociu, 49.
 - redus, 49.
 - ridicat, 49.
 - de colonizare, 41.
 - “geometrice”, 21.
 - mononucleare, 27.
 - neomogene, 49.
 - omogene, 49.
 - petroliere, 3.
 - palafite, 68.
 - polinucleare, 27.
 - tradiționale, 15.
 - Sate foarte mici, 14.
 - Sate-orășe, 120.
 - Satul,
 - *bamileke*, 74.
 - berber, 73.
 - cjuan, 69.
 - contemporan, 32, 33.
 - de șerpași, 71.
 - *Gashi*, 72.
 - feudal, 32.
 - hindus, 71.
 - *Jori*, 72.
 - *jumbesi*, 71.
 - *kere*, 66.
 - *kraal*, 75.
 - *kumjung*, 71.
 - kurd, 66.
 - *nylot*, 74.
 - sian, 69.
 - *Shindon*, 72.
 - *Tondenhei*, 72.
 - Saturație urbană, 111.
 - Satus* (satum), 13.
 - Sedentarizarea populației, 12.
 - Sferă de influență, 161.
 - Shanty town*, 103.
 - Shi*, 72.
 - Siorapaluk**, 7.
 - Sistem,
 - de așezări, 174.
 - termodinamic și informațional,
 - semideschis, 99.
 - Skyscraper*, 140, 188.
 - Soles*, 32.
 - Sovhoz*, 41, 51.
 - “Spargerea” așezărilor adunate, 38, 39.
 - Spațiu,
 - adiacent, 98.
 - izomorf, 167.
 - oicumenic, 53.
 - rural izolat, 84.
 - urban “umbrit”, 84.
 - Spații,
 - de subordonare, 96.
 - de susținere, 96.
 - izotrope, 9, 11.
 - suburbane, 83.
 - tampon, 96, 104.
 - Sputnik*, 198.
 - Staden*, 84.
 - Stadiul,
 - culturii nomade, 49.
 - culturii specializate, 49.
 - posesiunii fixe, 49.
 - Stadt*, 84.
 - Stadt-dorf*, 2.
 - Stațiuni (turistice),
 - maritime, 126, 127.
 - montane, 126, 127.
 - Steierdorf**, 14.
 - “Stimuli externi”, 100.
 - Strassendorf*, 23.
 - Stress energetic, 97.
 - Structura așezărilor rurale, 28.
 - Structura profesională a populației active, 49.
 - Suburbanizare, 138, 191.
 - Suburbe, 160.
- Șiraguri de așezări, 35.
- Târg**, 3.
- de graniță, 3.
- Tehnopolis, 114.
- Teritoriu,
- administrativ, 200.
 - personal, 111.
- Terpen*, 8, 35.
- Textura vetrelor, 30, 31.
- neordonată, 30, 31.
 - ordonată (geometrică), 30.
- Tipuri de așezări rurale,
- după poziția geografică a vetrei,
 - din regiuni cu climat arid, 51.
 - din regiuni cu eroziune fluvială, 51.
 - din regiunile litorale, 51.
 - din regiunile muntoase, 51.
 - din regiuni vulcanice, 51.
 - după topografia locului,
 - de cap de pod, 51.
 - de colină, 51.
 - de con de dejecție, 51.
 - de creastă montană, 51.
 - de fund de vale, 51.
 - de interfluvii, 51.
 - de margine de depresiune, 51.
 - de margine de lac “uscat”, 51.
 - de pasuri montane, 52.
 - de terase, 51.
 - suspendat pe versanți, 51.

- Tipuri funcționale de așezări rurale,
- de culturi cu plugul, 50.
 - de culturi cu sapa, 50.
 - de păstori nomazi, 50.
 - de pescari primitivi, 50.
 - de vânători, 50.
 - seminomade, 50.

Tok Gialung, 7.

Town, 84.

“Transfer multinuclear”, 29.

Transhumanță, 5.

Transport în comun, 106.

Transport urban rapid (METRA), 183.

“Țară”, 190.

Țărani-mineri, 3.

Unitate teritorial-administrativă de bază, 199.

Urban areas, 84.

Urban fringe, 160.

Urbanizare, 84, 86.

Vatra orașului, 98.

Vatră, 16, 17, 21.

- formă circulară, 24.
- formă dreptunghiulară, 23.
- formă liniară, 23.
- formă neregulată, 22.
- formă pătrată, 24.
- formă regulată, 21.
- formă semicirculară, 24.
- formă triunghiulară, 26.

Vetre,

- cu poziție centrală, 48.
- cu poziție periferică, 49.
- mononucleare, 27.
- polinucleare, 27.
- răsfirate, 41.

Vici, 13.

Villa rustica, 13.

Village-gettlement, 82.

Village-villes, 2.

Villages,

- *à champ assoles*, 33.
- *à champ contigus*, 33.
- *à champ dissociés*, 33.
- *pilot*, 51.

Villages-centres, 3.

Ville, 84.

Viziune cosmografică, 21.

Voluntari (com.), 14.

Vorort, 160.

Weiler, 14.

Waldhufendorf, 23.

“Zgârâe nori”, 101.

Zonă,

- de dezvoltare, 201.
- de influență, 99, 100, 156, 201.
- urbană, 160.
- metropolitană, 201.

- suburbană,
- externă, 191.
- internă (*innersuburb*), 191.
- îndepărtată, 191.

Zone,

- industriale, 104.
- rezidențiale, 103.

Vasile Surd este cadru didactic la Universitatea "Babeş-Bolyai" din Cluj Napoca, Facultatea de Geografie. S-a născut la 22 iulie 1946 în satul Miceşti, judeţul Cluj. A absolvit Colegiul Naţional "Mihai Viteazul" din Turda şi Facultatea de Biologie-Geografie-Geologie, secţia Geografie în anul 1972. De la absolvire şi până în prezent activează ca şi cadru didactic la aceeaşi facultate parcurgând toate treptele ierarhiei univer-

sitare, de la asistent stagiar la profesor. Este doctor în geografie al Universităţii Bucureşti din anul 1982 şi membru fondator al actualei Facultăţi de Geografie din Cluj-Napoca, în anul 1994.

A fost prezent la marile reuniuni ştiinţifice internaţionale din ultimul sfert de secol dintre care enumerăm cel de al XXV-lea Congres Internaţional de Geografie - Paris, 1984, al XXVII-lea Congres Internaţional de Geografie - Washington, 1992, Conferinţa U.I.G. Praga, 1994, al XXVIII-lea Congres Internaţional de Geografie - Haga 1996 şi al XXIX-lea Congres Internaţional de Geografie, Seoul 2000.

Este membru al Consiliului Naţional de Geografie, al National Geographic Society şi al colectivului redacţional internaţional al revistei "Pannonica", Novi Sad, Iugoslavia.

De acelaşi autor:

V., Surd (1982), *Populaţia, aşezările şi economia mondială*, Editura Dacia, Cluj-Napoca.

V., Surd, Coordonator, (1988), *Monography of the Carpathians. The Romanian Carpathians*, Krakow, Poland.

V., Surd, Elisabeth Tomasi, (1990), *Karte Bevölkerungsverteilung in den landlichen Gemeinden Rumaniens*, Atlas Ost-und Südosteuropa, Wien, nummer 2. 1-R1.

V., Surd, Elisabeth Tomasi, (1990), *Karte Ausstathung der landlichen Siedlungen in Siebenburgen mit zentralen Einrichtungen*, Atlas Ost-und Südosteuropa, Wien, nummer 5. 2-R2.

V., Surd, (1993), *Aşezările din bazinul montan al Arieşului*, Editura Interferenţe, Cluj-Napoca.

V., Surd, (1993), *Introducere în geografie rurală*, Editura Interferenţe, Cluj-Napoca.

V., Surd, Gh., Geger (1993), *Sighişoara turistică*, Editura Interferenţe, Cluj-Napoca.

V., Surd, (1997), *Geografia dezvoltării şi a decalajelor economice contemporane*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca

V., Surd, Coordonator (1998), *Rural Space and Regional Development*, Editura Studia, Cluj-Napoca.

V., Surd, (2001), *Geodemografie*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.

V., Surd, (2002), *Introducere în geografia spaţiului rural*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.